

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Н. Є. ГОЦУЛЯК

УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ СЛОВНИК ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Електронне видання

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 159:038

ББК 88(038)

Г74

Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол № 6 від 25 травня 2023 р.

Рецензенти:

Шпортун О.М. – доктор психологічних наук, професор, КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»;

Онуфрієва Л.А. – доктор психологічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;

Гуменюк І.Б. – психолог Ходоровецького ліцею.

Гоцуляк Н. Є.

Г74 Українсько-англійський словник психологічних термінів [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 317 с.

Електронна версія словника доступна за покликанням:

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7510>

Словник розкриває зміст найбільш уживаних психологічних понять, термінів і категорій, що відображають сучасний стан психологічної науки та нових понять і термінів, які виникли під впливом соціально-економічних перетворень та науково-технічного прогресу. До словника включені також і деякі поняття, що входять в систему інших наук (філософії, соціології, педагогіки, медицини). Призначений для здобувачів вищої освіти, спеціалістів, які цікавляться проблемами психології, працівників освіти, слухачів системи перепідготовки і підвищення кваліфікації, післядипломної освіти, широкого кола читачів, що використовують в своїй роботі психологічні знання.

УДК 159:038

ББК 88(038)

© Н.Є. Гоцуляк, 2023

ПЕРЕДМОВА

«Українсько-англійський словник психологічних термінів» спрямований дати українському науковцеві та здобувачам вищої освіти всіх рівнів (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки) змогу працювати з англійською літературою. Він складається близько з 1 000 термінів та терміно-сполук.

Словник містить термінологію соціальних та поведінкових наук – психології, когнітивної науки, психобіології, соціального пізнання, соціальної психології тощо. Словник призначений допомогти користувачеві не лише знайти адекватного відповідника терміна чи терміносполуки, а й правильно подати їх у належному лексичному оточенні. Тому, крім власне термінів, багато уваги приділено нетермінові складникові наукової мови, що неодмінно фігурує в текстах із соціальних та поведінкових наук і часом створює проблеми щодо точного тлумачення мовою перекладу.

Автентичність усіх наведених у пропонованому «Українсько-англійському словнику психологічних термінів» перевірено за англійськими виданнями. Переклад слів/термінів та слово-/терміносполук залежить від контексту.

У словнику «старі» та «нові» терміни подано рівноправно. Так само рівноправно подано синонімічні терміни, щодо вживання яких досі тривають дискусії представників різних наукових шкіл та осередків. Ми намагалися продемонструвати користувачеві розмаїтість та багатство української термінової лексики та дати змогу самому визначити, який саме термін чи терміносполука найкраще відповідають його потребам з огляду на їхню прозорість, зрозумілість та точність.

При роботі над словником широко використовувалися дослідження З. Фрейда, Е. Фромма, К. Юнга, К. Хорні, а також українських психологів І. Беха, П. Гальперіна, Г. Костюка, С. Максименка, В. Романця.

Психологічні терміни в словнику розташовані за абеткою. Заголовне слово словникової статті дається прописним напівжирним шрифтом. Словникова стаття може містити тлумачення складної конструкції термінів. У цьому випадку шукати їх необхідно за одним із компонентів; стосовно іншого, як правило, дається посилання на відповідний термін. Словотворчі елементи складних слів-термінів, що найчастіше зустрічаються, подаються як окремі словникові статті з відповідними етимологічними вказівками і поясненнями. Для складних слів-термінів, утворених за допомогою цих елементів, в етимологічній довідці подається посилання до цих словникових статей. Різні значення багатозначного слова виділяються цифрою.

УКРАЇНСЬКА АБЕТКА

А а

Б б

В в

Г г

Ґ ґ

Д д

Е е

Є є

Ж ж

З з

И и

І і

Ї ї

Й й

К к

Л л

М м

Н н

О о

П п

Р р

С с

Т т

У у

Ф ф

Х х

Ц ц

Ч ч

Ш ш

Щ щ

Ь ь

Ю ю

Я я

АНГЛІЙСЬКА АБЕТКА

	A alpha	B bravo	C charlie	D delta	E echo	
F foxtrot	G golf	H hotel	I india	J juliett	K kilo	L lima
M mike	N november	O oscar	P papa	Q quebec	R romeo	S sierra
T tango	U uniform	V victor	W whiskey	X xray	Y yankee	Z zulu

A a

B b

C c

D d

E e

F f

G g

H h

I i

J j

K k

L l

M m

N n

O o

P p

Q q

R r

S s

T t

U u

V v

W w

X x

Y y

Z z

A

АЛБАСІЯ (від гр. «а» – заперечна частка і basis – ходіння) – втрата здатності ходити; звичайно трапляється при захворюваннях нервової системи.

АБСАНС (від фр. absence – відсутність чогось) – короткочасний несвідомий стан, що виникає при деяких формах епілепсії, блокування свідомості.

АБСТИНЕНЦІЯ (від лат. abstineo – утримуюсь) – особливий стан, що виникає внаслідок припинення дії алкоголю або наркотиків при раптовій перерві в їхньому прийманні, проявляється у алкоголіків та наркоманів. Характерні симптоми – головний біль, запаморочення, сухість у роті, тахікардія, іноді нудота, пригнічений настрій, що часто супроводжується самозвинуваченням і каяттям, різкою фізичною слабкістю, підвищеною нав'юваністю, потребою в наркотику та ін. Можливі безсоння, відчуття страху, тривожність, суїцидальні тенденції, розвиток алкогольної епілепсії.

ALBASIA – loss of ability to walk; usually occurs in diseases of the nervous system.

ABSENCE – a short-term unconscious state that occurs in some forms of epilepsy, blockage of consciousness.

ABSTINENCE – a special condition that occurs as a result of cessation of alcohol or drugs during a sudden break in their reception, manifested in alcoholics and drug addicts. Typical symptoms are headache, dizziness, dry mouth, tachycardia, sometimes nausea, depressed mood, often accompanied by self-blame and remorse, severe physical weakness, increased suggestibility, drug needs, and others. Possible insomnia, fear, anxiety, suicidal tendencies, the development of alcoholic epilepsy.

АБСТИНЕНЦІЯ СЕКСУАЛЬНА – стримування від статевого життя. Може проявлятися в постійному стані суб'єкта, позбавленого можливості вести статеве життя, або в проміжку часу, протягом якого суб'єкт позбавлений цієї можливості. Розрізняють: 1) абстиненцію сексуальну тотальну, що виключає усі види сексуальної активності; 2) абстиненцію сексуальну парціальну, під час якої відмічаються полюції або мастурбація.

АБСТРАГУВАННЯ (від лат. відриватися, залишатись осторонь) – одна з основних операцій мислення; полягає в уявному виділенні певних ознак, властивостей досліджуваного об'єкта та у відволіканні від інших. Первинно абстрагування виступає при безпосередньому чуттєво-образному відображенні середовища, коли деякі його властивості стають орієнтирами для сприйняття та дії, а інші – ігноруються.

АБУЛІЯ (від гр. abulia – нерішучість) – патологічне порушення психічної регуляції дій. Виражається у відсутності стимулів до діяльності, нездатності прийняти рішення і здійснити правильну дію, хоча її необхідність усвідомлюється.

SEXUAL ABSTINENCE – abstinence from sexual life. It can manifest itself in the permanent state of the subject deprived of the opportunity to have sex, or in the period of time during which the subject is deprived of this opportunity. There are: 1. total sexual abstinence, which excludes all types of sexual activity; 2. sexual partial abstinence, during which pollution or masturbation is observed.

ABSTRACT – one of the main operations of thinking; consists in the imaginary selection of certain features, properties of the object under study and in distraction from others. Initially, abstraction occurs in the direct sensory-image reflection of the environment, when some of its properties become landmarks for perception and action, and others are ignored.

ABULIA – is a pathological disorder of mental regulation of actions. It is expressed in the lack of incentives to act, inability to make decisions and take the right action, although its necessity is realized.

АВТОЕРОТИЗМ (від гр. autos – сам) – за З. Фрейдом, термін, що позначає першу фазу дитячого сексуального життя, протягом якої використовуються різні способи статевого задоволення за допомогою власного тіла, при відсутності стороннього об'єкта. Задоволення досягається через ерогенні зони. Один із прикладів – смоктання.

АВТОМАТИЗМ (від гр. autos – сам) – дії, які реалізуються без прямої участі свідомості і відбуваються ніби «самі по собі», без свідомого контролю. Тому немає необхідності орієнтуватися в стереотипних випадках, і в самій ситуації, і в процесі виконання відповідних операцій. Виникнення такої ситуації відразу дає поштовх усій послідовності операцій. Виділяють автоматизм моторний, мовний та інтелектуальний – у сферах рухів, сприйняття і розумовій. У нормі всі види автоматизму виступають як компоненти свідомо регульованих дій, а їхнє відокремлення вказує на патологію. Вивчення автоматизму здійснюється як у загальній психології – при дослідженні формування навичок, так і в прикладній психології.

AUTOEROTISM – according to Z. Freud, a term denoting the first phase of a child's sexual life, during which various methods of sexual gratification are used with the help of one's own body, in the absence of a foreign object. Satisfaction is achieved through erogenous zones. One example is sucking.

AUTOMATION – actions that are realized without the direct participation of consciousness and occur as if «by themselves», without conscious control. Therefore, there is no need to navigate in stereotypical cases, and in the situation itself, and in the process of performing the relevant operations. The emergence of such a situation immediately gives impetus to the whole sequence of operations. There are motor, speech and intellectual automatism – in the areas of movement, perception and mental. Normally, all types of automatism act as components of consciously regulated actions, and their separation indicates pathology. The study of automatism is carried out both in general psychology – in the study of skills development, and in applied psychology.

АВТОРИТАРНИСТЬ (від лат. *autoritas* – влада, вплив) – соціально-психологічна характеристика особистості, що відображає її прагнення максимально підпорядкувати своєму впливу партнерів по взаємодії та спілкуванню. Пов'язана з такими особистісними рисами, як агресивність, завищені самооцінка і рівень домагань, схильність до наслідування стереотипів, слабка рефлексія та ін. У поведінці звичайно проявляється як прагнення будь-якими засобами домогтися домінуючого положення в групі, зайняти максимально високу позицію в структурі влади. Особливо авторитарність проявляється в автократичному тиску керівника або лідера на підлеглих, в усуненні інших людей від участі у вирішенні важливих питань.

АВТОРИТЕТ (від лат. *autoritas* – влада, вплив) –

1. Вплив, впливовість індивіда, що залежать від стану, статусу чи посади, яку він займає. У цьому значенні в соціальній психології поняття нерідко співвідноситься з поняттям про владу.
2. Визнання за індивідом права на ухвалення рішення в умовах спільної діяльності. У цьому значенні поняття не завжди збігається з владою: авторитетом може користуватися людина, що не наділена відповідними повноваженнями, але яка є

AUTHORITY – a socio-psychological characteristic of the individual, which reflects his desire to maximally subordinate to their influence partners in interaction and communication. It is associated with such personality traits as aggression, inflated self-esteem and the level of demands, the tendency to imitate stereotypes, poor reflection, etc. Behaviour usually manifests itself as the desire by any means to achieve a dominant position in the group, to take the highest possible position in the power structure. Authoritarianism is especially manifested in the autocratic pressure of the leader or leader on subordinates, in the exclusion of other people from participating in the solution of important issues.

AUTHORITY – 1. Influence, influence of the individual, depending on the state, status or position held by the pin. In this sense, in social psychology, the concept is often correlated with the concept of power. 2. Recognition of the individual's right to make decisions in terms of joint activities. In this sense, the concept does not always coincide with power: authority can be enjoyed by a person who is not endowed with the appropriate powers, but who is a kind of moral standard and therefore has a high degree of

свого роду моральним еталоном і тому має високий ступінь референтності для оточуючих. Авторитет такого індивіда обумовлений його ідеалізацією в очах інших і значимістю його діяльності.

АВТОСУГЕСТІЯ (від гр. autos – сам та навіювання) – сугестія, навіювання, спрямоване людиною на саму себе. Допускає поєднання в одній особі сугестора і сугеренда.

АВТОФІЛІЯ (від гр. autos – сам і phileo – люблю) – самозамилування.

АГЛЮТИНАЦІЯ (лат. agglutinatio – склеювання) – один із способів створення образів уяви. В одному образі поєднуються будь-які якості, властивості, частини. Результатом може стати досить вигадливий образ, іноді далекий від реальності.

АГНОЗІЯ (від грец. «а» – заперечна частка і gnosis – знання, пізнання) – стан, при якому мозок не може розшифрувати інформацію, яка надходить від нормально функціонуючих рецепторів; порушення різних видів сприйняття, що виникає при ураженнях мозку.

reference for others. The authority of such an individual is due to his idealization in the eyes of others and the importance of his activities.

ANTOSUGGES – a suggestion directed by a person to himself. Allows a combination in one person of the suggestion.

AUTOPHILIA – self-admiration.

AGGLUTINATION – is one of the ways to create images of imagination. Any qualities, properties, parts are combined in one image. The result can be a rather bizarre image, sometimes far from reality.

AGNOSIA – a condition in which the brain can not decipher information coming from normally functioning receptors; violation of various types of perception that occurs in brain lesions. There are: 1. visual agnosia – manifested in the inability to recognize objects by their images

Розрізняють: 1. агнозії зорові – проявляються в нездатності впізнати предмети за їхніми зображеннями при збереженні достатньої гостроти зору; 2. агнозії тактильні – проявляються як: а) астерсагнозії – у нездатності упізнання предметів на дотик; б) соматоагнозії – у порушенні впізнавання частин власного тіла, в порушенні уявлення про схему тіла; 3) агнозії слухові – проявляються: а) у порушенні слуху фонематичного – здатності розрізняти звуки як складові мовлення, що призводить до розладів мовлення (афазія); б) у порушенні здатності впізнавати знайомі мелодії, звуки, шуми при збереженні елементарних форм слуху.

АГОРАФОБИЯ (від грец. agora – площа і phobos – страх) – різновид неврозу, що характеризується відчуттям страху перед відкритим простором.

АГРАВАЦІЯ (від грец. agara – перебільшення) – перебільшення індивідом важкості дійсно існуючої хвороби, її симптомів або хворобливості свого стану. До агравації схильні суб'єкти з істероїдною акцентуацією або страждаючі психопатичними захворюваннями, а також люди похилого віку з вираженими змінами психіки. Агравацію варто відрізнити від симуляції.

while maintaining sufficient visual acuity; 2. tactile agnosia – manifested as: a) astersagnosia – in the inability to recognize objects by touch; b) somatoagnosia – in violation of the recognition of parts of one's own body, in violation of the idea of the scheme of the body; 3) auditory agnosia – manifested: a) in the violation of phonemic hearing – the ability to distinguish sounds as components of speech, which leads to speech disorders (aphasia); b) in violation of the ability to recognize familiar melodies, sounds, noises while maintaining the basic forms of hearing.

AGORAPHOBIA – is a type of neurosis characterized by a feeling of fear of open space.

AGGRAVATION – an exaggeration by an individual of the severity of a real disease, its symptoms or the morbidity of his condition. Subjects with steroid accentuation or suffering from psychopathic diseases, as well as elderly people with pronounced mental changes are prone to aggravation. Aggravation should be distinguished from simulation.

АГРАФІЯ (від грец. «а» – заперечна частка і grapho – пишу) – порушення здатності писати, що виникають при різних розладах психіки під час писемної мови. Проявляються або як повна втрата здатності писати, або як грубе перекручування слів, пропуски складів і літер, як нездатність сполучити літери та склади в слова тощо.

АГРЕСИВНІСТЬ (від лат. aggredior – нападаю) – стійка риса особистості, що проявляється в готовності до агресивної поведінки. Рівні її визначаються як наслідком у процесі соціалізації, так і орієнтацією на культурно-соціальні норми, найважливіші з яких – норми соціальної відповідальності та норми відплати за акти агресії. Важлива роль належить і таким ситуативним змінним: тлумаченню намірів оточуючих, можливості одержання зворотного зв'язку, провокуючому впливу зброї та ін. Агресивність – одна з природжених установок, що корениться в садистичній фазі лібідо. Виражається в прагненні до наступальних або насильницьких дій, направлених на нанесення ушкоджень або на знищення об'єкта наступу.

AGRAPHY – a violation of the ability to write, arising from various mental disorders during written language. Manifested either as a complete loss of the ability to write, or as a gross distortion of words, omissions of syllables and letters, as an inability to combine letters and syllables into words, and so on.

AGGRESSIVENESS – a stable personality trait that manifests itself in readiness for aggressive behaviour. Its levels are determined both by learning in the process of socialization and by focusing on cultural and social norms, the most important of which are the norms of social responsibility and the norms of retribution for acts of aggression. An important role belongs to the following situational variables: the interpretation of the intentions of others, the possibility of receiving feedback, provoking the impact of weapons, and others. Aggression is one of the innate attitudes rooted in the sadistic phase of libido. It is expressed in the desire for offensive or violent actions aimed at inflicting damage or destroying the object of attack.

АГРЕСІЯ (від лат. *aggredior* – нападаю) – індивідуальна чи колективна поведінка або дія, направлена на заподіяння фізичної чи психічної шкоди або навіть на знищення іншої людини чи групи. Основні форми – агресія реактивна, агресія ворожа, агресія інструментальна та автоагресія. Форми агресії, що розвиваються в таких масових соціальних явищах, як терор, геноцид, расові, релігійні та ідеологічні зіткнення, звичайно супроводжуються процесами психічного зараження і взаємної індукції, стереотипізацією уявлень у створюваному «образі ворога». Готовність до агресивної поведінки розглядається як стійка риса особистості – агресивність. Деякі прояви агресії й автоагресії можуть бути ознакою розвитку патопсихологічних змін особистості (збудлива психопатія, параноя, епілепсія та ін.).

АДАПТАНТ (від лат. *adapto* – пристосовую) – молодий фахівець у період адаптації до норм колективу, в який він потрапляє, входження у тонкощі роботи, звикання вирішувати творчі задачі.

AGGRESSION – individual or collective behaviour or action aimed at causing physical or mental harm or even the destruction of another person or group. The main forms are jet aggression, enemy aggression, instrumental aggression and autoaggression. Forms of aggression that develop in such mass social phenomena as terror, genocide, racial, religious and ideological clashes, are usually accompanied by processes of mental infection and mutual induction, stereotyping of ideas in the created «enemy image». Readiness for aggressive behavior is seen as a stable personality trait – aggression. Some manifestations of aggression and autoaggression may be a sign of the development of pathopsychological personality changes (excitable psychopathy, paranoia, epilepsy, etc.).

ADAPTANT – a young specialist in the period of adaptation to the norms of the team in which he falls, getting into the subtleties of work, getting used to solving creative problems.

АДАПТАЦІЯ (від лат. adapto – пристосовую) – пристосування будови і функцій організму, його органів і клітин до умов середовища. Виділяють різні фази процесу адаптації до незвичайних екстремальних умов: фазу початкової декомпенсації і наступні фази часткової, а потім і повної компенсації. Зміни, що супроводжують адаптацію, відбуваються на всіх рівнях організму – під молекулярного до психологічної регуляції діяльності.

АДЕПТ (від лат. adapto – пристосовую) – має три значення: 1. в інженерній психології – людина, яка має прихильність до певної професії та опановує її. Залежно від типу професії фаза адепта може бути багаторічною або короткочасною; 2. посвячений у таємниці якого-небудь вчення, секти; 3. ревний прихильник якого-небудь вчення, ідеї.

АЖИТАЦІЯ (лат. agitare – збуджувати) – афективна реакція, що виникає у відповідь на загрозу для життя, аварійну ситуацію та інші психогенні фактори. Проявляється у формі сильного занепокоєння, тривоги, втрати цілеспрямованості дій. Людина метушиться, здатна виконувати лише прості автоматичні дії. Виникає відчуття порожнечі та відсутності думок, порушується можливість міркувати, встановлювати

ADAPTATION – adaptation of the structure and functions of the organism, its organs and cells to environmental conditions. There are different phases of the process of adaptation to unusual extreme conditions: the phase of initial decompensation and subsequent phases of partial and then full compensation. The changes that accompany adaptation occur at all levels of the body – from molecular to psychological regulation of activity.

ADEPT – has three meanings: 1. in engineering psychology – a person who has a commitment to a particular profession and masters it. Depending on the type of profession, the phase of the adept can be long-term or short-term; 2. dedicated to the secrets of any doctrine, sect; 3. a zealous supporter of any doctrine, idea.

AGITATION – is an affective reaction that occurs in response to a threat to life, an emergency and other psychogenic factors. Manifested in the form of severe anxiety, worry, loss of focus. Man is fussy, able to perform only simple automatic actions. There is a feeling of emptiness and lack of thoughts, impaired ability to reason, to establish

складні зв'язки між явищами. Це супроводжується явними вегетативними порушеннями: блідістю, частішим диханням, серцебиттям, тремтінням рук та ін. Ажитація оцінюється як передпатологічний стан у межах психологічної норми. В аварійних ситуаціях серед льотчиків, підводників і представників інших професій, пов'язаних з ризиком, вона нерідко сприймається як розгубленість.

АКАЛЬКУЛІЯ (грец. «α» – не і лат. calculus – камінець для лічби) – порушення здатності рахувати внаслідок ураження певних ділянок кори головного мозку. Розрізняють: 1. акалькулію первинну, пов'язану з порушенням розуміння розрядної побудови чисел, труднощами в самих рахункових операціях; 2. акалькулію вторинну, що виникає при інших розладах вищих психічних функцій (афазія, агнозія, амнезія) або при загальному порушенні цілеспрямованої інтелектуальної діяльності.

АКСЕЛЕРАЦІЯ (від лат. acceleratio – прискорення) – прискорення соматичного розвитку і фізіологічного дозрівання дітей і підлітків, що спостерігається за останні півтори сотні років; проявляється в збільшенні ваги і розмірів тіла, у прискореному статевому дозріванні.

complex connections between phenomena. This is accompanied by obvious autonomic disorders: paleness, shortness of breath, palpitations, trembling hands, etc. Agitation is assessed as a pre-pathological condition within the psychological norm. In emergencies among pilots, divers and other professions associated with risk, it is often perceived as confusion.

ACALCULIA – impaired ability to count due to damage to certain areas of the cerebral cortex. There are: 1. primary acalculia associated with a violation of the understanding of bitwise number construction, difficulties in the counting operations themselves; 2. secondary acalculia, which occurs in other disorders of higher mental functions (aphasia, agnosia, amnesia) or in general disorders of purposeful intellectual activity.

ACCELERATION – acceleration of somatic development and physiological maturation of children and adolescents, observed over the past one and a half hundred years; manifested in weight gain and body size, in accelerated puberty.

АКТИВАЦІЯ (від лат. *activus* – діяльний) – стан нервової системи, що характеризує рівень її збудження і реактивності. За своїми психологічними механізмами різноманітна. Обумовлюється модуляційними впливами частини нервової системи, яка охоплює лімбічну систему і структури ретикулярної системи мозку. Зі зміною балансу цих впливів змінюються інтенсивність та якісна своєрідність активації, що фіксується у вегетативних показниках – частоті серцебиття, опорі шкіри, артеріальному тиску, зміні дихання та ін. Активація буває тривалою – тонічною і короткою – фазовою. Варто розрізняти активацію нервової системи в цілому, як її загальну характеристику, та активацію окремих мозкових структур. Дуже важливо відрізняти розуміння активації в психології і психофізіології – активації психологічної й активації фізіологічної.

АКТИВАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНА – продовження активації фізіологічної. Пов'язана з розшифровкою зовнішніх сигналів, вона залежить від рівня пильнування і стану свідомості, а також від потреб, смаків, інтересів і планів людини.

ACTIVATION – a state of the nervous system that characterizes the level of its excitation and reactivity. It is heterogeneous in its psychological mechanisms. It is caused by modulating effects of the part of the nervous system that covers the limbic system and the structures of the reticular system of the brain. With the change of the balance of these influences, the intensity and qualitative originality of activation change, which is fixed in the vegetative indicators – heart rate, skin resistance, blood pressure, changes in respiration, etc. Activation is long – tonic and short – phase. It is necessary to distinguish between the activation of the nervous system as a whole, as its general characteristics, and the activation of individual brain structures. It is very important to distinguish between the understanding of activation in psychology and psychophysiology – psychological activation and physiological activation.

PSYCHOLOGICAL ACTIVATION – continuation of physiological activation. Associated with the interpretation of external signals, it depends on the level of vigilance and state of consciousness, as well as the needs, tastes, interests and plans of man.

АКТИВАЦІЯ ФІЗІОЛОГІЧНА – пов'язана з функцією центрів, які розміщені в основі головного мозку. У цих центрах знаходяться механізми пробудження; саме на цьому рівні збираються і класифікуються сигнали, що надходять із зовнішнього світу і від самого організму, перш ніж вони – при їхній достатній важливості – попрямують до кори головного мозку. Внаслідок цього відбувається активація вищих центрів, яка дозволяє організмові залишатись активним і уважно стежити за сигналами від оточення, що забезпечує йому збереження фізіологічної і психічної рівноваги.

АКТИВІЗАЦІЯ (від лат. *activus* – діяльний) – посилення, пожвавлення діяльності, активності; перехід до більш рухливого стану, до рішучих дій.

АКТИВНІСТЬ (від лат. *activus* – діяльний) – загальна характеристика живих істот, їхня власна динаміка як джерело перетворення або підтримки ними життєво значимих зв'язків із середовищем. Активність формується відповідно до ймовірного прогнозування розвитку подій у середовищі та положення в ньому організму. У психології активність виступає у

PHYSIOLOGICAL ACTIVATION – is associated with the function of the centers that are located at the base of the brain. In these centers are the mechanisms of awakening; it is at this level that signals coming from the outside world and from the organism itself are collected and classified before they – with sufficient importance – go to the cerebral cortex. As a result, the higher centers are activated, which allows the body to remain active and closely monitor the signals from the environment, which ensures its preservation of physiological and mental balance.

ACTIVATION – strengthening, revival of activity, activity; transition to a more mobile state, to decisive action.

ACTIVITY – a general characteristic of living beings, their own dynamics as a source of transformation or maintenance of their vital connections with the environment. Activity is formed in accordance with the probabilistic prediction of events in the environment and the position of the organism in it. In psychology, activity acts in relation to activity and manifests itself as a dynamic condition of its

співвіднесенні з діяльністю та проявляється як динамічна умова її становлення, здійснення і видозміни, як властивість її власного руху.

АКТИВНІСТЬ ВІДЧУЖЕНА – певна нейтралізація людської активності, коли дія учиняється над людиною зовнішніми або внутрішніми силами, внаслідок чого здійснюється відокремлення людини від результатів її діяльності. Приклад – постгіпнотична поведінка.

АКТИВНІСТЬ ЗАГАЛЬНА – одна зі сфер прояву темпераменту. Визначається інтенсивністю й обсягом взаємодії людини із середовищем – фізичної і соціальної. За цим параметром можна бути інертним, пасивним, спокійним, ініціативним, активним, стрімким.

АКТИВНІСТЬ НАДІНТУЇТИВНА – здатність підніматися над рівнем вимог ситуації, ставити цілі, перевищені відносно початкової задачі. За її допомогою переборюються зовнішні та внутрішні обмеження – бар'єри діяльності. Вона проявляється в моментах творчості, пізнавальній активності, «безкорисливому» ризику, активності наднормативній.

formation, implementation and modification, as a property of its own movement.

ALIENATED ACTIVITY – a certain neutralization of human activity, when the action is performed on a person by external or internal forces, resulting in the separation of man from the results of his activities. An example is post-hypnotic behavior.

GENERAL ACTIVITY – one of the areas of manifestation of temperament. It is determined by the intensity and volume of human interaction with the environment – physical and social. According to this parameter, you can be inert, passive, calm, proactive, active, rapid.

SUPERDUTIVE ACTIVITY – the ability to rise above the level of the requirements of the situation, to set goals that are exceeded relative to the original task. With its help external and internal restrictions – barriers of activity are overcome. It is manifested in moments of creativity, cognitive activity, «selfless» risk, excessive activity.

АКТИВНІСТЬ НАДНОРМАТИВНА – одна з форм прояву активності надситуативної. Проявляється в прагненні індивіда або групи підвищити офіційні вимоги суспільства до деякого виду діяльності.

АКТИВНІСТЬ ПСИХІЧНА – періодичне чергування стану напруження і розслаблення в психічній діяльності людини.

АКЦЕНТУАЦІЯ ДЕМОНСТРАТИВНА – Зростання активності вранці та ввечері обумовлене збільшенням виділення гормонів адреналіну і норадреналіну. Така жорстка залежність активних та інактивних компонентів психічної діяльності від внутрішніх біохімічних процесів, що відбуваються в організмі, потребує чіткої відповідності між внутрішніми біоритмами і зовнішньою організацією життєдіяльності. Якщо ця відповідність порушується, то частим наслідком стають різні захворювання нервової системи: порушення сну, неврози, серцево-судинні захворювання. Тому психологічне обстеження і психокорекція повинні обов'язково враховувати структуру біоритмів психічної активності.

EXCESSIVE ACTIVITY – is one of the forms of manifestation of supra-situational activity. Manifested in the desire of an individual or group to increase the official requirements of society for a particular activity.

MENTAL ACTIVITY – periodic alternation of stress and relaxation in mental activity.

DEMONSTRATIVE ACCENTUATION – the increase in activity in the morning and evening is due to increased secretion of the hormones adrenaline and noradrenaline. Such a rigid dependence of active and inactive components of mental activity on the internal biochemical processes occurring in the body, requires a clear correspondence between the internal biorhythms and the external organization of life. If this correspondence is violated, various diseases of the nervous system become a frequent consequence: sleep disorders, neuroses, cardiovascular diseases. Therefore, psychological examination and psychocorrection must take into account the structure of biorhythms of mental activity.

АКТИВОВАНІСТЬ (від лат. *activus* – діяльний) – властивість нервової системи, що обумовлюється безумовно-рефлекторним балансом нервових процесів збудження та гальмування і тісно пов'язана з рівнем неспецифічної активації головного мозку. Тракується як інтегральна властивість нервової системи.

АКТУАЛІЗАЦІЯ (від лат. *actualis* – справжній, сучасний) – дія, що полягає у викликанні засвоєного матеріалу з довгострокової або короткочасної пам'яті для наступного використання його при впізнаванні, пригадуванні, спогаді або при безпосередньому відтворенні. Характеризується різним ступенем важкості або легкості – залежно від рівня засвоєння або забування запропонованого матеріалу.

АКТУАЛІЗУВАТИ (від лат. *actualis* – справжній, сучасний) – перевести зі стану потенційного в стан реальний, актуальний.

АКЦЕНТУАЦІЯ ХАРАКТЕРУ (від лат. *accentus* – наголос, інтонація, підвищення голосу) – введене К. Леонгардом поняття, що означає надмірну виразність окремих рис характеру та їхніх сполучень і становить крайні

ACTIVATION – a property of the nervous system, which is due to the unconditional reflex balance of nervous processes of excitation and inhibition and is closely related to the level of nonspecific activation of the brain. Interpreted as an integral property of the nervous system.

ACTUALIZATION – the action of recalling the learned material from long-term or short-term memory for subsequent use in recognition, recollection, recollection or direct reproduction. It is characterized by varying degrees of difficulty or ease – depending on the level of assimilation or forgetting of the proposed material.

ACCENTUATIONS OF CHARACTER – a concept introduced by K. Leonhard, which means excessive expressiveness of certain traits and their combinations and is an extreme version of the norm, bordering on psychopathy. Ac-

варіанти норми, що межують із психопатіями. Акцентуації характеру відрізняються від останніх відсутністю одночасного прояву властивої психопатіям тріади ознак: стабільності характеру в часі, тотальності його проявів у всіх ситуаціях, соціальної дезадаптації.

АКЦЕНТУАЦІЯ АСТЕНІЧНА – акцентуація, якій властиві швидка стомлюваність, дратівливість, схильність до депресії та іпохондрії.

АКЦЕНТУАЦІЯ ГІПЕРТИМНА – акцентуація, якій властиві постійно підвищений настрій, висока психічна активність з жадобою діяльності й тенденцією займатися багато чим одночасно, не доводити справу до кінця.

АКЦЕНТУАЦІЯ ДИСТИМНА – акцентуація, якій властиві переважно знижений настрій, схильність до депресії, зосередженість на похмурих, сумних сторонах життя.

АКЦЕНТУАЦІЯ ЕПІЛЕПТОЇДНА – акцентуація, що характеризується схильністю до злісно-тужливого настрою з агресією, що накопичується і проявляється у вигляді нападів люті й гніву (іноді з елементами жорстокості), конфліктністю, в'язкістю мислення, скрупульозною педантичністю.

centuations of character differ from the latter in the absence of simultaneous manifestation of the triad of signs inherent in psychopathy: the stability of character over time, the totality of its manifestations in all situations, social maladaptation.

ASTHENIC ACCENTUATION – accentuation, which is characterized by rapid fatigue, irritability, predisposition to depression and hypochondria.

ACCENTUATION HYPERTIME – accentuation, which is characterized by constantly elevated mood, high mental activity with a thirst for activity and a tendency to do many things at once, not to finish the job.

ACCENTUATION DYSTIMA – accentuation, which is characterized mainly by low mood, prone to depression, focusing on gloomy, sad aspects of life.

EPILEPTOID ACCENTUATION – is an accentuation characterized by a tendency to malicious and sad mood with aggression, which accumulates and manifests itself in the form of attacks of anger and rage (sometimes with elements of cruelty), conflict, thoughtfulness, meticulousness, scrupulousness.

АКЦЕНТУАЦІЯ ІСТЕРОЇДНА (демонстративна) – акцентуація, що характеризується вираженою тенденцією до витіснення неприємних для суб'єкта фактів і подій, до облудності, фантазування та удавання, які використовуються для привернення до себе уваги; авантюристичність, марнославство, «втеча в хворобу» при незадоволеній потребі у визнанні.

АКЦЕНТУАЦІЯ КОНФОРМНА – акцентуація, якій властиві надмірна підпорядкованість і залежність від думки оточуючих, недостатня критичність та ініціативність, схильність до консерватизму.

АКЦЕНТУАЦІЯ ЛАБІЛЬНА – характеризується різкою зміною настрою залежно від ситуації.

АКЦЕНТУАЦІЯ НЕСТІЙКА – акцентуація, для якої характерні схильність легко піддаватися впливу оточуючих, постійний пошук нових вражень, компаній, уміння легко встановлювати контакти поверхового характеру.

HISTORIOUS ACCENTUATION (demonstrative) – accentuation, characterized by a pronounced tendency to displace unpleasant facts and events for the subject, to delusion, fantasy and pretense, which are used to attract attention; adventurism, vanity, «escape from illness» with an unmet need for recognition.

CONFIDENTIAL ACCENTUATION – accentuation, which is characterized by excessive subordination and dependence on the opinions of others, lack of criticism and initiative, a tendency to conservatism.

ACCENTUATION LABILE – characterized by a sharp change in mood depending on the situation.

ACCENTUATION INSTABLE – accentuation, which is characterized by a tendency to easily be influenced by others, the constant search for new experiences, companies, the ability to easily establish superficial contacts.

АКЦЕНТУАЦІЯ ПАРАНОЇДАЛЬНА – характеризується підвищеною підозрлістю і хворобливою уразливістю, стійкістю негативних афектів, прагненням домінувати, неприйняттям думки інших; наслідок її – висока конфліктність.

АКЦЕНТУАЦІЯ ПСИХАСТЕНІЧНА – акцентуація, якій властиві висока тривожність, нерішучість, схильність до самоаналізу, постійних сумнівів і міркувань, тенденція до утворення obsesій і ритуальних дій.

АКЦЕНТУАЦІЯ СЕНСИТИВНА – акцентуація, що характеризується підвищеною вразливістю, боязкістю, загостреним почуттям власної неповноцінності.

АКЦЕНТУАЦІЯ ЦИКЛОЇДНА – акцентуація, що характеризується чергуванням фаз гарного і поганого настрою з різним періодом переходу одного в інший.

АКЦЕНТУАЦІЯ ШИЗОЇДНА – акцентуація, якій властиві відгородженість, замкнутість, інтроверсія, емоційна холодність, що проявляється у відсутності співпереживання, у труднощах при встановленні емоційних контактів; брак інтуїції в процесі спілкування.

PARANOID ACCENTUATION – characterized by increased suspicion and painful vulnerability, resistance to negative emotions, the desire to dominate, rejection of the opinions of others; its consequence is high conflict.

PSYCHASTENIC ACCENTUATION – accentuation, which is characterized by high anxiety, indecision, propensity to introspection, constant doubt and reasoning, the tendency to the formation of obsessions and ritual actions.

SENSITIVE ACCENTUATION – accentuation characterized by increased vulnerability, timidity, heightened feelings of inferiority.

CYCLOID ACCENTUATION – accentuation characterized by alternating phases of good and bad mood with different periods of transition from one to another.

SCHIZOID ACCENTUATION – accentuation, which is characterized by isolation, isolation, introversion, emotional coldness, which is manifested in the lack of empathy, difficulties in establishing emotional contacts; lack of intuition in the process of communication.

АКЦЕНТУВАННЯ (від лат. accentus – наголос, інтонація, підвищення голосу) – один із способів створення образів уяви. Виділяється будь-яка деталь або частина цілого, яка стає домінуючою, набуваючи основного навантаження. Приклад – карикатури і шаржі.

АКЦЕПТОР РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЇ (від лат. accipio – я приймаю, отримую) – психологічний механізм передбачення й оцінки результатів дії у функціональних системах. Являє собою «інформаційний еквівалент результату», що витягається з пам'яті в процесі прийняття рішень; обумовлює організацію рухової активності організму в поведінковому акті та звіряє результат з його «випереджальним відображенням»: 1. у разі збігу здійснена функціональна схема розпадається і організм може переходити до іншої цілеспрямованої поведінки; 2. при частковій розбіжності вводяться виправлення в програму дії; 3. при повній розбіжності розвивається орієнтовно-дослідницька поведінка.

АЛАЛІЯ (грец. α – без і λαλία – розмова) – відсутність або обмеженість мовлення у дітей внаслідок недорозвинення або ушкодження мовних зон головного мозку.

ACCENTATION – is one of the ways to create images of imagination. Any detail or part of the whole stands out, which becomes dominant, acquiring the main load. Examples are cartoons.

ACCEPTOR OF ACTION RESULTS – a psychological mechanism for predicting and evaluating the results of action in functional systems. 1. the «information equivalent of the result», which is extracted from memory in the decision-making process; determines the organization of motor activity of the organism in the behavioral act and compares the result with its «advanced reflection»: 2. in case of partial discrepancy, corrections are introduced in the action program; 3. in complete disagreement develops tentative research behavior.

ALALIA – lack or limitation of speech in children due to underdevelopment or damage to the speech areas of the brain.

АЛЕКСІЯ (грец. α – не і λεγω – вимовляю) – порушення або розлад здатності читання – невміння дитини прочитати текст, незважаючи на грамотність, або нездатність оволодіти процесом читання. Виникає при ушкодженні різних відділів кори лівої півкулі (у правші) головного мозку.

АЛКОГОЛІЗМ (від арабського al-kuhl – тонкий порошок) – захворювання, яке викликається систематичним вживанням спиртних напоїв, характеризується потягом до них і призводить до психічних і фізичних розладів.

АЛЬТРУІЗМ (від фр. altruisme) – система ціннісних орієнтацій особистості, при якій центральний мотив і критерій моральної оцінки – це інтереси іншої людини або соціальної спільності. Термін уведений французьким філософом О. Контом як протилежний поняттю егоїзму. Центральна ідея альтруїзму – безкорисливість як непрагматично орієнтована діяльність, що здійснюється в інтересах інших людей і не припускає реальну винагороду. Альтруїзм може стати усвідомленою ціннісною орієнтацією, що визначає поведінку особистості в цілому; тоді він перетворюється в сенс життя

ALEXIA – reading disorder or disorder a child's inability to read a text despite literacy or inability to master the reading process. Occurs when damage to various parts of the cortex of the left hemisphere (right) of the brain.

ALCOHOLISM – a disease caused by the systematic use of alcohol, characterized by cravings for them and leads to mental and physical disorders.

ALTRUISM – a system of value orientations of the individual, in which the central motive and criterion of moral evaluation – is the interests of another person or social community. The term was introduced by the French philosopher O. Comte as the opposite of the concept of selfishness. The central idea of altruism is selflessness as a non-pragmatically oriented activity that is carried out in the interests of other people and does not involve real reward. Altruism can become a conscious value orientation that determines the behavior of the individual as a whole; then it

особистості. Абсолютизація альтруїзму настільки ж помилкова, як і його недооцінка. Реальна значимість альтруїстичної поведінки особистості визначається характером цінностей, що лежать в основі взаємин з іншими людьми. Альтруїзм може виступати як соціально-психологічний прояв гуманності, а також у повсякденному спілкуванні та діяльності людей. Механізмом прояву альтруїзму може виявитися ситуативна альтруїстична установка, що актуалізується в конкретних небезпечних ситуаціях (наприклад, порятунок дитини ціною власного життя).

АЛЯРМІСТ (від франц. à l'arme – до зброї») – особа, що має схильність до паніки, поширює неперевірені, необґрунтовані чутки, які викликають тривожні настрії.

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ПОЧУТТІВ – непогодженість, суперечливість декількох емоційних відношень, що одночасно відчуються до деякого об'єкта.

АМЕНЦІЯ (від лат. amentia – безумство) – різновид потьмарення свідомості (незв'язність мислення, фрагментарність сприйняття, безладне збудження з наступною амнезією).

becomes the meaning of the individual's life. The absolutization of altruism is as erroneous as its underestimation. The real significance of altruistic personality behavior is determined by the nature of the values that underlie relationships with other people. Altruism can act as a socio-psychological manifestation of humanity, as well as in everyday communication and human activities. The mechanism of altruism may be situational altruistic attitude, which is relevant in specific dangerous situations (for example, saving a child at the cost of his own life).

ALARMIST – a person who has a tendency to panic, spreads untested, unfounded rumors that cause anxiety.

AMBIVALENCE OF FEELINGS – inconsistency, contradiction of several emotional relationships that are simultaneously felt towards an object.

AMNECIA – a kind of darkening of consciousness (incoherence of thinking, fragmentary perception, chaotic arousal followed by amnesia).

АМНЕЗІЯ (від грец. «а» – заперечна частка і mneia, mneme – пам'ять) – порушення пам'яті, що виникають при різних локальних ураженнях мозку; охоплюють періоди від декількох хвилин до декількох років. Розрізняють дві основні форми: амнезію ретроградну й антиретроградну.

АНАЛІЗ (від грец. αναλυσις – розклад) – процес уявного розчленування цілого на частини. У людини розвинулася здатність здійснювати аналіз на рівні оперування поняттями. Вважають, що аналіз включений в усі акти практичної і пізнавальної взаємодії організму із середовищем і є необхідним етапом пізнання; він – одна з основних операцій, з яких складається реальний процес мислення. Нерозривно пов'язаний із синтезом.

АНАЛІЗ ДИСПЕРСІЙНИЙ – статистичний метод у психології, що дозволяє аналізувати вплив різних факторів (ознак) на залежну змінну (що досліджується). Суть дисперсійного аналізу полягає в розкладанні (дисперсії) вимірюваної ознаки на незалежні доданки, кожний з яких, характеризує вплив деякого фактора або їхньої взаємодії. Наступне порівняння таких доданків

AMNESIA – memory disorders that occur in various local brain lesions; cover periods from a few minutes to several years. There are two main forms: amnesia retrograde and antiretrograde.

ANALYSIS – the process of imaginary division of the whole into parts. The person has developed the ability to perform analysis at the level of operating with concepts. It is believed that the analysis is included in all acts of practical and cognitive interaction of the organism with the environment and is a necessary stage of cognition; it is one of the main operations that make up the real process of thinking. Inextricably linked with the synthesis.

DISPERSION ANALYSIS – a statistical method in psychology that allows you to analyze the influence of various factors (signs) on the dependent variable (studied). The essence of analysis of variance is the decomposition (variance) of the measured feature into independent terms, each of which characterizes the influence of a factor or their interaction. The following comparison of such terms

дозволяє оцінити значимість кожного фактора і їхніх комбінацій. Дисперсійний аналіз використовується переважно в експериментальній психології при вивченні дії конкретних факторів на випробовуваних. При цьому особливу роль відіграє аналіз середніх значень – відхилення від них і називають дисперсією.

АНАЛІЗ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ – один з напрямків сучасного психоаналізу, заснований на комбінації ідей М. Хайдеггера і З. Фрейда; спрямований на дослідження особистості у всій повноті й унікальності її існування – екзистенції. Зміст екзистенціального аналізу вбачається в тому, щоб допомогти невротикові усвідомити себе вільною істотою, здатною до самодетермінації. Як психотерапевтичний метод екзистенціальний аналіз спрямований на лікування неврозів і психозів шляхом сприяння клієнтові в усвідомленні себе вільною людиною, здатною до самовизначення свого існування.

АНАЛІЗ КАТЕГОРІАЛЬНИЙ – спосіб вивчення розвитку психологічного пізнання як діяльності, елементи якої – конкретно-наукові категорії, що відтворюють різні аспекти психічної реальності: образ, дія, мотив та ін. У психологічному пізнанні розрізняють два рівні: 1. ем-

allows us to assess the significance of each factor and their combinations. Analysis of variance is used mainly in experimental psychology to study the effects of specific factors on subjects. In this case, a special role is played by the analysis of average values – deviations from them and called the variance.

EXISTENTIAL ANALYSIS – one of the areas of modern psychoanalysis, based on a combination of ideas of M. Heidegger and Z. Freud; aimed at the study of personality in all its fullness and uniqueness of its existence – existence. The essence of existential analysis is seen in helping the neurotic to realize himself as a free being capable of self-determination. As a psychotherapeutic method, existential analysis is aimed at treating neuroses and psychoses by helping the client to realize himself as a free person capable of self-determination.

CATEGORY ANALYSIS – a way to study the development of psychological cognition as an activity, the elements of which are specific scientific categories that reproduce various aspects of mental reality: image, action, motive, etc. There are two levels of psychological cognition: 1. empiri-

пірико-теоретичний – представлений у свідомості вчених, що мають справу з фактами, гіпотезами, концепціями тощо; 2. категоріальний – його роль як апарата, що спрямовує свідомість першого рівня, можна розкрити лише шляхом спеціального категоріального аналізу як особливого різновиду історико-теоретичного дослідження. Застосування категоріального аналізу дозволило зрозуміти предметно-логічні фактори перетворення психології на самостійну науку, що було обумовлено виникненням її власної науковокатегоріальної структури. Як форма самопізнання науки категоріальний аналіз служить вивченню закономірностей її розвитку з метою ефективно організації нових досліджень.

АНАЛІЗ КОРЕЛЯЦІЙНИЙ – метод статистичного оцінювання форми, знака і наявності зв'язку досліджуваних ознак або факторів. Дозволяє за дуже короткий час одержати безліч даних для значного числа випробовуваних. Застосовується в ряді особливих випадків, коли експериментальний підхід є складним або навіть неможливим, наприклад з етичних міркувань. Нарешті, дозволяє одержувати інформацію, засновану на більш різноманітних вибірках і більш близьку до існуючої у суспільстві реальності – на відміну від лабораторних експериментів. При визначенні форми зв'язку

cal-theoretical – presented in the minds of scientists dealing with facts, hypotheses, concepts, etc.; 2. categorical – its role as an apparatus that directs the consciousness of the first level, can be revealed only through a special categorical analysis as a special kind of historical and theoretical research. The use of categorical analysis allowed to understand the subject-logical factors of the transformation of psychology into an independent science, which was due to the emergence of its own scientific-categorical structure. As a form of self-knowledge of science, categorical analysis serves to study the patterns of its development in order to effectively organize new research.

CORRELATION ANALYSIS – a method of statistical evaluation of the shape, sign and the presence of the connection of the studied features or factors. Allows you to get a lot of data for a significant number of subjects in a very short time. It is used in a number of special cases when the experimental approach is difficult or even impossible, for example for ethical reasons. Finally, it allows us to obtain information based on more diverse samples and closer to the existing reality in society – in contrast to laboratory experiments. When determining the form of communication,

розглядається її лінійність або нелінійність. Недоліки кореляційного аналізу пов'язані з тим, що він дозволяє лише констатувати наявність деякого зв'язку між параметрами або змінними, але не може довести причинно-наслідковий тип цього зв'язку. Серед інших різновидів кореляційного аналізу, які широко використовуються в психології, розрахунок рангових, окремих, часткових, множинних і інших коефіцієнтів кореляції.

АНАЛІЗ РЕГРЕСІЙНИЙ – статистичний метод, що дозволяє вивчати залежність значення середнього якої-небудь величини від варіації іншої величини або декількох величин (у цьому випадку застосовується множинний регресійний аналіз). Регресійний аналіз використовується переважно в емпіричних дослідженнях при розв'язанні задач, пов'язаних з оцінкою деяких впливів (наприклад, впливу інтелектуальної обдарованості на успішність, мотивів – на поведінку), при конструюванні психологічних тестів.

АНАЛІЗ СНОВИДІНЬ – психоаналітичний метод, за допомогою якого інтерпретується символіка сновидінь з метою допомогти пацієнтам зрозуміти причини їхніх симптомів і мотиваційних конфліктів.

its linearity or nonlinearity is considered. The disadvantages of correlation analysis are that it only allows to state the existence of some relationship between parameters or variables, but can not prove the causal type of this relationship. Among other types of correlation analysis that are widely used in psychology – the calculation of rank, individual, partial, multiple and other correlation coefficients.

REGRESSIONAL ANALYSIS – a statistical method that allows you to study the dependence of the value of the average of a quantity on the variation of another quantity or several quantities (in this case, multiple regression analysis is used). Regression analysis is used mainly in empirical research in solving problems related to the assessment of certain influences (eg, the impact of intellectual talent on performance, motives – on behavior), in the construction of psychological tests.

DREAM ANALYSIS – is a psychoanalytic method that interprets the symbolism of dreams in order to help patients understand the causes of their symptoms and motivational conflicts.

АНАЛІЗ ТРАНСАКЦІЙНИЙ – психоаналітично орієнтований напрямок психології, розроблений у 50-ті рр. ХХ ст. американським психологом і психіатром Е. Берном. Метод дослідження і лікування емоційних розладів, спрямований на корекцію взаємин з людьми і подолання труднощів. Трансакційний аналіз містить у собі: 1. аналіз структурний – теорія его-станів; 2. власне трансакційний аналіз діяльності та спілкування, заснований на понятті трансакції як взаємодії егостанів двох індивідів, що вступають у спілкування; 3. аналіз психологічних «ігор»; 4. скриптоаналіз – аналіз життєвого сценарію «скрипта». Мета психотерапії, розробленої Е. Берном на основі трансакційного аналізу, звільнити клієнта від залежностей, отриманих ним у дитинстві, що спрямовують його, змушують «грати в ігри» – поводитися у спілкуванні з іншими так, щоб здобувати якісь психологічні вигоди, підкріплюючи позиції Дитини і Батька; у результаті терапії виникає інтеграція его-станів – Дитини, Батька і Дорослого – за рахунок орієнтації на Дорослого. Психотерапія покликана звільнити від скриптів, що програмують життя, через їхнє усвідомлення, протиставлення їм безпосередності, спонтанності, близькості й щирості в міжособистісних відносинах, через вироблення розумної та

TRANSACTIONAL ANALYSIS – psychoanalytically oriented direction of psychology, developed in the 50's XX century American psychologist and psychiatrist E. Bern. A method of research and treatment of emotional disorders, aimed at correcting relationships with people and overcoming difficulties. Transactional analysis includes: 1. structural analysis – the theory of ego-states; 2. actual transactional analysis of activities and communication, based on the concept of transaction as the interaction of egostanes of two individuals entering into communication; 3. analysis of psychological «games»; 4. script analysis – analysis of the life scenario of the «script». The purpose of psychotherapy, developed by E. Bern on the basis of transactional analysis, to free the client from the addictions he acquired in childhood, directing him, forcing him to «play games» – to behave in communication with others to gain some psychological benefits, strengthening the child's position and Father; as a result of therapy there is an integration of ego-states – the Child, the Father and the Adult – due to orientation on the Adult. Psychotherapy is designed to free from the scripts that program life, through their awareness, opposition to their immediacy, spontaneity, intimacy and sincerity in interpersonal relationships, through the development of intelligent and independent

незалежної поведінки. Кінцева мета аналізу – досягнення гармонійної, збалансованої особистості через гармонійні взаємини між усіма его-станами.

АНАЛІЗ ФАКТОРНИЙ – метод багатомірної математичної статистики, що застосовується при дослідженні статистично пов'язаних ознак з метою виявлення певної кількості прихованих від безпосереднього спостереження факторів. Використовувався Р. Кеттелом і Г. Айзенком для ідентифікації основних рис структури індивідуума.

АНАЛІЗАТОР (від грец. αναλυσις – розклад) – нервовий апарат, який здійснює функцію аналізу і синтезу подразників, що надходять із зовнішнього і внутрішнього середовища організму. Складається з трьох частин: 1. периферичний відділ – рецептори, що перетворюють певний вид енергії в нервовий процес; 2. провідні шляхи поділяються на аферентні, якими збудження, що виникло в рецепторі, передається до розташованих вище центрів нервової системи, і еферентні, якими імпульси з розташованих вище центрів, особливо з кори великих півкуль головного мозку, передаються до нижніх рівнів аналізатора, у тому числі до рецепторів, і регулюють їхню активність; 3. зони коркові

behavior. The ultimate goal of analysis is to achieve a harmonious, balanced personality through harmonious relationships between all ego-states.

FACTOR ANALYSIS – is a method of multidimensional mathematical statistics used in the study of statistically related features in order to identify a number of factors hidden from direct observation. Used by R. Kettel and H. Eissenko to identify the main features of the structure of the individual.

ANALYZER – the nervous system, which performs the function of analysis and synthesis of stimuli coming from the external and internal environment of the body. It consists of three parts: 1. peripheral department – receptors that convert a certain type of energy into a nervous process; 2. conducting pathways are divided into afferent, which excites the receptor, is transmitted to the higher centers of the nervous system, and efferent, which impulses from higher centers, especially from the cortex of the cerebral hemispheres, are transmitted to the lower levels of the analyzer, including number to receptors, and regulate their activity; 3. work projection zones. Depending on the type

проекційні. Залежно від різновиду чутливості розрізняють аналізатори зоровий, слуховий, нюховий, смаковий, шкірний, руховий. Кожен аналізатор виділяє певний вид подразників, забезпечуючи його наступний поділ на окремі елементи. Він також відбиває зв'язки між цими елементарними впливами в просторі та часі.

АНАЛОГІЯ (грец. αναλογία – відповідність) – подібність між об'єктами в деякому відношенні. Використання аналогії в пізнанні – основа для висування припущень, здогадів, гіпотез. Міркування за аналогією нерідко приводили до наукових відкриттів. В основі їх лежать утворення й актуалізація асоціацій. Можливий і цілеспрямований пошук аналогії. Завдання на встановлення аналогії входять у зміст психодіагностичних обстежень. Ускладнення в знаходженні подібності між об'єктами за абстрактною ознакою можуть служити показником недостатнього розвитку мислення або його порушень.

АНАЛЬГЕЗІЯ (лат. analgesia – дослівно «без болю») – зниження або повне усунення больової чутливості. Досягається за допомогою ліків-анальгетиків або шляхом концентрації уваги на об'єктах, не пов'язаних із джерелом больового впливу (музика, шум), а також за допомогою навіювання, самонавіювання або гіпнозу. Може досягатися застосуванням масажу, загального або точкового, і впливом тепла або холоду на певні точки тіла.

of sensitivity, there are analyzers visual, auditory, olfactory, gustatory, skin, motor. Each analyzer identifies a certain type of stimuli, ensuring its subsequent division into individual elements. It also reflects the connections between these elementary influences in space and time.

ANALOGY – similarity between objects in some respects. The use of analogy in cognition – the basis for making assumptions, conjectures, hypotheses. Reasoning by analogy often led to scientific discoveries. They are based on the formation and actualization of associations. A purposeful search for an analogy is also possible. Tasks to establish an analogy are included in the content of psychodiagnostic examinations. Complications in finding similarities between objects on an abstract basis can be an indicator of insufficient development of thinking or its violations.

ANALGESIA – reduction or complete elimination of pain sensitivity. It is achieved with the help of analgesics or by concentrating on objects that are not related to the source of pain (music, noise), as well as through suggestion, self-suggestion or hypnosis. It can be achieved by applying massage, general or point, and the effect of heat or cold on certain parts of the body.

АНДРОГІНІЯ (від грец. – двостатевий) – поняття для позначення людей, що успішно поєднують у собі як традиційно чоловічі, так і традиційно жіночі психологічні якості. Кожна людина відноситься до однієї з чотирьох груп: 1. до маскулінних індивідів – із вираженими традиційно чоловічими якостями, такими, як честолюбство, рішучість та ін.; 2. до фемінінних індивідів – з вираженими традиційно жіночими якостями, такими, як афективність, м'якість; 3. до андрогінів, що поєднують у собі як традиційно жіночі, так і чоловічі риси; 4. до людей невизначеної психологічної статевої ідентичності, що не мають виражених маскулінних або фемінінних рис. Дослідження показують, що андрогінія – важлива психологічна характеристика людини, яка визначає здатність змінювати свою поведінку залежно від ситуації. Вона сприяє формуванню стійкості до стресів, допомагає в досягненні успіхів у різних сферах життєдіяльності. Розвиток досліджень з проблематики психологічної статі, розробка таких понять, як схема статі, значимість статевої ідентичності для індивіда, спрямовані на пошук можливих шляхів формування не тільки маскулінності та фемінінності, але й андрогінії.

ANDROGINIA is a term used to describe people who successfully combine both traditionally masculine and traditionally feminine psychological qualities. Each person belongs to one of four groups: 1. to masculine individuals – with traditionally expressed masculine qualities, such as ambition, determination, etc.; 2. to feminine individuals – with pronounced traditional feminine qualities, such as affectivity, softness; 3. to androgynes, which combine both traditionally female and male traits; 4. to people of uncertain psychological gender identity who do not have pronounced masculine or feminine traits. Studies show that androgyny is an important psychological characteristic of a person that determines the ability to change their behavior depending on the situation. It promotes the formation of resistance to stress, helps to achieve success in various spheres of life. Development of research on the issue of psychological sex, development of concepts such as gender, the importance of gender identity for the individual, aimed at finding possible ways to form not only masculinity and femininity, but also androgyny.

АНЕРОЗИЯ (від грец. «а» – відсутність і кохання) – відсутність статевого потягу.

АНЕСТЕТИЧНИЙ (від грец. – заморожений) – позбавлений чуттєвості.

АНИМА (від лат. anima – душа) – фемінінні якості чоловіка, жіночий початок.

АНИМУС (від лат. anima – душа) – маскулінні якості жінки, чоловічий початок.

АНКЕТА (від франц. enquete – опитувальний лист) – методичний засіб для одержання первинної соціологічної і соціально-психологічної інформації на основі вербальної комунікації. Це набір питань, кожне з яких логічно пов'язане з головним завданням дослідження. Анкети дають можливість одержати інформацію про великі групи людей шляхом опитування якоїсь їх частини, що складає репрезентативну вибірку. Достовірні результати можна отримати лише при ретельній розробці питань анкети і за умови, що вибірка досить точно відбиває популяцію в цілому. Складання анкет – процес перекладу основних гіпотез дослідження на мову питань – складна і трудомістка процедура. Анкета

ANEROSIA – lack of sexual desire.

ANESTHETIC – devoid of sensuality.

ANIMA – feminine qualities of a man, a woman's beginning.

ANIMUS – masculine qualities of a woman, masculine.

QUESTIONNAIRE – a methodological tool for obtaining primary sociological and socio-psychological information based on verbal communication. This is a set of questions, each of which is logically related to the main task of the study. Questionnaires provide an opportunity to obtain information about large groups of people by interviewing a part of them that makes up a representative sample. Reliable results can be obtained only with careful design of the questionnaire and provided that the sample accurately reflects the population as a whole. Questionnaires – the process of translating the main hypotheses of the study into the language of the questions – a complex and time-consuming procedure. The questionnaire should

повинна забезпечити одержання такого змісту, що є правдивим стосовно опитуваного та значущим відносно проблеми. Складання науково цінної анкети – як правило, колективна робота. Перший етап у розробці – визначення змісту анкети. Це може бути набір питань про факти життєдіяльності опитуваного (його знання, цивільний стан, його дії в минулому і сьогодні та ін.) або ж про його мотиви, оцінки, відносини. Якщо потрібно знати також інтенсивність думки, то до формулювання питання включається відповідна шкала оцінок. Другий етап у розробці анкети – вибір потрібного типу питань. Питання можуть бути відкритими – що дозволяють будувати відповідь згідно з бажаннями опитуваного як за змістом, так і за формою, і закритими – що звичайно допускають лише відповіді «так» або «ні». За функцією питання можуть бути основними або навідними, контрольними або уточнюючими. Тип питання може впливати на повноту і правдивість відповіді. Що стосується формулювання питань, то фрази повинні бути якомога коротшими, ясними за змістом, простими, точними і однозначними. Найбільш типові помилки при складанні анкет: 1. прихована заданість відповіді; 2. надмірна деталізованість; 3. двозначність питань; 4. недостатня розпізнавальна сила питань. Слушні пи-

ensure that the content is true and relevant to the respondent and relevant to the problem. Compiling a scientifically valuable questionnaire is usually a team effort. The first stage in the development is to determine the content of the questionnaire. This can be a set of questions about the facts of the respondent's life (his knowledge, civil status, his actions in the past and present, etc.) or about his motives, assessments, attitudes. If you also need to know the intensity of thought, then the formulation of the question includes the appropriate scale of assessments. The second stage in the development of the questionnaire – choosing the right type of questions. Questions can be open – that allow you to build an answer according to the wishes of the respondent, both in content and form, and closed – that usually allow only the answers «yes» or «no». According to the function, the questions can be main or leading, control or clarifying. The type of question can affect the completeness and truthfulness of the answer. As for the wording of the questions, the phrases should be as short as possible, clear in meaning, simple, precise and unambiguous. The most common mistakes when compiling questionnaires: 1. hidden answer; 2. excessive detail; 3. ambiguity of issues; 4. Insufficient cognitive power of issues. Relevant questions must meet the usual criteria of reliability and validity. The last

тання повинні задовольняти звичайним критеріям надійності та валідності. Останній етап у складанні анкети пов'язаний із визначенням кількості та порядку поставлених питань. Послідовність питань, відрізняється для різних типів анкетного опитування.

АНТИЦИПАЦІЯ (від лат. ad – до, perceptio – сприймання) – здатність системи в тій чи іншій формі передбачати розвиток подій, явищ, результатів дій. Має особливе значення в творчій, науково-дослідній діяльності. У психології розрізняють два смислових аспекти цього поняття: 1) здатність уявити собі можливий результат дії до її виконання, а також можливість уявити спосіб вирішення проблеми, перш ніж вона реально буде вирішена; 2) здатність організму підготуватися до реакції на будь-яку подію до її настання; це очікування (або випереджальне відбиття) звичайно проявляється у певній позі або русі та забезпечується механізмом акцептора результатів дії.

АНТРОПОГЕНЕЗ (грец. ανθρωπος – людина, γενεσις – виникнення) – процес походження людини (homo sapiens). З погляду еволюційної теорії, основними передумовами антропогенезу були наступні характерні риси мавп: 1. високий розвиток локомоцій і

stage in compiling the questionnaire is related to determining the number and order of questions. The sequence of questions is different for different types of questionnaires.

ANTICIPATION – the ability of the system in one form or another to predict the development of events, phenomena, results of actions. It is of special importance in creative, research activities. In psychology, there are two semantic aspects of this concept: 1. the ability to imagine the possible outcome of the action before its implementation, as well as the ability to imagine a way to solve the problem before it is actually solved; 2. the ability of the organism to prepare for the reaction to any event before its occurrence; this expectation (or anticipatory reflection) is usually manifested in a certain posture or movement and is provided by the mechanism of the acceptor of the results of the action.

ANTHROPOGENESIS – the process of human origin (homo sapiens). From the point of view of evolutionary theory, the main prerequisites for anthropogenesis were the following characteristics of monkeys: 1. high development of locomotion and manipulation; 2. maximum mobility of the

маніпулювання; 2. максимальна для тварин рухливість кистей, особливо пальців передніх кінцівок, і здатність до виконання досить складних хватальних рухів; 3. бінокулярний зір, що переважає нюх; 4. високо-розвинені форми групової поведінки і спілкування.

АНТРОПОМОРФІЗМ (грец. ανθρωπος – людина, грец. μορφή – вигляд, форма) – уявлення про наявність у тварин психічних властивостей і здібностей, характерних тільки для людини. З погляду матеріалізму, антропоморфічне тлумачення поведінки тварин означає стирання грані між людиною і твариною та призводить до ігнорування якісних особливостей людської психіки, обумовлених трудовою діяльністю, громадським життям і членороздільною мовою, до заперечення провідної ролі соціальних факторів у житті та діяльності людини та у розвитку людства. З точки зору іншого світогляду настільки різка характеристика здається перебільшеною.

АНТРОПОПСИХІЗМ (грец. ανθρωπος – людина) – теорія в природознавстві, відповідно до якої психіка існує тільки в людини, а тварини і рослини – лише «живі автомати».

hands for animals, especially the fingers of the forelimbs, and the ability to perform quite complex grasping movements; 3. binocular vision, which predominates olfactory; 4. highly developed forms of group behavior and communication.

ANTHROPOMORPHISM – is the idea that animals have mental properties and abilities that are unique to humans. From the point of view of materialism, anthropomorphic interpretation of animal behavior means blurring the line between man and animal and leads to ignoring the qualitative features of the human psyche due to work, social life and articulate language, denying the leading role of social factors in human life and development. From the point of view of another worldview, such a sharp description seems exaggerated.

ANTHROPOPSYCHISM – is a theory in natural science, according to which the psyche exists only in man, and animals and plants – only «living machines».

АНТРОПОФОБИЯ (грец. ανθρωπος – людина і страх) – різновид неврозу, що характеризується відчуттям страху перед людьми та натовпом.

АПАТИЯ (від грецького ἀπάθεια без почуттів) – стан, що характеризується емоційною пасивністю, індиферентністю, притупленням почуттів, байдужістю до оточуючих подій, ослабленням спонукань та інтересів. Триває на фоні зниженої фізичної та психологічної активності. Буває короткочасною або довгостроковою. Формується в результаті довгострокового розладу психіки, іноді виникає при деяких органічних ураженнях мозку. Може спостерігатися при слабоумстві, буває наслідком тривалого соматичного захворювання.

АПЕРЦЕПЦІЯ (від лат. ad – до і лат. perceptio – сприймання) – властивість сприйняття, що існує на рівні свідомості й характеризує особистісний рівень сприйняття. Відбиває залежність сприйняття від минулого досвіду, загального змісту психічної діяльності людини та її індивідуальних особливостей. Аперцепція трактується як результат життєвого досвіду індивіда, який забезпечує осмислене сприйняття об'єкта, що спостерігається, і висування гіпотез про його особ-

ANTHROPOPHOBIA – is a type of neurosis characterized by fear of people and crowds.

APATHY – a state characterized by emotional passivity, indifference, dullness of feelings, indifference to others, weakening of motivations and interests. Continues against the background of reduced physical and psychological activity. It can be short-term or long-term. Formed as a result of long-term mental disorders, sometimes occurs in some organic brain lesions. It can be observed at dementia, happens as a result of long somatic disease.

APPERCEPTION – is a property of perception that exists at the level of consciousness and characterizes the personal level of perception. Reflects the dependence of perception on past experience, the general content of mental activity and its individual characteristics. Apperception is interpreted as the result of the life experience of the individual, which provides a meaningful perception of the observed object and the hypothesis of its features. There are:
1. stable apperception – the dependence of perception on

ливості. Розрізняють: 1. апперцепцію стійку – залежність сприйняття від стійких характеристик особистості: світогляду, переконань, освіченості; 2. апперцепцію часову – на ній позначаються ситуативно виникаючі психічні стани: емоції, експектації, установки.

АПРАКСІЯ (від грец. ἀπραξία – бездіяльність) – порушення довільних цілеспрямованих рухів і дій, неможливість робити цілеспрямовані рухи при нормальному функціонуванні інтелекту, рухових і сенсорних систем.

АРТЕФАКТ (від лат. ars – штучно + лат. Factum – зроблене) – феномен або ефект, привнесений в експеримент дослідником.

АРХЕТИП (від грец. – початок) – термін аналітичної психології, її центральне поняття. Позначає суть, форму і спосіб зв'язку наслідуваних несвідомих прототипів і структур психіки, що переходять з покоління в покоління. Архетипи забезпечують основу поведінки, структурування особистості, розуміння світу, внутрішню єдність та взаємозв'язок культури і взаєморозуміння. Інакше – загальні, апіорні, психічні та поведінкові програми.

the stable characteristics of the individual: worldview, beliefs, education; 2. temporary apperception – it affects the situationally arising mental states: emotions, expectations, attitudes.

APRAXIA – violation of arbitrary purposeful movements and actions, inability to make purposeful movements in the normal functioning of intelligence, motor and sensory systems.

ARTIFACT – is a phenomenon or effect introduced into an experiment by a researcher.

ARCHETYPE – a term of anal psychology, its central concept. Denotes the essence, form and method of communication of inherited unconscious prototypes and structures of the psyche, passed from generation to generation. Archetypes provide the basis for behavior, personality structuring, understanding of the world, inner unity and the relationship of culture and understanding. Otherwise – general, a priori, mental and behavioral programs.

АСИМІЛЯЦІЯ (від лат. assimilatio < assimilo – уподібнюю) – механізм, за допомогою якого новий предмет чи ситуація поєднується із сукупністю предметів або з іншою ситуацією, для якої схема вже існує.

АСОЦІАНІЗМ (від лат. associō – з'єдную, зв'язую) – один з основних напрямків світової психологічної думки, що пояснює динаміку психічних процесів принципом асоціації. Уперше постулати асоціанізму були сформульовані Аристотелем, який висунув ідею про те, що образи, які виникають без видимої зовнішньої причини, є продукт асоціації. У XVII ст. цю ідею зміцнило механо-детерміністське вчення про психіку. Організм представлявся у вигляді машини, що запам'ятовує сліди зовнішніх впливів, так що поновлення одного зі слідів автоматично спричиняє появу іншого.

АСОЦІАЦІЯ (від лат. associō – з'єдную, зв'язую) – зв'язок між психічними явищами, при якому актуалізація (сприйняття, уявлення) одного з них спричиняє появу іншого. Поняття склалося у філософських ученнях стародавнього світу. Від констатації факту асоціації психологічна думка перейшла до її пояснення процесами всередині організму.

ASSIMILATION – is a mechanism by which a new object or situation is combined with a set of objects or with another situation for which the scheme already exists.

ASSOCIANISM is one of the main directions of world psychological thought, which explains the dynamics of mental processes by the principle of association. The postulates of associationism were first formulated by Aristotle, who put forward the idea that images that arise without apparent external cause are the product of association. In the XVII century. this idea was strengthened by the mechano-deterministic doctrine of the psyche. The body was represented as a machine that remembers the traces of external influences, so that the renewal of one of the traces automatically causes the appearance of another.

ASSOCIATION – a relationship between mental phenomena, in which the actualization (perception, perception) of one of them causes the emergence of another. The concept developed in the philosophical teachings of the ancient world. From the statement of the fact of association psychological thought passed to its explanation by processes in an organism.

АСТЕНІЯ (від грец. *astheneia* – безсилля, слабкість) –

1. Слабкість нервово-психічна; проявляється в підвищеній стомлюваності і виснажливості, зниженні порогу чутливості, крайній нестійкості настрою, порушеннях сну. Виникає в результаті різних захворювань, при надмірних розумових і фізичних напруженнях, тривалих негативних переживаннях і конфліктах. 2. Визначальна властивість характеру. До астенічної групи характерів належать два різновиди – астеніки і психастеніки (див. Психастенія). Їхні загальні властивості – підвищена чутливість і швидка виснажуваність. Вони збудливі й виснажувані в нервово-психічному розумінні.

АТАКА МОЗКОВА – методика стимуляції творчої активності та продуктивності. Виходить із припущення, що при звичайних методах обговорення та вирішення проблем виникненню новаторських ідей перешкоджають контрольні механізми свідомості, які сковують потік цих ідей під тиском звичних, стереотипних форм прийняття рішень.

АТРАКЦІЯ (лат. *tractio* – притягування, привернення, англ. *attraction, interpersonal attraction*) – поняття, що позначає виникнення при сприйнятті людини людиною привабливості однієї з них для іншої.

ASTHENIA – 1. Nervous and mental weakness; manifested in increased fatigue (fatigue) and exhaustion, lowering the threshold of sensitivity, extreme mood swings, sleep disorders. Occurs as a result of various diseases, excessive mental and physical stress, prolonged negative experiences and conflicts. 2. Defining property of character. Asthenic groups of characters include two varieties – asthenics and psychasthenics (see Psychasthenia). their common properties are hypersensitivity and rapid depletion. They are excitable and depleting in the neuropsychological sense.

BRAIN ATTACK – a method of stimulating creative activity and productivity. It is assumed that the usual methods of discussion and problem solving of innovative ideas are hindered by the control mechanisms of consciousness, which restrain the flow of these ideas under the pressure of familiar, stereotypical forms of decision-making.

ATTRACTION – a concept that refers to the emergence of human perception of the attractiveness of one of them to another. The formation of attachment occurs in the subject

Формування прихильності виникає в суб'єкта як результат його специфічного емоційного ставлення, оцінка якого породжує різноманітну гаму почуттів – від ворожості до симпатії і навіть любові – та проявляється як особлива соціальна установка на іншу людину. Експериментально вивчаються механізми формування прихильностей і дружніх почуттів при сприйнятті іншої людини, причини появи позитивного емоційного ставлення, зокрема роль подібності характеристик суб'єкта й об'єкта сприйняття, а також ситуації, у якій вони знаходяться: 1. вплив таких характеристик, як близькість партнерів по спілкуванню, частота їхніх зустрічей, відстань між ними; 2. вплив умов взаємодії – поведінка, що допомагає, спільна діяльність.

АТРИБУЦІЯ (від лат. *attributio*) – приписування соціальним об'єктам (людині, групі, соціальній спільноті) характеристик, що не знаходяться у полі сприйняття. Необхідність атрибуції обумовлена тим, що інформація, яку дає спостереження, недостатня для адекватної взаємодії із соціальним оточенням і потребує «добудовування».

as a result of his specific emotional attitude, the assessment of which generates a diverse range of feelings – from hostility to sympathy and even love – and manifests itself as a special social attitude towards another person. The mechanisms of formation of affections and friendly feelings in the perception of another person, the causes of positive emotional attitudes, in particular the role of similarity of characteristics of the subject and object of perception, as well as the situation in which they are: 1. influence of such characteristics as closeness on communication, frequency of their meetings, distance between them; 2. the influence of interaction conditions – helping behavior, joint activities.

ATTRIBUTION – attribution to social objects (person, group, social community) of characteristics that are not in the field of perception. The need for attribution is due to the fact that the information provided by the observation is insufficient for adequate interaction with the social environment and requires «completion».

АТРИБУЦІЯ КАУЗАЛЬНА – інтерпретація людиною міжособистісного сприйняття причин і мотивів поведінки інших людей. Вивчення її виходить з наступних положень: 1. люди, пізнаючи один одного, не обмежуються одержанням інформації від спостереження, а прагнуть до з'ясування причин їхньої поведінки та до висновків щодо відповідних особистісних якостей; 2. оскільки інформація про людину, одержана при спостереженні, звичайно недостатня для надійних висновків, спостерігач знаходить імовірні причини поведінки і риси особистості та приписує їх об'єкту спостереження; 3. ця причинна інтерпретацій істотно впливає на поведінку спостерігача.

АТРОФІЯ (грец. атроφος – виснажений, худий, худолій) – дегенерація органічної структури. У психології вживається в розумінні дегенерації деякої психічної функції від невправління або від несприятливих впливів, що травмують – тривалого стресу, конфліктів, фрустрації, наркотиків, інтоксикації та ін.

АУДИТОРІЯ (від лат. auditor – слухач) – у психології група, що сприймає мовлення.

CAUSAL ATTRIBUTION – a person's interpretation of interpersonal perception of the causes and motives of other people's behavior. Its study is based on the following provisions: 1. people, knowing each other, are not limited to obtaining information from observation, but seek to clarify the reasons for their behavior and to draw conclusions about the relevant personal qualities; 2. since the information about the person obtained during the observation is usually insufficient for reliable conclusions, the observer finds probable causes of behavior and personality traits and attributes them to the object of observation; 3. this causal interpretation significantly affects the behavior of the observer.

ATROPHY – degeneration of organic structure. In psychology, it is used to understand the degeneration of some mental function from mismanagement or from adverse traumatic influences – prolonged stress, conflict, frustration, drugs, intoxication, and others.

AUDIENCE – in psychology, a group that perceives speech.

АУТИЗМ (грец. autos – сам; аутизм – занурення в себе) – крайня форма і стан психологічного відчуження; виражається у відстороненні, «відході», «втечі» індивіда від контактів з дійсністю і зануренні в замкнутий світ власних переживань. Термін був уведений для позначення психічних порушень, пов'язаних зі зниженням можливостей суб'єкта довільно керувати своїм мисленням, відключатися від болісних думок навколо обмежених тем і бажань, що виявляються як спроби уникнути будь-яких контактів, як відсутність потреби в спільній діяльності.

АУТИЗМ ДИТЯЧИЙ – властивість дитини або підлітка, розвиток яких характеризується різким зниженням контактів з оточуючими, погано розвиненим мовленням і своєрідною реакцією на зміни в оточенні.

АУТОГІПНОЗ (грец. autos – сам) – самогіпноз – гіпноз, викликаний самонавіюванням. Схильність до аутогіпнозу залежить від фізичного й емоційного стану, особистісних якостей, розвитку здатності до самокерування фізіологічними і психічними функціями. Аутогіпноз використовується як один із прийомів аутогенного тренування.

AUTISM – an extreme form and state of psychological alienation; expressed in the removal, «departure», «escape» of the individual from contact with reality and immersion in the closed world of their own experiences. The term was introduced to refer to mental disorders associated with reduced ability of the subject to arbitrarily control their thinking, disconnect from painful thoughts around limited topics and desires, manifested as attempts to avoid any contact, as lack of need and joint activities.

CHILDHOOD AUTISM – a property of a child or adolescent, the development of which is characterized by a sharp decrease in contact with others, poorly developed speech and a kind of reaction to changes in the environment.

AUTO HYPNOSIS – self-hypnosis – hypnosis caused by self-suggestion. The tendency to self-hypnosis depends on the physical and emotional state, personal sleep qualities, the development of the ability to self-control physiological and mental functions. Self-hypnosis is used as one of the methods of autogenic training.

АФАЗИЯ (грец. αφασία – оніміння, від α – без і φασίς – висловлення) – повна або часткова втрата здатності до мовлення; порушення мовлення, що виникає при локальних ушкодженнях кори головного мозку. Являє собою системний розлад різних видів мовної діяльності. Проявляється в порушеннях фонематичної, морфологічної та синтаксичної структур мовлення і розуміння мовлення при збереженні рухів мовного апарату та елементарних форм слуху.

АФІЛІАЦІЯ (від англ. affiliation – з'єднання, зв'язок) – прагнення бути в оточенні інших людей. Тенденції до афіліації зростають при залученні суб'єкта в потенційно небезпечну стресову ситуацію. При цьому присутність інших людей дозволяє перевірити обраний спосіб поведінки і характер реакцій на складну і небезпечну обстановку. В певній мірі близькість інших приводить і до прямого зниження тривожності, пом'якшуючи наслідок фізіологічного і психологічного стресу. Блокування афіліації викликає почуття самотності, відчуженості, породжує фрустрацію.

APHASIA – complete or partial loss of the ability to speak; speech disorders that occur with local damage to the cerebral cortex. Is a systemic disorder of various types of language activity. Manifested in disorders of phonemic, morphological and syntactic structures of speech and speech comprehension while maintaining the movements of the speech apparatus and elementary forms of hearing.

AFFILIATION – the desire to be surrounded by other people. Tendencies to affiliation increase when the subject is involved in a potentially dangerous stressful situation. The presence of other people allows you to check the chosen behavior and the nature of reactions to difficult and dangerous situations. To some extent, the closeness of others leads to a direct reduction in anxiety, alleviating the effects of physiological and psychological stress. Blocking affiliation causes feelings of loneliness, alienation, and frustration.

Б

БАЖАНІСТЬ СОЦІАЛЬНА – фактор, що змінює самозвіти, зокрема відповіді на пункти особистісних опитувальників шляхом збільшення частоти тих самозвітів, які здаються випробовуваним більш привабливими, соціально прийнятними, що показують випробовуваних найліпшим чином. Вплив бажаності соціальної необхідно враховувати при розробці будь-яких опитувальників, тестів і шкал, де використовуються самозвіти. Існує ряд заходів, які зменшують цей вплив, наприклад складання кожного пункту опитувальника з двох альтернатив, рівних за бажаністю. Крім того, розроблено методики, що спеціально вимірюють схильність випробовуваного давати соціально бажані відповіді.

БАЖАННЯ – усвідомлений потяг, що відбиває потребу; переживання, яке перейшло в дієву думку про можливість чим-небудь володіти або що-небудь здійснити. Бажання має силу, що спонукає, заохочує, загострює усвідомлення мети майбутньої дії та шляхів її здійснення. Бажання як мотив діяльності характеризується досить виразною усвідомленістю потреби. При цьому усвідомлюються не тільки її об'єкти, але і можливі шляхи задоволення.

SOCIAL DESIRE – a factor that changes self-reports, in particular responses to items of personal questionnaires by increasing the frequency of those self-reports that seem to the subjects more attractive, socially acceptable, showing the subjects the best way. The impact of social desirability must be taken into account when developing any questionnaires, tests and scales where self-reports are used. There are a number of measures that reduce this impact, such as compiling each questionnaire item from two equally desirable alternatives. In addition, techniques have been developed that specifically measure the subject's propensity to give socially desirable answers.

DESIRE – a conscious urge that reflects the need; an experience that has turned into an effective thought about the possibility of owning something or accomplishing something. Desire has a power that motivates, encourages, sharpens awareness of the purpose of future action and ways to implement it. Desire as a motive for activity is characterized by a fairly clear awareness of the need. At the same time, not only its objects are realized, but also possible ways of satisfaction.

БАР'ЄР СМИСЛОВИЙ – взаємне незрозуміння між людьми наслідок того, що те саме явище має для них різний зміст.

БЕЗПОРАДНІСТЬ НАВЧЕНА – стан, що виникає в людини після досить тривалого авersiveного впливу, уникнути якого не вдається. Основна характеристика навченої безпорадності – тенденція до генералізації: виникаючи в одній конкретній ситуації, вона, як правило, поширюється на багато інших, тож суб'єкт перестає намагатися вирішити навіть ті завдання, які він міг би розв'язати.

БЕСІДА – у психології метод одержання інформації на основі вербальної комунікації; належить до методів опитування. Широко застосовується в психології соціальної, медичній, дитячій та ін. Основний спосіб введення випробовуваного в ситуації психологічного експериментування – від чіткої інструкції в психофізичному експерименті до вільного спілкування в психотерапії. Один з розповсюджених методів психологічного дослідження.

БІЛЬ – психічний стан, що виникає в результаті надзвичайно сильних або руйнівних впливів на організм при загрозі для його існування або цілісності. Найцінніше надбання еволюції тваринного світу. Винят-

SENSE BARRIER – mutual misunderstanding between people due to the fact that the same phenomenon has different meanings for them.

DISORDER LEARNED – a condition that occurs in humans after a long enough aversive influence, which can not be avoided. The main characteristic of learned helplessness is the tendency to generalize: arising in one particular situation, it usually extends to many others, so the subject stops trying to solve even those problems that he could solve.

CONVERSATION – in psychology, a method of obtaining information based on verbal communication; belongs to the survey methods. Widely used in social, medical, child psychology, etc. The main way to introduce the subject in a situation of psychological experimentation – from clear instructions in a psychophysical experiment to free communication in psychotherapy. One of the common methods of psychological research.

PAIN – a mental condition that occurs as a result of extremely strong or destructive effects on the body at the risk of its existence or integrity. The most valuable heritage of the evolution of the animal world. Extremely great clinical

ково велике клінічне значення болю як симптому порушення нормального плину фізіологічних процесів, тому що ряд патологічних процесів організму дає про себе знати больовими відчуттями ще до появи зовнішніх симптомів захворювання.

БІОЕНЕРГЕТИКА – її засновником є А. Лоуен, який стверджував, що основна мета психотерапії – повернення людини до її «первинної природи» – до стану щирого задоволення, свободи тілесних рухів, розкріпачення тіла, включення його до життя.

БІОКОМУНІКАЦІЯ – зв'язки між особами одного чи різних видів, що встановлюються шляхом прийняття вироблених ними сигналів.

БІОЛОГІЗМ – напрямок у зарубіжній психології, який зводить сутність соціальних відносин і соціальних факторів до біологічних явищ і процесів; заснований на переносі законів біології (боротьба за існування, природний відбір і т.д.) на життя людського суспільства.

БІОТИП ЛЮДИНИ – один з різновидів типології людини, виділяється на нейрогуморальній підставі.

significance of pain as a symptom of disruption of the normal course of physiological processes, because a number of pathological processes of the body manifests itself in pain before the appearance of external symptoms of the disease.

BIOENERGY – its founder is A. Lowen, who argued that the main purpose of psychotherapy – the return of man to his «primary nature» – to a state of sincere pleasure, freedom of bodily movements, emancipation of the body, its inclusion in life.

BIOCOMMUNICATION – connections between individuals of one or different species, established by receiving signals produced by them.

BIOLOGISM – a direction in foreign psychology, which reduces the essence of social relations and social factors to biological phenomena and processes; based on the transfer of the laws of biology (the struggle for existence, natural selection, etc.) to the life of human society.

HUMAN BIOTYPE – is one of the types of human typology, distinguished on a neurohumoral basis.

БІСЕСУАЛЬНІСТЬ (от лат. bi – «подвійне» та лат. sexus) – подвійна природна сексуальність, яка обумовлена наявністю в кожному індивіді чоловічих і жіночих елементів, залежно від розвитку та співвідношення яких формується відповідний тип сексуальних переваг і поведінки.

БІХЕВІОРАЛЬНА ТЕРАПІЯ – набір терапевтичних методик для вимірювання недостатньо адаптованої або нездорової поведінки шляхом застосування принципів оперантного навчання.

БІХЕВІОРИЗМ (від англ. behaviour – поведінка) – один з напрямків в американській психології, що виник на початку ХХ ст. та усунув з психології такі поняття, як мислення, свідомість; біхевіоризм вважає предметом психології поведінку, під якою розуміються чисто фізіологічні реакції на стимули.

БОЯЗНЬ – стан чекання небезпеки і підготовки до неї.

БРЕХНЯ – феномен спілкування, що полягає в навмисному перекручуванні дійсного стану речей; найчастіше виражається в змісті мовних повідомлень, негайна перевірка яких є ускладненою або неможливою.

BISEXUALITY – is a double natural sexuality, which is due to the presence in each individual of male and female elements, depending on the development and relationship of which the appropriate type of sexual preferences and behaviour is formed.

BEHAVIORAL THERAPY – a set of therapeutic techniques for measuring maladaptive or unhealthy behaviour by applying the principles of operant learning.

BEHAVIORISM – one of the directions in American psychology, which emerged in the early XX century. and removed from psychology such concepts as thinking, consciousness; behaviourism considers the subject of psychology behaviour, which means purely physiological reactions to stimuli.

FEAR – a state of waiting for danger and preparing for it.

LIES – a phenomenon of communication, which consists in the deliberate distortion of the real state of affairs; most often expressed in the content of voice messages, immediate verification of which is difficult or impossible.

В

ВАЛІДНІСТЬ (від лат. Validus – сильний) – одна з найважливіших характеристик психодіагностичних методик і тестів, один з основних критеріїв їхньої якості. Це поняття близьке до поняття вірогідності, але не цілком тотожне йому. Валідність вказує на те, що саме тест вимірює і наскільки добре він це робить.

ВЕРБАЛЬНЕ КОДУВАННЯ – внутрішній репрезентативний процес, під час якого людина мовчки повторює послідовність діяльності, що модулюється, для того, щоб ті конати її пізніше.

ВЕРБАЛЬНИЙ (від лат. – слово) – у психології термін для позначення форм знакового матеріалу, а також процесів оперування цим матеріалом.

ВЕРИФІКУЄМІСТЬ (від лат. verus – правдивий) – критерій, який використовується для визначення цінності теорії. Адекватна теорія повинна містити чітко визначені, логічно взаємозалежні концепції, що піддаються емпіричному обґрунтуванню.

VALIDITY – is one of the most important characteristics of psychodiagnostic methods and tests, one of the main criteria of their quality. This concept is close to the concept of probability, but not quite identical to it. Validity indicates what the test measures and how well it does it.

VERBAL CODING – is an internal representative process in which a person silently repeats a sequence of modulated activities in order to end it later.

VERBAL – in psychology, a term to denote the forms of symbolic material, as well as the processes of operation of this material.

VERIFIABILITY – is a criterion used to determine the value of a theory. Adequate theory must contain clearly defined, logically interdependent concepts that can be empirically substantiated.

ВЕРШИННЕ ПЕРЕЖИВАННЯ – стан сильного збудження або, навпаки, умиротворення. Часто супроводжується відчуттям сили і впевненості, почуттям того, що немає нічого такого, що не можна виконати, або нікого такого, ким не можна стати.

ВЗАЄМНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ (лат. *determinare* – визначити, обмежити) – регулювання поведінки людини за допомогою безперервних обопільних інтеракцій біхевіоральних, когнітивних і стосовних до навколишнього середовища впливів.

ВЗАЄМОДІЯ – у психології процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємну обумовленість і зв'язок. Виступає як інтегруючий фактор, що сприяє утворенню структур.

ВЗАЄМОДІЯ ГРУПОВА – процес безпосереднього або опосередкованого впливу множинних об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємну обумовленість і зв'язок; відкупається як між частинами груп, так і між цілими групами. Виступає як інте-

TOP EXPERIENCE – a state of strong excitement or, conversely, pacification. It is often accompanied by a feeling of strength and confidence, a feeling that there is nothing that cannot be done, or no one who cannot be.

MUTUAL DETERMINISM – regulation of human behaviour through continuous mutual interactions of behavioural, cognitive and environmental influences.

INTERACTION – in psychology, the process of direct or indirect influence of objects (subjects) on each other, which gives rise to their mutual conditionality and connection. Acts as an integrating factor that contributes to the formation of structures.

GROUP INTERACTION – the process of direct or indirect influence of multiple objects (subjects) on each other, which gives rise to their mutual conditionality and connection; re-deemed both between parts of groups and between whole groups. Acts as an integrating factor that contributes to the

груючий фактор, що сприяє утворенню структур. Відомі такі види групової взаємодії, як співдружність, конкуренція і конфлікт.

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ – термін, що використовувався Е. Еріксоном для вираження уявлень, відповідно до яких потреби і здібності різних поколінь знаходяться у взаємній залежності.

ВИБІРКА – група випробовуваних, що представляють певну популяцію і відібрані для експерименту або дослідження.

ВИМІРЮВАННЯ – у психології виявлення кількісних характеристик досліджуваних психічних явищ. В широкому розумінні вимірювання – особлива процедура, їм допомогою якої числа приписуються речам за певними правилами. Самі правила полягають у встановленні відповідності між деякими властивостями чисел і деякими властивостями речей. Можливість такої відповідності й обґрунтовує важливість вимірювань у психології.

formation of structures. There are such types of group interaction as commonwealth, competition and conflict.

INTERDEPENDENCE – is a term used by E. Erickson to express the idea that the needs and abilities of different generations are interdependent.

SAMPLE – a group of subjects representing a certain population and selected for experiment or study.

MEASUREMENT – in the psychology of identifying quantitative characteristics of the studied mental phenomena. In a broad sense, measurement is a special procedure by which numbers are assigned to things according to certain rules. The rules themselves are to establish a correspondence between some properties of numbers and some properties of things. The possibility of such a correspondence justifies the importance of measurements in psychology.

ВИПАДКОВИЙ РОЗПОДІЛ – розподіл індивідумів, відібраних для дослідження, у різні групи або розміщення їх у різних експериментальних умовах відповідно до методу випадкового вибору. Дозволяє усунути з експерименту всі фактори, крім присутності або відсутності незалежної змінної.

ВИТІСНЕННЯ – один з видів психологічного захисту – процес, у результаті якого неприйнятні для індивіда думки, спогади, переживання витісняються зі свідомості та переводяться в сферу несвідомого, продовжуючи впливати на поведінку індивіда, і переживаються ним як тривоги, страхи та ін.

ВИХОВАННЯ – діяльність з передачі новим поколінням історичного досвіду; планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування певних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечує умови для її розвитку, підготовку до громадського життя і праці. Розглядаючи виховання як процес, що здійснюється при взаємодії вихователів і вихованців, а також при взаємодії самих вихованців – повноправних суб'єктів, а не тільки

RANDOM DISTRIBUTION – the distribution of individuals selected for research into different groups or placing them in different experimental conditions according to the method of random selection. Allows you to eliminate from the experiment all the factors except the presence or absence of an independent variable.

REPLACEMENT – one of the types of psychological protection – a process in which unacceptable to the individual thoughts, memories, experiences are pushed out of consciousness and transferred to the unconscious, continuing to influence the behaviour of the individual, and experienced by him as anxieties, fears and others.

EDUCATION – the activity of transmitting to new generations a mixture, for example, of historical experience; planned and purposeful consciousness and human behaviour in order to form certain attitudes, concepts, principles, values, which provides conditions for its development, preparation for public life and work. Considering education as a process carried out in the interaction of educators and pupils, as well as in the interaction of pupils themselves – full subjects, not just objects of education, domes-

об'єктів виховання, вітчизняна психологія вивчає закономірності саморозвитку особистості в умовах спеціально організованої виховної системи, що забезпечує не пристосування підростаючої людини до існуючих форм соціального буття, не припасування під визначений стандарт, а цілеспрямований розвиток кожної дитини як неповторної людської індивідуальності.

ВІДНОВЛЕННЯ – розгальмовування, тобто часткове або повне відновлення умовного рефлексу після його вгасання, або після тимчасової перерви (спонтанне відновлення), або в результаті повторної появи безумовних стимулів чи підкріплювальних агентів цього рефлексу.

ВІДНОШЕННЯ – суб'єктивний бік відображення дійсності, результат взаємодії людини із середовищем. У психології – це взаємне розташування об'єктів і їхніх властивостей.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – здійснюваний у різних формах контроль над діяльністю суб'єкта з позицій виконання нестандартних, не прийнятих у суспільстві норм і правил. Розрізняють зовнішні форми контролю, що

tic psychology studies the patterns of personal self-development in a specially organized educational system. not the adaptation of a growing person to existing forms of social life, not the adaptation to a certain standard, but the purposeful development of each child as a unique human individuality.

RECOVERY – deceleration, i.e. partial or complete recovery of the conditioned reflex after its extinction, or after a temporary break (spontaneous recovery), or as a result of the reappearance of unconditional stimuli or reinforcing agents of this reflex.

RELATIONSHIP – the subjective side of the reflection of reality, the result of human interaction with the environment. In psychology – is the relative position of objects and their properties.

RESPONSIBILITY – exercised in various forms of control over the activities of the subject from the standpoint of non-standard, not accepted in society norms and rules. There are external forms of control, ensuring responsibil-

забезпечують покладання відповідальності за результати його діяльності (підзвітність, карність), і внутрішні форми саморегуляції його діяльності (почуття відповідальності, почуття обов'язку).

ВІДПОВІДНІСТЬ – стан гармонії, що відчувається, коли немає невідповідності між переживанням людини і її Я-концепцією.

ВІДРЕАГУВАННЯ – процес прояву переживання ззовні, що супроводжується яскраво забарвленою емоцією; емоційна розрядка, пов'язана з подією, що травмує.

ВІДТВОРЕННЯ – процес викликання інформації, яка зберігається в довгостроковій пам'яті. Доступна для спостереження розумова дія, що полягає у відновленні та реконструкції актуалізованого змісту в тій або іншій знаковій формі. Найчастіше вимагає згадування тієї структурної організації, що сформувалася при запам'ятовуванні.

ВІДЧУТТЯ – 1) відповідно до теорії відображення, дійсно безпосередній зв'язок свідомості із зовнішнім світом, перетворення енергії зовнішніх подразнень у факти свідомості – в інформацію; 2) відображення у

ity for the results of its activities (accountability, punishment), and internal forms of self-regulation of its activities (sense of responsibility, sense of duty).

CONFORMITY – is a state of harmony that is felt when there is no discrepancy between a person's experience and his self-concept.

RESPONSE – the process of manifestation of experience from the outside, accompanied by a brightly coloured emotion; emotional discharge associated with the traumatic event.

REPRODUCTION – is the process of recalling information that is stored in long-term memory. Mental action is available for observation, which consists in the restoration and reconstruction of updated content in one or another symbolic form. Most often requires mentioning the structural organization that was formed during memorization.

FEELINGS – 1. according to the theory of reflection, really the direct connection of consciousness with the outside world, the transformation of the energy of external stimuli into facts of consciousness – in information; 2. reflection in

свідомості особистості окремих властивостей та якостей предметів або явищ. Відчуття забезпечують безпосередній зв'язок свідомості з зовнішнім середовищем, відбивають властивості предметів об'єктивного світу. Відображення у відчутті – результат не тільки впливу об'єкта на живу істоту, але і їхньої взаємодії – взаємодії процесів, що йдуть назустріч один одному і породжують акт пізнання; результат взаємодії організму з фізичними і хімічними властивостями середовища за їхнього безпосереднього впливу на рецептори. В акті відчуття через органи почуттів устанавлюється зв'язок із середовищем. Саме в ньому відбувається перехід енергії зовнішнього світу в акт свідомості. Образи відчуттів виконують регулюючу, пізнавальну й емоційну функції.

ВІК – у психології категорія, що служить для позначення часових характеристик індивідуального розвитку. У психології розглядаються поняття віку хронологічного і віку психологічного.

ВІК ПІДЛІТКОВИЙ – період онтогенезу (від 10–11 до 15 років), що відповідає початку переходу від дитинства до юності. Підлітковий вік відноситься до числа критичних періодів онтогенезу, пов'язаних з кар-

the minds of individuals of certain properties and qualities of objects or phenomena. Sensations provide a direct connection of consciousness with the external environment, reflect the properties of objects of the objective world. Reflection in sensation – the result not only of the impact of the object on the living being, but also their interaction – the interaction of processes that meet each other and generate an act of cognition; the result of the interaction of the organism with the physical and chemical properties of the environment by their direct effect on receptors. In the act of sensation, a connection with the environment is established through the sense organs. It is in him that the transition of the energy of the external world into the act of consciousness takes place. Images of sensations perform regulatory, cognitive and emotional functions.

AGE – in psychology, a category used to denote the temporal characteristics of individual development. In psychology, the concepts of chronological age and psychological age are considered.

ADOLESCENT AGE – the period of ontogenesis (from 10–11 to 15 years), which corresponds to the beginning of the transition from childhood to adolescence. Adolescence is one of the critical periods of ontogenesis associated with

динальними перетвореннями в сфері свідомості, діяльності й системи взаємин. Цей етап характеризується бурхливим розвитком людини, формуванням організму в процесі статевого дозрівання, що впливає на психофізіологічні особливості підлітка.

ВІК ПСИХОЛОГІЧНИЙ – на відміну від віку хронологічного, це поняття позначає певний, якісно своєрідний щабель онтогенетичного розвитку, що обумовлюється закономірностями формування організму, умовами життя, навчання і виховання та має конкретно-історичне походження (дитинство).

ВІК ХРОНОЛОГІЧНИЙ – виражає тривалість існування індивіда з моменту його народження.

ВІЛЬНА АСОЦІАЦІЯ – психоаналітична процедура вивчення несвідомого, у процесі якої індивідуум вільно говорить про все, що приходить у голову, незважаючи на те, наскільки тривіальним, абсурдним або непристойним це може здатися.

ВІРА – особливий стан психіки людини, що полягає в повному і беззастережному прийнятті будь-яких повідомлень, текстів, явищ, подій або власних уявлень

radical changes in consciousness, activity and the system of relationships. This stage is characterized by rapid human development, the formation of the organism during puberty, which affects the psychophysiological characteristics of the adolescent.

PSYCHOLOGICAL AGE – in contrast to the chronological age, this concept refers to a certain, qualitatively unique stage of ontogenetic development, which is determined by the laws of body formation, living conditions, learning and education and has a specific historical origin (childhood).

CHRONOLOGICAL AGE – expresses the duration of an individual's existence from the moment of his birth.

FREE ASSOCIATION – is a psychoanalytic procedure of studying the unconscious, in the process of which the individual speaks freely about everything that comes to mind, no matter how trivial, absurd or obscene it may seem.

FAITH – a special state of the human psyche, which consists in the full and unconditional acceptance of any messages, texts, phenomena, events or their own ideas and

та умовиводів, які надалі можуть виступати основою її Я, визначати деякі з її вчинків, суджень, норм поведінки і стосунків.

ВІРНІСТЬ – психосоціальна позитивна якість, що впливає з еґо-ідентичності, завдяки якій люди мають можливість воно мислити і діяти відповідно до ідеології, незважаючи на властиві їй протиріччя та обмеження.

ВІРОГІДНІСТЬ – одна з характеристик психодіагностичних методик і тестів. Поняття вірогідності є близьким до поняття валідності, але не цілком тотожне йому.

ВОЛЮНТАРИЗМ (від лат. voluntas – воля) – помилкове визнання волі, а не розуму, вирішальним фактором психічного життя особистості.

ВПІЗНАВАННЯ – упізнання об'єкта, що сприймається, як уже відомого з минулого досвіду (див. Ідентифікація). Основою його є порівняння наявного сприйняття зі слідами, що зберігаються в пам'яті. Впізнання розрізняються за ступенем визначеності, чіткості, повноти і довільності. Довільним впізнання виступає, коли воно використовується для встановлення ефективності запам'ятовування або заучування.

inferences, which may further form the basis of his self, determine some of his actions, judgments, norms of behavior and relationships.

LOYALTY – is a psychosocial positive quality that stems from ego-identity, thanks to which people have the opportunity to think and act in accordance with ideology, despite its inherent contradictions and limitations.

PROBABILITY – one of the characteristics of psychodiagnostic techniques and tests. The concept of probability is close to the concept of validity, but not completely identical to it.

VOLUNTARYISM – is a false recognition of the will, not the mind, as a decisive factor in the mental life of the individual.

RECOGNITION – recognition of an object that is perceived as already known from past experience (see Identification). It is based on comparing the existing perception with the traces stored in memory. Recognitions differ in the degree of certainty, clarity, completeness and arbitrariness. Arbitrary recognition is when it is used to establish the effectiveness of memorization.

ВПЛИВ – у психології процес і результат зміни індивідом поведінки іншої людини, її установок, намірів, уявлень, оцінок тощо у процесі взаємодії з ним. Розрізняють вплив спрямований і ненаправлений.

ВРАЗЛИВІСТЬ – здатність мати уявлення, що відрізняються яскравістю та зв'язком із зовнішнім світом, мають різний ступінь прояву в них почуттів. Якість особистості, є похідною від уявлень.

ВТЕЧА У ХВОРОБУ – за З. Фрейдом, поняття і концепція, що фіксують і пояснюють причини і механізм ряду психічних захворювань, особливо неврозів, що характеризуються наявністю неусвідомлюваного прагнення людини до захворювання і занурення в хворобу як засіб і метод захисту від конфлікту і реальності.

ВУАЄРИЗМ (від лат. *viso* – дивитись) – відхилення сексуальне – заміщення статевого життя таємним підгляданням за сексуальним актом або статевими органами.

ВУНДЕРКІНД (від німец. – диво + дитина) – дитина з винятковими здібностями.

INFLUENCE – in psychology, the process and result of an individual's change in the behaviour of another person, his attitudes, intentions, ideas, evaluations, etc. in the process of interaction with him. There are directed and undirected influences.

VULNERABILITY – the ability to have ideas that differ in brightness and connection with the outside world, have varying degrees of expression of feelings in them. Personality quality is derived from ideas.

ESCAPE IN DISEASE – according to Z. Freud, the concept and concept that captures and explains the causes and mechanism of a number of mental illnesses, especially neuroses, characterized by the presence of unconscious desire for disease and immersion in disease as a means and method of protection from conflict and reality.

VOUERISM – sexual deviation – the replacement of sexual life by secret spying on sexual intercourse or genitals.

WONDERKIN – is a child with exceptional abilities.

ВЧИНОК – свідомо дія, оцінювана як акт морального самовизначення людини, у якому вона утверджує себе як особистість – у своєму ставленні до іншої людини, до себе самої, групи або суспільства, до природи в цілому. Вчинок – основна одиниця соціальної поведінки.

ACTION – a conscious action, evaluated as an act of moral self-determination of man, in which he asserts himself as a person – in his attitude to another person, to himself, group or society, to nature as a whole. Deed – the basic unit of social behaviour.

Г

ГАЛЬМУВАННЯ – активний, нерозривно пов'язаний зі збудженням процес, що призводить до затримки діяльності нервових центрів; до затримки діяльності робочих органів.

ГАЛЮЦИНАЦІЯ (від лат. *alucinatio* – порожнє, марення) – сприйняття, що пережиті при відсутності будь-якої зовнішньої стимуляції. Патологічне порушення перцептивної діяльності, що полягає в сприйнятті об'єктів, які в даний момент не впливають на відповідні органи почуттів. Виникають внаслідок мимовільного, що не залежить від суб'єкта, проектування образів ззовні та локалізації їх у просторі й часі, що призводить до переживання цих спонтанно виниклих у свідомості образів як об'єктивної реальності. Галюцинація спостерігається при багатьох психічних захворюваннях, травмах, інтоксикаціях, важких душевних потрясіннях.

ГЕН (від грец. *genos* породжую) – матеріальний носій спадковості, одиниця спадкоємної (генетичної) інформації, здатна до відтворення і розташована у певній ділянці (локусі) даної хромосоми, чим забезпечує спадкоємність у поколіннях тієї чи іншої ознаки або властивості організму.

INHIBITION is an active process inextricably linked to excitation, which leads to a delay in the activity of nerve centers; to the delay in the activity of working bodies.

HALLUCINATION – perceptions experienced in the absence of any external stimulation. Pathological disturbance of perceptual activity, which consists in the perception of objects that at the moment do not affect the corresponding sense organs. They arise as a result of involuntary, independent of the subject, projection of images outward and their localization in space and time, which leads to the experience of these spontaneously arising images in consciousness as objective reality. Hallucination is observed in many mental illnesses, injuries, intoxications, and severe mental upheavals.

GENE – is a material carrier of heredity, a unit of hereditary (genetic) information, capable of reproduction and located in a certain area (locus) of a given chromosome, which ensures continuity in generations of one or another trait or property of an organism.

ГЕНЕТИКА (від грец. genesis – походження) – розділ біології, що вивчає закони успадкування ознак. Генетику не слід ототожнювати з генетичною психологією, що вивчає розвиток поведінки від моменту народження до смерті.

ГЕНІАЛЬНІСТЬ – найвищий рівень розвитку здібностей – як загальних, інтелектуальних, так і спеціальних. Про її наявність можна говорити лише при досягненні особистістю таких результатів творчої діяльності, що являють собою епоху в житті суспільства, у розвитку культури.

ГЕНОТИП (від грец. genos – породжую і typos – відбиток, зразок) – генетична конституція, сукупність генів даного організму, отримана ним від батьків. Кожен вид мікроорганізмів, рослин і тварин має характерний для нього генотип. Разом з тим усередині кожного виду організми відрізняються своїми генотипами. У людей ідентичні генотипи мають тільки монозиготні (однойцеві) близнюки.

ГЕРОНТОПСИХОЛОГІЯ (від грец. γέρωντος – стара людина і λόγος – слово, знання) – психологія літнього віку і старості.

GENETICS – is a branch of biology that studies the laws of inheritance of traits. Genetics should not be equated with genetic psychology, which studies the development of behavior from birth to death.

GENIUS – the highest level of development of abilities – both general, intellectual, and special. It can be said about its existence only when the individual achieves such results of creative activity, which represent an epoch in the life of society, in the development of culture.

GENOTYPE is the genetic constitution, the set of genes of a given organism, received by it from its parents. Each species of microorganisms, plants and animals has a specific genotype. However, within each species, organisms differ in their genotypes. In humans, only monozygotic (identical) twins have identical genotypes.

GERONTOPSYCHOLOGY – psychology of old age and old age.

ГЕТЕРОСЕКСУАЛІЗМ (від грец. έτερος – інший та лат. sexus – стать) – статевий потяг до особи протилежної статі.

ГЕШТАЛЬТ (від німец. gestalt – форма, фігура або конфігурація) – функціональна структура, яка упорядковує згідно з властивими їй законами різноманіття окремих явищ. Термін був запропонований гештальтпсихологією і спочатку застосовувався для опису психіки, але пізніше поширився на сферу фізичних, фізіологічних, соціальних та інших явищ. Серед законів гештальту були виділені: 1. тяжіння частин до утворення симетричного цілого; 2. угруповання цих частин у напрямку максимальної простоти, близькості, рівноваги; 3. прегнантність – тенденція кожного психічного феномена прийняти більш визначену, виразну і завершену форму.

ГЕШТАЛЬТПСИХОЛОГІЯ – одна зі шкіл сучасної зарубіжної психології, у якій головним первинним і основним елементом психіки вважаються психічні структури, цілісні утворення (гештальти). Для гештальтпсихології є характерним перебільшення ролі форми в психічній діяльності, неісторичне розуміння психіки. На думку її теоретиків, предмети, що склада-

HETEROSEXUALISM – sexual attraction to a person of the opposite sex.

GESTALT – a functional structure that organizes the variety of individual phenomena according to its own laws. The term was proposed by Gestalt psychology and was initially used to describe the psyche, but later spread to the field of physical, physiological, social and other phenomena. Among the Gestalt laws, the following were highlighted: 1. attraction of parts to the formation of a symmetrical whole; 2. grouping of these parts in the direction of maximum simplicity, closeness, balance; 3. pregnancy – the tendency of every mental phenomenon to take a more definite, expressive and complete form.

GESTALT PSYCHOLOGY – one of the schools of modern foreign psychology, in which mental structures, integral formations (gestalts) are considered the main primary and basic element of the psyche. Gestalt psychology is characterized by an exaggeration of the role of form in mental activity, a non-historical understanding of the psyche. According to its theorists, the objects that make up

ють наше оточення, сприймаються почуттями не у вигляді окремих об'єктів, що повинні інтегруватися або свідомістю, як вважають структуралісти, або механізмами обумовлювання, як стверджують біхевіористи. Світ складається з організованих форм, і сприйняття світу теж організоване: сприймається як організоване ціле, а не просто сума його частин.

ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЯ – як підхід до психологічної корекції це один з найбільш впливових напрямків сучасної психології.

ГІДРОФОБІЯ (від давньогр. ὕδωρ – вода і страх) – різновид неврозу, що характеризується відчуттям страху перед водою.

ГІПЕРМНЕЗІЯ (від грец. ὑπέρ – над и μνήμη – пам'ять) – незвичайне, іноді хворобливе і патологічне посилення можливостей мимовільного згадування. У патологічних і суміжних випадках характеризується утриманням у пам'яті численних малоістотних деталей – розкладу поїздів, дат, телефонних номерів тощо. Не залежить від рівня інтелекту і зустрічається навіть у недоумкуватих.

our environment are perceived by the senses not as separate objects that must be integrated either by consciousness, as structuralists believe, or by conditioning mechanisms, as behaviorists claim. The world consists of organized forms, and the perception of the world is also organized: it is perceived as an organized whole, not just the sum of its parts.

GESTALT THERAPY – one of the most influential areas of modern psychology as an approach to psychological correction.

HYDROPHOBIA – is a type of neurosis characterized by a feeling of fear of water.

HYPERMNESIA – is an unusual, sometimes painful and pathological increase in the ability to involuntarily remember. In pathological and related cases, it is characterized by the retention in memory of numerous insignificant details – train schedules, dates, telephone numbers, etc. It does not depend on the level of intelligence and is found even in the mentally retarded.

ГІПНОЗ (від грец. υπνος – сон) – техніка впливу на індивіда шляхом фокалізації (концентрації) його уваги з метою звузити поле свідомості та підпорядкувати його впливу, контролю зовнішнього агента – гіпнотизера, навіювання якого буде виконувати гіпнотизований.

ГІПНОТЕРАПІЯ (від грец. – сон + лікування) – лікування навіюванням за допомогою уведення хворого в гіпнотичний сон.

ГІПОТЕЗА (від грец. – основа, припущення) – певне припущення про зв'язок між двома або більше змінними, що логічно випливає з теорії.

ГІСТОГРАМА (від грец. histos – стовп + грамма – межа, буква, написання) – один із способів графічного зображення кількісних даних – у вигляді прямокутних «стовпчиків», що примикають один до одного і відповідають частоті кожного класу даних.

ГОМОГЕННІСТЬ (від грец. ὁμός – рівний, однаковий + γένω – рід) – властивість статистичної вибірки, дані якої зосереджені навколо середньої арифметичної величини або медіани, що проявляється невеликим значенням стандартного відхилення і свідчить про малу розбіжність даних.

HYPNOSIS – is a technique of influencing an individual by focalizing (concentrating) his attention in order to narrow the field of consciousness and subordinate it to the influence and control of an external agent – the hypnotist, whose suggestions will be carried out by the hypnotized.

HYPNOTHERAPY – treatment by suggestion with the help of putting the patient into a hypnotic sleep.

HYPOTHESIS – a certain assumption about the relationship between two or more variables, which logically follows from the theory.

HISTOGRAM is one of the methods of graphical representation of quantitative data – in the form of rectangular «columns» adjacent to each other and corresponding to the frequency of each class of data.

HOMOGENITY is a property of a statistical sample, the data of which are concentrated around the average arithmetic value or the median, which is manifested by a small value of the standard deviation and indicates a small discrepancy in the data.

ГОМОСЕКСУАЛІЗМ – сексуальний потяг до осіб власної статі; жіночий гомосексуалізм називається лесбіянством. Однозначного пояснення гомосексуалізму немає. Гомосексуалізм – серйозна психологічна проблема. Усвідомлення незвичайності своєї психосексуальної орієнтації звичайно переживається дуже болісно, обмежує можливості психологічного саморозкриття підлітка, нерідко стає причиною самогубств. Ніяких діючих засобів запобіганню гомосексуалізму в дітей та підлітків не існує, а некомпетентне втручання дорослих лише збільшує труднощі.

ГОМОФОБИЯ – ненависть до гомосексуалізму. Часто є засобом психологічного самозахисту проти власних неусвідомлюваних гомоеротичних почуттів.

ГОТОВНІСТЬ ДО ЕКСТРЕННИХ ДІЙ – здатність швидкого реагування на негайно виникаючі непередбачені ситуації: здатність швидкого включення в нестандартні ситуації, а також довільної зміни свого стану відповідно до їхніх вимог.

ГРА – форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, зафіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки і культури.

HOMOSEXUALISM – sexual attraction to persons of ones own sex; female homosexuality is called lesbianism. There is no unambiguous explanation of homosexuality. Homosexuality is a serious psychological problem. Awareness of the unusualness of one's psychosexual orientation is usually experienced very painfully, limits the possibilities of psychological self-disclosure of a teenager, and often becomes the cause of suicide. There are no effective means of preventing homosexuality in children and adolescents, and the incompetent intervention of adults only increases the difficulties.

HOMOPHOBIA – hatred of homosexuality. It is often a means of psychological self-defense against one's own unconscious homoerotic feelings.

READINESS FOR EMERGENCY ACTIONS – the ability to quickly respond to immediately emerging unforeseen situations: the ability to quickly enter non-standard situations, as well as to arbitrarily change one's state in accordance with their requirements.

GAME is a form of activity in conditional situations, aimed at the reproduction and assimilation of social experience, recorded in socially established ways of performing objective actions, in the subjects of science and culture.

ГРА ДІЛОВА – форма відтворення предметного і соціального змісту професійної діяльності, моделювання систем відносин, характерних для даного виду практики. Проведення ділової гри – це розгортання особливої (ігрової) діяльності учасників на імітаційній моделі, що відтворює умови і динаміку виробництва. Залежно від того, який тип людської практики відтворюється в грі й якими є цілі, поставлені учасниками, розрізняються ігри ділові навчальні, дослідницькі, управлінські, атестаційні.

ГРА ПРОЕКТИВНА – одна з проєктивних методик, що відноситься до групи методик катарсису.

ГРА РОЛЬОВА – один з елементів психодрами: виконання її учасниками різних ролей, значимих для них у реальному житті.

ГРУПА – обмежена розміром спільність людей, що виділяється або яку виділяють із соціального цілого за певних ознак: характеру діяльності, соціальної або класової приналежності, структури, композиції, рівня розвитку тощо. Найбільш розповсюджені класифікації груп: 1. за розміром: групи великі, малі, мікрогрупи (діади, тріади); 2. за суспільним статусом: групи фор-

BUSINESS GAME is a form of reproduction of the subject and social content of professional activity, modelling of relational systems characteristic of this type of practice. Conducting a business game is the deployment of a special (gaming) activity of the participants on a simulation model that reproduces the conditions and dynamics of production. Depending on what type of human practice is reproduced in the game and what are the goals set by the participants, there are business educational, research, management, certification games.

PROJECTIVE GAME is one of the projective techniques belonging to the group of catharsis techniques.

ROLE-PLAYING is one of the elements of psychodrama: performance by its participants of various roles that are significant for them in real life.

GROUP is a community of people limited in size that stands out or is singled out from the social whole on the basis of certain characteristics: the nature of activity, social or class affiliation, structure, composition, level of development, etc. The most common classifications of groups are: 1. by size: large groups, small groups, microgroups (dyads, triads); 2. by social status: formal (offi-

мальні (офіційні) і неформальні (неофіційні); 3. за безпосередністю взаємозв'язків: групи реальні (контактні) та умовні; 4. за рівнем розвитку: а) групи низького рівня розвитку: асоціації, корпорації, групи дифузійні; б) групи високого рівня розвитку – колективи; 5. за значимістю: групи референтні та групи членства. Розмір, структура і склад групи визначаються цілями і завданнями діяльності, у яку вона залучена або заради якої створена.

ГУМАНІЗМ (від лат. *humanus* – людський, людський) – відображає високий рівень свідомого ставлення людини до людей. Проявляється в глибокій повазі до людини та її гідності, в активній боротьбі проти усіх форм людиноненависництва. Як властивість особистості містить у собі знання життя, морально-політичні якості, позитивне ставлення до людей, їхнього життя і діяльності, людинолюбство і душевну теплоту.

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ – сформульована Е. Фрейдом теорія особистості, у якій підкреслюється роль соціологічних, політичних, економічних, релігійних і антропологічних факторів у розвитку і формуванні характеру індивідуума.

cial) and informal (unofficial) groups; 3. by the immediacy of relationships: real (contact) and conditional groups; 4. by level of development: a) groups of low level of development: associations, corporations, diffusion groups; b) groups of a high level of development – collectives; 5. by importance: reference groups and membership groups. The size, structure and composition of the group are determined by the goals and objectives of the activity in which it is involved or for which it was created.

HUMANISM – reflects a high level of a person's conscious attitude towards people. It manifests itself in deep respect for man and his dignity, in an active struggle against all forms of misanthropy. As a personality trait, it includes knowledge of life, moral and political qualities, a positive attitude towards people, their life and activities, philanthropy and warmth.

HUMANISTIC PSYCHOANALYSIS is a personality theory formulated by E. Freud, which emphasizes the role of sociological, political, economic, religious and anthropological factors in the development and formation of an individual's character.

Д

ДАКТИЛОГРАФІЯ – символічне писання пальцем на будь-якій зручній для письма площині (спосіб спілкування з глухими або сліпоглухими співрозмовниками).

ДЕГЕНЕРАТ (від лат. degenerare – вироджуватися) – людина з ознаками фізичного або психічного виродження (дегенерації).

ДЕБІЛЬНІСТЬ (від лат. debilis – слабкий) – відносно легкий ступінь уродженого психічного недорозвитку – олігофренії.

ДЕГРАДАЦІЯ (від лат. degradatio – зниження, рух назад, погіршення, занепад, втрата властивостей) – поступове погіршення, виродження, занепад, рух назад, зниження або втрата позитивних якостей особистості.

ДЕДУКЦІЯ (від лат. deductio, від deduco – низводжу, відводжу) – рух знання від більш загального до менш загального, окремого. Тісно пов'язана з індукцією.

DEGENERATE – a person with signs of physical or mental degeneration (degeneration).

TYPING – symbolic writing with a finger on any plane convenient for writing (a way of communicating with deaf or deaf-blind interlocutors).

WEAKNESS – a relatively mild degree of congenital mental underdevelopment – oligophrenia.

DEGRADATION – gradual deterioration, degeneration, decline, backward movement, reduction or loss of positive personality qualities.

DEDUCTION is the movement of knowledge from more general to less general, individual. It is closely related to induction.

ДЕЛІНКВЕНТ (від лат. delinquens – правопорушник) – суб'єкт, чия поведінка, що відхиляється; у крайніх проявах являє собою кримінально карні дії.

ДЕЛІРІЙ (від лат. delirium – марення) – порушення свідомості, перекручене відображення дійсності; супроводжується галюцинаціями, маренням, руховим збудженням. Виникає найчастіше на вищій стадії деяких інфекційних захворювань і після травм, що викликають органічні ураження головного мозку, при алкоголізмі, деяких психічних захворюваннях.

ДЕМЕНЦІЯ (від лат. dementia – безумство) – слабоумство як наслідок недорозвинення або атрофії вищих психічних функцій.

ДЕПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ – зміна самосвідомості, з характерним відчуттям втрати свого «Я» і болісним переживанням відсутності емоційного залучення у ставленні до близьких, до роботи тощо. Можлива при психічних захворюваннях і граничних станах. У легкій формі спостерігається у психічно здорових людей при емоційних перевантаженнях, соматичних хворобах та ін.

DELINQUENT – subject whose deviant behavior; in its extreme manifestations, it represents criminal punitive actions.

DELIRIUS – a disturbance of consciousness, a distorted reflection of reality; accompanied by hallucinations, delirium, motor excitement. It occurs most often at the advanced stage of some infectious diseases and after injuries that cause organic damage to the brain, with alcoholism, and some mental illnesses.

DEMENTIA – feeble-mindedness as a result of underdevelopment or atrophy of higher mental functions.

DEPERSONALIZATION – a change in self-awareness, with a characteristic feeling of losing one's «I» and a painful experience of the lack of emotional involvement in relation to loved ones, to work, etc. Possible with mental illnesses and borderline conditions. In a mild form, it is observed in mentally healthy people with emotional overload, somatic diseases, etc.

ДЕПРИВАЦІЯ СЕНСОРНА (від лат. *deprivatio* – втрата, позбавлення) – тривале, більш-менш повне позбавлення людини сенсорних вражень, яке здійснюється з метою експерименту.

ДЕСТРУКЦІЯ (від лат. *destructio* – руйнування) – руйнування, порушення нормальної структури будь-чого, знищення.

ДЕТЕРМІНІЗМ (від лат. *determinare* – визначити, обмежити) – вихідне положення про те, що особистість зазнає безперервних змін протягом усього життя індивіда.

ДЕФЕКТИВНИЙ (від лат. – недостатній, неповний) – той, що має якийсь фізичний або психічний недолік (дефект), ненормальний.

ДЕФЕКТОЛОГІЯ (від лат. *defectus* – недолік і наука) – наука, що вивчає закономірності й особливості розвитку дітей з фізичними та психічними вадами і питання їхнього навчання і виховання.

ДИЗАРТРИЯ (від лат. – розлад розбірливого мовлення) – розлад мовлення, що виражається в утрудненій вимові окремих слів, складів і звуків.

SENSORY DEPRIVATION is a long-term, more or less complete deprivation of a person's sensory impressions, which is carried out for the purpose of an experiment.

DESTRUCTION – destruction, violation of the normal structure of anything, destruction.

DETERMINISM is the premise that the personality undergoes continuous changes throughout the individual's life.

DEFECTIVE – one who has some physical or mental defect (defect), abnormal.

DEFECTOLOGY is a science that studies the patterns and peculiarities of the development of children with physical and mental disabilities and issues of their education and upbringing.

DYSARTHRIA is a speech disorder that manifests itself in difficult pronunciation of certain words, syllables and sounds.

ДИНАМІКА ГРУПОВА – сукупність внутрішньо-групових соціально-психологічних процесів і явищ, що характеризують увесь цикл життєдіяльності малої групи та його етапи: створення, функціонування, розвиток, стагнацію, регрес, розпад.

ДИСИМУЛЯЦІЯ (від лат. dissimulatio – приховання) – поведінка, протилежна симуляції: пов'язана з установкою на приховування, затушовування хвороби, її симптомів або окремих проявів.

ДИСКРИМІНАЦІЯ МІЖГРУПОВА (від лат. discriminatio – розрізнення) – установлення відмінностей між власною й іншою групами. Нерідко цей процес набуває особливого оціночного забарвлення, властивого міжгруповому сприйняттю в цілому. У певних умовах міжгрупові відмінності можуть штучно підкреслюватися і перебільшуватися. Найпоширенішим результатом міжгрупової дискримінації є тенденція до встановлення позитивно оцінюваних відмінностей на користь власної групи, хоча досить частими є також приклади зворотної тенденції – встановлення позитивно оцінюваних відмінностей на користь якої-небудь іншої групи.

GROUP DYNAMICS is a set of intragroup socio-psychological processes and phenomena that characterize the entire life cycle of a small group and its stages: creation, functioning, development, stagnation, regression, decay.

DISSIMULATION – behavior opposite to simulation: related to the attitude of concealment, concealment of the disease, its symptoms or individual manifestations.

INTERGROUP DISCRIMINATION – establishment of differences between own and other groups. Often, this process acquires a special evaluative color characteristic of intergroup perception as a whole. Under certain conditions, intergroup differences can be artificially emphasized and exaggerated. The most common result of intergroup discrimination is the tendency to establish positively evaluated differences in favor of one's own group, although there are also quite frequent examples of the reverse tendency – the establishment of positively evaluated differences in favor of some other group.

ДИСОЦІАЦІЯ – у психології порушення зв'язності психічних процесів.

ДИСПОЗИЦІЯ – готовність, схильність суб'єкта до поведінкового акту, дії, вчинку або до їхньої послідовності. У персоналістичній психології позначає причинно не обумовлену схильність до дій.

ДИСТИМІЯ (від грец. *υμός* – почуття, думки, настрій) – подавлений, тужливий настрій.

ДИСФОРІЯ (від грец. *δυσφορέω* – страждати, мучитись) – знижений настрій, що супроводжується дратівливістю, озлобленістю, похмурістю, підвищеною чутливістю до дій оточуючих, схильністю до спалахів агресії. Зрідка може проявлятися атипічно, у вигляді піднесеного чи збудженого настрою з дратівливістю, напруженістю, агресивністю. С найбільш характерною при органічних захворюваннях головного мозку, епілепсії, а також при деяких формах психопатій (психопатія експлозивна, епілептоїдна).

ДИТИНСТВО – термін, що позначає початок періоду онтогенезу – від народження до підліткового віку. Згідно з прийнятою періодизацією, дитинство охоп-

DISSOCIATION – in psychology, a violation of the connectivity of mental processes.

DISPOSITION – readiness, inclination of the subject to a behavioral act, action, deed or to their sequence. In personalistic psychology, it denotes a non-causally conditioned tendency to act.

DYSTHYMIA – a depressed, melancholy mood.

DYSPHORIA – low mood accompanied by irritability, bitterness, gloom, increased sensitivity to the actions of others, tendency to outbursts of aggression. Sometimes it can manifest itself atypically, in the form of an elevated or excited mood with irritability, tension, aggressiveness.

CHILDHOOD is a term denoting the beginning of the period of ontogenesis – from birth to adolescence. According to the accepted periodization, childhood covers: 1. an

лює: 1. немовля – від народження до одного року; 2. дитинство раннє – один-три роки; 3. вік дошкільний – від одного року до шести-семи років; 4. вік шкільний молодший – від шести-семи до десяти-одинадцяти років.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СТАТЕВА (від лат. differentia – відмінність) – сукупність генетичних, морфологічних і фізіологічних ознак, на підставі яких розрізняються чоловіча та жіноча стать. Фундаментальна й універсальна властивість живого, пов'язана з функцією відтворення собі подібних. У людини обумовлена соціокультурно.

ДИФУЗІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ (від лат. diffusio – поширення, розтікання, розсіювання, взаємодія) – статус еґо-ідентичності, при якому юнак (дівчина) може пережити або не пережити кризу ідентичності, пов'язану з вибором кар'єри або ідеологічних переконань, проте він (вона) не робить певного вибору або ще дуже далекий (далека) від того, щоб зробити кар'єру.

ДІАГНОЗ ПСИХОЛОГІЧНИЙ – це кінцевий результат діяльності психолога, спрямованої на описання і з'ясування сутності індивідуально-психологічних рис особи-

infant – from birth to one year; 2. early childhood – one to three years; 3. preschool age – from one year to six to seven years; 4. junior school age – from six to seven to ten to eleven years.

GENDER DIFFERENTIATION is a set of genetic, morphological and physiological characteristics, on the basis of which the male and female sexes are distinguished. A fundamental and universal property of a living thing is related to the function of reproduction of its own kind. It is socioculturally determined in humans.

DIFFUSION OF IDENTITY – a status of ego-identity in which a young man (girl) may or may not experience an identity crisis related to the choice of a career or ideological beliefs, but he (she) does not make a certain choice or is still very far from making a career.

PSYCHOLOGICAL DIAGNOSIS – the final result of the psychologist's activity, aimed at describing and clarifying the essence of the individual psychological features of the

стості з метою оцінки їхнього актуального стану, прогнозу подальшого розвитку і розробки рекомендацій, обумовлених завданням обстеження. Предмет психологічного діагнозу – встановлення індивідуально-психологічних розходжень як у нормі, так і в патології. Діагноз може встановлюватися на різних рівнях. Перший – рівень симптоматичний або емпіричний – обмежується констатацією певних особливостей або симптомів (ознак), на підставі яких безпосередньо будуються практичні висновки. Тут, установлюючи ті чи інші індивідуально-психологічні особливості, дослідник позбавлений можливості безпосередньо вказати на їхні причини і місце в структурі особистості. Такий діагноз не є власне науковим, тому що встановлення симптомів ніколи автоматично не приводить до діагнозу. Другий – рівень етіологічний – враховує не тільки наявність певних характеристик і особливостей (симптомів) особистості, але і причини їхнього виникнення. Третій, вищий – рівень типологічний – полягає у визначенні місця і значення виявлених характеристик у цілісній, динамічній картині особистості, у загальній картині психічного життя клієнта.

ДІЯ – довільна навмисна опосередкована активність, спрямована на досягнення усвідомлюваної ме-

personality in order to assess their current state, forecast further development and develop recommendations based on the task of the examination. The subject of psychological diagnosis is the establishment of individual psychological differences both in the norm and in pathology. The diagnosis can be established at different levels. The first – the symptomatic or empirical level – is limited to ascertaining certain features or symptoms (signs), on the basis of which practical conclusions are directly built. Here, establishing certain individual psychological features, the researcher is deprived of the opportunity to directly indicate their causes and place in the personality structure. Such a diagnosis is not properly scientific, because establishing symptoms never automatically leads to a diagnosis. The second – the etiological level – takes into account not only the presence of certain characteristics and features (symptoms) of the individual, but also the reasons for their occurrence. The third, higher – typological level – consists in determining the place and meaning of the identified characteristics in the integral, dynamic picture of the personality, in the general picture of the mental life of the client.

ACTION – a voluntary, deliberate, mediated activity aimed at achieving a conscious goal. The main structural

ти. Головна структурна одиниця діяльності. Визначається як процес, спрямований на досягнення мети. Дія відбувається на основі певних способів, що співвідносяться з конкретною ситуацією, з умовами; ці способи – неусвідомлювані або мало усвідомлювані – називаються операціями і являють собою більш низький рівень у структурі діяльності. Дія – це сукупність операцій, підпорядкованих меті.

ДІЯЛЬНІСТЬ – динамічна система взаємодій суб'єкта зі світом, у процесі яких відбувається виникнення і втілення в об'єкті психічного образу і реалізація опосередкованих ним відносин суб'єкта н предметній дійсності. У діяльності з точки зору її структури прийнято виділяти рухи і дії. У змісті діяльності можна виділити такі психологічні компоненти, як пізнавальні (у тому числі перцептивні, мнемічні й розумові), емоційні та вольові. Психологічний аналіз діяльності, у тому числі діяльності психічної, дозволяє класифікувати її з погляду структурних елементів, характеру виконуваних функцій і якісних особливостей одержуваних результатів. Для вітчизняної психології є характерними два моменти: 1. положення про єдність психіки і діяльності, що протиставляє вітчизняну психологію як різним варіантам психології свідо-

unit of activity. It is defined as a process aimed at achieving a goal. The action takes place on the basis of certain methods that correlate with a specific situation, with conditions; these ways – unconscious or little aware – are called operations and represent a lower level in the structure of activity. An action is a set of operations subordinated to a goal.

ACTIVITY – a dynamic system of the subject's interactions with the world, in the process of which the mental image is created and embodied in the object and the subject's relations with objective reality are realized. In the activity from the point of view of its structure, it is customary to distinguish movements and actions. In the content of the activity, such psychological components as cognitive (including perceptual, mnemonic and mental), emotional and volitional components can be distinguished. Psychological analysis of activity, including mental activity, allows to classify it from the point of view of structural elements, the nature of performed functions and qualitative features of the obtained results. Two points are characteristic of domestic psychology: 1. the position on the unity of the psyche and activity, which opposes domestic psychology both to various variants of the

мості, що вивчали психіку поза поведінкою, так і різним натуралістичним течіям поведінкової психології, яка досліджує поведінку поза психікою; 2. уведення принципів розвитку й історизму, втілення яких у конкретних дослідженнях припускає звертання до діяльності як рушійної сили розвитку психічного відображення.

Д-ЛЮБОВ – дефіцитарна любов, егоїстичний тип любові, коли людина хоче більше одержати, ніж віддати любові іншому.

ДОБІР ПРИРОДНИЙ – концепція Ч. Дарвіна, відповідно до якої особи, найменш пристосовані для виживання в даних умовах, вимирають або винищуються і тим самим усуваються, поступаючи місцем більш пристосованим, які передають потім свої ознаки нащадкам.

ДОБІР ПРОФЕСІЙНИЙ – різновид добору психологічного. Являє собою систему засобів, що забезпечують прогностичну оцінку взаємної відповідності людини і професії в тих видах діяльності, які ведуться в нормативно заданих небезпечних умовах (гігієнічних, мікрокліматичних, технічних, соціально-психологічних) та вимагають підвищеної відповідальності,

psychology of consciousness, which studied the psyche outside of behavior, and to various naturalistic currents of behavioral psychology, which investigates behavior outside the psyche; 2. the introduction of the principles of development and historicism, the implementation of which in specific researches involves turning to activity as a driving force for the development of mental reflection.

D-LOVE – deficient love, a selfish type of love, when a person wants to receive more than to give love to another.

NATURAL SELECTION – the concept of Charles Darwin, according to which the individuals least adapted to survive in the given conditions die out or are exterminated and thereby eliminated, giving way to more adapted individuals, who then pass on their characteristics to their descendants.

PROFESSIONAL SELECTION – a type of psychological selection. It is a system of means that provide a prognostic assessment of the mutual compatibility of a person and a profession in those types of activities that are carried out in legally prescribed dangerous conditions (hygienic, microclimatic, technical, socio-psychological) and require increased responsibility, health, efficiency and accuracy of

здоров'я, працездатності й точності виконання завдань, сталості емоційно-вольової регуляції. Основа професійного добору – конкретні нормативні характеристики професії, що дозволяють лікарям, психологам, фізіологам підбирати, розробляти й адаптувати методи та процедури добору і проводити діагностику на відповідність конкретної професійної діяльності:

1. соціальної – з визначенням функції, завдань, цілей;
2. операційної – це точність виконання і часові, просторові, логічні характеристики;
3. організаційної – гігієнічні, соціально-психологічні, психофізіологічні умови праці.

Процес професійного добору може здійснюватися за допомогою комплексу апаратурних, бланкових і опитувальних тестів, а також шляхом імітаційного експерименту, який відтворює фрагменти, ситуації й етапи реальної професійної діяльності, при точній реєстрації показників функціонального стану людини, мотиваційно-емоційних проявів, показників продуктивності й успішності її роботи, які візуально спостерігаються і фіксуються.

ДОБІР ПСИХОЛОГІЧНИЙ – ухвалення рішення про придатність кандидатів до навчальної або професійної діяльності з урахуванням результатів психологічних і психофізіологічних іспитів. Застосовується в

performance tasks, constancy of emotional volitional regulation. The basis of professional selection is the specific normative characteristics of the profession, which allow doctors, psychologists, physiologists to select, develop and adapt selection methods and procedures and carry out diagnostics for the appropriateness of a specific professional activity: 1. social – with the definition of function, tasks, goals; 2. operating room – this is the accuracy of execution and temporal, spatial, logical characteristics; 3. organizational – hygienic, social-psychological, psychophysiological working conditions. The process of professional selection can be carried out with the help of a complex of hardware, blank and survey tests, as well as through a simulation experiment that reproduces fragments, situations and stages of real professional activity, with accurate registration of indicators of a person's functional state, motivational and emotional manifestations, indicators of his productivity and success works that are visually observed and fixed.

PSYCHOLOGICAL SELECTION – making a decision on the suitability of candidates for educational or professional activities, taking into account the results of psychological and psychophysiological examinations. It is used in

управлінській діяльності, промисловості, авіації, армії, спорті, при комплектації деяких навчальних закладів. Психологічному добору передують визначення вимог до кандидатів на основі психологічного аналізу майбутньої діяльності, після чого здійснюється підбір відповідних діагностичних методик. Валідність цих методик перевіряється шляхом репрезентативної вибірки.

ДОМІНАНТА (від лат. *dominans* – пануючий) – тимчасово пануюча рефлекторна система, що обумовлює роботу нервових центрів у даний момент і тим самим надає поведінці певної спрямованості. Як пануючий осередок збудження домінанта підсумовує і накопичує імпульси, що течуть у центральну нервову систему, одночасно пригнічуючи активність інших центрів. Цим пояснюється системний характер і цілеспрямованість поведінки організму: рефлекторна за типом, вона є активною, а не реактивною.

ДОПОМОГА ПСИХОЛОГІЧНА – сфера практичного застосування психології, орієнтована на підвищення соціально-психологічної компетентності людей. Може адресуватися як окремому суб'єктові, так і групі, організації. Основні способи її надання – індивідуальне консультування і групові форми психологічної робо-

management activities, industry, aviation, army, sports, when equipping some educational institutions. Psychological selection is preceded by the determination of requirements for candidates based on a psychological analysis of future activities, after which the appropriate diagnostic methods are selected. The validity of these techniques is checked by means of a representative sample.

DOMINANT – a temporarily dominant reflex system that conditions the work of nerve centers at the moment and thus gives behavior a certain orientation. As a dominant center of excitation, the dominant summarizes and accumulates impulses flowing into the central nervous system, simultaneously suppressing the activity of other centers. This explains the systemic nature and purposefulness of the organism's behavior: reflexive in type, it is active, not reactive.

PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE – the field of practical application of psychology, aimed at improving the socio-psychological competence of people. It can be addressed both to an individual subject and to a group, organization. The main methods of its provision are individual counseling and group forms of psychological work. Possible psy-

ти. Можливі психопрофілактична і психокорекційна спрямованість, використання в ситуаціях подолання психологічних ускладнень різного роду. Психотерапія як лікувальний психологічний вплив – це окремий випадок психологічної допомоги.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОНГЕТЮДНЕ – тривале і систематичне вивчення одних і тих самих випробовуваних, що дозволяє визначати діапазон вікової й індивідуальної мінливості фаз життєвого циклу людини. Спочатку дослідження лонгитюдне в якості методу подовжніх зрізів формувалося в дитячій і віковій психології як альтернатива пануючим методам визначення станів або рівнів розвитку – методам зрізів поперечних. Самостійна цінність лонгитюдних досліджень пов'язувалася з можливістю передбачення подальшого ходу психічного розвитку і встановлення генетичних зв'язків між його фазами.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЛОТАЖНЕ – пробно-пошуковий тип дослідження, що проводиться перед основним і є його спрощеною формою. У соціальній психології пілотажне дослідження застосовують для встановлення необхідного обсягу вибірки, уточнення змісту і кількості питань анкети, часу опитування та ін. Пілотажне

cho-prophylactic and psycho-corrective orientation, use in situations of overcoming psychological complications of various kinds. Psychotherapy as a therapeutic psychological influence is a special case of psychological assistance.

LONG-TERM RESEARCH – a long-term and systematic study of the same subjects, which allows determining the range of age and individual variability of the phases of a person's life cycle. Initially, longitudinal research as a method of longitudinal sections was formed in child and age psychology as an alternative to the prevailing methods of determining states or levels of development – methods of cross sections. The independent value of longitudinal studies was associated with the possibility of predicting the further course of mental development and establishing genetic links between its phases.

PILOTAGE RESEARCH – a trial and search type of research that is conducted before the main one and is its simplified form. In social psychology, pilot research is used to determine the required sample size, clarify the content and number of questionnaire questions, survey time, etc. Pilot research is the most important part of

дослідження – найважливіша частина в плануванні будь-якого експериментально-психологічного дослідження. Воно забезпечує визначення головного напрямку, принципів організації й методів основного дослідження, уточнює найбільш важливі гіпотези.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЬОВЕ – тип дослідження соціальних явищ або поведінки груп тварин за допомогою вивчення їх у нормальних, природних умовах.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОДІАГНОСТИЧНЕ – звичайно на його основі перевіряються гіпотези про залежності між різними психологічними характеристиками. Після виявлення їхніх особливостей у достатньої кількості випробовуваних стає можливим за допомогою спеціальних математичних процедур з'ясувати їхній взаємозв'язок. Для цього використовують психодіагностичні методи. Іноді дослідження припускає охоплення великої кількості випробовуваних, що дозволяє знизити вимоги до контролю змінних під час діагностики (переважно в методиках масової діагностики); але в багатьох випадках вимоги до психодіагностичного дослідження є такими ж, як і до експерименту.

planning any experimental psychological research. It provides definition of the main direction, principles of organization and methods of basic research, specifies the most important hypotheses.

FIELD RESEARCH – a type of study of social phenomena or behavior of groups of animals by studying them in normal, natural conditions.

PSYCHODIAGNOSTIC RESEARCH – it is usually used to test hypotheses about the dependencies between various psychological characteristics. After identifying their features in a sufficient number of subjects, it becomes possible to find out their relationship with the help of special mathematical procedures. Psychodiagnostic methods are used for this. Sometimes the study involves the coverage of a large number of subjects, which allows to reduce the requirements for controlling variables during diagnosis (mainly in mass diagnosis methods); but in many cases the requirements for a psychodiagnostic study are the same as for an experiment.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНЕ – передбачає наступні етапи: 1. формулювання проблеми; 2. висування гіпотези; 3. перевірку гіпотези – одержання емпіричних даних і їхню обробку; 4. інтерпретацію результатів перевірки – співвіднесення отриманих результатів з вихідною гіпотезою, висновки про вірогідність гіпотези і подальше співвіднесення її з теорією, у рамках якої формувалася гіпотеза; у разі необхідності – перегляд певних положень, що породжує нові проблеми, нові гіпотези. Психологічне дослідження може будуватися на основі спостереження, експерименту або психодіагностичного дослідження. Всі види можуть виступати і як відносно самостійні методи дослідження, проте варто виділяти ситуації, коли вони входять в експеримент як складова частина. Крім названих, одним з розповсюджених методів психологічного дослідження є бесіда. На шляхах психологічних досліджень зустрічається безліч пасток, які часто призводять до помилкових висновків та інтерпретацій. Найбільш відомими й розповсюдженими є наступні: 1. ефект плацебо; 2. ефект Хоторна; 3. ефект аудиторії; 4. ефект Пігмаліона; 5. ефект першого враження; 6. ефект Барнума.

PSYCHOLOGICAL RESEARCH – involves the following stages: 1) formulation of the problem; 2) proposing a hypothesis; 3) hypothesis testing – obtaining empirical data and their processing; 4) interpretation of the test results – correlation of the obtained results with the initial hypothesis, conclusions about the probability of the hypothesis and further correlation of it with the theory within which the hypothesis was formed; if necessary, revision of certain provisions, which gives rise to new problems, new hypotheses. Psychological research can be based on observation, experiment or psychodiagnostic research. All types can act as relatively independent research methods, but it is worth highlighting situations when they are included in the experiment as a component part. In addition to the above, one of the widespread methods of psychological research is a conversation. On the paths of psychological research, there are many pitfalls that often lead to erroneous conclusions and interpretations. The most famous and widespread are the following: 1) the placebo effect; 2) the Hawthorne effect; 3) audience effect; 4) the Pygmalion effect; 5) the effect of the first impression; 6) the Barnum effect.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРНЕ (дослідження кореляційне) – дослідження рис особистості. Сутність його – у тім, що на великій кількості випробовуваних установлюють, які риси особистості в середньому сильно корелюють між собою, а які слабо. Риси, що корелюють позитивно – це ті, які частіше поєднуються в одній людині. Так, процедура аналізу факторного дозволяє виділити сукупності рис, що поєднуються найчастіше.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ – дослідження, що спрямоване скоріше на вивчення загальних співвідношень між феноменами, ніж на вивчення специфічних питань прикладного характеру.

ДУМКА – основна одиниця, «молекула» мислення. У думках виражається процес розуміння світу, інших людей і самого себе. В основі думки лежить відбиття таких фундаментальних ознак явищ, як їхня подібність і суміжність у часі та просторі тощо.

ДУМКА СУСПІЛЬНА – виражене у формі відповідних суджень, ідей та уявлень відношення соціальних груп до явищ або проблем соціального життя, що торкаються загальних інтересів. Виникає як продукт ус-

FACTORIAL RESEARCH (correlational research) – research of personality traits. Its essence is that, on a large number of subjects, it is established which personality traits on average are strongly correlated with each other, and which are weakly correlated. Positively correlated traits are those that are more often combined in one person. Thus, the procedure of factor analysis allows to identify sets of features that are combined most often.

FUNDAMENTAL RESEARCH – research aimed at the study of general relationships between phenomena rather than at the study of specific questions of an applied nature.

THOUGHT – the basic unit, the «molecule» of thinking. Thoughts express the process of understanding the world, other people, and oneself. The basis of thought is the reflection of such fundamental features of phenomena as their similarity and contiguity in time and space, etc.

SOCIAL OPINION – expressed in the form of relevant judgments, ideas and perceptions of the attitude of social groups to phenomena or problems of social life affecting common interests. It arises as a product of awareness of

відомлення назрілих соціальних проблем, що потребують вирішення, і виявляється в порівнянні або навіть зіткненні різних поглядів та позицій з обговорюваного питання – у схваленні, підтримці або ж запереченні, осудженні тих чи інших дій, вчинків або ліній поведінки. Суб'єктом суспільної думки виступають великі соціальні групи – класи, нації та народи. Її вища форма – загальнонародна думка – судження, в основному збіжні, всього народу. Суспільна думка формується під впливом усіх засобів масової інформації (радіо, преса, телебачення), хоча може виникати стихійно, під впливом конкретних життєвих обставин та ситуацій.

ripe social problems that need to be solved, and is manifested in a comparison or even a clash of different views and positions on the discussed issue – in approval, support or denial, condemnation of certain actions, deeds or lines of behavior. The subjects of public opinion are large social groups – classes, nations and peoples. its highest form is the national opinion – judgments, mostly converging, of the entire people. Public opinion is formed under the influence of all mass media (radio, press, television), although it can arise spontaneously, under the influence of specific life circumstances and situations.

E

ЕВОЛЮЦІЯ (від лат. *evolutio* – розгортання) – процес зміни, розвитку. У поглядах на його механізм неодарвіністи не завжди єдині. На думку одних, еволюція – результат низки послідовних дрібних зрушень від випадкових мутацій відповідно до нагальних потреб. Інші вважають, що еволюція має певну внутрішню тенденцію, яка впливає з розвитку видів і підпорядковується певним орієнтирам, уже закладеним у генах. На думку третіх, еволюція відбувається стрибками, починаючи з великих трансформацій, що виникають у якихось обраних, вузлових точках еволюційного шляху, де відбувається диференціація видів.

ЕГО – термін, використовуваний К. Юнгом для позначення всього, що ми усвідомлюємо. В теорії психоаналізу – аспект особистісної структури, що містить у собі сприйняття, мислення, навчіння і всі інші види психічної активності, необхідні для ефективною взаємодії із соціальним світом.

ЕГО-ІДЕАЛ – аспект супер-его, що містить певні стандарти досконалості, яким дитину вчили батьки.

EVOLUTION – a process of change, development. Neo-Darwinists are not always united in their views on its mechanism. According to some, evolution is the result of a series of successive small shifts from random mutations in accordance with urgent needs. Others believe that evolution has a certain internal tendency that arises from the development of species and is subject to certain guidelines already embedded in genes. According to the third, evolution occurs in leaps and bounds, starting with large transformations that occur at some selected, nodal points of the evolutionary path, where the differentiation of species occurs.

EGO – a term used by K. Jung to denote everything we are aware of. In the theory of psychoanalysis, it is an aspect of the personal structure that includes perception, thinking, learning and all other types of mental activity necessary for effective interaction with the social world.

EGO-IDEAL – an aspect of the super-ego that contains certain standards of perfection taught to the child by the

Его-ідеалом індивід керується тоді, коли ставить перед собою цілі, досягнення яких приводить до підвищення самооцінки і почуття гордості.

ЕГО-ІДЕНТИЧНІСТЬ – сукупність уявлень особистості про себе, які дають можливість відчувати свою унікальність і автентичність.

ЕГО-ПСИХОЛОГІЯ – теоретичний підхід до особистості, що базується на психоаналітичній теорії та розвиває нові напрямки і шляхи розуміння поведінки людини і нові лінії наукового пошуку, що беруть початок у теорії З. Фрейда.

ЕГОЦЕНТРИЗМ (лат. Ego – я, centrum – центр) – погляд, що ставить у центр усієї світобудови індивідуальне Я людини: крайня форма індивідуалізму та егоїзму. Корені егоцентризму лежать у нерозумінні суб'єктом того, що можливе існування інших, протилежних точок зору, у наявності в нього імпліцитної впевненості в тому, що психологічна організація інших людей тотожна його власній. Подолання егоцентризму здійснюється на основі послідовного розвитку здатності до децентрації. У конкретних дослідженнях розглядають різні види егоцентризму: 1. егоцентризм пізнавальний – характеризує процеси сприйняття і мислення; 2. егоцентризм моральний – свідчить про

parents. An individual is guided by the ego-ideal when he sets goals for himself, the achievement of which leads to an increase in self-esteem and a sense of pride.

EGO-IDENTITY – a set of ideas of an individual about himself, which give the opportunity to feel his uniqueness and authenticity.

EGO-PSYCHOLOGY – a theoretical approach to personality, based on psychoanalytic theory and developing new directions and ways of understanding human behavior and new lines of scientific research, originating in the theory of Z. Freud.

EGOCENTRISM – a view that puts the individual self of a person at the center of the entire universe: the extreme form of individualism and egoism. The roots of egocentrism lie in the subject's misunderstanding of the possible existence of other, opposite points of view, in his implicit confidence that the psychological organization of other people is identical to his own. Overcoming egocentrism is carried out on the basis of the consistent development of the ability to decenter. Specific studies consider different types of egocentrism: 1) cognitive egocentrism – characterizes the processes of perception and thinking; 2) moral egocentrism – indicates the inability to perceive

нездатність до сприйняття основ моральних дій і вчинків інших людей; 3. егоцентризм комунікативний – спостерігається при передачі суб'єктом інформації іншим людям, полягає в зневазі до розходження тезаурусів, смислового наповнення понять та ін.

ЕЙДЕТИЗМ (від грец. εἶδος – побачене) – різновид образної пам'яті, що полягає в здатності зберігати яскраві образи предметів довгий час після зникнення їх з поля зору.

ЕЙФОРІЯ (від грец. εὐφορία – піднесений настрій) – підвищений радісний, веселий настрій, стан благодушності й безтурботності, що не відповідає об'єктивним обставинам; при ньому спостерігається мімічне і загальне рухове пожвавлення, психомоторне збудження.

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ (від лат. exsistentia – існування) – спосіб життя, що характеризується існуванням «тут і зараз» так, що кожний момент життя є новим і відрізняється від усього, що було раніше.

the basics of moral actions and actions of other people; 3) communicative egocentrism – is observed when the subject transmits information to other people, consists in disdain for differences in thesauruses, semantic content of concepts, etc.

EIDETISM – a type of visual memory, which consists in the ability to retain vivid images of objects for a long time after they disappear from the field of view.

EUPHORIA – a heightened joyful, cheerful mood, a state of complacency and carelessness that does not correspond to objective circumstances; with it, mimic and general movement revitalization, psychomotor excitement is observed.

EXISTENTIAL WAY OF LIFE – a way of life characterized by existence «here and now» so that every moment of life is new and different from everything that was before.

ЕКЗОПСИХІКА – сукупність ставлень особистості до природи, суспільства, духовних цінностей, до власного душевного життя.

ЕКСПЕКТАЦІЯ (від лат. expecto – очікування) – система очікувань або вимог щодо норм виконання індивідом соціальних ролей; являє собою різновид соціальних санкцій, які впорядковують систему відносин і взаємодій у групі. На відміну від офіційних розпоряджень, посадових інструкцій та інших регуляторів поведінки в групі, характер експектації не формалізований і не завжди усвідомлюваний. Двома основними сторонами її є: 1. право очікувати від оточуючих поведінки, що відповідає їхній рольовій позиції; 2. обов'язок поводитися відповідно до очікувань інших людей. При цьому розрізняють: 1. експектації, що пропонують – визначають належний характер виконання ролі; 2. експектації, що передбачують – визначають вірогідний характер виконання цієї ролі з урахуванням індивідуальних особливостей «виконавця» і конкретної ситуації.

ЕКСПЕРИМЕНТ (від лат. experīmentum – досвід, практика) – у психології один з основних, поряд із спостереженням, методів наукового пізнання взагалі

EXOPSYCH – a set of attitudes of an individual towards nature, society, spiritual values, and towards one's own mental life.

EXPECTATION – a system of expectations or requirements regarding the norms of an individual's performance of social roles; is a type of social sanctions that regulate the system of relations and interactions in the group. Unlike official orders, job instructions and other regulations of behavior in the group, the nature of expectation is not formalized and not always realized. Their two main aspects are: 1. the right to expect from others behavior that corresponds to their role position; 2. the obligation to behave in accordance with the expectations of other people. At the same time, the following are distinguished: 1. expectations that are offered – determine the proper nature of role performance; 2. anticipatory expectations – determine the likely nature of the performance of this role, taking into account the individual characteristics of the «performer» and the specific situation.

EXPERIMENT – in psychology one of the main, along with observation, methods of scientific knowledge in general and psychological research in particular. It differs

й психологічного дослідження зокрема. Відрізняється від спостереження, у першу чергу, тим, що припускає спеціальну організацію ситуації дослідження, активне втручання в ситуацію дослідника, який планомірно маніпулює однією чи декількома змінними (факторами) і реєструє супутні зміни в поведінці досліджуваного об'єкта. Проводити експеримент – це значить вивчати вплив незалежної змінної на одну або декілька залежних змінних при строгому контролі інших. Це дозволяє здійснювати відносно повний контроль змінних. Якщо при спостереженні часто неможливо навіть передбачати зміни, то в експерименті ці зміни можна планувати і не допускати несподіванок. Можливість маніпулювання змінними – одна з важливих переваг експериментатора перед спостерігачем. Важливе значення експерименту полягає в можливості спеціально викликати якийсь психічний процес, простежувати залежність психічного явища від змінюваних зовнішніх умов. Ця перевага пояснює широке застосування експерименту в психології.

ЕКСПЕРИМЕНТ АСОЦІАТИВНИЙ (від лат. associatio – з'єднання) – метод і проєктивний тест, розроблені К. Юнгом, які орієнтовані на фіксацію, діагностику і психотерапію прихованих афективних компле-

from observation, first of all, in that it presupposes a special organization of the research situation, active intervention in the situation by the researcher, who systematically manipulates one or more variables (factors) and registers accompanying changes in the behavior of the researched object. Conducting an experiment means studying the effect of an independent variable on one or more dependent variables while strictly controlling the others. This allows for relatively complete control over variables. If during observation it is often impossible to even predict changes, then in the experiment these changes can be planned and unexpected. The ability to manipulate variables is one of the important advantages of the experimenter over the observer. The important significance of the experiment lies in the ability to specifically cause some mental process, to trace the dependence of a mental phenomenon on changing external conditions. This advantage explains the wide application of the experiment in psychology.

ASSOCIATIVE EXPERIMENT – a method and projective test developed by K. Jung, which is focused on fixation, diagnosis and psychotherapy of hidden affective complexes and other mental phenomena. It is based on

ксів та інших психічних феноменів. Базується на вивченні змісту, форми і швидкості реакції випробовуваного, який пред'являє у відповідь на слова аналітика перше слово, що спало на думку. Спочатку асоціативний експеримент розроблявся для завдань психіатрії, пізніше став застосовуватися для дослідницьких і психодіагностичних завдань. Тест вимагає від випробовуваного якомога швидшої реакції – відповіді на запропоноване слово першим словом, яке спало на думку. Загальмованість цієї реакції, нерозуміння слова-подразника, його механічне повторення, загальна поведінка випробовуваного (немотивований сміх, скарги, почервоніння обличчя та ін.) розглядаються як ознака наявності емоційно забарвлених уявлень, прояв яких для випробовуваного небажаний.

ЕКСПЕРИМЕНТ КОНСТАТУЮЧИЙ – розвиток психіки можна розглядати як явище, що відносно не залежить від навчання і виховання, і тоді завдання експерименту полягає в констатації зв'язків, що складаються в ході розвитку.

ЕКСПЕРИМЕНТ ЛАБОРАТОРНИЙ – різновид експерименту, проведеного в умовах спеціально обладнаних лабораторій, що забезпечує повний контроль

the study of the content, form and speed of the subject's reaction, who presents the first word that came to mind in response to the analyst's words. Initially, the associative experiment was developed for the tasks of psychiatry, later it was used for research and psychodiagnostic tasks. The test requires the subject to react as quickly as possible – to respond to the proposed word with the first word that comes to mind. Inhibition of this reaction, misunderstanding of the stimulus word, its mechanical repetition, general behavior of the subject (unmotivated laughter, complaints, reddening of the face, etc.) are considered as a sign of the presence of emotionally colored ideas, the manifestation of which is undesirable for the subject.

DEFINING EXPERIMENT – the development of the psyche can be considered as a phenomenon that is relatively independent of education and upbringing, and then the task of the experiment consists in ascertaining the connections formed during development.

LABORATORY EXPERIMENT – a type of experiment conducted in specially equipped laboratories, which ensures full control of independent and dependent variables.

змінних незалежних і залежних. Завдяки цьому результати експериментів відрізняються порівняно високим ступенем надійності й вірогідності. Перевагою експерименту лабораторного є можливість повного контролю змінних, а ще одним недоліком – явна дослідницька обстановка для випробовуваного, тому практично неминучі його скутість, свідомо або несвідомо тривога, побоювання оцінки тощо.

ЕКСПЕРИМЕНТ ПОЛЬОВИЙ – припускає використання мінімуму устаткування в ситуації, близькій до природної.

ЕКСПЕРИМЕНТ ПРИРОДНИЙ – проміжний між спостереженням і лабораторним експериментом метод дослідження, застосовуючи який психолог може активно впливати на ситуацію, але у формах, що не порушують її природності для випробовуваного.

ЕКСПЕРИМЕНТ ПРОЕКТИВНИЙ – експеримент із формальними принципами організації (проективність): чітка інструкція, відсутність оцінки експериментатора, акцент на мотиваційному аспекті діяльності. Дуже важливе значення має спокійна, дружелюбна атмосфера.

Thanks to this, the results of the experiments are characterized by a relatively high degree of reliability and probability. The advantage of the laboratory experiment is the possibility of full control of the variables, and another disadvantage is the clear research environment for the subject, so his stiffness, conscious or unconscious anxiety, fear of evaluation, etc. are practically inevitable.

FIELD EXPERIMENT – involves the use of a minimum of equipment in a situation close to natural.

NATURAL EXPERIMENT – a research method intermediate between observation and a laboratory experiment, using which a psychologist can actively influence the situation, but in forms that do not violate its naturalness for the subject.

PROJECTIVE EXPERIMENT – an experiment with formal principles of organization (projectivity): clear instructions, lack of assessment by the experimenter, emphasis on the motivational aspect of the activity. A calm, friendly atmosphere is very important.

ЕКСПЕРИМЕНТ ФОРМУЮЧИЙ – метод простежування змін психіки дитини під активним впливом дослідника на випробуваного, що застосовується у психології віковій і педагогічній. Синоніми – експеримент перетворюючий, творчий, виховний, навчальний, генетико-моделюючий. Припускає виявлення закономірностей розвитку в ході активного, цілеспрямованого впливу експериментатора на випробуваного – в процесі формування його психіки. Заснований на підході до розвитку психіки як до явища, веденого навчанням і вихованням, з чого випливає, що не можна ігнорувати сам процес навчання, який визначає такий розвиток. Формуючий експеримент дозволяє не обмежуватися реєстрацією виявлених фактів, а через створення спеціальних ситуацій розкривати закономірності, механізми, динаміку, тенденції психічного розвитку і становлення особистості, визначаючи можливості оптимізації даного процесу. Саме тому він широко використовується у вітчизняній психології при вивченні умов, принципів, шляхів формування особистості.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ГРУПА – в експерименті суб'єкти, стосовно яких здійснюється деякий спеціальний вплив за допомогою введення незалежної змінної.

FORMATIVE EXPERIMENT – a method of tracking changes in the child's psyche under the active influence of the researcher on the subject, which is used in age and pedagogical psychology. Synonyms are transformative, creative, educational, educational, genetic modelling experiment. Presupposes the discovery of patterns of development in the course of active, purposeful influence of the experimenter on the subject – in the process of forming his psyche. It is based on an approach to the development of the psyche as a phenomenon led by learning and upbringing, from which it follows that the learning process itself, which determines such development, cannot be ignored. The formative experiment allows not to be limited to the registration of discovered facts, but through the creation of special situations to reveal regularities, mechanisms, dynamics, tendencies of mental development and personality formation, determining the possibilities of optimizing this process. That is why it is widely used in domestic psychology when studying the conditions, principles, and ways of personality formation.

EXPERIMENTAL GROUP – in the experiment, subjects who are subject to some special influence by introducing an independent variable.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ МЕТОД – стратегія дослідження, у рамках якої експериментатор маніпулює однією чи великою кількістю незалежних змінних під ретельним контролем, а також спостерігає за тим, як ці маніпуляції впливають на іншу (залежну) змінну.

ЕКСПЕРТИЗА (від лат. *expertus* – досвідчений, знавець) – дослідження якого-небудь питання, що вимагає спеціальних знань, із наданням мотивованого висновку.

ЕКСТЕРНАЛЬНІСТЬ / ІТЕРНАЛЬНІСТЬ – нахил індивіда до певної форми локусу контролю. Якщо відповідальність за події, що відбуваються в житті, людина в більшій мірі приймає на себе, пояснюючи їх своєю поведінкою, характером, здібностями, то це свідчить про наявність у неї внутрішнього (інтернального) контролю. Якщо ж домінує схильність приписувати причини того, що відбувається, зовнішнім факторам – навколишньому середовищу, долі або випадку, то це говорить про наявність у неї зовнішнього (екстернального) контролю.

ЕКСТРАВЕРСІЯ / ІНТРОВЕРСІЯ – характеристика індивідуально-психологічних відмінностей людини, крайні полюси якої відповідають переважній спря-

EXPERIMENTAL METHOD – a research strategy in which the experimenter manipulates one or a large number of independent variables under careful control, and also observes how these manipulations affect another (dependent) variable.

EXPERTISE – the study of any issue that requires special knowledge, with the provision of a motivated conclusion.

EXTERNALITY/ INTERNALITY – inclination of an individual to a certain form of locus of control. If a person takes responsibility for the events that occur in life to a greater extent, explaining them with his behavior, character, abilities, then this indicates that he has internal (internal) control. If there is a dominant tendency to attribute the causes of what is happening to external factors – the environment, fate or chance, then this indicates the presence of external (external) control.

EXTRAVERSION/INTROVERSION – a characteristic of individual psychological differences of a person, the extreme poles of which correspond to the predominant ori-

мованості особистості або на світ зовнішніх об'єктів, або на явища власного суб'єктивного світу. Поняття екстраверсії та інтроверсії введені К. Юнгом для позначення двох протилежних типів особистості. Екстравертний тип характеризується спрямованістю особистості на навколишній світ, об'єкти якого притягають до себе інтереси і «життєву енергію» суб'єкта, що у деякій мірі призводить до відчуженості суб'єкта від себе самого, до приниження особистісної значимості явищ суб'єктивного світу. Екстравертам властиві імпульсивність, ініціативність, гнучкість поведінки, товариськість, адаптованість соціальна. Для інтровертів характерна фіксація інтересів особистості на явищах власного внутрішнього світу, яким надається вища цінність, а також нетовариськість, замкнутість, соціальна пасивність, схильність до самоаналізу, ускладнення соціальної адаптації.

ЕКТОГЕНЕЗ (від грец. *ἐκτός* – поза, зовні) – напрямок в еволюційному вченні, прихильники якого розглядають історичний розвиток живої природи як процес прямого пристосування організмів до середовища і простого підсумовування вимірювань, що здобуваються організмом під впливом середовища і

entation of the individual either to the world of external objects or to the phenomena of his own subjective world. The concepts of extraversion and introversion were introduced by K. Jung to denote two opposite personality types. The extroverted type is characterized by the orientation of the individual to the surrounding world, the objects of which attract the interests and «vital energy» of the subject, which to some extent leads to the subject's alienation from himself, to the belittling of the personal significance of the phenomena of the subjective world. Extroverts are characterized by impulsivity, initiative, flexibility of behavior, sociability, and social adaptability. Introverts are characterized by fixation of personal interests on the phenomena of their own inner world, which are given a higher value, as well as unsociability, isolation, social passivity, tendency to introspection, complications of social adaptation.

ECTOGENESIS – a direction in evolutionary science, the supporters of which consider the historical development of living nature as a process of direct adaptation of organisms to the environment and a simple summation of measurements obtained by the organism under the influence of the environment and deny the role of natural se-

заперечують роль природного добору.

ЕМОЦІЙНЕ ПЕРЕУЧУВАННЯ – психоаналітичний метод, що використовується на останньому етапі лікування. Допомагає пацієнтові застосовувати пережите ним усвідомлення для досягнення змін у повсякденному житті.

ЕМОЦІЙНІСТЬ – властивість людини, що характеризує зміст, якість і динаміку її емоцій та почуттів. Одна з основних складових темпераменту. Властивості емоційності як однієї зі сфер прояву темпераменту – це вразливість, чутливість, імпульсивність та ін. Змістовні аспекти емоційності відбивають явища і ситуації, що мають особливу значимість для суб'єкта.

ЕМОЦІЯ (від франц. *émouvoir* – хвилювання, збудження) – психічне відображення у формі безпосереднього упередженого переживання змісту життєвих явищ і ситуацій, обумовленого відношенням їхніх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта. Емоції – неодмінні компоненти життєдіяльності, могутній засіб активізації сенсорно-перцептивної діяльності особистості. У теорії діяльності вони визначаються як відо-

lection.

EMOTIONAL RE-EDUCATION – a psychoanalytic method used at the last stage of treatment. Helps the patient to apply the awareness he has experienced to achieve changes in everyday life.

EMOTIONALITY – a property of a person that characterizes the content, quality and dynamics of his emotions and feelings. One of the main components of temperament. The properties of emotionality as one of the spheres of temperament manifestation are vulnerability, sensitivity, impulsiveness, etc. The meaningful aspects of emotionality reflect phenomena and situations that have special significance for the subject.

EMOTION – a mental reflection in the form of a direct biased experience of the content of life phenomena and situations, determined by the relationship of their objective properties to the subject's needs. Emotions are indispensable components of life, a powerful means of activating the sensory and perceptive activity of an individual. In the theory of activity, they are defined as a reflection of the relationship between the result of the activity and its mo-

браження відношення результату діяльності до її мотиву. Емоції – дуже важливий показник, тому вони виступають ключем до розгадки неусвідомлюваних мотивів. Потрібно тільки помічати, з якого приводу емоції виникають і якої вони властивості. У ході еволюції емоції виникли як засіб, що дозволяє живим істотам визначати біологічну значимість станів організму і зовнішніх впливів. Найпростіша форма емоції – безпосередні переживання, що супроводжують окремі життєво важливі впливи (наприклад, смакові, температурні) і спонукають до їхнього збереження або усунення. В екстремальних умовах, коли суб'єкт не справляється з ситуацією, що виникла, розвиваються афекти.

ЕМПАТІЯ (від рим. *patho* – глибоке, сильне, чутливе почуття) – збагнення емоційного стану, проникнення в переживання іншої людини. Розуміння іншої людини шляхом емоційного вчування в її переживання. Розрізняють емпатію: 1. емоційну – засновану на механізмах проєкції та наслідування моторних і афективних реакцій іншого; 2. когнітивну – яка базується на інтелектуальних процесах – порівнянні, аналогії та ін.; 3. предикативну – що проявляється як здатність передбачати афективні реакції іншого в конкретних ситуаціях. Як особливі форми емпатії виділяють: 1. спів-

тutive. Emotions are a very important indicator, so they are the key to unravelling unconscious motives. It is only necessary to notice on what occasion emotions arise and what are their properties. In the course of evolution, emotions arose as a means that allows living beings to determine the biological significance of body states and external influences. The simplest form of emotion is direct experience that accompanies certain vital influences (for example, taste, temperature) and encourages their preservation or elimination. In extreme conditions, when the subject does not cope with the situation that has arisen, affects develop.

EMPATHY – understanding the emotional state, penetrating the experiences of another person. Understanding another person through emotional learning into his experiences. Empathy is distinguished: 1) emotional – based on the mechanisms of projection and imitation of motor and affective reactions of another; 2) cognitive process – which is based on intellectual processes – comparison, analogy, etc.; 3) predicative – which manifests itself as the ability to predict affective reactions of others in specific situations. The following are distinguished as special forms of sympathy: 1) empathy – ex-

переживання – переживання тих же емоційних станів, що відчуває інший, через ототожнення її ним; 2. співчуття – переживання власних емоційних станів у зв'язку з почуттями іншого. Важливою характеристикою процесів емпатії, що відрізняє її від інших видів розуміння, таких, як ідентифікація, прийняття ролей, децентрація та ін., є слабкий розвиток рефлексивної сфери, замкнутість у рамках безпосереднього емоційного досвіду. Установлено, що здатність до емпатії звичайно зростає з поглибленням життєвого досвіду; емпатія легше реалізується при схожості поведінкових та емоційних реакцій суб'єктів.

ЕМПІРИЧНА ПЕРЕВІРКА – метод, що полягає в систематичному спостереженні за подіями або змінними з метою одержання достовірної інформації. Є необхідною приналежністю наукового методу: за допомогою спостереження здобувається знання.

ЕМПІРИЯ (від грец. – досвід) – 1. людський досвід, сприйняття зовнішнього світу за допомогою органів почуттів; 2. спостереження, яке здійснюється в звичайних природних умовах, на відміну від експери-

perencing the same emotional states experienced by another, due to identification with him; 2) sympathy – experiencing one's own emotional states in connection with the feelings of another. An important characteristic of the processes of empathy, which distinguishes it from other types of understanding, such as identification, acceptance of roles, decentration, etc., is the weak development of the reflexive sphere, closedness within the framework of direct emotional experience. It has been established that the ability to empathize usually increases with the deepening of life experience; empathy is more easily realized when the behavioral and emotional reactions of the subjects are similar.

EMPIRICAL VERIFICATION is a method consisting in systematic observation of events or variables with the aim of obtaining reliable information. It is a necessary part of the scientific method: knowledge is gained through observation.

EMPIRY – 1. human experience, perception of the external world with the help of the senses; 2. observation, which is carried out in normal natural conditions, in contrast to an experiment.

менту.

ЕНДОПСИХІКА (від грец. endo – усередині) – сукупність внутрішніх психічних і психофізичних функцій: темперамент, характер, розумова обдарованість та ін.

ЕОНИЗМ – сексуальне відхилення, яке проявляється в збудженні від одягу, що носить протилежною статтю.

ЕПІЛЕПСІЯ (від лат. epilēpsia – падуча хвороба) – захворювання неврологічного походження, яке характеризується періодичними нападами судом, що супроводжуються різними психічними порушеннями, у тому числі втратою свідомості та змінами особистості («в'язкість мислення», гнівливість, злопам'ятність тощо).

ЕПІЛЕПТОЇД – людина певного складу, якій властиві крайня дратівливість, що доходить до нападів люти й гніву, періодичні розлади настрою з домішкою туги, страху, гніву, а також певні моральні дефекти. Епілептоїди – люди вкрай егоїстичні, напружено діяльні, наполегливі та дуже афективні.

ЕРГОНОМІКА (грец. έργος – праця і νόμος – за-

ENDOPSYCH – a set of internal mental and psychophysical functions: temperament, character, mental giftedness, etc.

EONISM – a sexual deviation that manifests itself in arousal from clothes worn by the opposite sex.

EPILEPSY – a disease of neurological origin, which is characterized by periodic seizures, accompanied by various mental disorders, including loss of consciousness and personality changes («viscosity of thinking», anger, bad memory, etc.).

EPILEPTOID – a person of a certain composition, characterized by extreme irritability, which leads to fits of rage and anger, periodic mood disorders with an admixture of longing, fear, anger, as well as certain moral defects. Epileptoids are extremely selfish, energetic, persistent and very affective people.

ERGONOMICS – a scientific discipline that studies

кон) – наукова дисципліна, яка вивчає трудові процеси з метою створення оптимальних умов праці, що сприяє збільшенню її продуктивності, а також забезпечує необхідні зручності й зберігає сили, здоров'я і працездатність людини.

ЕРЕЙТОФОБИЯ – різновид неврозу, що характеризується побоюванням почервоніти в присутності інших людей.

ЕРЕТИЗМ (від грец. Hairesis – вибір, окреме вчення) – підвищена нервово-психічна збудливість і дратівливість.

ЕТИОЛОГИЯ (від грец. etymon – істина та logos – слово, вчення) – вивчення і пояснення причин патологічної поведінки.

ЕТОЛОГИЯ (з грец. – вдача, характер, звичка, звичай) – наука про поведінку тварин, про «біологію поведінки», про загально-біологічні основи і закономірності поведінки тварин. Етологія розглядає співвідношення уродженої інстинктивної поведінки і впливу середовища. Один з авторитетних напрямків сучасної біології, що поширює свої принципи і на людину; дос-

work processes with the aim of creating optimal working conditions, which helps to increase its productivity, as well as provides the necessary conveniences and preserves the strength, health and working capacity of a person.

EREYTOPHOBIA – a type of neurosis characterized by the fear of blushing in the presence of other people.

HERETISM – increased neuro-psychic excitability and irritability.

ETIOLOGY – study and explanation of the causes of pathological behavior.

ETHOLOGY – the science of animal behavior, the «biology of behavior», the general biological foundations and patterns of animal behavior. Ethology considers the relationship between innate instinctive behavior and the influence of the environment. One of the authoritative directions of modern biology, which extends its principles to humans; the research of ethologists is also directly inter-

лідження етологів безпосередньо цікаві також для зоопсихології (іноді етологія навіть розглядається як варіант зоопсихології). Разом із зоопсихологією етологія намагається зрозуміти, яким чином уроджені механізми, що спрямовують виникнення і розвиток поведінки, доповнюються впливом середовища, з котрим вони взаємодіють.

ЕФЕКТ АУДИТОРІЇ – явище, коли присутність публіки, навіть пасивної, сама по собі впливає на швидкість навчання випробовуваного або на виконання завдання. Під час навчання присутність глядачів скоріше бентежить випробовуваного, проте якщо рішення освоєне, коли потрібне фізичне зусилля, то присутність публіки полегшує справу.

ЕФЕКТ БУМЕРАНГА – полягає в тому, що при деяких впливах джерела інформації на аудиторію або окремих осіб виходить результат, зворотний очікуваному; спостерігається головним чином у психології пропаганди і педагогічній психології. Як правило, він виникає, якщо: 1. підірвана довіра до джерела інформації; 2. інформація, яка передається, довгий час носить одноманітний характер і не відповідає умовам, що змінилися; 3. суб'єкт, що передає інформацію, ви-

esting for zoopsychology (sometimes ethology is even considered as a variant of zoopsychology). Together with zoopsychology, ethology tries to understand how innate mechanisms that direct the emergence and development of behavior are supplemented by the influence of the environment with which they interact.

THE AUDIENCE EFFECT – a phenomenon when the presence of an audience, even a passive one, in itself affects the speed of learning of the subject or the performance of the task. During training, the presence of spectators rather confuses the subject, but if the solution is mastered, when physical effort is required, then the presence of the audience makes things easier.

BOOMERANG EFFECT – consists in the fact that with some influences of the source of information on the audience or individuals, the result is the opposite of what was expected; observed mainly in the psychology of propaganda and pedagogical psychology. As a rule, it arises if: 1) trust in the source of information is undermined; 2) the information transmitted has been of a uniform nature for a long time and does not correspond to the changed conditions; 3) the subject that transmits information causes

кликає ворожість у сприймаючих цю інформацію.

ЕФЕКТ ПІГМАЛІОНА (ефект Розенталя) – пов’язаний з очікуваннями експериментатора. Коли він глибоко переконаний, що реакції випробовуваних зміняться, то, навіть при його прагненні зберегти об’єктивність, досить велика імовірність того, що експериментатор мимоволі й непомітно передасть свої очікування випробовуваним, і це може вплинути на їхню поведінку. Американський психолог Розенталь назвав так явище, яке полягає в тому, що експериментатор, твердо переконаний в обґрунтованості якоїсь гіпотези або вірності якоїсь інформації, мимоволі діє так, що вона одержує фактичне підтвердження. Щоб усунути ефект Пігмаліона, поділ випробовуваних на експериментальну і контрольну групи повинен відбуватися без відома експериментатора.

ЕФЕКТ ПЛАЦЕБО – виявлений медиками і заснований на навіюванні, зробленому навмисно чи мимоволі лікарем або експериментатором. Коли випробовувані переконані в ефективності пропонованих їм ліків або режиму лікування, у них дуже часто можна спостерігати бажаний ефект, хоча насправді ані пре-

hostility in those receiving this information.

THE PYGMALION EFFECT (Rosenthal effect) – related to the experimenter's expectations. When he is deeply convinced that the reactions of the subjects will change, then, even with his desire to maintain objectivity, the probability that the experimenter will unwittingly and imperceptibly transfer his expectations to the subjects is quite high, and this can affect their behavior. The American psychologist Rosenthal called the phenomenon, which consists in the fact that the experimenter, firmly convinced of the validity of some hypothesis or the truth of some information, involuntarily acts in such a way that it receives actual confirmation. To eliminate the Pygmalion effect, the division of subjects into experimental and control groups should occur without the knowledge of the experimenter.

PLACEBO EFFECT – discovered by doctors and based on a suggestion made intentionally or unintentionally by a doctor or experimenter. When subjects are convinced of the effectiveness of a drug or treatment regimen, they often experience the desired effect, even though neither the drug nor the regimen actually does anything.

парат, ані режим ніякої дії не роблять.

ЕХОЛАЛІЯ (від грец. ἠχώ – відлуння, повторювати) – автоматичне повторення чужих слів, що спостерігається при деяких психічних захворюваннях (шизофренії, ураженні лобових часток мозку та ін.) у дорослих і дітей. Іноді зустрічається в дітей, які нормально розвиваються, як один з ранніх етапів становлення мовлення.

ЕХОПРАКСІЯ (від грецьк. ἠχώ – відлуння, повторення і πράξις – функція, дія) – наслідувальне, автоматичне повторення рухів і дій інших людей. Може проявлятися в різних формах; найчастіше хворий повторює порівняно прості рухи, які здійснюються перед його очима, наприклад підняття руки, плескання у долоні та ін. Спостерігається при шизофренії, ураженні лобових часток мозку, органічних захворюваннях головного мозку.

ECHOLALIA – automatic repetition of other people's words, which is observed in some mental diseases (schizophrenia, damage to the frontal lobes of the brain, etc.) in adults and children. Sometimes it occurs in children who are developing normally, as one of the early stages of speech development.

ECHOPRAXIA – imitative, automatic repetition of movements and actions of other people. It can manifest itself in different forms; most often, the patient repeats relatively simple movements that are performed in front of his eyes, for example, raising his hand, clapping his hands, etc. It is observed in schizophrenia, damage to the frontal lobes of the brain, organic diseases of the brain.

Є

ЄВГЕНІКА (від грец. εὐγενής – хорошого роду, знатний) – вчення про спадкоємне здоров'я людини, про можливі методи впливу на еволюцію людства для удосконалювання його природи, про закони успадкування обдарованості й обмеження передачі спадкоємних хвороб майбутнім поколінням.

EUGENICS – the doctrine of hereditary human health, of possible methods of influencing the evolution of humanity to improve its nature, of the laws of inheritance of giftedness and limiting the transmission of hereditary diseases to future generations.

Ж

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ – послідовність психосоціальних стадій, що йдуть одна за одною від народження до смерті.

ЖИТТЯ ПСИХІЧНЕ – фундаментальні детермінатори і регулятори діяльності психіки та особистості. У теорії З. Фрейда затверджуються три нерівнозначних принципи: принцип задоволення, принцип реальності та принцип сталості.

ЖИТТЯ СТАТЕВЕ – сукупність соматичних, психічних і соціальних процесів, які спонукає та за допомогою яких задовольняється статевий потяг. У людини, незалежно від генітальних проявів, статеве життя включає і духовне спілкування, тобто є комунікативним процесом, у результаті якого партнери досягають деякого рівня інтимної близькості, який санкціонує ряд бажаних взаємних дій – «діапазон прийнятності». Поряд з поняттям статевого акту вживається поняття копулятивного циклу, що описує сукупність фізіологічних процесів в організмі кожного з партнерів під час статевого акту.

LIFE CYCLE – a sequence of psychosocial stages that follow one after the other from birth to death.

MENTAL LIFE – fundamental determinants and regulators of mental and personality activity. Three non-equivalent principles are approved in Freud's theory: the principle of pleasure, the principle of reality, and the principle of constancy.

SEX LIFE – a set of somatic, mental and social processes that prompt and satisfy sexual desire. In a person, regardless of genital manifestations, sexual life also includes spiritual communication, that is, it is a communicative process, as a result of which partners reach a certain level of intimacy, which authorizes a number of desired mutual actions – the «range of acceptability». Along with the concept of intercourse, the concept of copulatory cycle is used, which describes the set of physiological processes in the body of each partner during intercourse.

3

ЗАБОРОНА – установлення, що пропонує відмовлення в задоволенні потягу.

ЗАБУВАННЯ – процес, що характеризується поступовим зменшенням можливості пригадування і відтворення заученого матеріалу. Темп забування залежить: 1. від обсягу матеріалу, що запам'ятовується; 2. від його змісту і ступеня його усвідомленості; 3. від подібності матеріалу, що запам'ятовується й інтерферується; 4. від ступеня значимості матеріалу, що запам'ятовується, і включеності його в діяльність суб'єкта.

ЗАВДАННЯ ВЕРБАЛЬНЕ – завдання, що вимагає участі словесних операцій або знань, раніше придбаних людиною.

ЗАВДАННЯ ВІДКРИТЕ (завдання відкритого типу) – завдання, задачі й питання, де відповідь дається випробовуваним самостійно.

ЗАВДАННЯ ЗАКРИТЕ (завдання закритого типу) – завдання, задачі й питання, де відповідь потрібно вибрати з декількох запропонованих варіантів.

PROHIBITION – an establishment that offers refusal to satisfy a train.

FORGETTING – a process characterized by a gradual decrease in the ability to recall and reproduce learned material. The pace of forgetting depends on: 1) the amount of material to be remembered; 2) from its content and degree of awareness; 3) from the similarity of the memorized and interfered material; 4) from the degree of significance of the memorized material and its inclusion in the subject's activity.

VERBAL TASK – a task that requires the participation of verbal operations or knowledge previously acquired by a person.

OPEN-ENDED TASKS (open-ended tasks) – tasks, problems and questions, where the answer is given by the subjects themselves.

CLOSED TASKS (closed-type tasks) – tasks, problems and questions where the answer must be chosen from several proposed options.

ЗАВДАННЯ НЕВЕРБАЛЬНЕ – завдання, засноване винятково на спостереженні, міркуванні та маніпуляціях.

ЗАДАТКИ – природні передумови здібностей; уроджені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи і мозку, що складають природну основу розвитку здібностей. Точних даних, у чому саме вони полягають, немає: чи то деякі властивості нервової системи, чи то якась спеціальна схильність. Задатки не специфічні й багатозначні стосовно конкретного змісту і конкретних форм діяльності.

ЗАДАЧА – надана у певних умовах (наприклад, у проблемній ситуації) мета діяльності, що повинна досягатися перетворенням цих умов відповідно до певної процедури. Задача містить у собі вимоги (мета), умови (відоме) і шукане (невідоме), що формулюється в питанні. Між цими елементами існують певні зв'язки і залежності, за рахунок яких здійснюються пошук і визначення невідомих елементів через відомі. При описанні ходу рішення задачі потрібно вказувати і дії, і операції, що їх реалізують. Про дії без операцій або абстраговані від операцій можна говорити лише на

NONVERBAL TASK – a task based exclusively on observation, reasoning, and manipulation.

PREDICTIONS – natural prerequisites for abilities; congenital anatomical and physiological features of the nervous system and brain, which form the natural basis for the development of abilities. There are no exact data on what exactly they consist of: either some properties of the nervous system, or some special predisposition. Prerequisites are not specific and ambiguous in relation to specific content and specific forms of activity.

TASK – a goal of activity provided in certain conditions (for example, in a problem situation), which must be achieved by transforming these conditions in accordance with a certain procedure. The task contains requirements (goal), conditions (known) and what is sought (unknown), which is formulated in the question. Between these elements there are certain connections and dependencies, due to which the search and determination of unknown elements is carried out through the known ones. When describing the course of solving a problem, it is necessary to indicate both actions and operations that implement

етапі планування. Задача стає логіко-психологічною категорією, коли пропонується іншому суб'єктові та приймається ним до рішення. Суб'єкт переформулює, довизначає задачу, шукає спосіб її рішення, що свідчить про включення процесу мислення. Тому мислення нерідко трактується як здатність вирішувати задачі.

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПРАЦЕЮ – емоційно-оцінне ставлення особистості або групи до виконуваної роботи та умов її перебігу. Від задоволеності працею, удосконалювання форм її організації, гуманізації змісту залежить економічна ефективність праці. Дві групи факторів обумовлюють задоволеність працею: 1) фактори мотиваційні – зміст праці, досягнення в роботі, визнання з боку оточуючих, можливість кваліфікаційного росту; 2) фактори гігієнічні – умови праці, заробітна плата, лінія поведінки адміністрації, взаємини між працівниками; при наявності сприятливих гігієнічних факторів виникає особливий стан, що приводить до зменшення почуття незадоволеності характером роботи, але не до підвищення самої задоволеності працею.

them. Actions without operations or abstracted from operations can be discussed only at the planning stage. A problem becomes a logical-psychological category when it is proposed to another subject and accepted by him for a decision. The subject reformulates, defines the problem, looks for a way to solve it, which indicates the inclusion of the thinking process. Therefore, thinking is often interpreted as the ability to solve problems.

JOB SATISFACTION – the emotional and evaluative attitude of an individual or group to the work performed and the conditions of its course. The economic efficiency of work depends on satisfaction with work, improvement of the forms of its organization, humanization of content. Two groups of factors determine job satisfaction: 1) motivational factors – content of work, achievements in work, recognition from others, opportunity for professional growth; 2) hygienic factors – working conditions, wages, line of conduct of the administration, relations between employees; in the presence of favorable hygienic factors, a special condition arises, which leads to a decrease in the feeling of dissatisfaction with the nature of work, but not to an increase in job satisfaction itself.

ЗАКОН – основу науки складають закони, тобто виявлені сталі взаємозв'язки явищ, виявлення яких дозволяє описати, пояснити і передбачити явища дійсності.

ЗАКОН БІОГЕНЕТИЧНИЙ – у психології перенесення на психічний розвиток дитини співвідношення між онтогенезом і філогенезом. При цьому стверджується, що онтогенез є коротким і швидким повторенням філогенезу, а в онтогенезі дитячої психіки відтворюються основні стадії біологічної еволюції й етапи культурно-історичного розвитку людства.

ЗАКОХАНІСТЬ – почуття і стан, що ґрунтуються на основі одночасно і прямих, і загальмованих (у розумінні мети) сексуальних прагнень, причому об'єкт закоханості перетягає на себе частину нарцисового лібідо. Суть закоханості – у зміні нарцисового лібідо на лібідо до об'єкта. Сила її є достатньою, щоб знищити витіснення і відновити перверсії. Вона піднімає сексуальний об'єкт до ступеня сексуального ідеалу.

ЗАЛЕЖНІСТЬ – буває фізіологічною, якщо сам організм має потребу в даній речовині для нормального (скоріше, звичного) функціонування, або психологічною, якщо ця потреба має афективну природу.

LAW (rule) – laws are the basis of science, i.e. established constant interrelationships of phenomena, the detection of which allows to describe, explain and predict the phenomena of reality.

BIOGENETIC LAW – in psychology, the relationship between ontogeny and phylogeny is transferred to the child's mental development. At the same time, it is claimed that ontogenesis is a short and quick repetition of phylogenesis, and the main stages of biological evolution and the stages of cultural and historical development of mankind are reproduced in the ontogenesis of the child's psyche.

LOVE – a feeling and a state based on both direct and inhibited (in the sense of the goal) sexual desires, and the object of love draws a part of the narcissistic libido onto itself. The essence of falling in love is the change of the narcissistic libido to the libido towards the object. Its power is sufficient to destroy displacement and restore perversions. It raises the sexual object to the level of a sexual ideal.

DEPENDENCE – physiological, if the body itself needs this substance for normal (rather, habitual) functioning, or psychological, if this need has an affective nature.

ЗАМІЩЕННЯ – захисний механізм, суть якого полягає в переадресуванні почуттів або імпульсів когось, для кого вони не призначалися, через можливу відплату з боку справжнього об'єкта.

ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ – узагальнена назва процесів, що забезпечують утримання матеріалу в пам'яті; введення інформації в пам'ять. Може протікати як миттєве закарбування. Запам'ятовування – найважливіша умова наступного відновлення придбаних знань. Успішність запам'ятовування визначається в першу чергу можливістю включення нового матеріалу в систему осмислених зв'язків. Залежно від місця процесів запам'ятовування в структурі діяльності розрізняють запам'ятовування довільне і мимовільне. За інших рівних умов довільне запам'ятовування є продуктивнішим від мимовільного, забезпечує більшу систематичність, усвідомлення засвоєння нових знань і керованість цим процесом. За механізмом виділяють: 1. запам'ятовування логічне; 2. запам'ятовування механічне. За результатом виділяють: 1. запам'ятовування дослівне; 2. запам'ятовування смислове. Важливу роль серед механізмів запам'ятовування відіграє повторення. Продовжуючи ефективну трива-

SUBSTITUTION – a defense mechanism, the essence of which is to redirect feelings or impulses to someone for whom they were not intended, due to possible retaliation from the real object.

MEMORY – the generalized name of the processes that ensure retention of material in memory; entering information into memory. It can flow as an instant etching. Memorization is the most important condition for the subsequent restoration of acquired knowledge. The success of memorization is determined primarily by the possibility of including new material in the system of meaningful connections. Depending on the place of memorization processes in the structure of activity, voluntary and involuntary memorization are distinguished. All other things being equal, voluntary memorization is more productive than involuntary, provides greater systematicity, awareness of learning new knowledge and controllability of this process. According to the mechanism, the following are distinguished: 1) memorization is logical; 2) memorization is mechanical. According to the result, the following are distinguished: 1) verbatim memorization; 2) memorization is meaningful. An important role among memorization mechanisms is played by repetition. Extending the ef-

лість впливу інформації, воно служить засобом розвитку вищих соціалізованих форм пам'яті, насамперед довільного запам'ятовування.

ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ДОВІЛЬНЕ – спеціальна дія, конкретне завдання і намір якої – запам'ятати точно, на максимальний термін, з метою наступного відтворення або просто впізнавання. Визначає вибір способів і засобів запам'ятовування, а тому впливає на його результати. Таке запам'ятовування звичайно має складну опосередковану побудову. До числа звичайних способів довільного запам'ятовування відносяться: 1. складання попереднього плану; 2. виділення смислових опорних пунктів; 3. семантичне і просторове групування матеріалу; 4. представлення матеріалу у формі наочного зорового образу; 5. співвіднесення матеріалу з уже одержаними знаннями.

ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ МИМОВІЛЬНЕ – таке запам'ятовування, коли людина не ставить собі завдання запам'ятати матеріал. Пов'язані з пам'яттю процеси виконують тут операції, що обслуговують інші дії. В результаті запам'ятовування носить відносно безпосередній характер, здійснюючись без спеціальних вольових зусиль, попереднього добору матеріалу і свідомого застосування мнемонічних прийомів.

fective duration of information exposure, it serves as a means of developing higher socialized forms of memory, primarily voluntary memorization.

ARBITRARY MEMORY – a special action, the specific task and intention of which is to remember accurately, for the maximum period of time, for the purpose of subsequent reproduction or simply recognition. Determines the choice of methods and means of memorization, and therefore affects its results. Such memorization usually has a complex indirect structure. Common methods of arbitrary memorization include: 1) drawing up a preliminary plan; 2) allocation of semantic reference points; 3) semantic and spatial grouping of material; 4) presentation of the material in the form of a visual image; 5) correlation of the material with already acquired knowledge.

INVOLUNTARY MEMORIZATION – such memorization, when a person does not set himself the task of remembering the material. Memory-related processes perform operations here that serve other actions. As a result, memorization has a relatively direct character, being carried out without special volitional efforts, prior selection of material and conscious use of mnemonic techniques.

ЗАПЕРЕЧЕННЯ – захисний механізм, який проявляється в позбавленні індивідуума загрозливих переживань, викликаних оточенням, шляхом відгородження від їхнього існування.

ЗАРАЖЕННЯ – у соціальній психології процес передачі емоційного стану від одного індивіда до іншого на психофізіологічному рівні контакту, крім власне смислового впливу або додатково до нього. Буває в різному ступені довільним. При наявності зворотного зв'язку зараження здатне наростати через взаємну індукцію, набуваючи вигляду циркулярної реакції (див. Натовп; Паніка масова). Така реакція є супутньою для ефективних масових акцій, публічного сприйняття ораторських виступів, творів мистецтва тощо, виступаючи додатковим гуртуючим фактором, доки не перевищить деякий поріг інтенсивності. Тоді обопільне зараження, що вийшло з-під контролю, призводить до розпаду формальних і неформальних нормативно-рольових структур і до виродження організовано взаємодіючої групи в різновид натовпу.

DENIAL is a protective mechanism that manifests itself in depriving an individual of threatening experiences caused by the environment by blocking them from their existence.

CONTAGION – in social psychology, the process of transferring an emotional state from one individual to another at the psychophysiological level of contact, in addition to or in addition to the actual semantic impact. It is arbitrary to varying degrees. In the presence of feedback, the infection can grow due to mutual induction, taking the form of a circular reaction. Such a reaction accompanies effective mass actions, public reception of speeches, works of art, etc., acting as an additional unifying factor until a certain threshold of intensity is exceeded. Then the mutual contamination, which has gotten out of control, leads to the disintegration of formal and informal normative and role structures and to the degeneration of an organized interacting group into a kind of crowd.

ЗАСВОЄННЯ – основний шлях набуття індивідом суспільно-історичного досвіду. У процесі засвоєння людина опановує соціальні значення предметів і способи операцій з ними, моральні підстави поведінки і форми спілкування. Умови, від яких залежить ефективність засвоєння – його якість, міцність і швидкість, такі: 1. повнота орієнтованої основи дії, що підлягає формуванню; 2. предметна, логічна і психологічна розмаїтість типів матеріалу, що включає засвоюваний зміст; 3. міра керування процесом формування дії.

ЗАУЧУВАННЯ – організоване повторення інформації з метою запам'ятовування.

ЗАХВОРЮВАННЯ ПСИХІЧНЕ (хвороба психічна) – захворювання, що характеризуються переважно розладами психіки. Виділяють три основних види: 1. психози різної етіології, у тому числі шизофренія, психози афективні, стани параноїдальні та ін.; 2. неврози, розлади особистості й інші непсихотичні порушення, у тому числі психопатії, спеціальні невротичні симптоми, наркоманія та ін.; 3. затримки психічного розвитку, у тому числі розумова відсталість.

ASSIMILATION is the main way for an individual to acquire socio-historical experience. In the process of assimilation, a person masters the social meanings of objects and methods of operations with them, the moral foundations of behavior and forms of communication. The conditions on which the efficiency of assimilation depends – its quality, strength and speed are as follows: 1) the completeness of the oriented basis of the action to be formed; 2) subject, logical and psychological variety of types of material, which includes learned content; 3) a measure of managing the process of action formation.

LEARNING – organized repetition of information for the purpose of memorization.

MENTAL ILLNESS (mental illness) – a disease characterized mainly by mental disorders. There are three main types: 1) psychoses of various etiologies, including schizophrenia, affective psychoses, paranoid states, etc.; 2) neuroses, personality disorders and other non-psychotic disorders, including psychopathy, special neurotic symptoms, drug addiction, etc.; 3) delays in mental development, including mental retardation.

ЗАХВОРЮВАННЯ ПСИХОСОМАТИЧНЕ (психосоматоз) (від грец. Ψυχή – душа і σῶμα – тіло) – відноситься до медичної психології, що вивчає вплив психологічних факторів на виникнення ряду соматичних захворювань – бронхіальної астми, гіпертонічної хвороби, стенокардії, виразкової хвороби шлунку і дванадцятипалої кишки, виразкового коліту, нейродерміту, неспецифічного хронічного поліартрити. Психологічні фактори відіграють роль і при інших захворюваннях: мігрені, ендокринних розладах, злоякісних новотворах. Варто розрізняти справжні психосоматози, виникнення яких визначається психічними факторами і лікування яких повинно бути спрямоване насамперед на усунення і корекцію (психотерапія і психофармакологія) цих факторів, та інші захворювання (включаючи інфекційні), на динаміку яких істотно впливають психічні й поведінкові фактори, змінюючи неспецифічну опірність організму, але при цьому не є першопричиною їхнього виникнення.

ЗАХИСНІ МЕХАНІЗМИ ПСИХІЧНІ – неусвідомлені реакції, що захищають індивідуума від таких неприємних емоцій, як тривога і почуття провини; егозахисні тенденції, що спотворюють або приховують загрозові імпульси від людини.

PSYCHOSOMATIC DISEASE (psychosomatosis) – refers to medical psychology, which studies the influence of psychological factors on the occurrence of a number of somatic diseases – bronchial asthma, hypertension, angina pectoris, gastric and duodenal ulcers, ulcerative colitis, neurodermatitis, non-specific chronic polyarthritis. Psychological factors also play a role in other diseases: migraine, endocrine disorders, malignant neoplasms. It is worth distinguishing true psychosomatosis, the occurrence of which is determined by mental factors and the treatment of which should be aimed primarily at the elimination and correction (psychotherapy and psychopharmacology) of these factors, and other diseases (including infectious ones), the dynamics of which are significantly influenced by mental and behavioral factors, changing non-specific resistance organism, but at the same time it is not the root cause of their occurrence.

MENTAL PROTECTIVE MECHANISMS – unconscious reactions that protect the individual from such unpleasant emotions as anxiety and guilt; ego-protective tendencies that distort or hide threatening impulses from a person.

ЗАХИСТ ПСИХІЧНИЙ – сукупність несвідомих психічних процесів, що забезпечують охорону психіки й особистості від небезпечних негативних і деструктивних дій внутрішньопсихічних і зовнішніх імпульсів. Особливі форми несвідомої психічної активності, що дозволяють хоча б тимчасово полегшити конфлікт і зняти напруження, а в конкретних ситуаціях так перетворити смисл подій і переживань, щоб не завдати шкоди уявленням про самого себе як про того, хто відповідає якомусь ідеалу.

ЗАХИСТ ПСИХОЛОГІЧНИЙ – спеціальна регулятивна система стабілізації особистості, спрямована на усунення або зведення до мінімуму почуття тривоги, пов'язаного з усвідомленням конфлікту. Функція захисту психологічного – огороження сфери свідомості від негативних переживань, що травмують. У широкому розумінні термін вживається для позначення будь-якої поведінки, що усуває психологічний дискомфорт, через який може сформуватися така риса особистості, як негативізм, змінитися система міжособистісних відносин. У вузькому розумінні термін вживається для позначення специфічної зміни змісту свідомості як результату функціонування низки захисних механізмів: пригнічення, заперечення, проекції, ідентифікації, регресії, ізоляції, раціоналізації, конверсії та ін.

MENTAL PROTECTION – a set of unconscious mental processes that provide protection of the psyche and personality from dangerous negative and destructive actions of intrapsychic and external impulses. Special forms of unconscious mental activity that make it possible to at least temporarily ease the conflict and relieve tension, and in specific situations to transform the meaning of events and experiences in such a way as not to harm the idea of oneself as someone who corresponds to some ideal.

PSYCHOLOGICAL PROTECTION – a special regulatory system of personal stabilization aimed at eliminating or minimizing the feeling of anxiety associated with conflict awareness. The function of psychological protection is to protect the sphere of consciousness from negative, traumatic experiences. In a broad sense, the term is used to denote any behavior that eliminates psychological discomfort, due to which such personality traits as negativism can be formed, and the system of interpersonal relations can change. In a narrow sense, the term is used to denote a specific change in the content of consciousness as a result of the functioning of a number of protective mechanisms: suppression, denial, projection, identification, regression, isolation, rationalization, conversion, etc.

ЗАХИЩЕНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНА – відносно стійке позитивне емоційне переживання й усвідомлення індивідом можливості задоволення основних потреб і забезпеченості власних прав у будь-якій, навіть несприятливій, ситуації та у разі виникнення обставин, що можуть блокувати або ускладнити їхню реалізацію. Емпіричні гаранті захищеності психологічної: 1. почуття приналежності до групи; 2. адекватна самооцінка; 3. реалістичний рівень домагань; 4. схильність до надситуативної активності; 5. адекватна атрибуція відповідальності; 6. відсутність підвищеної тривожності, неврозів, страхів та ін.

ЗБЕРЕЖЕННЯ – фаза пам'яті, що характеризує довгострокове збереження сприйнятої інформації в прихованому стані; процес у пам'яті – утримання в ній інформації. Про збереження можна судити лише на підставі спостережень за іншими мнемічними процесами, що мають його передумовою: відтворення, впізнавання, повторне заучування. На збереження впливає організація запам'ятовування. Збереження істотно залежить від організації мнемонічних засобів і від заходів, що запобігають забуванню. Якість збереження визначає відтворення. Численні експерименти під-

PSYCHOLOGICAL PROTECTION – a relatively stable positive emotional experience and an individual's awareness of the possibility of meeting basic needs and securing one's rights in any, even adverse, situation and in the event of circumstances that may block or complicate their realization. Empirical guarantors of psychological security: 1) a sense of belonging to a group; 2) adequate self-esteem; 3) realistic level of harassment; 4) tendency to extra-situational activity; 5) adequate attribution of responsibility; 6) absence of increased anxiety, neuroses, fears, etc.

STORAGE – the phase of memory, which characterizes the long-term preservation of perceived information in a hidden state; a process in memory – retention of information in it. Preservation can be judged only on the basis of observations of other mnemonic processes that have its prerequisite: reproduction, recognition, repeated memorization. Retention is influenced by the organization of memorization. Preservation depends significantly on the organization of mnemonic means and on measures that prevent forgetting. The quality of the save determines the reproduction. Numerous experiments confirm that the re-

тверджують, що збереження інформації залежить від мети: запам'ятати надовго або на короткий термін. Збереження давно вже не розуміється як пасивне утримання інформації, що описується лише кількісними показниками забування.

ЗБУДЖЕННЯ – властивість живих організмів – активна відповідь збудливої тканини на подразнення. Основна функція нервової системи. Клітини, що утворюють її, мають властивість проведення збудження з ділянки, де воно виникло, в інші ділянки і на сусідні клітини. Завдяки цьому нервові клітини здатні передавати сигнали від одних структур організму до інших.

ЗВИКАННЯ – у психофізіології негативне навчання, ефект якого полягає у відсутності реакції на певний стимул. В найбільш загальному вигляді зводиться до поступового зменшення амплітуди реакції в ході повторень стимулу. Найбільш виразне звикання виявляється в системі орієнтованого рефлексу.

ЗГУРТОВАНІСТЬ (групи, колективу) – характеристика системи внутрішньогрупових зв'язків, що показує ступінь збігу оцінок, установок і позицій групи стосовно об'єктів, людей, ідей.

tention of information depends on the goal: to remember for a long time or for a short time. Preservation has long been no longer understood as passive retention of information, which is described only by quantitative indicators of forgetting.

EXCITATION – a property of living organisms – an active response of excitable tissue to irritation. The main function of the nervous system. The cells forming it have the property of conducting excitation from the area where it originated to other areas and to neighbouring cells. Thanks to this, nerve cells are able to transmit signals from one body structure to another.

ADDICTION – in psychophysiology, negative learning, the effect of which is the absence of a reaction to a certain stimulus. In the most general form, it comes down to a gradual decrease in the amplitude of the response during repetitions of the stimulus. The most expressive habituation is found in the oriented reflex system.

COHESION (of a group, team) – a characteristic of the system of intragroup relations, which shows the degree of coincidence of assessments, attitudes, and positions of the group in relation to objects, people, and ideas.

ЗДІБНІСТЬ – індивідуально-психологічні особливості людини, що виражають її готовність до оволодіння певними видами діяльності й до їхнього успішного виконання. Під ними розуміється високий рівень інтеграції і генералізації психічних процесів, властивостей, відносин, дій та їхніх систем, що відповідають вимогам діяльності.

ЗДОРОВ'Я ПСИХІЧНЕ – стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує адекватну умовам дійсності регуляцію поведінки та діяльності. Зміст поняття не вичерпується медичними і психологічними критеріями, у ньому завжди відбиті суспільні й групові норми і цінності, що регламентують духовне життя людини. Основні критерії психічного здоров'я: 1. відповідність суб'єктивних образів відбиваним об'єктам дійсності та характеру реакцій – зовнішнім подразникам, значенню життєвих подій; 2. адекватний віковий рівень зрілості особистісних емоційно-вольової і пізнавальної сфер; 3. адаптивність у мікросоціальних відносинах; 4. здатність до самоуправління поведінкою, розумного планування життєвих цілей і підтримки активності в їхньому досягненні.

ABILITY – individual psychological characteristics of a person, which express his readiness to master certain types of activities and to their successful performance. They mean a high level of integration and generalization of mental processes, properties, relationships, actions and their systems that meet the requirements of activity.

MENTAL HEALTH – a state of mental well-being, characterized by the absence of painful mental manifestations and ensuring regulation of behavior and activity adequate to the conditions of reality. The content of the concept is not exhausted by medical and psychological criteria, it always reflects social and group norms and values that regulate the spiritual life of a person. The main criteria of mental health: 1) correspondence of subjective images to the reflected objects of reality and the nature of reactions – external stimuli, the meaning of life events; 2) age-appropriate level of maturity of personal emotional, volitional and cognitive spheres; 3) adaptability in microsocial relations; 4) the ability to self-manage behavior, intelligently plan life goals and support activity in their achievement.

ЗНАРЯДДЯ ПСИХОЛОГІЧНЕ – елемент структури психічної функції, що відіграє роль, аналогічну знаряддю праці в структурі трудової діяльності людини. У культурно-історичній теорії як психологічне знаряддя розглядаються знаки («стимули-засоби»). Знаки як психологічне знаряддя принципово відрізняються від традиційно досліджуваних психологією знаків (вербальних і невербальних), що складають зміст пам'яті, тому що тут спеціально виділяється не змістовний, а структурний момент («знаки без значення»).

ЗОНА НАЙБЛИЖЧОГО РОЗВИТКУ – розбіжність у рівні труднощів завдань, розв'язуваних дитиною самостійно (актуальний рівень розвитку) і під керівництвом дорослого. Положення про зону найближчого розвитку лягло в основу розроблювальної у вітчизняній віковій і педагогічній психології концепції про співвідношення навчання і розумового розвитку дитини.

ЗООПСИХОЛОГІЯ – наука про психіку тварин, про прояви і закономірності психічного відображення на цьому рівні. Розглядає проблеми розвитку психіки у філогенезі, вивчає (головним чином у лабораторних

PSYCHOLOGICAL TOOL – an element of the structure of a mental function that plays a role similar to a tool in the structure of a person's work. In the cultural-historical theory, signs («stimuli-means») are considered as a psychological tool. Signs as a psychological tool are fundamentally different from the signs traditionally studied by psychology (verbal and non-verbal), which make up the content of memory, because here the structural moment is not specifically highlighted, but rather («signs without meaning»).

ZONE OF NEAREST DEVELOPMENT – difference in the level of difficulty of tasks solved by the child independently (current level of development) and under the guidance of an adult. The provision on the zone of immediate development formed the basis of the developing concept in domestic age and pedagogical psychology about the relationship between learning and mental development of a child.

ZOO PSYCHOLOGY – the science of the psyche of animals, the manifestations and regularities of mental reflection at this level. Considers the problems of the development of the psyche in phylogeny, studies (mainly in labor-

умовах) формування психічних процесів у тварин в онтогенезі, походження психіки та її розвиток у процесі еволюції, біологічні передумови і передісторію зародження людської свідомості. Зоопсихологія тісно пов'язана з етологією та іншими біологічними науками.

ЗРІЛІСТЬ (дорослість) – стан, до якого приходить організм наприкінці певного періоду свого розвитку. Найбільш тривалий період онтогенезу, характерний тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей особистості. Хронологічні рамки періоду зрілості досить умовні й визначаються завершенням юності та початком періоду старіння. Є спроби поділу зрілості на стадії: молодість, розквіт, зрілість. Дослідники виділяють наступні характеристики зрілої особистості: 1. розвинене почуття відповідальності; 2. потреба в турботі про інших людей; 3. здатності: а) до активної участі в житті суспільства та до ефективного використання своїх знань і здібностей; б) до психологічної близькості з іншою людиною; в) до конструктивного вирішення різних життєвих проблем на шляху до повноти самореалізації.

atory conditions) the formation of mental processes in animals in ontogenesis, the origin of the psyche and its development in the process of evolution, biological prerequisites and the background of the origin of human consciousness. Zoopsychology is closely related to ethology and other biological sciences.

MATURITY (maturity) – a state reached by an organism at the end of a certain period of its development. The longest period of ontogenesis, characterized by the tendency to achieve the highest development of spiritual, intellectual and physical abilities of the individual. The chronological framework of the period of maturity is quite conditional and is determined by the end of youth and the beginning of the aging period. There are attempts to divide maturity into stages: youth, flowering, maturity. Researchers identify the following characteristics of a mature personality: 1) a developed sense of responsibility; 2) the need to care for other people; 3) abilities: a) to actively participate in the life of society and to effectively use one's knowledge and abilities; b) to psychological intimacy with another person; c) to the constructive solution of various life problems on the way to complete self-realization.

I

ІДЕНТИФІКАЦІЯ (від лат. *identicus* – той самий) – ототожнення; установлення схожості чого-небудь з чим-небудь. Ідентифікація розглядається як найважливіший механізм соціалізації, що проявляється в прийнятті індивідом соціальної ролі при входженні в групу, в усвідомленні ним групової приналежності, формуванні соціальних установок.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ КОЛЕКТИВІСТСЬКА – виникаюча в спільній діяльності форма гуманних відносин, при якій переживання одного члена групи запропоновані іншим її членам як мотиви поведінки, які організують їхню власну діяльність, спрямовану одночасно на здійснення групової мети і на усунення фруструючих впливів. Означає єдність мотивації, формування взаємин на основі моральних принципів. Найбільш повно виражається у співчутті та співучасті, коли кожен член групи емоційно і діяльно відгукується на вдачі та невдачі іншого.

ІДЕНТИЧНІСТЬ (від лат. *identicus* – тотожність) – тотожність, почуття самототожності, власної істинно-

IDENTIFICATION – identification; establishing the similarity of something with something. Identification is considered as the most important mechanism of socialization, which is manifested in the individual's acceptance of a social role upon joining a group, in his awareness of group membership, and the formation of social attitudes.

COLLECTIVE IDENTIFICATION – a form of humane relations emerging in joint activity, in which the experiences of one member of the group are offered to other members as motives for behavior that organize their own activity, aimed simultaneously at the realization of the group goal and at the elimination of frustrating influences. Means the unity of motivation, the formation of relationships based on moral principles. It is most fully expressed in sympathy and participation, when each member of the group emotionally and actively responds to the successes and failures of the other.

IDENTITY – identity, a sense of self-identity, one's own truth, completeness, complicity with the world and

сті, повноцінності, співпричетності до світу та інших людей. Почуття адекватності й стабільного володіння особистістю власним «Я» незалежно від змін останнього і ситуації; здатність особистості до повноцінного вирішення задач, що постають перед нею на кожному етапі розвитку.

ІДЕНТИЧНІСТЬ СТАТЕВА – єдність самосвідомості й поведінки індивіда, який зараховує себе до певної статі, й орієнтується на вимоги відповідної статевої ролі. Первинна статева ідентичність формується в дитини до півтора років, а до трьох-чотирьох років статева приналежність асоціюється з певними соматичними і поведінковими властивостями. У ролі гностичного апарата тут виступає схема тіла. На фізіологічному базисі схеми тіла створюється особистісна надбудова, за допомогою якої утворюються психологічні й естетичні образи тіла, що несуть і оцінну функцію. На вищому, соціально-психологічному рівні розвитку схеми тіла формуються образи, пов'язані з такими поняттями, як статево-рольові функції, мораль.

ІДІОТІЯ (від грец. ἰδιωτεία (idioteia) – невігластво) – найважча форма уродженого психічного недорозвинення – олігофренії.

other people. A sense of adequacy and stable possession of the personality of one's own «I» regardless of changes in the latter and the situation; the ability of an individual to fully solve the problems that arise before him at each stage of development.

GENDER IDENTITY – the unity of self-awareness and behavior of an individual who identifies himself with a certain gender and is oriented towards the requirements of the corresponding gender role. The primary sexual identity is formed in a child by one and a half years, and by three to four years, gender is associated with certain somatic and behavioral properties. The body diagram plays the role of the Gnostic apparatus here. On the physiological basis of the body scheme, a personal superstructure is created, with the help of which psychological and aesthetic images of the body are formed, which also carry an evaluative function. At the highest, socio-psychological level of development of the body scheme, images related to such concepts as sex-role functions and morality are formed.

IDIOTY – the most severe form of congenital mental underdevelopment – oligophrenia.

ІЗОЛЯЦІЯ (від фр. *isolant* – відокремлювати) – захисний механізм, що відсторонює асоціативні зв'язки, коли усвідомлюється загроза небезпеки. Відокремлення афекту від інтелекту. Неприємні емоції блокуються, так що зв'язок між якоюсь подією або розумовим змістом і його емоційним забарвленням не усвідомлюється. Своєю феноменологією цей вид захисту нагадує синдром відчуження.

ІЗОЛЯЦІЯ ГРУПОВА – психологічний аспект: змушене тривале перебування групи людей в умовах обмеженого простору, нестачі сенсорних подразників і постійного спілкування з тими самими людьми. В умовах групової ізоляції люди знаходяться під час космічних польотів, підводного плавання, на гідрометеостанціях, маяках. З часом у взаєминах людей на етапі нестійкої психічної діяльності починають виявлятися емоційна напруженість, виникають конфлікти, що іноді закінчуються трагічно. В основі порушення спілкування лежить астенізація нервової системи, що викликається низкою психогенних факторів і не дозволяє адекватно сприймати партнера по спілкуванню, оцінювати події, загальмовувати імпульсивні дії. До специфічних психогенних факторів ізоляції групової

ISOLATION – a protective mechanism that removes associative connections when a threat of danger is perceived. Separation of affect from intelligence. Unpleasant emotions are blocked, so that the connection between some event or mental content and its emotional coloring is not realized. In its phenomenology, this type of protection resembles the syndrome of alienation.

GROUP ISOLATION – psychological aspect: forced long-term stay of a group of people in conditions of limited space, lack of sensory stimuli and constant communication with the same people. In conditions of group isolation, people are during space flights, underwater swimming, at hydrometeorological stations, lighthouses. Over time, emotional tensions begin to appear in the relationships of people at the stage of unstable mental activity, conflicts arise that sometimes end tragically. At the heart of the communication disorder is the astenization of the nervous system, which is caused by a number of psychogenic factors and does not allow to adequately perceive the communication partner, evaluate events, and inhibit impulsive actions. Specific psychogenic factors of group isolation include constant «publicity» and information ex-

належать постійна «публічність» та інформаційна виснаженість партнерів по спілкуванню. Емоційна напруженість, що обумовлюється необхідністю довгий час утримувати себе у певній рольовій функції, та прагнення приховати від оточуючих свої думки і переживання актуалізують потребу в самоті.

ІЛЮЗІЯ (від лат. *illusio* – обман, помилка) – неадекватне відображення предмета, що сприймається, та його властивостей; незбутня надія, мрія.

ІМБЕЦИЛЬНІСТЬ (від лат. *imbecillus* – слабкий, хворий) – середньої тяжкості форма уродженого психічного недорозвинення – олігофренії.

ІМІДЖ (від англ. *image*, від лат. *imago*, *imitari* – імітувати) – характер стереотипу, що сформувався у масовій свідомості й має емоційно забарвлений образ кого-небудь або чого-небудь. Певним іміджем може володіти політичний діяч, професія, товар. Формування іміджу відбувається стихійно, але частіше він є результатом роботи фахівців у галузі психології політичної, психології реклами, маркетингу та ін. Найбільш ефективний шлях створення іміджу – використання засобів масової комунікації. Імідж відбиває со-

haustion of communication partners. Emotional tension caused by the need to keep oneself in a certain role function for a long time and the desire to hide one's thoughts and feelings from others actualize the need for solitude.

ILLUSION – inadequate representation of the perceived object and its properties; an inescapable hope, a dream.

IMBECILITY – a moderate form of congenital mental underdevelopment – oligophrenia.

IMAGE – the character of a stereotype that has formed in the mass consciousness and has an emotionally colored image of someone or something. A certain image can be possessed by a political figure, a profession, a product. The formation of the image occurs spontaneously, but more often it is the result of the work of specialists in the field of political psychology, psychology of advertising, marketing, etc. The most effective way of creating an image is the use of mass communication. The image reflects the social expectations of certain groups, so its pres-

ціальні очікування певних груп, тому наявність його іноді може забезпечити суб'єктові успіх у політичному або діловому житті. Наявність, характер і дієвість іміджу виявляються в спеціальних дослідженнях за допомогою методик контент-аналізу, спеціальних шкал, семантичного диференціалу та ін.

ІМПУЛЬС (від лат. impulsus – поштовх, удар; спонукання) – поштовх до чого-небудь, спонукання до здійснення чого-небудь, причина, що викликає яку-небудь дію; імпульс нервовий – хвиля збудження, яка швидко поширюється по нервовому волокну і виникає при подразненні закінчення чуттєвого нервового волокна, тіла нервової клітини або самого нервового волокна; супроводжується швидкою зміною збудливості, провідності, обміну речовин і фізичних властивостей нервового волокна.

ІМПУНІТИВНІСТЬ – схильність приписувати відповідальність за невдачі переважно зовнішнім обставинам та умовам.

ІНВЕРСІЯ (інвертованість) (від лат. inversio – перегортання, переставлення) – 1) процес і результат перестановки або перекидання (заміни) – аж до про-

ence can sometimes ensure the subject's success in political or business life. The presence, nature and effectiveness of the image are revealed in special studies using methods of content analysis, special scales, semantic differential, etc.

IMPULSE – an impetus to something, an incentive to do something, a reason that causes some action; nerve impulse – a wave of excitation that quickly spreads along a nerve fiber and occurs when the end of a sensory nerve fiber, the body of a nerve cell or the nerve fiber itself is irritated; accompanied by a rapid change in excitability, conductivity, metabolism and physical properties of the nerve fiber.

IMPUNITIVITY – the tendency to attribute responsibility for failures mainly to external circumstances and conditions.

INVERSION (inversion) – 1. the process and result of permutation or overturning (substitution) – up to the opposite – motives, attitudes, desires, reactions, behavioral

тилежності – мотивів, установок, бажань, реакцій, поведінкових актів та ін.; 2) тип сексуальної орієнтації чоловіків і жінок, при якій сексуальними об'єктами обираються особи своєї статі.

ІНДЕКС СОЦІОМЕТРИЧНИЙ – система умовних позначок, цифрових і буквених, для кількісної характеристики досліджуваних явищ.

ІНДИВІД (від лат. *individuum* – неподільний) – в понятті виражаються, принаймні, дві основних ознаки: 1. неподільність, або цілісність суб'єкта; 2. наявність у нього особливих, індивідуальних властивостей, що відрізняють його від інших представників того ж виду. Людина, як і всякий представник тваринного світу, народжується індивідом. Вона має свій генотип. Індивідуальні генотипічні властивості в процесі життя розвиваються і перетворюються, стають фенотипічними.

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ – людина, що характеризується з боку своїх соціально значимих відмінностей від інших людей; своєрідність психіки й особистості індивіда, її неповторність. Проявляється в рисах темпераменту, характеру, у специфіці інтересів, якостей перцептивних процесів та інтелекту, потреб і здібностей індивіда.

acts, etc.; 2. the type of sexual orientation of men and women, in which individuals of their own sex are chosen as sexual objects.

SOCIOMETRIC INDEX – a system of conditional marks, numerical and alphabetical, for the quantitative characteristics of the studied phenomena.

INDIVIDUAL – the concept expresses at least two main features: 1. indivisibility or integrity of the subject; 2. it has special, individual properties that distinguish it from other representatives of the same species. A person, like any representative of the animal world, is born as an individual. It has its own genotype. Individual genotypic properties in the course of life develop and transform, become phenotypic.

INDIVIDUALITY – a person characterized by his socially significant differences from other people; the uniqueness of an individual's psyche and personality, its uniqueness. It manifests itself in traits of temperament, character, specific interests, qualities of perceptual processes and intelligence, needs and abilities of an individual.

ІНДИВІДУУМ (від лат. *individuum* – неподільний) – 1. окрема сутність або істота, кожен самостійно існуючий організм; 2. окрема людина, особистість.

ІНДИФЕРЕНТНІСТЬ (від лат. *indifferēns* – той, що не відрізняється, однаковий, байдужий) – байдужість, незацікавленість, апатичність, нечутливість, бездіяльність.

ІНДУКЦІЯ (від лат. *inductio* – привести до) – рух знання від одиничних тверджень до загальних положень. Тісно пов'язана з дедукцією. Логіка розглядає індукцію як вид умовиводу, розрізняючи індукцію повну і неповну. Психологія вивчає розвиток і порушення індуктивних міркувань. Рух від одиничного до загального знання аналізується в його обумовленості всіма психічними процесами і побудовою розумової діяльності в цілому.

ІНЕРТНІСТЬ (від лат. *inertia* – бездіяльність, млявість, нерухомість) – стан поринання в турботи про самого себе, при якому індивідуум піклується тільки про задоволення своїх потреб.

INDIVIDUAL – 1. a separate entity or creature, each independently existing organism; 2. individual person, personality.

INDIFFERENCE – indifference, lack of interest, apathy, insensitivity, inactivity.

INDUCTION – the movement of knowledge from single statements to general propositions. It is closely related to deduction. Logic considers induction as a type of inference, distinguishing between complete and incomplete induction. Psychology studies the development and breakdown of inductive reasoning. The movement from individual to general knowledge is analyzed in its conditioning by all mental processes and the construction of mental activity as a whole.

INERTNESS – a state of preoccupation with oneself, in which the individual cares only about satisfying his needs.

ІНЕРЦІЯ (від лат. inertia – бездіяльність, млявість, нерухомість) – бездіяльність, відсутність активності, ініціативи, заповзятливості.

ІНЖЕНЕРНО-ПСИХОЛОПЧНА ОЦІНКА – перевірка відповідності системи Людина–Машина–Середовище, її підсистем, елементів, ланок інженерно-технологічним вимогам.

ІНЖЕНЕРНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМОГИ – вимоги до системи Людина–Машина–Середовище (її підсистем, устаткування, робітничого середовища), які обумовлюються характеристиками людини і встановлюються для забезпечення її ефективної і безпечної діяльності в системі.

ІНІЦІАТИВА (від лат. initium – почало, почин) – почин; керівна роль у якій-небудь дії; заповзятливість, здатність до самостійних активних дій.

ІНІЦІАЦІЯ (від лат. initiatus – починати) – комплекс дій, в основному обрядових, за допомогою яких здійснюється і формально закріплюється зміна соціального статусу індивіда, відбувається включення його в певне замкнуте об'єднання; придбання ним особли-

INERTIA – inactivity, lack of activity, initiative, entrepreneurship.

ENGINEERING AND PSYCHOLOGICAL ASSESSMENT – verification of compliance of the Human–Machine–Environment system, its subsystems, elements, links with engineering and technological requirements.

ENGINEERING-PSYCHOLOGICAL REQUIREMENTS – requirements for the Human–Machine–Environment system (its subsystems, equipment, working environment), which are determined by the characteristics of a person and are established to ensure his effective and safe activity in the system.

INITIATIVE – initiative; leading role in any action; initiative, the ability to take independent active actions.

INITIATION – a complex of actions, mainly ceremonial, with the help of which a change in the social status of an individual is carried out and formally fixed, his inclusion in a certain closed association takes place; his acquisition of special knowledge, as well as functions or po-

вих знань, а також функцій або повноважень. Приклади ініціації: обряди, що супроводжують перехід з одного вікового класу в інший; включення у вищі касты в древній Індії; посвячення в лицарі; конфірмація, перше причастя, посвячення в сан, коронація тощо.

ІННОВАЦІЯ (від латинського *innovātiō* – оновлення, зміна) – у соціально-психологічному аспекті створення і впровадження різноманітних нововведень, які породжують значимі зміни в соціальній практиці. Розрізняють соціально-економічні, організаційно-управлінські й техніко-технологічні інновації. Інноваційна діяльність, не будучи формалізованим процесом, потребує врахування людського фактора, зокрема подолання соціально-психологічних бар'єрів, що виникають на всіх етапах її розгортання. У цю діяльність залучені різні соціальні групи, кожна з яких має власні інтереси, завдання та цілі.

ІНСТИНКТ (від лат. *īnstīnctus* – спонукання, потяг до дії) – сукупність уроджених компонентів поведінки і психіки тварин та людини, являє собою психічні прояви уроджених тілесних станів збудження, що виражаються у формі бажань. Згідно з етологічною теорією, інстинкти обумовлені дією зовнішніх і внутріш-

wers. Examples of initiation: rites accompanying the transition from one age class to another; inclusion in the higher castes in ancient India; knighthood; confirmation, first communion, ordination, coronation, etc.

INNOVATION – in the socio-psychological aspect of the creation and implementation of various innovations that generate significant changes in social practice. There are socio-economic, organizational-management and technical-technological innovations. Innovative activity, not being a formalized process, needs to take into account the human factor, in particular overcoming social and psychological barriers that arise at all stages of its deployment. Different social groups are involved in this activity, each of which has its own interests, tasks and goals.

INSTINCT – a set of innate components of the behavior and psyche of animals and humans, is a mental manifestation of innate bodily states of arousal, expressed in the form of desires. According to the ethological theory, instincts are determined by the action of external and internal factors. External ones include special stimuli – key

ніх факторів. До зовнішніх належать спеціальні подразники – стимули ключові. До внутрішніх факторів належить ендогенна стимуляція центрів інстинктивних дій, що приводить до зниження порога їхнього збудження. У цьому розумінні досить показовими є факти розширення спектра подразників, що викликають інстинктивні дії, особливо факти спонтанного виникнення останніх.

ІНСТИНКТ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ – уроджені спонукання і форми поведінки, спрямовані на пристосування до умов життя і на виживання. У психоаналізі до елементарних інстинктів самозбереження відносять голод і спрагу.

ІНТЕГРАЦІЯ (від лат. *integrum* – ціле) – створення внутрішньої єдності, згуртованості, що виражається в колективістській ідентифікації, згуртованості групи як ціннісно-орієнтаційної єдності, об'єктивності в покладанні та прийнятті відповідальності за успіхи і невдачі в спільній діяльності.

ІНТЕЛЕКТ (від лат. *intellectus* – розуміння, розум, пізнання) – розсудок, розум; здатність людини мислити. Інше поняття інтелекту визначається досить рі-

incentives. Internal factors include endogenous stimulation of the centers of instinctive actions, which leads to a decrease in their excitation threshold. In this sense, the facts of the expansion of the spectrum of stimuli that cause instinctive actions, especially the facts of the spontaneous occurrence of the latter, are quite indicative.

INSTINCT OF SELF-PRESERVATION – innate urges and forms of behavior aimed at adaptation to living conditions and survival. In psychoanalysis, the elementary instincts of self-preservation include hunger and thirst.

INTEGRATION – creation of internal unity, cohesion, which is expressed in collectivist identification, group cohesion as a value-oriented unity, objectivity in assigning and accepting responsibility for successes and failures in joint activities.

INTELLECT – intelligence, reason; a person's ability to think. Another concept of intelligence is defined quite differently, but in general it is individual features that be-

згорідно, але в загальному вигляді – це індивідуальні особливості, які належать до пізнавальної сфери, насамперед до мислення, пам'яті, сприйняття, уваги. Мається на увазі певний рівень розвитку розумової діяльності особистості, що забезпечує можливість здобувати все нові знання й ефективно використовувати їх в процесі життєдіяльності. Відносно стійка структура розумових здібностей індивіда.

ІНТЕЛЕКТ ШТУЧНИЙ – 1. умовне позначення кібернетичних систем і їхнього логіко-математичного забезпечення, призначених для рішення деяких задач, з використанням інтелектуальних здібностей людини; 2. сукупність функціональних можливостей електронно-обчислювальної машини (комп'ютера) вирішувати задачі, що раніше вимагали обов'язкової участі людини. Цей термін потрібно розглядати як метафору. Фактичний зміст теорії штучного інтелекту складає теорія програмування, включаючи іноді теорію самих комп'ютерів.

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ – захисний механізм, дія якого проявляється в специфічному способі аналізу проблем, поставлених перед особистістю, який характеризується надмірним перебільшенням ролі розумових

long to the cognitive sphere, primarily to thinking, memory, perception, attention. It means a certain level of development of the mental activity of the individual, which provides the opportunity to acquire new knowledge and use it effectively in the process of life. A relatively stable structure of an individual's mental abilities.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE – 1. conventional designation of cybernetic systems and their logical-mathematical support, intended for the solution of some problems, using human intellectual abilities; 2. the set of functional capabilities of an electronic computing machine (computer) to solve tasks that previously required the mandatory participation of a person. This term should be considered as a metaphor. The actual content of the theory of artificial intelligence is the theory of programming, including sometimes the theory of computers themselves.

INTELLECTUALIZATION – a protective mechanism, the action of which is manifested in a specific way of analyzing the problems posed to the individual, which is characterized by excessive exaggeration of the role of

компонентів при повному ігноруванні емоційних афективних, почуттєвих складових аналізу. У рамках дії механізму інтелектуалізації життєво важливі події та факти стають об'єктом «спокійного і холоднокривного» розгляду й обговорення, що викликає подив і нерозуміння оточуючих (наприклад, хворий раком вираховує імовірність виживання; матір детально і «байдуже» розповідає про загибель дитини). Інтелектуалізація не приводить до повного подолання негативних переживань. Емоційний компонент, втрачаючи свій предметний зміст, «відокремлюючись» від події, що травмує особистість, залишається у свідомості у вигляді генералізованого почуття тривоги, занепокоєння, страху.

ІНТЕРВ'Ю (від англ. interview – зустріч, бесіда) – у психології спосіб одержання соціально-психологічної інформації за допомогою усного опитування. У порівнянні з анкетуванням припускає більшу свободу для опитуваного при формулюванні відповідей, більшу їх розгорненість. Розрізняють два види інтерв'ю: 1. інтерв'ю вільні – не регламентовані темою і формою бесіди; 2. інтерв'ю стандартизовані – за формою близькі до анкети із закритими питаннями. Межі між цими видами нечіткі й залежать від складності проблеми, мети й етапу дослідження.

mental components while completely ignoring the emotional, affective, sensory components of the analysis. As part of the action of the mechanism of intellectualization, vital events and facts become the object of «calm and cold-blooded» consideration and discussion, which causes surprise and misunderstanding of others (for example, a cancer patient calculates the probability of survival; a mother tells in detail and «indifferently» about the death of a child). Intellectualization does not lead to complete overcoming of negative experiences. The emotional component, losing its objective meaning, «separating» from the event that traumatizes the individual, remains in the mind in the form of a generalized feeling of anxiety, worry, fear.

INTERVIEW – in psychology, a method of obtaining socio-psychological information using an oral interview. Compared to questionnaires, it assumes greater freedom for the interviewee in formulating answers, and their greater detail. There are two types of interviews: 1) free interviews – not regulated by the topic and form of the conversation; 2) interviews are standardized – they are similar in form to a questionnaire with closed questions. The boundaries between these types are unclear and depend on the complexity of the problem, the goal and the stage of the research.

ІНТЕРВ'Ю ДІАГНОСТИЧНЕ – метод одержання інформації про властивості особистості, що використовується на ранніх етапах психотерапії. Служить особливим засобом установлення тісного особистого контакту зі співрозмовником. У багатьох ситуаціях клінічної роботи буває важливим способом проникнення у внутрішній світ клієнта і розуміння його труднощів. Розрізняють інтерв'ю діагностичне: 1. кероване – від цілком запрограмованого (за типом анкети – незмінна стратегія і незмінна тактика) до цілком вільного (стійка стратегія при довільній тактиці); 2. некероване – «сповідальне», з ініціативою на боці того, хто відповідає.

ІНТЕРВ'Ю СТРУКТУРОВАНЕ – інтерв'ю, яке проводиться за встановленою формою (з визначеними питаннями), що залишає респондентові мало можливостей (або не залишає зовсім) для відступу від теми, запропонованої інтерв'юером. З іншого боку, неструктуроване інтерв'ю надає респондентові максимум свободи для більш повного і спонтанного розкриття.

ІНТЕРЕС (від лат. interesse – важливо) – форма прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності й цим

DIAGNOSTIC INTERVIEW – a method of obtaining information about personality traits used in the early stages of psychotherapy. It serves as a special means of establishing close personal contact with the interlocutor. In many situations of clinical work, it is an important way to penetrate into the inner world of the client and understand his difficulties. Diagnostic interviews are distinguished: 1) controlled – from completely programmed (according to the type of questionnaire – unchanged strategy and unchanged tactics) to completely free (stable strategy with arbitrary tactics); 2) unmanaged – «confessional», with the initiative on the part of the person in charge.

STRUCTURED INTERVIEW – an interview conducted according to a set format (with defined questions), which leaves the respondent little (or no) opportunity to deviate from the topic proposed by the interviewer. On the other hand, an unstructured interview gives the respondent maximum freedom for more complete and spontaneous disclosure.

INTEREST – a form of manifestation of a cognitive need, which ensures the focus of the individual on the awareness of the goals of the activity and thus contributes

сприяє орієнтуванню, ознайомленню з новими фактами, кращому відображенню дійсності. Інтерес у динаміці розвитку може перетворитися в схильність як прояв потреби до здійснення діяльності, що викликає інтерес. Розрізняють інтерес безпосередній, викликаний привабливістю об'єкта, та інтерес опосередкований.

ІНТЕРІОРИЗАЦІЯ – процес формування внутрішніх структур психіки, що обумовлюється засвоєнням структур і символів зовнішньої соціальної діяльності. У вітчизняній психології інтеріоризація трактується як перетворення структури предметної діяльності в структуру внутрішнього плану свідомості, перетворення інтерпсихологічних (міжособистісних) відносин у інтрапсихологічні (внутрішньоособистісні, відносини із самим собою).

ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ (від лат. inter – між, взаємно та ferens, ferentis – який несе, переносить) – погіршення збереження матеріалу, що запам'ятовується, у результаті впливу (накладення) іншого матеріалу, яким оперує суб'єкт. Вивчається в контексті досліджень пам'яті та процесів навчання. Поняття інтерференції лежить в основі низки психологічних теорій забування.

to orientation, familiarization with new facts, and a better reflection of reality. Interest in the dynamics of development can turn into a tendency as a manifestation of the need to carry out activities that arouse interest. A distinction is made between direct interest, caused by the object's attractiveness, and indirect interest.

INTERIORIZATION – the process of formation of internal structures of the psyche, which is determined by the assimilation of structures and symbols of external social activity. In domestic psychology, interiorization is interpreted as the transformation of the structure of subject activity into the structure of the internal plane of consciousness, the transformation of interpsychological (interpersonal) relationships into intrapsychological (intrapersonal, relationships with oneself).

INTERFERENCE – deterioration of the preservation of memorized material as a result of the influence (imposition) of other material operated by the subject. It is studied in the context of memory research and learning processes. The concept of interference underlies a number of psychological theories of forgetting.

ІНТРОЕКЦІЯ (від лат. intro – всередину та лат. jacio – кидаю, кладу) – повне включення індивідом у свій внутрішній світ (психіку) сприйманих ним образів, поглядів, мотивів і установок інших людей, коли він зовсім не розрізняє власні та невідомі уявлення. Інтроекція – одна з основ ідентифікації, психічний механізм, що відіграє значну роль у формуванні особистості.

ІНТРОСПЕКЦІЯ (від лат. introspecto – дивлюся всередину) – метод самопостереження, вивчення психіки особистості, її процесів шляхом суб'єктивного спостереження за діяльністю власної психіки.

ІНТРОСПЕКЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА – «самопостереження експериментальне», при якому випробовуваний ретельно спостерігає за динамікою пережитих ним станів на кожній зі стадій виконання інструкції. Випробовуваний, який пройшов спеціальну підготовку, описує те, що він відчуває, опинившись у тій або іншій ситуації.

ІНТУЇЦІЯ (від лат. intueor – споглядання) – чуття, проникливість, безпосереднє збагнення істини без логічної підстави, засноване на попередньому досвіді.

INTROJECTION – the complete inclusion by an individual in his inner world (psyche) of the images, views, motives and attitudes of other people he perceives, when he does not distinguish between his own and non-own ideas. Introjection is one of the foundations of identification, a mental mechanism that plays a significant role in personality formation.

INTROSPECTION – a method of self-observation, studying the psyche of an individual and its processes through subjective observation of the activity of one's own psyche.

EXPERIMENTAL INTROSPECTION – «experimental self-observation», in which the subject carefully observes the dynamics of the states experienced by him at each of the stages of the execution of the instructions. The subject, who has undergone special training, describes what he feels when he finds himself in a particular situation.

INTUITION – feeling, insight, direct understanding of the truth without a logical basis, based on previous experience.

ІНФАНТИЛІЗМ (від лат. *infantilis* – дитячий) – збереження в психіці та поведінці дорослої людини властивостей, рис, якостей і особливостей, характерних для дитячого віку; затримка в розвитку.

ІНФОРМАНТ – суб'єкт, який бере участь в експерименті та інформує експериментатора (безпосередньо або опосередковано – письмово) про особливості своєї взаємодії з об'єктом.

ІНШИЙ ЗНАЧИМИЙ – людина, що є авторитетом для даного суб'єкта спілкування і діяльності. Поняття увів американський дослідник Салліван. Існуючі визначення особистісної значимості розпадаються на дві основні парадигми. Перша описує значимість іншої людини через зміни, зроблені нею в даному індивіді; друга орієнтована на співвіднесення і певний збіг характеристик іншого значимого і ціннісно-потребової сфери індивіда.

ІПОХОНДРІЯ (від грец. ὑπο-χόνδριον – ділянка, яка знаходиться під хрящовими ребрами (несправжніми)) – хворобливий стан або захворювання, що характеризується надмірною увагою до свого здоров'я, страхом перед невиліковними хворобами, схильністю

INFANTILISM – the preservation in the psyche and behavior of an adult of properties, features, qualities and characteristics characteristic of childhood; developmental delay.

INFORMANT – subject who participates in the experiment and informs the experimenter (directly or indirectly – in writing) about the features of his interaction with the object.

SIGNIFICANT OTHER – a person who is an authority for this subject of communication and activity. The concept was introduced by the American researcher Sullivan. Existing definitions of personal significance fall into two main paradigms. The first describes the significance of another person due to the changes made by him in this individual; the second is focused on the correlation and certain coincidence of the characteristics of another significant and value-need sphere of the individual.

HYPOCHONDRIA – a painful condition or disease characterized by excessive attention to one's health, fear of incurable diseases, a tendency to exaggerate painful phenomena and attribute non-existent serious ailments to oneself. Hypochondria is observed in astheno-neurotic

перебільшувати хворобливі явища і приписувати собі неіснуючі важкі недуги. Іпохондрія спостерігається при астено-невротичних станах, психастенічній психопатії, акцентуації характеру, шизофренії, маніакально-депресивному психозі.

ІСТЕРИКА (від лат. *hysterica passio* – хвороба нервів) – нервовий напад, що виражається в несподіваних переходах від сміху до сліз тощо.

ІСТЕРІЯ (від лат. *hysterica passio* – хвороба нервів) – один з видів неврозів з характерними різноманітними порушеннями психіки, рухової сфери, чутливості та функцій внутрішніх органів. Виявляється у своєрідному істеричному характері, нападах, порушеннях свідомості й функцій внутрішніх органів. Порушення психічної діяльності виражаються у формах найрізноманітніших психотичних явищ. Істеричні форми неврозів досить різноманітні й нерідко маскуються під різні захворювання. Найчастіше це рухові розлади, паралічі, порушення координації рухів, розлади чутливості до болю, сенсорики (сліпота і глухота істерична), заїкуватість, різні розлади мовлення (від беззвуччя до повної німоти).

states, psychasthenic psychopathy, character accentuation, schizophrenia, manic-depressive psychosis.

HYSTERICIS – a nervous attack, expressed in unexpected transitions from laughter to tears, etc.

HYSTERIA – one of the types of neurosis characterized by various disorders of the psyche, motor sphere, sensitivity and functions of internal organs. It manifests itself in a kind of hysterical character, attacks, disturbances of consciousness and functions of internal organs. Violations of mental activity are expressed in the forms of a wide variety of psychotic phenomena. Hysterical forms of neurosis are quite diverse and are often disguised as various diseases. Most often, these are movement disorders, paralysis, impaired coordination of movements, disorders of sensitivity to pain, sensory disorders (hysterical blindness and deafness), stuttering, various speech disorders (from silence to complete muteness).

К

КАЗУАЛЬНИЙ (від лат. *cāsus* – випадок) – випадковий, одиничний, що не піддається узагальненню.

КАРТА КОГНІТИВНА – образи ситуацій знайомого просторового оточення. Створюються і змінюються в ході активної взаємодії суб'єкта зі світом. Для вивчення когнітивних карт використовують різні методики: від простих замальовок до багатомірного шкалювання, що дозволяє відновити структуру образу за результатами метричних або порядкових оцінок відстаней між точками карти.

КАТАЛЕПСІЯ (від грец. *κατάληψις* – схоплювання) – сноподібний стан, що характеризується зниженням чутливості до зовнішніх і внутрішніх стимулів, мимовільним збереженням будь-якої пози без видимих зусиль. Може виникати в гіпнотичному сні, а також при деяких психічних захворюваннях (шизофренія, істерія).

КАТАРСИС (від грец. *κάθαρσις* – підняття, очищення, оздоровлення) – початково емоційне потрясіння, стан внутрішнього очищення, викликаний у

CASUAL – random, single, not amenable to generalization.

COGNITIVE CARD – images of situations in a familiar spatial environment. They are created and changed during the subject's active interaction with the world. To study cognitive maps, various methods are used: from simple sketches to multidimensional scaling, which allows you to restore the structure of the image based on the results of metric or ordinal estimates of the distances between map points.

CATALEPSY – a dream-like state characterized by a decrease in sensitivity to external and internal stimuli, involuntary maintenance of any posture without apparent effort. It can occur in a hypnotic dream, as well as in some mental illnesses (schizophrenia, hysteria).

CATHARSIS – an initial emotional upheaval, a state of inner cleansing, caused in the viewer of an ancient tragedy as a result of experiencing the hero's fate, which usual-

глядача античної трагедії в результаті переживання за долю героя, що завершувалася, як правило, смертю. Це стан внутрішнього очищення, що настає після певних переживань і потрясінь. У психотерапії – це спеціальний метод впливу, спрямований на виявлення і розрядку несвідомих імпульсів, а також фаза лікування, у ході якої хворий згадує і відтворює забуті драматичні сцени зі свого життя, що послужили поштовхом до психоневротичного захворювання.

КАТАТОНІЯ (від грец. κατατέίνω – натягувати) – нервово-психічний розлад, що характеризується м'язовими спазмами, порушенням довільних рухів або збудженням, що проявляється у співі, танці з виразом захоплення на обличчі, різними несподіваними вчинками тощо.

КАТЕГОРИЗАЦІЯ – психічний процес віднесення одиничного об'єкта, події, переживання до деякого класу, такого як вербальні та невербальні значення, символи, сенсорні та перцептивні еталони, соціальні стереотипи, стереотипи поведінки. Безпосередньо включений у процеси сприйняття, мислення, уяви, об'єкт яких сприймається і мислиться не як щось одиничне, а як представник узагальненого класу, причому

ly ended in death. This is a state of internal purification that occurs after certain experiences and upheavals. In psychotherapy – it is a special method of influence aimed at identifying and discharging unconscious impulses, as well as a phase of treatment, during which the patient remembers and reproduces forgotten dramatic scenes from his life, which served as an impetus for psychoneurotic disease.

CATATONIA – a neuropsychiatric disorder characterized by muscle spasms, disturbance of voluntary movements or excitement manifested in singing, dancing with an expression of delight on the face, various unexpected actions, etc.

CATEGORIZATION – a mental process of assigning a single object, event, experience to a certain class, such as verbal and non-verbal meanings, symbols, sensory and perceptual standards, social stereotypes, stereotypes of behavior. It is directly included in the processes of perception, thinking, imagination, the object of which is perceived and thought not as something single, but as a representative of a generalized class, and the features of this

на об'єкт переносяться особливості даного класу явищ. Зміст поняття катетеризації в когнітивній психології відповідає прийнятому в рамках теорії діяльності положенню про опосередкування психічних процесів соціально виробленими еталонами – узагальненнями, що несуть сукупний суспільний досвід.

КАУЗОМЕТРИЯ (від лат. *causa* – причина, грец. *metrikê* – міра, розмір) – метод дослідження суб'єктивної картини життєвого шляху і психологічного часу особистості. Відноситься до біографічних методів; спрямована на описання не тільки минулих, але і майбутніх можливих етапів життєвого шляху. Каузометрію проводять у формі інтерв'ю, що складається з шести процедур: 1. біографічної розминки; 2. формування списку значимих подій; 3. їхнього датування; 4. причинного аналізу міжподієвих відносин; 5. цільового аналізу; 6. позначення сфер приналежності подій.

КЕРІВНИК – особа, на яку офіційно покладені функції керування колективом і організація його діяльності. Лідер і керівник не обов'язково поєднуються в одній особі. На відміну від лідера, керівник має формально регламентовані права й обов'язки, а також представляє групу (колектив) в інших організаціях.

class of phenomena are transferred to the object. The content of the concept of catheterization in cognitive psychology corresponds to the position adopted within the theory of activity about the mediation of mental processes by socially produced standards – generalizations that carry collective social experience.

CAUSOMETRY – a method of researching the subjective picture of a person's life path and psychological time. Refers to biographical methods; aimed at describing not only the past, but also future possible stages of the life path. Causometry is conducted in the form of an interview, consisting of six procedures: 1) biographical warm-up; 2) formation of a list of significant events; 3) their dating; 4) causal analysis of interevent relations; 5) target analysis; 6) designation of spheres of affiliation of events.

MANAGER – a person who is officially entrusted with the functions of managing the team and organizing its activities. A leader and a manager are not necessarily combined in one person. Unlike a leader, a manager has formally regulated rights and responsibilities, and also represents a group (team) in other organizations.

КЛАУСТРОФОБИЯ (від лат. *claustrum* – закрите приміщення і грец. φόβος – страх) – різновид неврозу, що характеризується відчуттям страху перед закритими просторами і приміщеннями.

КЛІМАТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ – якісна сторона міжособистісних відносин, яка проявляється у вигляді сукупності психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності та всебічному розвитку особистості в групі. Найважливіші ознаки сприятливого соціально-психологічного клімату: 1. довіра і висока вимогливість членів групи один до одного; 2. доброзичлива і ділова критика; 3. вільне вираження власної думки під час обговорення питань, що стосуються всього колективу; 4. відсутність тиску керівників на підлеглих і визнання за ними права приймати значимі для групи рішення; 5. достатня інформованість членів колективу про його завдання й стан справ; 6. задоволеність приналежністю до колективу; 7. високий ступінь емоційної включеності та взаємодопомоги в ситуаціях, що викликають фрустрацію в кого-небудь із членів колективу; 8. прийняття на себе відповідальності за стан справ у групі кожним з її членів. Характер соціально-психологічного клімату в цілому залежить від рівня групового розвитку.

CLAUSTROPHOBIA – a type of neurosis characterized by a feeling of fear of closed spaces and rooms.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CLIMATE – a qualitative aspect of interpersonal relations, which manifests itself in the form of a set of psychological conditions that promote or hinder productive joint activities and comprehensive development of the individual in the group. The most important signs of a favorable social and psychological climate are: 1) trust and high demands of group members towards each other; 2) friendly and business criticism; 3) free expression of one's opinion during the discussion of issues concerning the entire team; 4) lack of pressure from managers on subordinates and recognition of their right to make important decisions for the group; 5) sufficient awareness of team members about their tasks and state of affairs; 6) satisfaction with belonging to the team; 7) a high degree of emotional inclusion and mutual assistance in situations that cause frustration in any of the team members; 8) acceptance of responsibility for the state of affairs in the group by each of its members. The nature of the social and psychological climate as a whole depends on the level of group development.

КОЕФІЦІЄНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОСТІ – відношення, що позначається символом IQ, так званого віку розумового до віку хронологічного (дійсного) даної особи. Вік розумовий визначається за результатами тестування за допомогою однієї з вікових шкал інтелекту.

КОЛЕКТИВ – група об'єднаних загальними цілями і задачами людей, що досягла в процесі спільної діяльності високого рівня розвитку. В колективі формується особливий тип міжособистісних відносин, для яких характерні: 1. висока згуртованість; 2. колективістське самовизначення – на противагу конформності або нонконформності, що виявляються в групах низького рівня розвитку; 3. колективістська ідентифікація; 4. соціально важливий характер мотивації міжособистісних виборів; 5. висока референтність членів колективу у ставленні одного до іншого; 6. об'єктивність у покладанні й прийнятті відповідальності за результати спільної діяльності.

КОЛЕКТИВНЕ НЕСВІДОМЕ – найглибший рівень особистості, що містить спогади й образи, передані в спадщину від наших людських і людиноподібних предків.

INTELLIGENCE COEFFICIENT – the ratio, denoted by the symbol IQ, of the so-called mental age to the chronological (actual) age of a given person. Mental age is determined based on the results of testing using one of the age scales of intelligence.

COLLECTIVE – a group of people united by common goals and objectives, which has achieved a high level of development in the process of joint activities. A special type of interpersonal relations is formed in the team, which are characterized by: 1) high cohesion; 2) collectivist self-determination – as opposed to conformity or non-conformity, which are found in groups with a low level of development; 3) collectivist identification; 4) the socially important nature of the motivation of interpersonal choices; 5) high referentiality of members of the team in relation to each other; 6) objectivity in assigning and accepting responsibility for the results of joint activities.

COLLECTIVE UNCONSCIOUS – the deepest level of the personality, containing the memories and images inherited from our human and human-like ancestors.

КОЛЕКТИВОТВОРЕННЯ – стадія групотворення, що означає перехід групи в ході спільної соціально цінної діяльності від низького до більш високого рівня розвитку, в остаточному підсумку – до колективу. При цьому процеси колективотворення супроводжуються рядом соціально-психологічних феноменів: 1. підвищенням згуртованості та єдності колективу; 2. формуванням колективістських норм поведінки і взаємин; 3. проявом колективістської ідентифікації й колективістського самовизначення та ін.

КОМПЕНСАЦІЯ – спроби людини замінити почуття неадекватності почуттям адекватності за допомогою розвитку фізичних або інтелектуальних умінь і навичок.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ (від лат. *competentia* – коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід) – психосоціальна якість, яка означає силу і впевненість, що виходять із почуття власної успішності й корисності, які дають людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА – здатність індивіда ефективно взаємодіяти з оточую-

COLLECTIVE CREATION – the stage of group formation, which means the transition of a group in the course of joint socially valuable activities from a low to a higher level of development, ultimately to a collective. At the same time, the processes of collective formation are accompanied by a number of social and psychological phenomena: 1) increasing the cohesion and unity of the collective; 2) formation of collectivist norms of behavior and relationships; 3) manifestation of collectivist identification and collectivist self-determination, etc.

COMPENSATION – human attempts to replace feelings of inadequacy with feelings of adequacy by developing physical or intellectual abilities and skills.

COMPETENCE – a psychosocial quality, which means strength and confidence, arising from a sense of one's own success and usefulness, which give a person awareness of his ability to effectively interact with the environment.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL COMPETENCE – the ability of an individual to effectively interact with the surround-

чими людьми в системі міжособистісних відносин. Формується в ході освоєння індивідом систем спілкування і включення в спільну діяльність. До складу її входять: 1. уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях; 2. уміння правильно визначати особистісні риси й емоційні стани інших людей; 3. уміння вибирати адекватні способи поведінки з ними і реалізовувати їх у процесі взаємодії. Особливу роль відіграє вміння поставити себе на місце іншого.

КОМПЛЕКС (від лат. complex – зв'язок) – поєднання окремих психічних процесів в ціле, відмінне від суми своїх елементів. Специфічна інтерпретація комплексу подана в психоаналізі, де він розуміється як група психічних процесів, об'єднана єдиним афектом, що сформувався на основі глибинних філогенетичних структур.

КОМПЛЕКС НЕПОВНОЦІННОСТІ – глибоке всепроникаюче почуття власної неповноцінності у порівнянні з іншими людьми. Часто супроводжується дефектними, помилковими установками і поведінкою. Відкритий А. Адлером, який вивчав форми компенсації, що складаються в дітей з дефектами органічного розвитку. Нездатність компенсувати дефект або спра-

ing people in the system of interpersonal relations. It is formed in the course of an individual's mastering of communication systems and inclusion in joint activities. It includes: 1) the ability to navigate in social situations; 2) the ability to correctly identify the personal traits and emotional states of other people; 3) the ability to choose adequate ways of dealing with them and implement them in the process of interaction. A special role is played by the ability to put oneself in the place of another.

COMPLEX – a combination of separate mental processes into a whole, different from the sum of its elements. A specific interpretation of the complex is given in psychoanalysis, where it is understood as a group of mental processes united by a single affect formed on the basis of deep phylogenetic structures.

INFERIORITY COMPLEX – a deep all-pervading feeling of one's own inferiority in comparison with other people. It is often accompanied by defective, erroneous attitudes and behavior. Discovered by A. Adler, who studied the forms of compensation that develop in children with defects of organic development. The inability to compensate for the defect or cope with the life situation

витися з життєвою ситуацією й у такий спосіб перебороти почуття власної неповноцінності спричиняє перетворення останнього в комплекс неповноцінності. Почуття неповноцінності, що формується ще в дитинстві, виникає через різні несприятливі для розвитку особистості умови і впливає на формування і всю життєдіяльність особистості.

КОМУНІКАБЕЛЬНИЙ – схильний до комунікації, легкого встановлення контактів і зв'язків.

КОМУНІКАБЕЛЬНІСТЬ – здатність, схильність до комунікації, встановлення контактів і зв'язків.

КОМУНІКАЦІЯ (від лат. *communicatio* – єдність, передача, з'єднання, повідомлення) – поняття, близьке до поняття спілкування, але розширене. Це зв'язок, у ході якого відбувається обмін інформацією між системами в живій і неживій природі. Комунікативний акт аналізується й оцінюється за наступними компонентами: 1. адресант – суб'єкт комунікації; 2. адресат – кому спрямоване повідомлення; 3. повідомлення – переданий зміст; 4. код – засіб передачі повідомлення; 5. канал зв'язку; 6. результат – те, що досягнуте у підсумку комунікації.

and thus overcome the feeling of one's own inferiority causes the transformation of the latter into an inferiority complex. The feeling of inferiority, which is formed even in childhood, arises due to various unfavorable conditions for the development of the personality and affects the formation and all life activities of the personality.

COMMUNICATIVE – prone to communication, easy establishment of contacts and connections.

COMMUNICATION – the ability, inclination to communicate, establish contacts and connections.

COMMUNICATION – a concept close to the concept of communication, but expanded. This is a connection during which information is exchanged between systems in living and non-living nature. The communicative act is analyzed and evaluated according to the following components: 1) the addressee is the subject of communication; 2) addressee – to whom the message is addressed; 3) message – transmitted content; 4) code – a means of transmitting a message; 5) communication channel; 6) the result is what is achieved as a result of communication.

КОНКУРЕНЦІЯ (від лат. concurrentia – збіг, узгодженість) – одна з основних форм організації міжособистісної взаємодії, що характеризується досягненням індивідуальних або групових цілей та інтересів в умовах протистояння з іншими індивідами або групами, що прагнуть досягти тих самих цілей та інтересів.

КОНСТАНТНІСТЬ – закономірність сприйняття, у якій проглядається зв'язок з особливостями подразника і психофізіологічними закономірностями. Відносна незалежність сприйманих характеристик об'єктів від параметрів збудження рецепторних поверхонь органів почуттів. Дозволяє зберегти незмінними властивості предмета незалежно від того, з якої відстані, під яким кутом і при якому освітленні вони сприймаються. Зміни розміру на сітківці у певних межах не впливають на величину образу в сприйнятті. Константність видимої величини об'єктів виражається в тому, що вони сприймаються як приблизно рівні за величиною при зміні віддаленості від спостерігача; сприймана форма об'єкта не змінюється при зміні кута зору, а видимий колір поверхні є відносно незалежним від спектрального складу освітлення, незважаючи на те, що змінює колірні характеристики світла, яке відбивається поверхнею.

COMPETITION – one of the main forms of organizing interpersonal interaction, characterized by the achievement of individual or group goals and interests in the conditions of confrontation with other individuals or groups striving to achieve the same goals and interests.

CONSTANTNESS – a regularity of perception, in which a connection with the features of the stimulus and psychophysiological regularities can be seen. The relative independence of the perceived characteristics of objects from the excitation parameters of the receptor surfaces of the sense organs. Allows you to keep the properties of the object unchanged, regardless of the distance, at what angle and under what lighting they are perceived. Changes in size on the retina within certain limits do not affect the size of the image in perception. The constancy of the apparent size of objects is expressed in the fact that they are perceived as approximately equal in size when the distance from the observer changes; the perceived shape of the object does not change when the angle of view changes, and the apparent color of the surface is relatively independent of the spectral composition of the illumination, despite the fact that it changes the color characteristics of the light that is reflected by the surface.

КОНСУЛЬТАЦІЯ ПРОФЕСІЙНА – науково організоване інформування про професії, призначене головним чином для молоді, що закінчує загальноосвітню школу, з метою практичної допомоги при виборі професії з урахуванням індивідуальних схильностей, інтересів і здібностей, що сформувалися, а також потреб суспільства і народного господарства. Консультація професійна повинна мати відомості про роль і перспективи кожної професії; про потребу в кадрах; зміст трудової діяльності; соціально-економічний і санітарно-гігієнічний статус професій; шляхи професійного навчання і вимоги, які висуває людині дана професія, її психічні особливості, а також про медичні й фізіологічні показання і протипоказання до професії. Професійна консультація сприяє встановленню оптимального співвідношення між прагненнями й можливостями людини і реальними потребами у фахівцях відповідної кваліфікації; відіграє важливу роль у професійному самовизначенні. Консультація найбільш успішна, коли проводиться на вікових та освітніх рівнях і в ній беруть участь вчителі й батьки молоді, зацікавленої у виборі професії.

PROFESSIONAL COUNSELING – scientifically organized information about professions, intended mainly for young people graduating from secondary school, with the aim of practical assistance in choosing a profession, taking into account individual inclinations, interests and abilities that have formed, as well as the needs of society and the national economy. Professional consultation should have information about the role and prospects of each profession; about the need for personnel; content of labor activity; socio-economic and sanitary-hygienic status of professions; ways of professional training and requirements that this profession puts forward to a person, its mental characteristics, as well as about medical and physiological indications and contraindications to the profession. Professional consultation helps to establish an optimal relationship between human aspirations and capabilities and real needs for specialists with appropriate qualifications; plays an important role in professional self-determination. Consultation is most successful when it is conducted at age and educational levels and includes teachers and parents of young people interested in choosing a profession.

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ – у психології метод виявлення й оцінки специфічних характеристик текстів та інших носіїв інформації, у яких відповідно до цілей дослідження виділяють певні смислові одиниці змісту і форми інформації: психологічні характеристики персонажів з повідомлень засобів масової комунікації, види взаємодії людей, жанри повідомлень тощо. Потім роблять систематичне вимірювання частоти й обсягу згадувань цих одиниць у визначеній сукупності текстів або інших носіїв інформації. Контент-аналіз дозволяє виявити окремі психологічні характеристики комунікатора, аудиторії, повідомлення та їхні взаємозв'язки. На відміну від елементарного змістовного аналізу, контент-аналіз як науковий метод психології використовують для одержання інформації, що відповідає деяким критеріям якості, таким як об'єктивність, надійність і валідність.

КОНТРОЛЬ – один з відносно завершених механізмів регуляції пізнавальних процесів. Походить від базальних потягів, ніби він є продуктом їхньої вторинної «затримки», і може розглядатися щодо них як мотиваційна структура вищого порядку.

CONTENT ANALYSIS – in psychology, a method of identifying and evaluating specific characteristics of texts and other information carriers, in which certain semantic units of content and forms of information are distinguished in accordance with the research objectives: psychological characteristics of characters from mass media messages, types of human interaction, message genres, etc. Then they make a systematic measurement of the frequency and volume of mentions of these units in a defined set of texts or other information carriers. Content analysis allows you to identify individual psychological characteristics of the communicator, the audience, messages and their relationships. Unlike elementary content analysis, content analysis as a scientific method of psychology is used to obtain information that meets certain quality criteria, such as objectivity, reliability, and validity.

CONTROL – one of the relatively complete mechanisms of regulation of cognitive processes. It originates from the basal drives, as if it were a product of their secondary retardation, and may be regarded in relation to them as a higher-order motivational structure.

КОНТРОЛЬ СОЦІАЛЬНИЙ – система способів впливу суспільства і соціальних груп на особистість для регуляції її поведінки та приведення її у відповідність із загальноприйнятими в цій спільності нормами. Сприяє вирішенню подвійної задачі – досягненню і підтримці стабільності соціальної системи, елементом якої є контрольований індивід, а також забезпеченню позитивного розвитку цієї системи. Об'єктом уваги психології в першу чергу є соціальний контроль, здійснюваний соціальними групами. Соціальний контроль, який здійснюється групою високого рівня розвитку, характеризується гнучкістю і диференційованістю, що сприяє формуванню самоконтролю в членів групи, дозволяючи їм успішно інтегруватися не тільки в самій групі, але й у соціумі в цілому.

КОНТРОЛЬНА ГРУПА – відносно експерименту, це група суб'єктів, що не піддаються експериментальному впливу, але яка порівнюється з експериментальною групою. Відповіді випробовуваних з контрольної групи можуть порівнюватися з відповідями випробовуваних з експериментальної з метою встановлення будь-яких розходжень.

SOCIAL CONTROL – a system of methods of influence of society and social groups on an individual to regulate his behavior and bring it into line with the norms generally accepted in this community. Contributes to the solution of a double task – achieving and maintaining the stability of the social system, the element of which is the controlled individual, as well as ensuring the positive development of this system. The object of psychology's attention is primarily social control carried out by social groups. Social control, which is carried out by a group of a high level of development, is characterized by flexibility and differentiation, which contributes to the formation of self-control in group members, allowing them to successfully integrate not only in the group itself, but also in society as a whole.

CONTROL GROUP – relative to the experiment, this is a group of subjects not exposed to the experimental influence, but which is compared with the experimental group. The answers of subjects from the control group can be compared with the answers of subjects from the experimental group in order to establish any discrepancies.

КОНТРТРАНСФЕР (від лат. contra – проти + transferre – переносити) – неусвідомлене перенесення психотерапевтом або психоаналітиком емоційного ставлення до людей, які значимі для нього, на особистість клієнта.

КОНФАБУЛЯЦІЯ (від лат. Confabulari – балакати», розповідати) – порушення пам'яті (різновид парамнезії), при якому її прогалини заповнюються фантастичними вигадками.

КОНФЛІКТ (від лат. conflictus – зіткнення) – зіткнення протилежних інтересів, поглядів; серйозна розбіжність, гостра суперечка.

КОНФЛІКТ ВНУТРІШНЬО-СОБИСТІСНИЙ – як правило, породження амбівалентних прагнень суб'єкта, постійна форма виникнення протилежних принципів, потягів, амбівалентних прагнень, у яких виражається суперечливість людської природи. Конфлікт може виступати, наприклад, як форма взаємодії суперечливих імпульсів несвідомого і свідомого.

КОНФЛІКТ МІЖГРУПОВИЙ – у ньому суб'єктами виступають групи, що переслідують цілі, не сумісні з цілями конфронтуючої групи.

COUNTERTRANSFERENCE – an unconscious transfer by a psychotherapist or psychoanalyst of an emotional attitude towards people who are important to him onto the personality of the client.

CONFABULATION – a memory disorder (a type of paramnesia), in which its gaps are filled with fantastic inventions.

CONFLICT – clash of opposing interests, views; a serious disagreement, a sharp dispute.

INTERNAL-SELF CONFLICT – as a rule, the generation of ambivalent aspirations of the subject, a constant form of the emergence of opposite principles, drives, ambivalent aspirations, which express the contradiction of human nature. Conflict can appear, for example, as a form of interaction of conflicting unconscious and conscious impulses.

INTERGROUP CONFLICT – in it, the subjects are groups pursuing goals that are incompatible with the goals of the confronting group.

КОНФЛІКТ МІЖОСОБИСТІСНИЙ – існують дві його форми: конструктивна та неконструктивна. Неконструктивний міжособистісний конфлікт виникає, коли один з опонентів удається до морально засуджуваних методів боротьби, прагне психологічно пригнітити партнера, дискредитує та принижуючи його в очах оточуючих. Звичайно це викликає лютий опір іншої сторони, діалог супроводжується взаємними образами, вирішення проблеми стає неможливим, міжособистісні відносини руйнуються. Конструктивним міжособистісний конфлікт стає лише тоді, коли опоненти не виходять за рамки ділових аргументів та відносин. При цьому можуть спостерігатися різні стратегії поведінки.

КОНФЛІКТ НЕВРОТИЧНИЙ – протиріччя між особистістю і значимими для неї сторонами дійсності, яке непродуктивно і нерационально вирішується та супроводжується хворобливо-тяжкими переживаннями: невдачі, незадоволення потреб, недосяжності життєвих цілей, непоправності втрати тощо; порушення значимих життєвих цінностей людини, що підсилюються в психотравмуючих ситуаціях. Закладається переважно в дитинстві, в умовах порушених відносин з мікросоціальним оточенням, особливо з ба-

INTERPERSONAL CONFLICT – there are two forms of it: constructive and non-constructive. Unconstructive interpersonal conflict occurs when one of the opponents resorts to morally reprehensible methods of struggle, seeks to psychologically oppress the partner, discrediting and humiliating him in the eyes of others. Of course, this causes fierce resistance from the other party, the dialogue is accompanied by mutual resentment, the solution of the problem becomes impossible, interpersonal relations are destroyed. Interpersonal conflict becomes constructive only when opponents do not go beyond business arguments and relationships. At the same time, different strategies of behavior can be observed.

NEUROTIC CONFLICT – a contradiction between a person and aspects of reality that are significant for him, which is resolved unproductively and irrationally and is accompanied by painful and difficult experiences: failures, unsatisfied needs, unattainability of life goals, irreparable loss, etc.; violation of significant life values of a person, which are reinforced in psychotraumatic situations. It is established mainly in childhood, in conditions of disturbed relations with the microsocial environment, especially with parents. In psychology, when studying neurotic

тьками. У психології при вивченні невротичного конфлікту особлива увага приділяється психоаналітичним концепціям особистості.

КОНФЛІКТ ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ – зіткнення протилежно спрямованих організаційних позицій індивідів або груп незалежно від їх цілей. Звичайно виникає в ситуації, коли необхідно різко змінити звичний тип діяльності, перейти до нових організаційних структур, конверсії. Дії суб'єктів організаційного конфлікту, які регламентуються сформованими нормами, відбивають логіку розвитку організації та мають позаособистісний характер. Основні елементи конфлікту: 1. організаційна проблемна ситуація; 2. «перший» учасник – сприймає дану ситуацію як перешкоду для досягнення завдань посадової позиції; 3. «другий» учасник – сприймає її як ситуацію, яка сприяє вирішенню завдань своєї посадової позиції; 4. конфліктна взаємодія учасників.

КОНФЛІКТ ПРОДУКТИВНИЙ (конструктивний) – конфлікт, що позитивно впливає на структуру, динаміку і результативність соціально-психологічних процесів, служить джерелом удосконалення і саморозвитку особистості.

conflict, special attention is paid to psychoanalytic concepts of personality.

ORGANIZATIONAL CONFLICT – a clash of oppositely directed organizational positions of individuals or groups regardless of their goals. It usually arises in a situation when it is necessary to drastically change the usual type of activity, move to new organizational structures, conversion. The actions of the subjects of the organizational conflict, which are regulated by established norms, reflect the logic of the organization's development and have an impersonal nature. The main elements of the conflict: 1) organizational problem situation; 2) «first» participant – perceives this situation as an obstacle to achieving the tasks of the position; 3) «second» participant – perceives as a situation that contributes to solving the tasks of his position; 4) conflict interaction of participants.

PRODUCTIVE (constructive) CONFLICT – a conflict that positively affects the structure, dynamics and effectiveness of social-psychological processes, serves as a source of personal improvement and self-development.

КОНФЛІКТ ПСИХІЧНИЙ – постійний елемент душевного життя, що характеризується безперервним зіткненням потягів, бажань, психічних систем і сфер особистості. При поєднанні зовнішньопримусових відмов від задоволення лібідо конфлікт психічний стає конфліктом патогенним.

КОНФОРМНІСТЬ (від лат. conformis – подібний, схожий) – піддатливість людини реальному або уявленому тискові групи; проявляється в зміні її поведінки й установок стосовно позиції більшості, яку вона спочатку не поділяла. Розрізняють конформність зовнішню (публічну) і внутрішню (особисту). Рівень конформності визначається комплексом причин, у тому числі: 1. характеристиками індивіда, що піддається груповому тискові: стать, вік, національність, інтелект, тривожність, сугестивність та ін.; 2. характеристиками групи, що є джерелом тиску: розмір, ступінь єдності більшості, наприклад, наявність і кількість членів групи, що відхиляються від загальної думки; 3. особливостями взаємозв'язку індивіда і групи: статус індивіда в групі, ступінь його прихильності до неї, рівень взаємозалежності індивіда і групи в одержанні винагороди тощо; 4. змістом задачі та ступенем зацікавленості в ній людини, її компетентністю.

MENTAL CONFLICT – a constant element of mental life, characterized by a continuous clash of drives, desires, mental systems and spheres of personality. With the combination of externally forced refusals to satisfy the libido, the mental conflict becomes a pathogenic conflict.

CONFORMITY – a person's susceptibility to real or imagined pressure groups; manifested in a change in her behavior and attitudes towards the position of the majority, which she did not initially share. There is a distinction between external (public) and internal (personal) conformity. The level of conformity is determined by a complex of reasons, including: 1) characteristics of an individual subject to group pressure: gender, age, nationality, intelligence, anxiety, suggestibility, etc.; 2) group characteristics that are a source of pressure: size, degree of unity of the majority, for example, the presence and number of group members deviating from the general opinion; 3) features of the relationship between the individual and the group: the status of the individual in the group, the degree of his attachment to it, the level of interdependence of the individual and the group in receiving rewards, etc.; 4) the content of the task and the degree of a person's interest in it, his competence.

КОНФОРМНІСТЬ ВНУТРІШНЯ (особиста) – дійсне перетворення індивідуальних установок у результаті внутрішнього прийняття позиції оточуючих, що оцінюється як точка зору більш обґрунтована й об'єктивна, ніж власна. Звичайно супроводжується конформністю зовнішньою.

КОНФОРМНІСТЬ ЗОВНІШНЯ (публічна) – демонстративне підпорядкування груповій думці, що нав'язується, з метою заслужити схвалення або уникнути осудження, а можливо, і більш жорстких санкцій з боку групи. Зовсім не завжди припускає особистісну згоду з мимоволі дотримуваними груповими нормами.

КОРЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНА (психокорекція) (від лат. corrēctor – виправлення) – діяльність щодо виправлення (коректування) тих особливостей психічного розвитку, що за прийнятою системою критеріїв не відповідають «оптимальній» моделі. Сюди ж можна віднести і психотерапію. Методи корекції є різноманітними, вибір їх залежить від того, до якої школи належить психолог.

КОРЕЛЯЦІЙНА МАТРИЦЯ – загальна сукупність кореляцій у масі змінних при дослідженні методом факторного аналізу.

INTERNAL CONFORMITY (personal) – a real transformation of individual attitudes as a result of internal acceptance of the position of others, which is evaluated as a point of view more justified and objective than one's own. It is usually accompanied by external conformity.

EXTERNAL CONFORMITY (public) – demonstrative submission to an imposed group opinion in order to gain approval or avoid condemnation, and possibly more severe sanctions, from the group. It does not always imply personal agreement with involuntarily observed group norms.

PSYCHOLOGICAL CORRECTION (psychological correction) – an activity aimed at correcting (correcting) those features of mental development that, according to the accepted system of criteria, do not correspond to the «optimal» model. Psychotherapy can also be included here. There are various methods of correction, their choice depends on which school the psychologist belongs to.

CORRELATION MATRIX – a general set of correlations in the mass of variables when researched by the method of factor analysis.

КОРЕЛЯЦІЙНИЙ МЕТОД – стратегія дослідження, при якій визначаються зв'язки між двома або більшою кількістю змінних (величина їхньої кореляції).

КОРЕЛЯЦІЯ (від лат. ко... – префікс, що означає об'єднання, спільність, сумісність, і relatio – відношення) – співвідношення, відповідність, взаємозв'язок, взаємозалежність предметів, явищ або понять. Число, що показує ступінь тісноти кореляції, називається коефіцієнтом кореляції.

КРЕАТИВНІСТЬ (від лат. creatio – створення) – здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації.

КРИЗА ВІКОВА (від грец. κρίσις – рішення; поворотний пункт) – особливі, відносно нетривалі періоди онтогенезу, що характеризуються різкими психологічними змінами. На відміну від криз невротичного або травматичного характеру, відносяться до нормативних процесів, необхідних для нормального, поступального ходу особистісного розвитку. Можуть виникати при переході людини від одного вікового ступеня до іншого, пов'язані із системними якісними перетвореннями в сфері її соціальних відносин, діяльності та свідомості.

CORRELATION METHOD – a research strategy in which relationships between two or more variables (the magnitude of their correlation) are determined.

CORRELATION – relationship, correspondence, relationship, interdependence of objects, phenomena or concepts. The number showing the degree of close correlation is called the correlation coefficient.

CREATIVITY – the ability to generate unusual ideas, deviate from traditional patterns of thinking, and quickly solve problem situations.

AGE CRISIS – special, relatively short periods of ontogenesis, characterized by sharp psychological changes. Unlike crises of a neurotic or traumatic nature, they refer to normative processes necessary for a normal, progressive course of personal development. They can arise during the transition of a person from one age stage to another, associated with systemic qualitative transformations in the sphere of his social relations, activity and consciousness.

КРИЗА ПСИХОСОЦІАЛЬНА – критичний період у житті індивідуума, обумовлений фізіологічним дозріванням і соціальними вимогами; може завершитися як позитивно, так і негативно.

КРИТЕРІЙ СТАТИСТИЧНИЙ (від лат. *critērium*, яке зводиться до грец. *κρίτήριον* – здатність розрізнення; засіб судження, мірило, пов'язаного з грец. *κρίνω* – розділяю, розрізняю) – показники, що поєднують у собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу та правила ухвалення рішення про правдоподібність основної або однієї з альтернативних гіпотез. Статистичні критерії використовуються для перевірки гіпотез:

1. про приналежність вибірки генеральній сукупності;
2. про достовірність (або відсутність) розходжень між вибірковими середніми арифметичними, дисперсіями;
3. про зв'язок між досліджуваними ознаками;
4. про достовірність впливу.

PSYCHOSOCIAL CRISIS – a critical period in an individual's life, caused by physiological maturation and social requirements; can end both positively and negatively.

STATISTICAL CRITERION – indicators that combine calculation methods, a theoretical distribution model and rules for deciding on the plausibility of the main or one of the alternative hypotheses. Statistical criteria are used to test hypotheses: 1) about the sample belonging to the general population; 2) about the reliability (or absence) of discrepancies between sample arithmetic averages and variances; 3) about the connection between the investigated features; 4) about the credibility of the impact.

Л

ЛАБІЛЬНІСТЬ (від лат. labilis – ковзаючий, нестій) – максимальне число імпульсів, яке нервова клітина або функціональна структура може передати за одиницю часу без перекручувань. У диференціальній психофізіології лабільність – це одна з основних властивостей нервової системи, що характеризує швидкість виникнення і припинення нервових процесів.

ЛАТЕНТНИЙ (від лат. latentis – прихований, невидимий) – прихований, що ззовні не проявляється.

ЛІБІДО (від лат. libido – прагнення, бажання, потяг) – одне з ключових понять психоаналізу. Позначає специфічну психічну енергію, що є основою всіх сексуальних проявів індивіда. Ця енергія розглядається як кількісна величина, хоча поки що невимірювана. Лібіді рухає людиною, усе її життя від самого народження пронизане еротичністю.

ЛІДЕР (від англ. to lead – вести) – член групи, за яким всі інші члени групи визнають право приймати відповідальні рішення в значимих ситуаціях – рішення,

LABILITY – the maximum number of impulses that a nerve cell or functional structure can transmit per unit of time without distortion. In differential psychophysiology, lability is one of the main properties of the nervous system, which characterizes the speed of occurrence and termination of nervous processes.

LATENT – hidden, not visible from the outside.

LIBIDO – one of the key concepts of psychoanalysis. Denotes a specific mental energy that is the basis of all sexual manifestations of an individual. This energy is considered as a quantitative quantity, although it is not yet measurable. Libido drives a person, his whole life from birth is permeated with eroticism.

LEADER – a member of the group, according to whom all other members of the group recognize the right to make responsible decisions in significant situations – decisions

що торкаються їхніх інтересів і визначають напрямок і характер діяльності всієї групи. Найбільш авторитетна особистість, що реально відіграє центральну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємин у групі. У психології існують різні класифікації лідерів: 1. за змістом діяльності – лідер-натхненник та лідер-виконавець; 2. за характером діяльності – лідер універсальний та лідер ситуативний; 3. за спрямованістю діяльності – лідер емоційний та лідер діловий.

ЛІДЕРСТВО (від англ. to lead – вести) – відносини домінування і підпорядкування, впливу і слідування в системі міжособистісних відносин у групі. В ході досліджень виділені різні стилі лідерства, розроблений ряд концепцій лідерства. Прихильники теорії рис вважають передумовою визнання людини лідером наявність у неї особливих «лідерських» рис і здібностей. Прихильники інтерактивної теорії вважають, що лідером може стати кожна людина, яка займає відповідне місце в системі міжособистісних взаємодій. З погляду теорії ситуаційного лідерства (або груподинамічного підходу), лідерство – це насамперед продукт сформованої в групі ситуації.

that affect their interests and determine the direction and nature of the entire group's activities. The most authoritative person, who really plays a central role in organizing joint activities and regulating relationships in the group. In psychology, there are different classifications of leaders: 1) according to the content of the activity – leader-inspirer and leader-executive; 2) by nature of activity – universal leader and situational leader; 3) according to the direction of activity – an emotional leader and a business leader.

LEADERSHIP – relations of dominance and subordination, influence and following in the system of interpersonal relations in the group. In the course of research, different styles of leadership have been identified, and a number of leadership concepts have been developed. Proponents of the theory of traits consider the presence of special «leadership» traits and abilities to be a prerequisite for recognizing a person as a leader. Proponents of the interactive theory believe that every person who occupies an appropriate place in the system of interpersonal interactions can become a leader. From the point of view of the theory of situational leadership (or group dynamic approach), leadership is primarily a product of the situation formed in the group.

ЛОГОТЕРАПІЯ (від грец. logos – сенс і therapeia – догляд, турбота, лікування) – один з напрямків психотерапії, орієнтований на дослідження смислосна-чливих характеристик існування та надання допомоги в пошуку й усвідомленні сенсу життя, що дає гарний лікувальний ефект. Логотерапію важко назвати теорією в строгому розумінні слова. Вона близька до гуманістичної психології, хоча багато в чому ґрунтується і на психоаналізі. Логотерапія – це терапія, що орієнтована на знаходження сенсу життя.

ЛОКУС КОНТРОЛЮ (від лат. locus – місце) – якість, що характеризує схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності: 1. зовнішнім силам – екстернальний, зовнішній локус контролю; схильність до нього виявляється поряд з такими рисами, як непевність у своїх здібностях, нерівноваженість, прагнення на невизначений термін відкласти реалізацію своїх намірів, тривожність, підозрілість, конформність і агресивність; 2. власним здібностям і зусиллям – інтервальний, внутрішній локус контролю; люди, що мають внутрішній локус контролю, більш упевнені в собі, послідовні та наполегливі в досягненні поставленої мети, схильні до самоаналізу,

LOGOTHERAPY – one of the directions of psychotherapy, focused on the study of meaningful characteristics of existence and providing assistance in finding and realizing the meaning of life, which gives a good therapeutic effect. Logotherapy can hardly be called a theory in the strict sense of the word. It is close to humanistic psychology, although in many respects it is also based on psychoanalysis. Logotherapy is a therapy focused on finding the meaning of life.

LOCUS OF CONTROL – a quality that characterizes a person's tendency to attribute responsibility for the results of his activities: 1) to external forces – external, external locus of control; affinity for him appears along with such features as uncertainty in one's abilities, imbalance, the desire to indefinitely postpone the realization of one's intentions, anxiety, suspicion, conformity and aggressiveness; 2) own abilities and efforts – interval, internal locus of control; people with an internal locus of control are more self-confident, consistent and persistent in achieving their goals, prone to introspection, balanced, sociable, friendly and independent; internal locus of control is a socially approved value; the ideal self is always assigned an

урівноважені, товариські, доброзичливі та незалежні; внутрішній локус контролю є соціально схвалюваною цінністю; ідеальному «Я» завжди приписується внутрішній локус контролю. Локус контролю – стійка властивість індивіда, яка формується в ході його соціалізації. Для визначення локусу контролю створено спеціальний опитувальник і розроблено комплекс методик, що дозволяє виявити закономірний зв'язок між ним та іншими особистісними характеристиками.

ЛЮБОВ – 1. високий ступінь емоційно позитивного ставлення, що виділяє його об'єкт серед інших і переміщує його в центр життєвих потреб та інтересів суб'єкта: любов до батьківщини, до матері, до дітей, до музики. 2. інтенсивне, напружене і відносно стійке почуття суб'єкта, фізіологічно обумовлене сексуальними потребами; виражається в соціально формованому прагненні бути максимально повно представленим своїми особистісно значимими рисами в життєдіяльності іншого так, щоб пробудити в нього потребу у відповідному почутті тієї ж інтенсивності, напруженості та сталості.

ЛЮДИНА (від праслав. ljudъ – жива, наділена інтелектом істота) – істота, що втілює вищий ступінь розвитку життя на Землі, суб'єкт суспільно-історичної

internal locus of control. Locus of control is a stable property of an individual that is formed in the course of his socialization. To determine the locus of control, a special questionnaire was created and a set of methods was developed, which allows to reveal a natural connection between it and other personal characteristics.

LOVE – 1. a high degree of emotionally positive attitude that distinguishes its object from others and moves it to the center of the subject's life needs and interests: love for the homeland, for mother, for children, for music. 2. intense, intense and relatively stable feeling of the subject, physiologically determined by sexual needs; is expressed in a socially formed desire to be as fully represented as possible by one's personally significant features in the life of another in such a way as to awaken in him the need for the corresponding feeling of the same intensity, tension and constancy.

MAN (Human) – a creature embodying the highest level of development of life on Earth, a subject of socio-historical activity. As a subject and product of work in so-

діяльності. Як суб'єкт і продукт трудової діяльності в суспільстві людина є системою, у якій фізичне і психічне, генетично обумовлене і сформоване протягом життя, природне і соціальне утворюють нерозривну єдність. Людина – предмет вивчення цілого ряду наук: антропології, соціології, етнографії, педагогіки, анатомії, фізіології та ін. Психологія вивчає в людині психіку та її розвиток, її індивідуально-психологічні особливості, ролі, виконувани нею у соціальному житті, її діяльність і спілкування. Практично вся психологія звернена до проблеми людини як індивіда, включеного в соціальні зв'язки, його розвитку в процесах навчання і виховання, його формування в діяльності та спілкуванні.

ЛЮДИНА-ОПЕРАТОР – людина, що виконує трудову діяльність, основу якої складає взаємодія з предметом праці, машиною і зовнішнім середовищем за допомогою інформаційних систем (моделей) і органів керування.

ciety, a person is a system in which the physical and mental, genetically determined and formed during life, natural and social form an inseparable unity. Man is the subject of study of a number of sciences: anthropology, sociology, ethnography, pedagogy, anatomy, physiology, etc. Psychology studies the human psyche and its development, its individual psychological features, the roles it plays in social life, its activities and communication. Practically all psychology is addressed to the problem of a person as an individual included in social relations, his development in the processes of learning and upbringing, his formation in activities and communication.

HUMAN OPERATOR – a person who performs labor activities, the basis of which is interaction with the subject of work, the machine and the external environment with the help of information systems (models) and control bodies.

М

МАНІАКАЛЬНО-ДЕПРЕСИВНИЙ ПСИХОЗ (від греч. ψύχωσις – душевний розлад) – психічне захворювання (психоз) з періодично виникаючими розладами настрою у вигляді нападів маніакальності, що змінюють один одного (збудження, невиправдана веселість), та депресії (пригніченість, невиправдана тужливість, загальмованість).

МАНІПУЛЯЦІЯ (від лат. manus – рука) – вид психологічного впливу, вправне виконання якого призводить до прихованого викликання в іншої людини намірів, що не збігаються з її актуально існуючими бажаннями.

МАРЕННЯ – сукупність різноманітних уявлень, які утворюються внаслідок хвороби, ідей, суджень і умовиводів, що не відповідають дійсності, у яких людина не може зневіритися. Виступає симптомом багатьох психічних захворювань, при цьому його зміст може бути найрізноманітнішим: марення переслідування, отруєння, ревнощів, величі та ін. Розрізняють марення двох видів: 1. марення, при якому порушується когнітивна сфера: хворий підкріплює своє перекручене судження рядом суб'єктивних доказів, поєднаних у «логічну» систему; 2. марення, при якому порушується і

MANIAC-DEPRESSIVE PSYCHOSIS – a mental illness (psychosis) with periodically occurring mood disorders in the form of attacks of mania, which replace each other (excitement, unjustified cheerfulness), and depression (depression, unjustified longing, inhibition).

MANIPULATION – a type of psychological influence, the skillful execution of which leads to the hidden evoking of intentions in another person that do not coincide with his actual desires.

DELUSIONS – a set of various ideas that are formed as a result of the disease, ideas, judgments and conclusions that do not correspond to reality, in which a person cannot despair. It is a symptom of many mental illnesses, while its meaning can be very diverse: delusions of persecution, poisoning, jealousy, grandeur, etc. There are two types of delusions: 1) delusions in which the cognitive sphere is disturbed: the patient supports his distorted judgment with a number of subjective evidences combined into a «logical» system; 2) delirium, in which the sensory sphere is also

сенсорна сфера: носить образний характер з перевагою мрій і фантазій. Іноді марення супроводжується афективними проявами страху, безпідставної тривоги, відчуттям неясної небезпеки тощо.

МАСКУЛІНІЗАЦІЯ (від лат. masculinus – чоловічий) – розвиток в особі жіночої статі чоловічих вторинних статевих ознак.

МАСКУЛІННІСТЬ (від лат. masculinus – чоловічий) і **ФЕМІНІННІСТЬ** – нормативні уявлення про соматичні, психічні та поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок; елемент статевого символізму, пов'язаний з диференціацією статевих ролей. У диференціальній психології маскулінність та фемінінність – це специфічні наукові конструкти, пов'язані з конкретними психодіагностичними тестами.

МАТРИЦЯ ЕМОЦІЙНА – форма існування і вираження думок, яка відображає справжні почуття та переконання і визначає дії людини. Ніяка ідея не може бути сильніше своєї емоційної матриці.

disturbed: it has a figurative character with a predominance of dreams and fantasies. Sometimes delirium is accompanied by affective manifestations of fear, groundless anxiety, a sense of unclear danger, etc.

MASCULINIZATION – the development of male secondary sexual characteristics in a female person.

MASCULINITY / FEMININITY – normative ideas about somatic, mental and behavioral properties characteristic of men and women; an element of sexual symbolism associated with the differentiation of sexual roles. In differential psychology, masculinity and femininity are specific scientific constructs associated with specific psychodiagnostic tests.

EMOTIONAL MATRIX – a form of existence and expression of thoughts that reflects true feelings and beliefs and determines human actions. No idea can be stronger than its emotional matrix.

МЕДИТАЦІЯ (від лат. *meditatio* – заглиблення в себе) – інтенсивне, проникаюче всередину міркування, занурення розумом у предмет, ідею, що досягається шляхом зосередження на одному об'єкті та усуненні всіх факторів, що розсіюють увагу, як зовнішніх (звук, світло), так і внутрішніх (фізичне, емоційне й інше напруження).

МЕДИЦИНА ПСИХОСОМАТИЧНА – напрямок медицини, заснований на визнанні виняткової, переважної або особливої ролі психічних факторів у виникненні, перебігу та результаті соматичних захворювань. Виникла в середині ХХ ст. на основі використання ідеї, методів і технік психоаналізу з метою пояснення і терапії неврозів органів та органічних захворювань.

МЕЛАНХОЛІК (від грец. μέλαινα χολή – чорна жовч) – суб'єкт, що має один з чотирьох основних типів темпераменту, який характеризується низьким рівнем психічної активності, сповільненістю рухів, стриманістю моторики та мовлення, швидкою стомлюваністю. Меланхоліків відрізняють висока емоційна сенситивність, глибина і стійкість емоцій при слабкому зовнішньому виявленні, причому переважають негативні емоції.

MEDITATION – intense, penetrating thinking, mental immersion in an object, an idea, which is achieved by focusing on one object and eliminating all factors that distract attention, both external (sound, light) and internal (physical, emotional and other tension).

PSYCHOSOMATIC MEDICINE – a branch of medicine based on the recognition of the exclusive, predominant or special role of mental factors in the occurrence, course and outcome of somatic diseases. It arose in the middle of the 20th century. based on the use of ideas, methods and techniques of psychoanalysis for the purpose of explaining and treating organ neuroses and organic diseases.

MELANCHOLIC – a subject who has one of the four main types of temperament, which is characterized by a low level of mental activity, slowness of movements, restraint of motility and speech, and rapid fatigue. Melancholics are distinguished by high emotional sensitivity, depth and stability of emotions with weak external manifestation, and negative emotions prevail.

МЕТА (від лат. meta – означає стан в майбутньому, котрий можливо змінити відносно теперішнього та варто, бажано або необхідно досягнути) – 1. Усвідомлений образ передбачуваного бажаного результату, на досягнення якого спрямована дія людини; заздальгідь уявлюваний результат свідомої діяльності. Тут мається на увазі свідомий образ результату: він утримується у свідомості весь час, поки виконується дія. Мета завжди свідома. 2. Мета – психосоціальна якість, що впливає з почуття ініціативи, завдяки якій у дитини поступово зростає здатність до цілеспрямованої поведінки. В психології поняття мети вживається й в інших значеннях: 1. формальний опис кінцевих ситуацій, досягнення яких прагне будь-яка система, що саморегулюється і функціонує; 2. передбачуваний корисний результат, що визначає цілісність і спрямованість поведінки організму. Уявлення про мету як про корисний передбачуваний результат використовується при аналізі біологічної передісторії виникнення усвідомлюваної мети і дослідженні психофізіологічних механізмів регуляції цілеспрямованих поведінкових актів. Поняття про мету як про усвідомлюваний образ передбачуваного результату застосовується при вивченні довільних навмисних дій, які являють собою спе-

PURPOSE – 1. A conscious image of the expected desired result, to achieve which human action is aimed; preconceived result of conscious activity. This refers to the conscious image of the result: it is held in the mind all the time while the action is being performed. The goal is always conscious. 2. Purpose is a psychosocial quality resulting from a sense of initiative, thanks to which the child's capacity for purposeful behavior gradually increases. In psychology, the concept of goal is also used in other meanings: 1) a formal description of final situations, the achievement of which any self-regulating and functioning system seeks to achieve; 2) the intended useful result, which determines the integrity and direction of the organism's behavior. The idea of a goal as a useful predictable result is used in the analysis of the biological background of the emergence of a perceived goal and the study of psychophysiological mechanisms of regulation of purposeful behavioral acts. The concept of a goal as a perceived image of an intended result is used in the study of voluntary intentional actions, which are a specific feature of human activity. The more difficult the set goal is, the longer the path must be taken to achieve it. Therefore, achieving big goals requires forecasting and planning activities.

цифічну рису людської діяльності. Чим складнішою є поставлена мета, тим триваліший шлях потрібно пройти для її здійснення. Тому досягнення великих цілей припускає прогнозування і планування діяльності.

МЕТАПАТОЛОГІЯ – термін для позначення психічних розладів (наприклад, апатії, депресії, цинізму), які розвиваються в результаті фрустрації метапотреб.

МЕТАПСИХОЛОГІЯ – психологія, що описує психічні процеси в динамічному, топічному та економічному відношенні.

МЕТОД (метод дослідження) (від грец. μέθοδος – шлях крізь) – спосіб організації діяльності, що обґрунтовує нормативні засоби здійснення наукового дослідження. Шлях дослідження, що впливає із загальних теоретичних уявлень про сутність досліджуваного об'єкта.

МЕТОДИКА (від грец. μέθοδος – шлях крізь) – 1. Технічні засоби реалізації методу з метою уточнення або верифікації знань про досліджуваний об'єкт. 2. Конкретне втілення методу – вироблений спосіб організації взаємодії суб'єкта й об'єкта дослідження на основі конкретного матеріалу та конкретної процедури.

METAPATHOLOGY – a term for mental disorders (for example, apathy, depression, cynicism) that develop as a result of the frustration of metaneeds.

METAPSYCHOLOGY – a psychology that describes mental processes in dynamic, topical and economic terms.

METHOD (research method) – a way of organizing activities that substantiates the normative means of carrying out scientific research. The path of research arising from general theoretical ideas about the essence of the researched object.

METHODOLOGY – 1. Technical means of implementing the method for the purpose of clarifying or verifying knowledge about the researched object. 2. A concrete embodiment of the method – a developed way of organizing the interaction of the subject and the object of research based on a specific material and a specific procedure.

МЕТОДОЛОГІЯ (від грец. μεθοδολογία – вчення про метод) – система принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему. Втілюється в організації та регуляції всіх видів людської діяльності. Це поняття використовується з деякими відтінками відносно різних видів та рівнів діяльності. В цілому методологія визначає принципи, якими повинна керуватися в діяльності людина. В психологічних дослідженнях методологія різних напрямків сполучена з їхньою світоглядною спрямованістю.

МЕТОДОЛОГІЯ ЗАГАЛЬНОНАУКОВА (від грец. μεθοδολογία – вчення про метод) – до неї відносяться спроби розробити універсальні принципи, засоби і форми наукового пізнання, що співвідносяться, хоча б потенційно, не з якоюсь конкретною наукою, а із широким колом наук, залишаючись все-таки, на відміну від філософської методології, в рамках власне наукового пізнання, не розширюючись до загального світоглядного рівня. Сюди відносяться, наприклад, концепції системного наукового аналізу, структурно-рівневий підхід, кібернетичні принципи описання складних систем.

METHODOLOGY – a system of principles and ways of organizing and building theoretical and practical activities, as well as teaching about this system. It is embodied in the organization and regulation of all types of human activity. This concept is used with some nuances in relation to different types and levels of activity. In general, the methodology defines the principles by which a person should be guided in his activities. In psychological research, the methodology of various directions is combined with their outlook.

GENERAL SCIENTIFIC METHODOLOGY – it includes attempts to develop universal principles, means and forms of scientific knowledge that correlate, at least potentially, not with any specific science, but with a wide range of sciences, remaining after all, unlike philosophical methodology, within the framework of the proper scientific knowledge, without expanding to a general worldview level. These include, for example, the concepts of systemic scientific analysis, the structural-level approach, cybernetic principles of describing complex systems.

МЕТОДОЛОГІЯ КОНКРЕТНО-НАУКОВА – розробляє ті ж проблеми, що і методологія загальнонаукова, але в рамках конкретних наук, виходячи з особливостей об'єкта науки (див. Наука: об'єкт), стосовно як теорії, так і емпіричної діяльності. Це здійснюється в рамках систем знань, створюваних науковими школами, що відрізняються від інших своїми пояснювальними принципами і способами дослідницької та практичної роботи.

МЕТОДОЛОГІЯ ФІЛОСОФСЬКА – та основа, на якій базується діяльність. У ролі методологічної основи конкретних наукових напрямків виступають великі філософські вчення. Методологія філософська існує не як система жорстких норм або вказівок на необхідність певних технічних прийомів – вона лише пропонує основні орієнтири. До цього ж рівня методології відноситься розгляд загальних форм наукового мислення.

МЕХАНІЗМ ЗАХИСНИЙ – несвідомі механізми, що забезпечують психічний захист особистості. До них відносяться: сублімація, заміщення, витіснення, регресія, проекція, раціоналізація, реактивне утворення, ідентифікація і фіксація поведінки.

SPECIFIC SCIENTIFIC METHODOLOGY – develops the same problems as general scientific methodology, but within the framework of specific sciences, based on the features of the object of science (see Science: object), in relation to both theory and empirical activity. This is done within the framework of knowledge systems created by scientific schools, which differ from others in their explanatory principles and methods of research and practical work.

PHILOSOPHICAL METHODOLOGY – the basis on which activity is based. Great philosophical teachings act as the methodological basis of specific scientific directions. Philosophical methodology does not exist as a system of rigid norms or instructions on the need for certain technical techniques – it only offers basic guidelines. The consideration of general forms of scientific thinking belongs to the same level of methodology.

DEFENSIVE MECHANISM – unconscious mechanisms that provide mental protection of the individual. These include: sublimation, substitution, displacement, regression, projection, rationalization, reactive formation, identification and fixation of behavior.

МИСЛЕННЯ (від грец. $\mu\acute{\iota}\theta\omicron\varsigma$ – мовлення, слово; замисел) – один з вищих проявів психічного, процес пізнавальної діяльності індивіда, який характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням дійсності; це аналіз, синтез, узагальнення умов і вимог розв’язуваної задачі та способів її вирішення. У такому безперервному процесі утворюються дискретні розумові операції, які мислення породжує, але якими воно не обмежується. Розрізняють наступні види мислення: словесно-логічне, наочно-образне, наочно-діюче. Виділяють також мислення теоретичне і практичне, емпіричне; логічне, аналітичне й інтуїтивне; реалістичне і аутистичне, пов’язане із заглибленням у внутрішні переживання; продуктивне і репродуктивне; мимовільне і довільне.

МНЕМОНІКА (мнемотехніка) (від грец. $\mu\upsilon\eta\mu\omicron\nu\iota\chi\alpha$ – мистецтво запам’ятовування) – система різних прийомів, які полегшують запам’ятовування та збільшують обсяг пам’яті шляхом утворення додаткових асоціацій. Для підвищення ефективності пам’яті використання штучних прийомів мнемоніки має лише другорядне та допоміжне значення, тому що основною опорою запам’ятовування є не штучні, а логічно виправдані, осмислені зв’язки як усередині того, що запам’ятовується, так і між матеріалом, що запам’ятовується, і чимось уже відомим.

THINKING – one of the highest manifestations of the mental, the process of cognitive activity of an individual, which is characterized by a generalized and mediated reflection of reality; it is an analysis, synthesis, generalization of the conditions and requirements of the solved problem and methods of solving it. In such a continuous process, discrete mental operations are formed, which thinking generates, but which it is not limited to. The following types of thinking are distinguished: verbal-logical, visual-figurative, visual-acting. Theoretical and practical, empirical thinking are also distinguished; logical, analytical and intuitive; realistic and autistic, associated with delving into inner experiences; productive and reproductive; involuntary and arbitrary.

MNEMONICS – a system of various methods that facilitate memorization and increase memory volume by forming additional associations. To increase the efficiency of memory, the use of artificial techniques of mnemonics has only a secondary and auxiliary value, because the main support of memorization is not artificial, but logically justified, meaningful connections both within what is remembered and between the material, that is memorable, and something already known.

МОДАЛЬНІСТЬ (від лат. *modulus* – мірка, аналог, зразок) – одна з основних властивостей відчуттів, їхня якісна характеристика: колір – для зору, тон і тембр – для слуху, характер запаху – для нюху тощо. На відміну від інших характеристик відчуттів (просторових, часових, інтенсивнісних), модальні характеристики відбивають властивості реальності в специфічно закодованій формі. Поняття модальності відноситься не тільки до відчуттів, але і до багатьох інших психічних процесів, описуючи якісні характеристики когнітивних образів будь-якого рівня та складності.

МОДЕЛЮВАННЯ – у психології: 1. дослідження психічних процесів та станів за допомогою їх реальних (фізичних) або ідеальних, насамперед математичних, моделей, причому за модель тут приймається система об'єктів або знаків, яка відтворює деякі істотні властивості системи-оригіналу; 2. форма навчання спостереження чиєїсь бажаної правильної реакції.

МОДИФІКАЦІЯ ПОВЕДІНКИ – запропонований американськими психологами-біхевіористами метод регулювання соціальної поведінки. Використовувався спочатку як клінічний метод психотерапії для ліку-

MODALITY – one of the main properties of sensations, their qualitative characteristic: color – for sight, tone and timbre – for hearing, character of smell – for smell, etc. Unlike other characteristics of sensations (spatial, temporal, intensity), modal characteristics reflect the properties of reality in a specifically encoded form. The concept of modality refers not only to sensations, but also to many other mental processes, describing the qualitative characteristics of cognitive images of any level and complexity.

MODELING – in psychology: 1) research of mental processes and states with the help of their real (physical) or ideal, primarily mathematical, models, and the model here is a system of objects or signs that reproduces some essential properties of the original system; 2) a form of learning to observe someone's desired correct reaction.

BEHAVIOR MODIFICATION – a method of regulating social behavior proposed by American behavioral psychologists. It was first used as a clinical method of psychotherapy for the treatment of neuroses, then it began to be

вання неврозів, потім став використовуватися стосовно психічно здорових людей для вироблення механічних звичок, що забезпечують адаптацію до неприйнятних для них умов життя.

МОЗОК – центральний відділ нервової системи людини і тварин, головний орган психіки. У хребетних тварин і людини анатомічно розрізняють мозок спинний та мозок головний.

МОНОСПЕКЦІЯ – спостереження за зовнішніми подіями, їхня реєстрація, що у той же час є реєстрацією власних відчуттів спостерігача; і як спостереження за власними внутрішніми психічними станами.

МОНОФОБІЯ (від грец. моно – один + phobos – страх) – різновид неврозу, що характеризується побоюванням самотності.

МОРАТОРІЙ ПСИХІЧНИЙ – кризовий період між юністю і дорослістю, протягом якого в особистості відбуваються багатомірні складні процеси знаходження дорослої, ідентичності та нового ставлення до світу.

used in relation to mentally healthy people to develop mechanical habits that ensure adaptation to unacceptable living conditions.

BRAIN – the central part of the nervous system of humans and animals, the main organ of the psyche. In vertebrates and humans, the spinal cord and the brain are anatomically distinguished.

MONOSPECTION – observation of external events, their registration, which at the same time is the registration of the observer's own feelings; and as an observation of one's own internal mental states.

MONOPHOBIA – a type of neurosis characterized by fear of loneliness.

MENTAL MORATORIUM – a crisis period between youth and adulthood, during which multidimensional complex processes of finding adulthood, identity and a new attitude to the world take place in the individual.

МОРАТОРІЙ ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ – період пізнього підліткового віку, протягом якого індивідууму дається деяка відстрочка в прийнятті ролей і відповідальності дорослого.

МОТИВ (від лат. motus – прикметник минулого часу дієслова movēre – рухати) – 1. Спонування до діяльності, пов'язані із задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта і визначають її спрямованість (мотивація). 2. Предмет, матеріальний або ідеальний, що спонукає і визначає вибір спрямованості діяльності, заради якого вона і здійснюється. 3. Усвідомлювана причина, що лежить в основі вибору дій та вчинків особистості.

МОТИВАЦІЯ – її складають спонування, що викликають активність організму і визначають її спрямованість. Усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, що спонукають індивіда до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість та цілі. У широкому змісті термін використовується у всіх сферах психології, що досліджують причини та механізми цілеспрямованої поведінки людини і тварин. За своїми проявами та фун-

PSYCHOSOCIAL MORATORIUM – a period of late adolescence, during which an individual is given some reprieve in accepting the roles and responsibilities of an adult.

MOTIVE – 1. Incentives for activity related to satisfying the subject's needs; a set of external or internal conditions that cause the subject's activity and determine its orientation (motivation). 2. An object, material or ideal, that motivates and determines the choice of direction of activity, for the sake of which it is carried out. 3. A conscious reason underlying a person's choice of actions and deeds.

MOTIVATION – it consists of urges that cause the activity of the organism and determine its orientation. Conscious or unconscious mental factors that prompt an individual to take certain actions and determine their direction and goals. In a broad sense, the term is used in all areas of psychology that investigate the causes and mechanisms of purposeful behavior of humans and animals. According to their manifestations and functions in the regulation of be-

кціями в регулюванні поведінки мотивуючі фактори можуть бути розділені на три відносно самостійних класи: 1. при аналізі питання про те, чому організм узагалі приходить у стан активності, розглядаються прояви потреб та інстинктів як джерел активності; 2. якщо вивчається питання, на що спрямована активність організму, заради чого зроблений вибір саме цих, а не інших актів поведінки, досліджують насамперед прояв мотивів як причин, що визначають вибір спрямованості поведінки; 3. при вирішенні питання про те, яким чином здійснюється регулювання динаміки поведінки, предметом дослідження є прояви емоцій, суб'єктивних переживань та установок у поведінці суб'єкта.

МОТИВ-СТИМУЛ – другорядні мотиви, що спонукають до деякої діяльності у випадку її полівмотивованості. Вони не стільки «запускають», скільки додатково стимулюють цю діяльність.

МОТОРИКА – рухова активність.

МУЗИКОТЕРАПІЯ – метод використання музики для лікування хворих з розладами нервової системи.

havior, motivating factors can be divided into three relatively independent classes: 1) when analyzing the question of why the body enters a state of activity in general, manifestations of needs and instincts are considered as sources of activity; 2) if the question of what the organism's activity is aimed at, why the choice of these, and not other acts of behavior, was made, the manifestation of motives as the reasons that determine the choice of the direction of behavior is studied first of all; 3) when solving the question of how to regulate the dynamics of behavior, the subject of research is manifestations of emotions, subjective experiences and attitudes in the subject's behavior.

MOTIVE-STIMULUS – secondary motives that encourage some activity in the case of its semi-motivation. They do not so much «launch» as additionally stimulate this activity.

MOTORS – motor activity.

MUSIC THERAPY – a method of using music to treat patients with disorders of the nervous system.

Н

НАВИЧКА – дія, сформована шляхом повторення, яка характеризується високим ступенем освоєння та відсутністю поелементного свідомого регулювання і контролю. Розрізняють навички перцептивні, інтелектуальні та рухові, а також: 1. первинно автоматизовані навички, що формуються без усвідомлення їхніх компонентів; 2. вторинно автоматизовані навички, що формуються з попереднім усвідомленням компонентів дії; вони легше стають свідомо контрольованими, швидше удосконалюються та перебудовуються.

НАВІЮВАНІСТЬ – міра або ступінь сприйнятливості до навіювання, зумовлена і обмежена низкою факторів, в основному суб'єктивною готовністю піддатися і підкоритися впливу навіювання. До числа властивостей особистості, що сприяють підвищеній навіюваності, належать: невпевненість у собі, низька самооцінка, почуття власної неповноцінності, покірливість, боязливість, сором'язливість, довірливість, тривожність, екстравертивність, підвищена емоційність, вразливість, слабкість логічного мислення, повільний темп психічної діяльності.

SKILL – an action formed through repetition, which is characterized by a high degree of mastery and the absence of elemental conscious regulation and control. Perceptual, intellectual and motor skills are distinguished, as well as: 1) primary automated skills that are formed without awareness of their components; 2) secondary automated skills that are formed with prior awareness of the components of the action; they become more easily consciously controlled, more quickly improved and rebuilt.

SUGGESTIBILITY – the measure or degree of susceptibility to suggestion, determined and limited by a number of factors, mainly subjective readiness to succumb and submit to the influence of suggestion. Personality traits that contribute to increased suggestibility include: self-doubt, low self-esteem, feelings of inferiority, submissiveness, timidity, shyness, gullibility, anxiety, extroversion, heightened emotionality, vulnerability, weakness of logical thinking, slow pace of mental activity.

НАВІЮВАННЯ – вплив на особистість, що приводить або до появи у людини поза її волею й свідомістю певного стану, почуття, ставлення, або до здійснення людиною вчинку, що безпосередньо не впливає з прийнятих нею норм і принципів діяльності. Об'єктом навіювання можуть бути окрема людина, групи, колективи, соціальні верстви.

НАВЧАННЯ – процес цілеспрямованої передачі суспільно-історичного досвіду; організація формування знань, умінь, навичок. Проблема навчання розглядається не тільки в педагогічній психології (поряд із питаннями психології виховання), але й у загальній, віковій психології, у нейропсихології, патопсихології, психології праці. У вітчизняній психології навчання і розвиток не ототожнюються, але підкреслюється провідна роль навчання, що створює учневі основу найближчого розвитку і сприяє виробленню засобів та способів орієнтації в реальності. Психологічно проблема навчання може розглядатися як з боку механізмів засвоєння нового матеріалу, так і з боку організації оптимального процесу засвоєння знань відповідно до поставлених цілей та завдань.

INDUCTION – an influence on a person, which leads either to the appearance of a certain state, feeling, attitude in a person outside of his will and consciousness, or to the person's performance of an act that does not directly follow from the norms and principles of activity accepted by him. The object of suggestion can be an individual person, groups, collectives, social strata.

LEARNING – the process of targeted transfer of socio-historical experience; organization of formation of knowledge, abilities, skills. The problem of learning is considered not only in pedagogical psychology (along with issues of educational psychology), but also in general, age-related psychology, in neuropsychology, pathopsychology, and work psychology. In domestic psychology, learning and development are not equated, but the leading role of learning is emphasized, which creates a basis for the student's immediate development and contributes to the development of means and methods of orientation in reality. Psychologically, the problem of learning can be considered both from the point of view of the mechanisms of assimilation of new material, and from the point of view of the organization of the optimal process of assimilation of knowledge in accordance with the set goals and objectives.

НАВЧАННЯ ПРОБЛЕМНЕ – організований викладачем спосіб активної взаємодії учня з проблемно представленим змістом навчання, у ході якого він прилучається до об'єктивних протиріч наукового знання і способів їхнього розв'язання, навчається мислити, творчо засвоювати знання. У проблемному навчанні шляхом створення проблемної ситуації моделюються умови дослідницької діяльності та розвитку творчого мислення. Компонентами цієї ситуації виступають об'єкт і суб'єкт пізнання та їхня розумова взаємодія, особливості якої залежать від навчального матеріалу і дидактичних прийомів організації пізнання. Засобом керування мисленням учнів служать проблемні й інформаційні питання. Проблемні питання вказують на суть навчальної проблеми і на галузь пошуку ще не відомого учневі знання. У проблемному навчанні принцип проблемності реалізується: 1. у змісті навчального предмета – це досягається розробкою системи проблем, що відбивають основний зміст навчальної дисципліни; 2. у ході розгортання даного змісту в навчальному процесі – це досягається побудовою проблемного навчання способом діалогічного типу, де і викладач, і учні виявляють інтелектуальну активність та ініціативу, зацікавлені в обміні судженнями, обговорюють альтернативні варіанти рішень.

PROBLEM LEARNING – organized by the teacher is a method of active interaction of the student with problematically presented learning content, during which he becomes involved in the objective contradictions of scientific knowledge and methods of their resolution, learns to think, creatively assimilate knowledge. In problem-based learning, the conditions of research activity and the development of creative thinking are modeled by creating a problem situation. The components of this situation are the object and the subject of cognition and their mental interaction, the features of which depend on the educational material and didactic methods of organization of cognition. Problematic and informational questions serve as a means of controlling students' thinking. Problematic questions indicate the essence of the educational problem and the field of search for knowledge not yet known to the student. In problem-based learning, the principle of problemativeness is implemented: 1) in the content of the educational subject – this is achieved by developing a system of problems that reflect the main content of the educational discipline; 2) during the deployment of this content in the educational process – this is achieved by constructing problem-based learning in a dialogical way, where both the teacher and students show intellectual activity and initiative, are interested in exchanging judgments, and discuss alternative solutions.

НАВЧЕНІСТЬ – індивідуальні показники швидкості та якості засвоєння людиною знань, умінь та навичок у процесі навчання. Розрізняють: 1. навченість загальну – здатність до засвоєння будь-якого матеріалу; 2. навченість спеціальну – здатність до засвоєння окремих видів матеріалу: різних наук, мистецтв, видів практичної діяльності.

НАДСВІДОМЕ – рівень психічної активності особистості при вирішенні творчих задач, який не піддається індивідуальному свідомо-рольовому контролю.

НАМІР – свідоме прагнення завершити дію відповідно до наміченої програми, яка спрямована на досягнення передбачуваного результату. Особливе функціональне утворення психіки, що виникає в результаті акту формування мети та має передумовою вибір відповідних засобів, якими людина збирається досягти поставленої мети. В умовах очікування здійснення складних, тривалих, незвичних або важких дій намір виступає як момент внутрішньої підготовки до їх виконання.

LEARNING – individual indicators of the speed and quality of a person's assimilation of knowledge, abilities and skills in the learning process. The following are distinguished: 1) general education – the ability to learn any material; 2) special learning – the ability to learn certain types of material: various sciences, arts, types of practical activities.

SUPERCONSCIOUS – the level of mental activity of an individual when solving creative tasks, which is not amenable to individual conscious-role control.

INTENT – a conscious desire to complete an action in accordance with an intended program, which is aimed at achieving an intended result. A special functional formation of the psyche, which arises as a result of the act of goal formation and has as a prerequisite the selection of appropriate means by which a person intends to achieve the set goal. In the conditions of waiting for the implementation of complex, long, unusual or difficult actions, the intention acts as a moment of internal preparation for their implementation.

НАПРУЖЕНІСТЬ ПСИХІЧНА – психічний стан, зумовлений передбаченням несприятливого розвитку подій. Супроводжується відчуттям загального дискомфорту, тривоги, іноді страху. На відміну від тривоги, містить у собі готовність опанувати ситуацію, діяти в ній певним чином. За характером впливу на ефективність діяльності виділяють: 1. стан психічної операційної напруженості, в основі якої лежить перевага процесуальних мотивів діяльності; здійснює на індивіда мобілізуючий вплив та сприяє збереженню високого рівня працездатності; 2. стан психічної емоційної напруженості, розвиток якої характеризується вираженим негативним емоційним забарвленням поведінки, ламанням мотиваційної структури діяльності; призводить до зниження ефективності діяльності та до її дезорганізації.

НАРКОМАНІЯ – захворювання, що виникає в результаті вживання наркотиків, які у малих дозах викликають ейфорію, а, у великих – оглушення, наркотичний сон. Характеризується нездоланим потягом до приймання наркотиків, тенденцією до підвищення уживаних доз, формуванням абстинентного синдрому, психічної та фізичної залежності. В міру розвитку хво-

MENTAL TENSION – a mental state caused by the prediction of an unfavorable development of events. It is accompanied by a feeling of general discomfort, anxiety, and sometimes fear. Unlike anxiety, it contains a readiness to master the situation, to act in it in a certain way. According to the nature of the influence on the efficiency of activity, the following are distinguished: 1) the state of mental operational tension, which is based on the superiority of procedural motives of activity; exerts a mobilizing influence on the individual and helps maintain a high level of work capacity; 2) a state of mental emotional tension, the development of which is characterized by a pronounced negative emotional coloring of behavior, breaking the motivational structure of activity; leads to a decrease in the efficiency of activity and to its disorganization.

DRUG ADDICTION – a disease that occurs as a result of the use of drugs, which in small doses cause euphoria, and in large doses – stupor, narcotic sleep. It is characterized by an irresistible desire to take drugs, a tendency to increase the doses used, the formation of an abstinence syndrome, mental and physical dependence. As the disease progresses, personal changes of a person increase, mani-

роби зростають особистісні зміни людини, спостерігаються прояви соціальної та психічної деградації, ознаки фізичного неблагополуччя (сомато-вегетативні розлади, раннє старіння). В цій групі людей нерідкі самогубства.

НАРКОПСИХОТЕРАПІЯ – напрямок та методичний засіб психотерапії, заснований на застосуванні наркотичних засобів для подолання зниженої сугестивності, поганої гіпнабельності та опору клієнтів. Ґрунтується здебільшого на психоаналітично орієнтованих ідеях. Звичайно виділяють наступні різновиди наркопсихотерапії: 1. навіювання на фоні короткочасної або продовженої дії наркотичних засобів – широко застосовується практично; 2. комбіновану наркопсихотерапію; 3. наркогіпноз; 4. метод багаторазових внутрішньовенних уведень наркотичних засобів.

НАСИЛЬСТВО КОМПЕНСАТОРНЕ – насильство, що служить імпотентній, знедоленій життям людині заміною продуктивної діяльності та способом помститися життю.

НАСИЛЬСТВО РЕАКТИВНЕ – насильство, що виявляється при захисті життя, свободи, гідності та майна.

festations of social and mental degradation, signs of physical discomfort (somato-vegetative disorders, early aging) are observed. Suicides are not uncommon in this group of people.

NARCO PSYCHOTHERAPY – a direction and methodical means of psychotherapy, based on the use of narcotic drugs to overcome reduced suggestibility, poor hypnotability and client resistance. It is based mostly on psychoanalytically oriented ideas. The following types of narcopsychotherapy are usually distinguished: 1) suggestion against the background of short-term or prolonged action of narcotic drugs – widely used in practice; 2) combined narco-psychotherapy; 3) drug hypnosis; 4) method of repeated intravenous administration of narcotics.

COMPENSATORY VIOLENCE – violence that serves an impotent person, deprived of life, as a substitute for productive activity and a way to take revenge on life.

REACTIVE VIOLENCE – violence that manifests itself in the protection of life, freedom, dignity and property.

НАСЛІДУВАННЯ – дотримування прикладу, зразка. Зустрічається на різних вікових етапах індивідуального розвитку людини. Незважаючи на зовнішню подібність, за явищами наслідування в різних вікових групах приховані різні психологічні механізми.

НАСТРІЙ – порівняно тривалі, стійкі психічні стани помірної або слабкої інтенсивності, що проявляються позитивним або негативним емоційним фоном психічного життя індивіда. На відміну від ситуативних емоцій і афектів, є емоційною реакцією не на безпосередні наслідки конкретних подій, а на їхнє значення для суб'єкта в контексті загальних життєвих планів, інтересів і сподівань.

НАСТРІЙ СУСПІЛЬНИЙ (настрій масовий) – переважний стан почуттів та розуму тих чи інших соціальних груп у певний період часу. Не тільки найбільш властиве масам явище соціальної психології, але й одна з найбільш значних сил, що спонукають людей до діяльності та відбиваються на поведінці різних груп і верств суспільства, а також класів, націй і навіть народів. Проявляється у всіх сферах соціальної життєдіяльності.

IMITATION – following an example, a sample. It occurs at different age stages of individual human development. Despite the external similarity, different psychological mechanisms are hidden behind the phenomena of imitation in different age groups.

MOOD – relatively long-lasting, stable mental states of moderate or weak intensity, manifested by a positive or negative emotional background of the individual's mental life. In contrast to situational emotions and affects, is an emotional reaction not to the immediate consequences of specific events, but to their significance for the subject in the context of general life plans, interests and hopes.

PUBLIC MOOD (mass mood) – the prevailing state of feelings and minds of certain social groups in a certain period of time. It is not only the most characteristic phenomenon of social psychology for the masses, but also one of the most significant forces that prompt people to act and are reflected in the behavior of various groups and strata of society, as well as classes, nations and even peoples. It manifests itself in all spheres of social life.

НАТОВП – безструктурне скупчення людей, позбавлених ясно усвідомлюваної спільності цілей, але взаємно пов'язаних схожістю емоційного стану і загальним об'єктом уваги.

НАУЧІННЯ – процес і результат придбання індивідуального досвіду. Це поняття виникло в зоопсихології. Научіння відрізняється від навчання як придбання досвіду в діяльності, яка направляється пізнавальними мотивами або мотивами та цілями. Шляхом научіння може набуватися будь-який досвід – знання, уміння, навички (у людини) і нові форми поведінки (у тварин).

НАУЧІННЯ ОПЕРАНТНЕ – форма научіння, в якій правильна реакція або зміна поведінки підкріплюється і стає більш ймовірною; називається також інструментальним научінням.

НАУЧІННЯ СОЦІАЛЬНЕ – термін уведений біхевіористами; позначає придбання організмом нових форм реакцій шляхом спостереження за поведінкою інших живих істот та наслідування їй.

MASSES – a structureless gathering of people, devoid of a clearly perceived commonality of goals, but mutually connected by a similarity of emotional state and a common object of attention.

LEARNING – the process and result of acquiring individual experience. This concept originated in zoopsychology. Learning differs from learning as the acquisition of experience in activities that are guided by cognitive motives or motives and goals. Any kind of experience can be gained through learning – knowledge, abilities, skills (in humans) and new forms of behavior (in animals).

OPERANT LEARNING is a form of learning in which the correct response or change in behavior is reinforced and becomes more likely; also called instrumental learning.

SCIENTIFIC SOCIAL – a term introduced by behaviorists; denotes the acquisition of new forms of reactions by the organism by observing and imitating the behavior of other living beings.

НАУЧІННЯ ЧЕРЕЗ СПОСТЕРЕЖЕННЯ – процес, за допомогою якого поведінка однієї людини (спостерігача) змінюється залежно від того, що являє собою поведінка іншої (моделі). Також називається імітаційним навчінням.

НЕВРАСТЕНІЯ (від грец. neuron – нерв) – функціональне захворювання нервової системи, астения, що розвивається внаслідок тривалого розумового або емоційного перенапруження та фізіологічних втрат (наприклад, обмеження або втрата сну) разом із факторами, що травмують психіку.

НЕВРОЗ (від грец. neuron – нерв) – функціональне нервово-психічне захворювання, що виникає під впливом важких переживань та психічних перенапружень; основні неврози: неврастенія, істерія, нав'язливі стани.

НЕГАТИВІЗМ – немотивована поведінка, яка проявляється в діях, навмисне протилежних вимогам та очікуванням інших індивідів або соціальних груп. Крім клінічних випадків безглузлого опору, негативізм як ситуативна реакція або особистісна риса зумовлений потребою суб'єкта в самоствердженні, у захисті свого «Я», а також є наслідком сформованого егоїзму суб'єкта і його відчуження від потреб та інтересів інших

LEARNING THROUGH OBSERVATION – a process by which the behavior of one person (the observer) changes depending on what the behavior of another (the model) is. Also called simulation learning.

NEURASTHENIA – a functional disease of the nervous system, asthenia, which develops as a result of long-term mental or emotional overstrain and physiological losses (for example, restriction or loss of sleep) together with factors that traumatize the psyche.

NEUROSIS – a functional neuropsychiatric disease that occurs under the influence of severe experiences and mental overstrain; main neuroses: neurasthenia, hysteria, obsessive states.

NEGATIVISM – unmotivated behavior that manifests itself in actions deliberately contrary to the requirements and expectations of other individuals or social groups. In addition to clinical cases of senseless resistance, negativism as a situational reaction or personal trait is caused by the subject's need for self-affirmation, to protect his «I», and is also a consequence of the subject's formed egoism and his alienation from the needs and interests of other

людей. Психологічна основа негативізму – настанова суб'єкта на непогодження, заперечення певних вимог, форм спілкування, очікувань членів конкретної соціальної групи, на протест стосовно даної групи і заперечування конкретної особистості як такої.

НЕЗАЛЕЖНА ЗМІННА – змінна, що регулюється експериментатором з метою визначення її дії або впливу на іншу (залежну) змінну.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – самостійне створення та відстоювання власної позиції. Не виключає солідарності особистості з групою, але не внаслідок тиску, а на основі свідомої згоди з нею.

НЕЙРОЛІНГВІСТИКА – галузь науки, яка межує з психологією, неврологією та лінгвістикою і вивчає мозкові механізми мовної діяльності та зміни в мовних процесах, які виникають при локальних ураженнях мозку. Становлення нейролінгвістики як наукової дисципліни пов'язане з розвитком нейропсихології, а також лінгвістики та психолінгвістики.

people. The psychological basis of negativism is the instruction of the subject to disagree, deny certain demands, forms of communication, expectations of members of a specific social group, to protest against this group and deny a specific personality as such.

INDEPENDENT VARIABLE – a variable controlled by the experimenter in order to determine its effect or influence on another (dependent) variable.

INDEPENDENCE – independent creation and defense of one's own position. Does not exclude the solidarity of the individual with the group, but not as a result of pressure, but on the basis of conscious agreement with it.

NEUROLINGUISTICS – a branch of science that borders psychology, neurology, and linguistics and studies brain mechanisms of language activity and changes in language processes that occur with local brain lesions. The formation of neurolinguistics as a scientific discipline is connected with the development of neuropsychology, as well as linguistics and psycholinguistics.

НЕЙРОПСИХОЛОГІЯ – галузь науки, що склалася на стику психології, медицини (неврології, нейрохірургії) та фізіології. Вивчає мозкові механізми вищих психічних функцій на матеріалі локальних уражень головного мозку. Розглядає співвідношення мозку та психіки.

НЕОБІХЕВІОРИЗМ – напрямок в американській психології, що виник в 30-ті рр. ХХ ст. Сприймаючи головний постулат біхевіоризму, відповідно до якого предмет психології – об'єктивні реакції організму на стимули зовнішнього середовища, необіхевіоризм доповнив його поняттям змінних проміжних як факторів, що слугують опосередкованою ланкою між впливом стимулів та відповідними м'язовими рухами.

НЕОФРЕЙДИЗМ – напрямок у сучасній філософії, соціології, психології та психоаналізі, розвинутий з фрейдизму, прихильники якого намагаються перебороти біологізм класичного фрейдизму і ввести його основні положення в соціальний контекст.

NEUROPSYCHOLOGY – a branch of science that developed at the intersection of psychology, medicine (neurology, neurosurgery) and physiology. He studies brain mechanisms of higher mental functions on the material of local lesions of the brain. Considers the relationship between the brain and the psyche.

NEO-BEHAVIOURISM – a trend in American psychology that arose in the 1930, 20th century. Having accepted the main postulate of behaviorism, according to which the subject of psychology is the objective reactions of the organism to stimuli of the external environment, neobehaviorism supplemented it with the concept of intermediate variables as factors that serve as a mediated link between the influence of stimuli and the corresponding muscle movements.

NEOFREUDISM – a direction in modern philosophy, sociology, psychology and psychoanalysis, developed from Freudism, whose supporters try to overcome the biologicalism of classical Freudism and introduce its main provisions into the social context.

НЕПОВНОЦІННІСТЬ – почуття невпевненості та некомпетентності, що є наслідком недостатньої успішності, низької самооцінки.

НЕСВІДОМЕ – 1. Сукупність психічних процесів, актів і станів, обумовлених явищами дійсності, впливу яких суб'єкт не усвідомлює. 2. Форма психічного відображення, у якій образ дійсності й ставлення до неї суб'єкта не виступають як предмет спеціальної рефлексії і складають нероздільне ціле. Відрізняється від свідомості тим, що реальність, яка нею відбивається, зливається з переживаннями суб'єкта, з його ставленням до світу; тому в несвідомому неможливі довільний контроль дій і оцінка їх результатів.

НЕСВІДОМЕ КОЛЕКТИВНЕ – особлива форма суспільного існування несвідомого як накопичувача, зберігача та носія генетично наслідуваного досвіду філогенетичного розвитку людства. Колективне несвідоме запам'ятовує досвід людства.

НЕСВІДОМЕ ОСОБИСТЕ – формується в процесі розвитку індивідуального досвіду людини і являє собою змісти, які воно витісняє, тобто комплекси.

INFERIORITY – a feeling of insecurity and incompetence, which is a consequence of insufficient success, low self-esteem.

UNCONSCIOUS – 1) A set of mental processes, acts and states caused by the phenomena of reality, the influence of which the subject is not aware of. 2) A form of mental reflection in which the image of reality and the subject's attitude to it do not act as a subject of special reflection and constitute an inseparable whole. It differs from consciousness in that the reality reflected by it merges with the subject's experiences, with his attitude to the world; therefore, arbitrary control of actions and assessment of their results are impossible in the unconscious.

COLLECTIVE UNCONSCIOUS – a special form of social existence of the unconscious as a storehouse, custodian and carrier of the genetically inherited experience of the phylogenetic development of mankind. The collective unconscious remembers the experience of humanity.

PERSONAL UNCONSCIOUS – is formed in the process of development of individual human experience and represents the contents that it displaces, i.e. complexes.

НЕУВАЖНІСТЬ – функціональне або органічне порушення здатності до зосередженої, цілеспрямованої діяльності. Іноді виникає при напруженій розумовій роботі як результат односторонньої зосередженості.

НОНКОНФОРМІЗМ – прагнення завжди протистояти думці більшості й поводитись протилежним чином, незважаючи ні на що. Синонім поняття негативізму, антонім конформності.

НОРМА ГРУПОВА – сукупність правил та вимог, що виробляє кожна реально діюча спільність; найважливіший засіб регуляції поведінки членів даної групи, характеру їхніх взаємин, взаємодії та спілкування.

INATTENTION – a functional or organic impairment of the ability to focus, purposeful activity. Sometimes it occurs during intense mental work as a result of one-sided concentration.

NONCONFORMISM – the desire to always oppose the opinion of the majority and behave in the opposite way, no matter what. Synonym of the concept of negativism, antonym of conformity.

GROUP NORMS – a set of rules and requirements produced by each truly functioning community; the most important means of regulating the behavior of the members of this group, the nature of their relationships, interaction and communication.

O

ОБДАРОВАНІСТЬ – 1. Якісно своєрідне сполучення здібностей, що забезпечує успішність виконання діяльності. Спільна дія здібностей, що представляють певну структуру, дозволяє компенсувати недостатність одних здібностей за рахунок переважного розвитку інших. 2. Загальні здібності або загальні характеристики здібностей, що зумовлюють широту можливостей людини, рівень і своєрідність її діяльності. 3. Розумовий потенціал, або інтелект; цілісна індивідуальна характеристика пізнавальних можливостей і здібностей до навчання. 4. Сукупність задатків, природних даних, характеристика ступеня виразності й своєрідності природних передумов здібностей. 5. Талановитість.

ОБ'ЄКТ (від лат. objectum – предмет) – фрагмент реальності, на яку спрямована активність взаємопов'язаного з нею суб'єкта.

ОБСЕСІЯ – різновид нав'язливих станів, що виписуються в переживаннях та діях, для появи яких не потрібні пенні ситуації (наприклад, нав'язливе миття рук; страх перед числом 3, тому що у слові «рак» три літери;

GIFT – 1. Qualitatively peculiar combination of abilities that ensures the successful performance of activities. The joint action of abilities representing a certain structure makes it possible to compensate for the insufficiency of some abilities at the expense of the predominant development of others. 2. General abilities or general characteristics of abilities that determine the breadth of a person's capabilities, the level and uniqueness of his activity. 3. Mental potential, or intelligence; holistic individual characteristics of cognitive abilities and learning abilities. 4. A set of predispositions, natural data, characteristics of the degree of expressiveness and originality of the natural prerequisites of abilities. 5. Talent.

OBJECT – a fragment of reality to which the activity of an interrelated subject is directed.

OBSESSION – a kind of obsessive states that manifest in experiences and actions, for the appearance of which no special situations are needed (for example, obsessive washing of hands; fear of the number 6, because the word

страх наступити на ризку). Обсесія спостерігається у багатьох хворих, яким властиві скрупульозність, педантизм, схильність до формалізму поряд із душевною інертністю, тривожною невпевненістю в собі.

ОЛІГОФРЕНІЯ (від грец. *ὀλίγος* – маленький, недостатній) – різні форми уродженого або набутого в ранньому дитинстві психічного недорозвинення (слабумства).

ОЛІГОФРЕНОПСИХОЛОГІЯ – розділ спеціальної психології, що вивчає психічний розвиток та можливості його корекції в людей розумово відсталих, з важкими формами недорозвиненості мозку. Виявляє причини їх розумової відсталості (уроджені дефекти нервової системи, результат хвороби або травми), вивчає їх психологічні особливості, форми і ступінь вираженості дефекту, сприяє створенню програм та методик з їхнього навчання в допоміжних школах.

ОНТОГЕНЕЗ (від грец. *οντογένεση*: *ον* – буття й *γένεση* – походження, народження) – процес розвитку індивідуального організму. З позицій вітчизняної психології, основний зміст онтогенезу складає предметна діяльність і спілкування дитини, спільна діяльність, спілкування з дорослим.

«cancer» has three letters; fear of stepping on the line). Obsession is observed in many patients who are characterized by scrupulousness, pedantry, a tendency to formalism along with mental inertia, disturbing self-doubt.

OLIGOPHRENIA – various forms of congenital or acquired mental underdevelopment (feeble-mindedness).

OLIGOPHRENOPSYCHOLOGY – a branch of special psychology that studies mental development and the possibilities of its correction in mentally retarded people with severe forms of brain underdevelopment. Identifies the causes of their mental retardation (congenital defects of the nervous system, the result of illness or injury), studies their psychological features, forms and degree of severity of the defect, contributes to the creation of programs and methods for their education in auxiliary schools.

ONTOGENESIS – the process of development of an individual organism. From the point of view of domestic psychology, the main content of ontogenesis consists of the subject activity and communication of the child, joint activity, communication with an adult.

ОПИТУВАЛЬНИК – методики, що розробляють питання, на які клієнтові слід відповісти, або ж твердження, з якими він повинен погодитися або не погодитися. Розрізняються такі типи опитувальників: 1. відкриті; 2. закриті; 3. анкетні; 4. особистісні.

ОПИТУВАЛЬНИК АНКЕТНИЙ (опитувальник-анкета) – він дає можливість одержання про клієнта інформації, що не відбиває безпосередньо його особистісних особливостей. Це можуть бути біографічні опитувальники або ж опитувальники інтересів і установок – залежно від того, наскільки співвідносяться конкретні інтереси, що виявляються, і настанови із власне особистісними характеристиками.

ОПИТУВАЛЬНИК ВІДКРИТИЙ (опитувальник типу відкритого) – припускає вільну форму відповідей на пропоновані питання.

ОПИТУВАЛЬНИК ЗАКРИТИЙ (опитувальник типу закритого) – припускає вибір відповідей на пропоновані питання з варіантів, запропонованих у самому опитувальнику.

QUESTIONNAIRE – techniques that develop questions to which the client must answer, or statements with which he must agree or disagree. The following types of questionnaires are distinguished: 1) open; 2) closed; 3) questionnaires; 4) personal.

QUESTIONNAIRE – it provides an opportunity to obtain information about the client that does not directly reflect his personal characteristics. These can be biographical questionnaires or questionnaires of interests and attitudes – depending on the extent to which the specific interests revealed and the guidelines are correlated with the actual personal characteristics.

OPEN QUESTIONNAIRE (open-ended questionnaire) – assumes a free form of answers to the proposed questions.

CLOSED QUESTIONNAIRE (closed-ended questionnaire) – assumes the choice of answers to the proposed questions from the options offered in the questionnaire itself.

ОПИТУВАЛЬНИК ОСОБИСТІСНИЙ – сукупність методичних засобів для вивчення й оцінки окремих властивостей та проявів особистості. Кожна з методик являє собою стандартизовану анкету, що складається з набору пропозицій, зі змістом яких випробовуваний може погодитися або не погодитися. Питання сформульовані таким чином, щоб, відповідаючи на них, випробовуваний повідомляв про своє самопочуття, про типові форми поведінки в різних ситуаціях, оцінював свою особистість з різних точок зору, висвітлював особливості своїх взаємин із оточуючими тощо.

ОПИТУВАННЯ АНКЕТНЕ – метод соціально-психологічного дослідження за допомогою анкет. У соціальних науках проводиться для з'ясування біографічних даних, думок, ціннісних орієнтацій, соціальних установок та особистісних рис опитуваного.

ОПІР – сила і процес, що чинять витіснення і підтримують його за допомогою протидії переходові уявлень і симптомів з несвідомого у свідомість. Опір – вірна ознака конфлікту, що виходить з тих же вищих шарів і систем психіки, що у свій час здійснили це витіснення. Опір може бути тільки вираженням «Я», що

PERSONALITY QUESTIONNAIRE – a set of methodical tools for studying and evaluating individual properties and manifestations of personality. Each of the methods is a standardized questionnaire consisting of a set of propositions with the content of which the subject can agree or disagree. The questions are formulated in such a way that, by answering them, the subject reports on his well-being, typical forms of behavior in various situations, evaluates his personality from different points of view, highlights the peculiarities of his relationships with others, etc.

QUESTIONNAIRE SURVEY – a method of socio-psychological research using questionnaires. In the social sciences, it is conducted to find out the biographical data, opinions, value orientations, social attitudes and personal traits of the interviewee.

RESISTANCE – a force and process that exerts repression and supports it by counteracting the transition of ideas and symptoms from the unconscious to consciousness. Resistance is a sure sign of conflict, which comes from the same higher layers and systems of the psyche that at one time carried out this displacement. Resistance can only

у свій час зробило витіснення, а тепер бажає його зберегти.

ОПТИМІЗМ (від лат. optimum – найкращий) – як властивість особистості відображає пропорційний розвиток усіх психічних процесів, забезпечує людині життєрадісний світогляд, впевненість у прогресі суспільства, віру в людей, їхні сили і можливості, а також віру в свої сили та можливості як суб'єкта діяльності.

ОРГАНІЗАЦІЯ – психологічний аспект: диференційоване і взаємно упорядковане об'єднання індивідів та груп, що діють на базі спільних цілей, інтересів та програм. Розрізняють: 1. організацію формальну, що має адміністративно-юридичний статус і ставить індивіда в залежність від знеособлених функціональних зв'язків та норм поведінки; 2. організацію неформальну, що являє собою спільність людей, які об'єднуються за особистим вибором та безпосередніми позаслужбовими контактами.

ОРІЄНТАЦІЯ ГЕТЕРОСЕКСУАЛЬНА (від грец. ἕτερος – інший та лат. sexus – стать) – потяг до суб'єктів протилежної статі.

be an expression of the «I» that at one time made the displacement, and now wishes to preserve it.

OPTIMISM – as a personality trait reflects the proportional development of all mental processes, provides a person with a cheerful outlook, confidence in the progress of society, faith in people, their strengths and opportunities, as well as faith in one's own strengths and opportunities as a subject of activity.

ORGANIZATION – a psychological aspect: a differentiated and mutually ordered association of individuals and groups acting on the basis of common goals, interests and programs. They are distinguished: 1) formal organization, which has an administrative and legal status and makes the individual dependent on impersonal functional relationships and norms of behavior; 2) informal organization, which is a community of people who come together by personal choice and direct non-work contacts.

HETEROSEXUAL ORIENTATION – attraction to subjects of the opposite sex.

ОРІЄНТАЦІЯ ГОМОСЕКСУАЛЬНА – потяг до суб'єктів тієї ж самої статі.

ОРІЄНТАЦІЯ ПРОФЕСІЙНА – комплекс психолого-педагогічних і медичних заходів, спрямованих на оптимізацію працевлаштування молоді відповідно до бажань, схильностей і сформованих здібностей, а також з урахуванням потреб народного господарства і всього суспільства.

ОРІЄНТАЦІЯ ПСИХОСЕКСУАЛЬНА – спрямованість статевого потягу, процес його розвитку і форми реалізації. Її формування охоплює пубертатний (12–18 років) і перехідний (16–26 років) періоди сексуальності.

ОРІЄНТАЦІЯ ЦІННІСНА – поняття соціальної психології, яке використовується в двох значеннях: 1. ідеологічні, політичні, моральні, естетичні та ін. підстави оцінок суб'єктом дійсності й орієнтації в ній; 2. спосіб диференціації об'єктів індивідом за їхньою значимістю. Ціннісні орієнтації формуються при засвоєнні соціального досвіду (див. Соціалізація) і виявляються в цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах та інших проявах особистості. У структурі діяльності вони тісно пов'язані з її пізнавальними і вольовими сторонами.

HOMOSEXUAL ORIENTATION – attraction to subjects of the same sex.

PROFESSIONAL ORIENTATION – a set of psychological, pedagogical and medical measures aimed at optimizing the employment of young people in accordance with their wishes, inclinations and developed abilities, as well as taking into account the needs of the national economy and society as a whole.

PSYCHOSEXUAL ORIENTATION – the orientation of sexual drive, the process of its development and forms of realization. its formation covers puberty (12–18 years) and transitional (16–26 years) periods of sexuality.

VALUE ORIENTATION – a concept of social psychology that is used in two meanings: 1) ideological, political, moral, aesthetic, etc. the basis of the subject's assessment of reality and its orientation; 2) the way of differentiating objects by the individual according to their significance. Value orientations are formed during the assimilation of social experience (see Socialization) and are manifested in goals, ideals, beliefs, interests and other manifestations of personality. In the structure of activity, they are closely related to its cognitive and volitional aspects.

ОСОБИСТІТЬ – феномен суспільного розвитку, конкретна жива людина, яка має свідомість і самосвідомість. До структури особистості входять всі психологічні характеристики людини і всі морфофізіологічні особливості її організму. Популярність і стійкість такого розширеного розуміння в літературі пояснюється, напевно, його подібністю до повсякденного значення цього слова.

ОЦІНКА – вимірювання індивідуальних відмінностей, пов'язаних з характерними особистісними рисами.

ОЧІКУВАНИЙ НАСЛІДОК – засноване на попередньому досвіді очікування того, що певна поведінка призведе до специфічного наслідку.

ОЧІКУВАННЯ – віра людини в те, що те або інше підкріплення буде мати місце залежно від специфічної поведінки в специфічній ситуації.

PERSONALITY – a phenomenon of social development, a concrete living person who has consciousness and self-awareness. The personality structure includes all psychological characteristics of a person and all morphophysiological features of his organism. The popularity and persistence of such an expanded understanding in literature is probably explained by its similarity to the everyday meaning of the word.

ASSESSMENT – measurement of individual differences associated with characteristic personality traits.

ANTICIPATED CONSEQUENCE – an expectation based on previous experience that a certain behavior will lead to a specific consequence.

EXPECTATION – a person's belief that this or that reinforcement will take place depending on a specific behavior in a specific situation.

П

ПАМ'ЯТЬ (від лат. *reminīscor* – пригадувати) – процеси організації та збереження минулого досвіду, що дозволяють повторне використання його в діяльності або повернення до сфери свідомості. Пам'ять пов'язує минуле суб'єкта з його сьогоденням та майбутнім і є найважливішою пізнавальною функцією, що лежить в основі розвитку і навчання. Пам'ять є основою будь-якого психічного явища.

ПАМ'ЯТЬ ДОВГОСТРОКОВА – підсистема пам'яті, що забезпечує тривале утримання знань, збереження умінь та навичок; для неї є характерним величезний обсяг збереженої інформації. Фізіологічно пов'язується зі зміною структури білка рибонуклеїнових кислот. Основним механізмом уведення даних до довгострокової пам'яті та їхньої фіксації звичайно вважають повторення, здійснюване на рівні пам'яті короткочасної. Проте суто механічне повторення не приводить до стійкого запам'ятовування. До того ж повторення служить необхідною умовою фіксації даних у пам'яті лише у випадку вербальної інформації або інформації, яка легко вербалізується.

MEMORY – processes of organization and preservation of past experience, which allow its repeated use in activities or return to the sphere of consciousness. Memory connects the subject's past with his present and future and is the most important cognitive function underlying development and learning. Memory is the basis of any mental phenomenon.

LONG-TERM MEMORY – a subsystem of memory that ensures long-term retention of knowledge, preservation of skills and abilities; it is characterized by a huge amount of stored information. It is physiologically associated with a change in the protein structure of ribonucleic acids. Repetition, carried out at the level of short-term memory, is usually considered the main mechanism for entering data into long-term memory and their fixation. However, purely mechanical repetition does not lead to permanent memorization. In addition, repetition serves as a necessary condition for data fixation in memory only in the case of verbal information or information that is easily verbalized.

ПАМ'ЯТЬ ОБРАЗНА – поділяється на пам'ять зорову, слухову та рухову. Рівень їх розвитку у індивіда неоднаковий, що дозволяє говорити про перевагу одного з цих видів пам'яті.

ПАМ'ЯТЬ ОПЕРАТИВНА – відрізняється від короткочасної пам'яті тим, що безпосередньо включена до регулювання діяльності для утримання її проміжних результатів.

ПАМ'ЯТЬ СЕНСОРНА – гіпотетична підсистема пам'яті, що забезпечує утримання протягом дуже короткого часу (звичайно менше однієї секунди) продуктів сенсорної переробки інформації, що надходить в органи відчуттів.

ПАНІКА (від грец. πανικός – підсвідомий жах, який вселяється богом лісів Паном) – страх, сум'яття, що раптово охоплює людину або масу людей.

ПАНІКА МАСОВА – один із видів поведінки натовпу. Психологічно характеризується станом масового страху перед реальною або уявлюваною небезпекою, що наростає в міру взаємного зараження, блокуючи здатність раціонально оцінити обстановку, мобілізувати волю й організувати спільну протидію.

PICTURE MEMORY – is divided into visual, auditory and motor memory. The level of their development in an individual is not the same, which allows us to talk about the superiority of one of these types of memory.

OPERATING MEMORY – differs from short-term memory in that it is directly included in the regulation of activity to maintain its intermediate results.

SENSORY MEMORY – a hypothetical subsystem of memory, which ensures retention for a very short time (usually less than one second) of the products of sensory processing of information received by the sense organs.

PANIC – fear, confusion that suddenly covers a person or a mass of people.

MASS PANIC – one of the types of crowd behavior. Psychologically, it is characterized by a state of mass fear of real or imagined danger, which increases as mutual infection occurs, blocking the ability to rationally assess the situation, mobilize the will, and organize joint counter-measures.

ПАРАМНЕЗІЯ – хворобливий психічний стан, для якого характерні обмани пам'яті, «помилкові спогади»; найчастіше це розлади пам'яті, за яких те, що відбувається в даний момент, здається знайомим, колись пережитим.

ПАРАНОЯ (від ат. *paranoia* та грец. *παράνοια* утворене з прийменника *παρά* – поруч, біля та іменника *νόος* – думка, розум) – хронічне психічне захворювання, що характеризується нав'язливими систематизованими маревними ідеями, які опановують свідомість хворого й зумовлюють його дії.

ПАРАПСИХОЛОГІЯ – галузь психологічних досліджень, що вивчає в основному форми чутливості, які забезпечують способи приймання інформації, що неможливо пояснити діяльністю органів відчуттів, а також відповідні форми впливів однієї живої істоти на іншу.

ПАРАФАЗІЯ – порушення мовного висловлення, що проявляється в неправильному вживанні окремих звуків (літер) або слів в усному та писемному мовленні.

PARAMNESIA – a painful mental condition, which is characterized by memory deceptions, «false memories»; most often these are memory disorders, dreams in which what is happening at the moment seems familiar, once experienced.

PARANOIA – a chronic mental illness characterized by obsessive, systematized delusional ideas that dominate the patient's consciousness and determine his actions.

PARAPSYCHOLOGY – a branch of psychological research that mainly studies the forms of sensitivity that provide ways of receiving information that cannot be explained by the activity of the senses, as well as the corresponding forms of influence of one living being on another.

PARAPHASIA – a violation of language expression, manifested in the incorrect use of individual sounds (letters) or words in oral and written speech.

ПАТОПСИХОЛОГІЯ – розділ в медичній психології, що вивчає закономірності розпаду психічної діяльності та властивостей особистості під час хвороби. Аналіз патологічних змін здійснюють на основі зіставлення з характером формування і перебігу психічних процесів, станів та властивостей особистості в нормі.

ПЕДОЛОГІЯ (від грец. παιδός – дитина й грец. λόγος – наука) – напрямок у психології та педагогіці, зумовлений поширенням еволюційних ідей, а також розвитком прикладних галузей психології й експериментальної педагогіки.

ПЕРВЕРСІЯ (від лат. perversiō – перегортання) – 1. загальна назва ряду збочень статевого інстинкту – гомосексуалізму, ексгібіціонізму, садизму; 2. незалежний компонент потягу, що заміняє нормальну сексуальну мету своєю власною.

ПЕРЕЖИВАННЯ – 1. Будь-який емоційно забарвлений стан і явище дійсності, які відчуває суб'єкт і які безпосередньо представлені в його свідомості й виступають для нього як життєва подія. 2. Наявність прагнень, устремлень та бажань, що представляють в індивідуальній сві-

PATHOPSYCHOLOGY – a section in medical psychology that studies the patterns of decay of mental activity and personality properties during illness. The analysis of pathological changes is carried out on the basis of a comparison with the nature of the formation and course of mental processes, states and properties of the personality in the norm.

PEDODOLOGY – a direction in psychology and pedagogy caused by the spread of evolutionary ideas, as well as the development of applied fields of psychology and experimental pedagogy.

PERVERSION – 1. the general name of a number of perversions of the sexual instinct – homosexuality, exhibitionism, sadism; 2. an independent component of drive that replaces the normal sexual goal with its own.

EXPERIENCE – 1. Any emotionally colored state and phenomenon of reality that the subject feels and which are directly presented in his consciousness and act as a life event for him. 2. The presence of aspirations, aspirations and desires, which represent in the individual consciousness the

домості процес вибору суб'єктом мотивів і цілей його діяльності й тим самим сприяють усвідомленню ставлення особистості до подій, що відбуваються в її житті.

ПЕРЕКОНАНІСТЬ – особлива якість особистості, яка визначає загальну спрямованість усієї її діяльності та ціннісних орієнтацій і виступає регулятором її свідомості та поведінки. Виражається в суб'єктивному ставленні особистості до своїх вчинків і переконань, пов'язаному з глибокою та обґрунтованою впевненістю в істинності знань, принципів та ідеалів, якими вона керується.

ПЕРЕКОНАННЯ – 1. Усвідомлена потреба особистості, що спонукає її діяти згідно зі своїми ціннісними орієнтаціями. Зміст потреб, що виступають у формі переконань, відбиває певне розуміння природи і суспільства. Утворює впорядковану систему поглядів, сукупність переконань, виступає як світогляд. 2. Метод впливу на свідомість особистості через звернення до її власного критичного судження, використовується у комунікації. Основу методу переконань складає добір, логічне упорядкування фактів і висновків відповідно до єдиної функціональної задачі.

process of the subject's choice of motives and goals of his activity and thus contribute to the awareness of the individual's attitude to the events taking place in his life.

CONVICTION – a special quality of an individual that determines the general direction of all his activities and value orientations and acts as a regulator of his consciousness and behavior. It is expressed in the individual's subjective attitude to his actions and beliefs, associated with a deep and well-founded confidence in the truth of the knowledge, principles and ideals that guide him.

BELIEFS – 1. The perceived need of the individual, which prompts him to act in accordance with his value orientations. The content of needs, appearing in the form of beliefs, reflects a certain understanding of nature and society. It forms an ordered system of views, a set of beliefs, acts as a worldview. 2. The method of influencing an individual's consciousness through appeal to his own critical judgment is used in communication. The basis of the belief method is the selection, logical arrangement of facts and conclusions in accordance with a single functional task.

ПЕРЕНЕСЕННЯ – спонтанне ставлення людини до людини, що характеризується несвідомим переносом на неї позитивних або негативних почуттів, які сформувалися раніше у взаємодії з іншими людьми.

ПЕРЕШКОДА – у кожній перешкоді виділяються два аспекти: 1. її об'єктивна частина, викликана незалежними від суб'єкта непсихологічними причинами; 2. суб'єктивна, задана особливостями конкретної людини. Відповідно виділяються: 1. перешкоди зовнішні; 2. перешкоди внутрішні.

ПЕРІОД ПУБЕРТАТНИЙ – період статевого дозрівання.

ПЕРСОНА (від лат. persona – маска) – 1. особа, особистість; 2. архетип у теорії К. Юнга, що означає ролі, які люди виконують відповідно до соціальних вимог з боку оточуючих; «публічна персона» людини, яку бачать оточуючі.

ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ (від лат. persona – маска) – процес, у результаті якого суб'єкт одержує ідеальну представленість у життєдіяльності інших людей і може виступити в суспільному житті як особистість.

TRANSFERENCE – a spontaneous attitude of a person to a person, characterized by the unconscious transfer of positive or negative feelings that were formed earlier in interaction with other people.

OBSTACLE – in each obstacle, two aspects are distinguished: 1) its objective part, caused by non-psychological reasons independent of the subject; 2) subjective, determined by the characteristics of a specific person. Accordingly, the following are distinguished: 1) external obstacles; 2) internal obstacles.

PUBERTATE PERIOD – the period of puberty.

PERSON – 1. person, personality; 2. archetype in K. Jung's theory, which means the roles that people perform in accordance with social requirements from others; the «public persona» of a person seen by others.

PERSONALIZATION – a process as a result of which the subject receives an ideal representation in the life activities of other people and can appear in public life as an individual.

ПЕРСОНАЛІЗМ (від лат. persona – маска) – напрям, що вважає предметом психології особистість як особливу первинну реальність. Розвиток особистості персоналізм відносить на рахунок споконвічно властивого їй прагнення до самоактуалізації та внутрішнього самовдосконалення, а всі психічні процеси розглядає з точки зору досягнення цієї мети. Для персоналізму характерне ідеалістичне і теологічне пояснення цілісності й активності особистості.

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ – наділення тварин і рослин, абстрактних понять, неживих предметів і явищ природи людськими властивостями, представлення їх в особах.

ПЕРЦЕПЦІЯ (від лат. perceptio – сприйняття) – сприйняття, безпосереднє відображення об'єктивної дійсності органами відчуття.

ПЕСИМІЗМ (від лат. pessimus – найгірший) – світо-відчуття, перейняте глибоким смутком, безнадійністю, зневірою у кращому майбутньому; схильність в усьому бачити тільки погане.

PERSONALISM – a direction that considers personality as a special primary reality as the subject of psychology. Personalism attributes the development of personality to the inherent desire for self-actualization and internal self-improvement, and considers all mental processes from the point of view of achieving this goal. Personalism is characterized by an idealistic and theological explanation of the integrity and activity of the individual.

PERSONIFICATION – endowment of animals and plants, abstract concepts, inanimate objects and natural phenomena with human properties, their representation in persons.

PERCEPTION – perception, direct reflection of objective reality by sense organs.

PESSIMISM – a worldview imbued with deep sadness, hopelessness, despair in a better future; tendency to see only the bad in everything.

ПІДКРІПЛЕННЯ – безумовний подразник, що викликає біологічно значиму реакцію, при сполученні якої з попередньою дією її індиферентного стимулу виробляється класичний умовний рефлекс.

ПІДСВІДОМІСТЬ – узагальнене поняття, що позначає різні неусвідомлювані системи психіки.

ПІДХІД ДІЯЛЬНІСНИЙ – 1. Підхід діяльнісний до психологічної корекції формувался переважно у вітчизняній психологічній школі; припускає корекцію за рахунок організації спеціального навчання, у ході якого клієнт опановує психологічні засоби, що дозволяють на новому рівні здійснювати контроль і керування внутрішньою та зовнішньою активністю. 2. Підхід діяльнісний до вивчення психіки: 1. принцип вивчення психіки, в основу якого покладено категорію предметної діяльності; 2. теорія, що розглядає психологію як науку про породження, функціонування та структуру психічного відображення в діяльності індивідів. Основні принципи діяльнісного підходу: 1. принципи розвитку, історизму, предметності; 2. принцип активності, що включає в себе надситуативну активність як специфічну особливість людської психіки; 3. принцип

REINFORCEMENT – an unconditioned stimulus that causes a biologically significant reaction, when combined with the previous effect of its indifferent stimulus, a classic conditioned reflex is produced.

CONSCIOUSNESS – a generalized concept denoting various unconscious systems of the psyche.

ACTIVE APPROACH – 1. The active approach to psychological correction was formed mainly in the domestic psychological school; suggests correction through the organization of special training, during which the client acquires psychological tools that allow controlling and managing internal and external activity at a new level. 2. Activity-based approach to the study of the psyche: 1) the principle of the study of the psyche, which is based on the category of subject activity; 2) a theory that considers psychology as a science of generation, functioning and structure of mental reflection in the activity of individuals. The main principles of the activity approach: 1) principles of development, historicism, objectivity; 2) the principle of activity, which includes supra-situational activity as a specific feature of the human psyche; 3) the principle of interioriza-

інтеріоризації-екстеріоризації як механізмів засвоєння суспільно-історичного досвіду; 4. принцип єдності організації зовнішньої та внутрішньої діяльності; 5. принцип системного аналізу психіки; 6. принцип залежності психічного відображення від місця відбиваного об'єкта в структурі діяльності.

ПІДХІД ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ГУМАНІСТИЧНИЙ – сюди відносяться ті теорії й похідні від них системи особистісної корекції, які засновані на філософії екзистенціалізму, що підкреслює важливість проблем людського становлення і відповідальності за своє становлення.

ПІДХІД МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ – підхід до особистості, що підкреслює важливість взаємодії різних галузей науки, тобто внеску, що можуть зробити соціологи, антропологи, етологи та інші вчені у розуміння поведінки людини.

ПІДХІД ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ – охоплює різні напрямки психоаналізу, що при всій розбіжності зберігають загальну спрямованість терапії. Спрямований допомогти клієнтові виявити неусвідомлювані причини тяжких переживань і хворобливих проявів способом їхнього пророблення в різних формах.

tion-exteriorization as mechanisms of assimilation of socio-historical experience; 4) the principle of unity of organization of external and internal activities; 5) the principle of systematic analysis of the psyche; 6) the principle of dependence of mental reflection on the location of the reflected object in the structure of activity.

EXISTENTIAL-HUMANISTIC APPROACH – this includes those theories and personal correction systems derived from them, which are based on the philosophy of existentialism, which emphasizes the importance of the problems of human development and responsibility for one's development.

INTERDISCIPLINARY APPROACH – an approach to the individual that emphasizes the importance of the interaction of different fields of science, that is, the contribution that sociologists, anthropologists, ethologists and other scientists can make to the understanding of human behavior.

PSYCHOANALYTIC APPROACH – covers different directions of psychoanalysis, which, despite all the differences, maintain the general focus of therapy. It is aimed at helping the client to discover the unconscious causes of difficult experiences and painful manifestations by working through them in various forms.

ПІДХІД ТІЛЕСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ – принцип лікування душі через вплив на тіло стає усе більш розповсюдженим.

ПІДХІД ТРАНСПЕРСОНАЛЬНИЙ – спрямований на допомогу при змінених станах свідомості. Головна відмітна риса підходу – це модель душі, у якій визнаються значимість духовного та космічного вимірів і можливостей еволюції свідомості, а також готовність піти за клієнтом у нові сфери досвіду.

ПІЗНАВАЛЬНІ (КОГНІТИВНІ) ПРОЦЕСИ – розумові процеси, що забезпечують людині здатність як до пояснення, так і передбачення навколишньої дійсності.

ПІЗНАВАННІСТЬ – вихідне положення про те, що принципи керування поведінкою людини будуть зрештою відкриті завдяки науковому пізнанню.

ПІСЛЯДІЯ – її закономірності показують, як впливає попередній стимул на наступні.

ПЛАЦЕБО-ЕФЕКТ (від лат. placebo – я сподобаюся) – зміна у фізіологічному або психологічному стані

BODY-ORIENTED APPROACH – the principle of healing the soul through the influence on the body is becoming more and more widespread.

THE TRANSPERSONAL APPROACH – is aimed at helping with altered states of consciousness. The main distinguishing feature of the approach is a model of the soul, which recognizes the importance of spiritual and cosmic dimensions and the possibilities of the evolution of consciousness, as well as the willingness to follow the client into new areas of experience.

COGNITIVE (COGNITIVE) PROCESSES – mental processes that provide a person with the ability to both explain and predict the surrounding reality.

KNOWLEDGE – the premise that the principles governing human behavior will eventually be discovered through scientific knowledge.

CONSEQUENCE – its regularities show how the previous stimulus affects the following ones.

PLACEBO EFFECT – a change in the physiological or psychological state of the subject caused by the placebo

суб'єкта, що викликається способом плацебо. Плацебо-ефект використовують у психотерапії та у деяких експериментальних психологічних задачах.

ПОВЕДІНКА – властива живим істотам взаємодія із середовищем, опосередкована їхньою зовнішньою (руховою) і внутрішньою (психічною) активністю. Термін застосовується як до окремих осіб, індивідів, так і до їх сукупностей (поведінка біологічного виду, соціальної групи).

ПОВЕДІНКА ВІДХИЛЕНА – система вчинків або окремі вчинки, що суперечать прийнятим у суспільстві правовим або моральним нормам.

ПОВЕДІНКА ПРОЕКТИВНА – поведінка, перекручена проявами проекції; ступінь апперцептивного перекручування зумовлюється і невизначеністю перцептивного матеріалу, й індивідуальними особливостями сприймаючого, залежними також від його афективного стану і мотивації. Цей тип поведінки найбільш чітко діагностується інтерпретативними тестами.

method. The placebo effect is used in psychotherapy and in some experimental psychological tasks.

BEHAVIOR – interaction with the environment characteristic of living beings, mediated by their external (motor) and internal (mental) activity. The term is applied both to individual persons and to their aggregates (behavior of a biological species, social group).

ABNORMAL BEHAVIOR – a system of actions or individual actions that contradict the legal or moral norms accepted in society.

PROJECTIVE BEHAVIOR – behavior distorted by manifestations of projection; the degree of apperceptive distortion is determined by the uncertainty of the perceptual material and the individual characteristics of the perceiver, which also depend on his affective state and motivation. This type of behavior is most clearly diagnosed by interpretive tests.

ПОВТОРЕННЯ – відтворення засвоєних знань та дій для полегшення їхнього запам'ятовування. У загальній психології розглядається в зв'язку з дослідженнями пам'яті. Вивчається як засіб установлення нових смислових зв'язків, розкриття нових відносин у предметі, актуалізації тих чи інших способів діяльності. Інша функція повторення – удосконалювання дій за різними параметрами, виконання спеціальних вправ і повторення дії в умовах, що змінюються, забезпечують набуття таких якостей, як узагальненість та усвідомленість. Багаторазове повторення дії в стереотипних умовах призводить до утворення автоматизму.

ПОДРАЗЛИВІСТЬ – здатність організмів реагувати на біологічно значимі впливи. Зміна фізіологічного стану цілісного організму, його органів, тканин або клітин під тиском зовнішніх впливів, названих подразниками. Мінімальна величина подразника, достатня для виникнення такої зміни, називається порогом сприйняття.

ПОДРАЗНИК – будь-який матеріальний агент, зовнішній або внутрішній, усвідомлюваний або неусвідомлюваний, виступаючий як умова наступних змін

REPETITION – reproduction of learned knowledge and actions to facilitate their memorization. In general psychology, it is considered in connection with memory research. It is studied as a means of establishing new semantic connections, revealing new relations in the subject, updating certain methods of activity. Another function of repetition is the improvement of actions according to various parameters. Performing special exercises and repeating actions in changing conditions ensure the acquisition of such qualities as generalization and awareness. Repeated action in stereotyped conditions leads to the formation of automatism.

SENSITIVITY – the ability of organisms to respond to biologically significant influences. A change in the physiological state of an entire organism, its organs, tissues or cells under the pressure of external influences called irritants. The minimum amount of stimulus sufficient to cause such a change is called the threshold of perception.

IRRIGATOR – any material agent, external or internal, conscious or unconscious, acting as a condition for subsequent changes in the body's state. This concept is related to

стану організму. Це поняття споріднене з поняттями стимулу і сигналу. При наявності фіксованого причинно-наслідкового зв'язку між даною подією і наступними змінами в стані організму подразник виступає як стимул, а відповідна зміна – як реакція.

ПОЗИЦІЯ (від лат. *positio* – установка; положення) – 1. Стійка система відносин людини до певних сторін дійсності, що проявляється у відповідній поведінці та вчинках. 2. Інтегральна, найбільш узагальнена характеристика положення індивіда в статусно-рольовій внутрішньогруповій структурі.

ПОЗИЦІЯ СОЦІАЛЬНА – 1. Місце, положення індивіда або групи в системі відносин у суспільстві, обумовлене рядом специфічних ознак, яке регламентує стиль поведінки. Функціональне місце, що може зайняти людина відносно інших людей. Насамперед характеризується сукупністю прав і обов'язків. Зайнявши таку позицію, людина повинна виконувати певну соціальну роль. 2. Погляди, уявлення, установки і диспозиції особистості щодо умов власної життєдіяльності, які реалізуються і відстоюються нею в референтних групах. У цьому значенні передає сутнісну характе-

the concepts of stimulus and signal. If there is a fixed cause-and-effect relationship between this event and subsequent changes in the state of the organism, the stimulus acts as a stimulus, and the corresponding change acts as a reaction.

POSITION – 1. A stable system of human relations to certain aspects of reality, manifested in appropriate behavior and actions. 2. Integral, the most generalized characteristic of an individual's position in the status-role intragroup structure.

SOCIAL POSITION – 1. The place, position of an individual or group in the system of relations in society, determined by a number of specific features, which regulates the style of behavior. A functional place that a person can occupy in relation to other people. First of all, it is characterized by a set of rights and obligations. Taking such a position, a person must fulfil a certain social role. 2. Views, ideas, attitudes and dispositions of the individual regarding the conditions of his own life, which are implemented and defended by him in reference groups. In this sense, it conveys the essential characteristic of the concept of the

ристику поняття соціальної ситуації розвитку як єдності суб'єктивного і об'єктивного в особистості, яке формується в спільній діяльності. Соціальна позиція відбиває ідею ієрархічної організації особистості.

ПОКАРАННЯ – пред'явлення анерспінних стимулів, які впливають із небажаної поведінки та зменшують імовірність її повторення.

ПОЛЯРИЗАЦІЯ ГРУПОВА – соціально-психологічний феномен, що виникає як результат групової дискусії, у ході якої різномірні думки і позиції учасників не згладжуються, а оформлюються в дві полярно протилежні позиції, що виключають компроміси. Під груповою поляризацією розуміють також посилення в результаті дискусії екстремальності групових рішень або суджень у порівнянні з усередненими. Величина поляризації тим значніша, чим більше зміщені первинні переваги членів групи від середніх значень.

ПОРІВНЯННЯ – одна з логічних операцій мислення. Завдання на порівняння предметів, зображень, понять широко використовуються в психологічних дослідженнях розвитку мислення і його порушень. Аналізуються використовувані для порівнянь підстави, легкість переходу від одного з них до іншого.

social situation of development as the unity of the subjective and objective in the individual, which is formed in joint activity. Social position reflects the idea of hierarchical organization of personality.

PUNISHMENT – presentation of anerspin stimuli that result from undesirable behavior and reduce the likelihood of its repetition.

GROUP POLARIZATION – a socio-psychological phenomenon that arises as a result of a group discussion, during which disparate opinions and positions of participants are not smoothed out, but formed into two polar opposite positions that exclude compromises. Group polarization also means an increase in the extremity of group decisions or judgments as a result of the discussion in comparison with the averaged ones. The amount of polarization is more significant, the more the primary preferences of the group members are shifted from the average values.

COMPARISON – one of the logical operations of thinking. Tasks for comparing objects, images, and concepts are widely used in psychological studies of the development of thinking and its disorders. The bases used for comparisons, the ease of transition from one of them to another are analyzed.

ПОРУШЕННЯ ТРАВМАТИЧНЕ – зовнішні збудження (зовнішні травми), досить сильні, щоб поламати захист від подразнення і переповнити психічний апарат великою кількістю подразнень, що травмують психіку.

ПОСТФРЕЙДИЗМ – збірне поняття, що позначає сукупність різноманітних реформаторських, модерністських та інших напрямків, плинів і шкіл, що так чи інакше поділяють і розвивають ідеї Фрейда, фрейдизму, психоаналізу. До них можна віднести індивідуальну, аналітичну психологію, сексуально-економічну соціологію, неофрейдизм, неопсихоаналіз, еґо-психологію, соціометрію, психоісторію та деякі інші.

ПОТРЕБА – 1. вихідна форма активності живих істот. Динамічне утворення, що організує і спрямовує пізнавальні процеси, уяву та поведінку; 2. набір різних видів поведінки, спільним для яких є те, як саме вони здобувають подібні підкріплення (наприклад, визнання, любов і прихильність). Потреба – це основна рушійна сила розвитку людини, яка збуджує потяг.

ПОТЯГ – інстинктивне бажання, що спонукає індивіда діяти н напрямку задоволення цього бажання.

TRAUMATIC DISORDER – external stimuli (external injuries) strong enough to break the protection against irritation and overwhelm the mental apparatus with a large number of stimuli that injure the psyche.

POST-FREUDISM – a collective concept denoting a set of various reformist, modernist, and other directions, currents, and schools that in one way or another share and develop the ideas of Freud, Freudianism, and psychoanalysis. These include individual, analytical psychology, sexual-economic sociology, neo-Freudianism, neo-psychoanalysis, ego-psychology, sociometry, psychohistory and some others.

NEED – 1. the original form of activity of living beings. A dynamic formation that organizes and directs cognitive processes, imagination and behavior; 2. a set of different behaviors that have in common how they obtain similar reinforcements (eg, recognition, love, and affection). Need is the main driving force of human development, which excites drive.

DRIVE – an instinctive desire that prompts an individual to act in the direction of satisfying this desire. A mental

Психічний стан, що виражає педифереїційовану, неусвідомлену або недостатньо усвідомлену потребу суб'єкта.

ПОЧУТТЯ – одна з основних форм переживання людиною свого ставлення до предметів і явищ дійсності, що відрізняється відносною сталістю. На відміну від ситуативних емоцій і афектів, які відбивають суб'єктивне значення предметів у конкретних сформованих умовах, почуття виділяють явища, що мають стабільну мотиваційну значимість.

ПРАГНЕННЯ – первинне спонукання, почуттєве переживання потреби і тяжіння до об'єкта. Залежно від міри усвідомлення, воно, як динамічна тенденція, виражається у вигляді потягу або бажання.

ПРАГНЕННЯ ДО ПЕРЕВАГИ – прагнення до подолання власних недоліків і найбільш повного розкриття свого потенціалу.

ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ – потенційна можливість індивіда виконувати доцільну діяльність на заданому рівні ефективності протягом певного часу. Залежить від зо-

state expressing a pedifereized, unconscious or insufficiently conscious need of the subject.

FEELINGS – one of the main forms of a person's experience of his attitude to objects and phenomena of reality, which is characterized by relative constancy. In contrast to situational emotions and affects, which reflect the subjective meaning of objects in specific conditions, feelings highlight phenomena that have stable motivational significance.

DESIRE – a primary urge, a sensory experience of need and attraction to an object. Depending on the degree of awareness, it, as a dynamic tendency, is expressed in the form of a craving or desire.

STRIVING TO ADVANCE – striving to overcome one's own shortcomings and to fully reveal one's potential.

WORKING CAPACITY – the potential ability of an individual to perform appropriate activities at a given level of efficiency for a certain period of time. It depends on the ex-

вншніх умов діяльності та психофізіологічних ресурсів індивіда. Для тривалої діяльності типовими є наступні стадії працездатності: 1. впрацьовування; 2. оптимальна працездатність; 3. некомпенсована і компенсована втомленості; 4. кінцевий «порив».

ПРАЦЬОВИТІСТЬ – риса характеру, що полягає в позитивному ставленні до процесу трудової діяльності. Проявляється в активності, ініціативності, сумлінності, захопленості й задоволеності самим процесом праці. Відбиває рівень інтеграції та генералізації позитивних психічних властивостей, відносин і вольових дій людини, що виявляються в бажанні й умінні бути корисним суспільству, у творчому завязтті, ініціативності, організованості й відповідальності перед колективом за свої дії та поведінку. У психологічному плані працьовитість передбачає ставлення до праці як до основного сенсу життя, потребу і звичку трудитися.

ПРАЦЯ КОЛЕКТИВНА – в її умовах вперше з'являються такі операції, які не спрямовані безпосередньо на предмет потреби (біологічний мотив), а націлені на деякий проміжний результат.

ternal conditions of activity and psychophysiological resources of the individual. For long-term activity, the following stages of work capacity are typical: 1) employment; 2) optimal performance; 3) uncompensated and compensated fatigue; 4) final «rush».

DILIGENCE – a character trait that consists in a positive attitude to the process of labor activity. It manifests itself in activity, initiative, conscientiousness, enthusiasm and satisfaction with the work process itself. It reflects the level of integration and generalization of positive mental properties, relationships and volitional actions of a person, which are manifested in the desire and ability to be useful to society, in creative zeal, initiative, organization and responsibility to the team for one's actions and behavior. From a psychological point of view, hard work involves treating work as the main meaning of life, the need and habit of working.

COLLECTIVE WORK – in its conditions, such operations appear for the first time, which are not aimed directly at the object of need (biological motive), but are aimed at some intermediate result.

ПРЕДМЕТ – у ньому синтезовані різні фізичні й хімічні властивості, доступні відображенню на рівні відчуттів, проте однакові фізико-хімічні властивості можуть мати і несхожі предмети. Пізнання предметів або явищ передбачає відображення їхньої якісної визначеності.

ПРЕДМЕТНІСТЬ – закономірність сприйняття, у якій проглядається зв'язок із особливостями подразника і його психофізіологічними закономірностями. Визначається об'єктами зовнішнього світу.

ПРЕСТИЖ (від франц. prestige – авторитет, повага) – міра визнання суспільством заслуг індивіда; результат співвіднесення соціально значимих характеристик суб'єкта зі шкалою цінностей, що склалася в даній спільності.

ПРИГАДУВАННЯ – довільне викликання з пам'яті інформації про минуле, що думкою локалізується у часі та просторі. Розумові дії, пов'язані з пошуком, відновленням і викликанням необхідної інформації з довгострокової пам'яті. Процес, який вимагає зусиль для відтворення потрібного. Виступає як довільна форма спогаду.

SUBJECT – various physical and chemical properties are synthesized in it, available for reflection at the level of sensations, but dissimilar objects can have the same physical and chemical properties. Knowledge of objects or phenomena involves reflection of their qualitative certainty.

OBJECTIVITY – a regularity of perception, in which a connection with the features of the stimulus and its psychophysiological regularities can be seen. It is determined by the objects of the outside world.

PRESTIGE – a measure of society's recognition of an individual's merits; the result of the correlation of the socially significant characteristics of the subject with the scale of values that has developed in this community.

REMEMBERING – arbitrary recall of information about the past from memory, localized in time and space by thought. Mental actions related to searching, restoring and recalling the necessary information from long-term memory. A process that requires effort to reproduce the desired. Acts as an arbitrary form of memory.

ПРИГНІЧЕННЯ – своєрідний стан і процес, що характеризуються особливими психічними умовами, в силу яких частина душевних переживань, сновидінь не може бути усвідомлена.

ПРИДАТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНА – сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних і достатніх для досягнення суспільно прийнятої ефективності в певній професії. Не є даною людині споконвічно, але формується в навчанні та наступній професійній діяльності при наявності позитивної мотивації. Її виникненню і зміцненню сприяють система матеріальної і моральної стимуляції, задоволення, одержуване від діяльності, усвідомлення суспільної значимості її результатів.

ПРИНЦИП (від лат. principium – начало, первень, основа) – основне, вихідне положення якої-небудь теорії, вчення; керівна ідея, основне правило діяльності. У психології – це внутрішнє переконання, погляд на речі, що визначають норму поведінки.

ПРИНЦИП ПРОЕКЦІЇ – пов'язаний із уявленням про те, що в різноманітних проявах індивіда втілю-

REPRESSION – a peculiar state and process characterized by special mental conditions, due to which part of mental experiences and dreams cannot be realized.

PROFESSIONAL FITNESS – a set of mental and psychophysiological characteristics of a person, necessary and sufficient to achieve socially acceptable efficiency in a certain profession. It is not given to a person originally, but is formed in education and subsequent professional activity in the presence of positive motivation. Its emergence and strengthening are facilitated by the system of material and moral stimulation, satisfaction received from activity, awareness of the social significance of its results.

PRINCIPLE – the basic, initial position of any theory, doctrine; guiding idea, basic rule of activity. In psychology, this is an internal belief, a view of things that determines the norm of behavior.

PRINCIPLE OF PROJECTION – is related to the idea that in various manifestations of an individual, his person-

ється його особистість, в тому числі приховані, неусвідомлювані спонукання, прагнення, переживання і конфлікти, що відбиваються на його творчості, тлумаченні подій, висловленнях, наданні переваги. Частково це збігається з психоаналітичним розумінням проєкції, але в цілому трактується ширше.

ПРИНЦИП СИСТЕМНОСТІ – у психології – це методологічний підхід до аналізу психічних явищ, коли явище розглядається як система (що не зводиться до суми своїх елементів), яка має певну структуру, властивості ж кожного елемента визначаються його місцем у структурі. Принцип системності являє собою застосування до окремої сфери загальнонаукового принципу системності. Ідеї принципу системності по-різному розроблялися представниками різних психологічних шкіл та напрямків.

ПРИНЦИП СТАЛОСТІ – один із принципів регуляції психічної діяльності; припущення, що психіка має тенденцію утримувати наявну кількість збудження на якомога більш низькому або, щонайменше, постійному рівні. У цій тенденції і полягає принцип сталості.

ality is embodied, including hidden, unconscious urges, aspirations, experiences and conflicts, which are reflected in his creativity, interpretation of events, statements, giving preference. In part, this coincides with the psychoanalytic understanding of projection, but in general it is interpreted more broadly.

PRINCIPLE OF SYSTEMATICITY – in psychology, it is a methodological approach to the analysis of mental phenomena, when the phenomenon is considered as a system (not reduced to the sum of its elements), which has a certain structure, while the properties of each element are determined by its place in the structure. The principle of systematicity is the application of the general scientific principle of systematicity to a separate sphere. The ideas of the principle of systematicity were developed in different ways by representatives of different psychological schools and directions.

THE PRINCIPLE OF STABILITY is one of the principles of mental activity regulation; the assumption that the psyche tends to keep the available amount of arousal as low as possible or at least constant. The principle of sustainability lies in this tendency.

ПРИРОДНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ – ретельне спостереження за поведінкою у реальних умовах життя, без прямого втручання дослідника.

ПРИСТОСУВАННЯ – існують два принципово різні способи пристосування організмів до змін умов середовища: 1. шляхом зміни побудови і функціонування органів; цей спосіб – загальний для рослин і тварин; 2. шляхом зміни поведінки без зміни організації.

ПРОАКТИВНІСТЬ – вихідне положення про те, що причини поведінки людини містяться в ній самій.

ПРОБЛЕМА (від грец. προβάλλω – кидаю вперед) – усвідомлення неможливості вирішити труднощі й протиріччя, що виникли вданій ситуації, засобами наявного знання і досвіду. Проблема, як і задача, бере початок у проблемній ситуації. Проте проблемна ситуація, як психологічна категорія, зумовлює лише початкову стадію розумової взаємодії суб'єкта з об'єктом – стадію, пов'язану з породженням пізнавального мотиву і висунуванням попередніх гіпотез про способи вирішення проблемної ситуації. Перевірка цих гіпотез призводить до того, що проблемна ситуація перетворюється на проблему або задачу.

NATURAL OBSERVATION – careful observation of behavior in real life conditions, without direct intervention of the researcher.

ADAPTATION – there are two fundamentally different ways of adapting organisms to changes in environmental conditions: 1) by changing the structure and functioning of organs; this method is common to plants and animals; 2) by changing behavior without changing the organization.

PROACTIVITY – the starting point that the reasons for a person's behavior are contained in him.

PROBLEM – the awareness of the impossibility of solving the difficulties and contradictions that have arisen in a given situation by the means of available knowledge and experience. A problem, like a task, originates in a problematic situation. However, a problematic situation, as a psychological category, determines only the initial stage of the subject's mental interaction with the object – the stage associated with the generation of a cognitive motive and the putting forward of preliminary hypotheses about ways to solve a problematic situation. Testing these hypotheses leads to the fact that a problematic situation turns into a problem or problem.

ПРОБЛЕМА ПСИХОФІЗИЧНА (проблема психофізіологічна) – надзвичайно складна, її остаточне і загальноприйняте рішення не знайдене і дотепер.

ПРОГНОЗУВАННЯ ІМОВІРНІСНЕ – передбачення майбутнього, засноване на імовірнісній структурі минулого досвіду та інформації про наявну ситуацію. Прогнозування імовірнісне вивчається в рамках фізіології активності.

ПРОГРЕС ПСИХІЧНИЙ – поступальний розвиток психіки особистості й людства в цілому в напрямку посилення Над-Я і внутрішньої саморегуляції при певному зменшенні зовнішнього примушення.

ПРОДУКТИВНІСТЬ – властива середньому вікові риса, що відбиває турботу про благополуччя наступного покоління і благополуччя суспільства, в якому це покоління буде жити і працювати.

ПРОЕКТИВНІ МЕТОДИ – клас психологічних тестів, при виконанні яких випробовувані відповідають на неоднозначні й неструктуровані стимули, що дозволяє виявляти їхні потреби, почуття і конфлікти.

PSYCHOPHYSICAL PROBLEM (psychophysiological problem) – extremely complex, its final and generally accepted solution has not been found until now.

PROBABILITY FORECASTING – a prediction of the future based on the probabilistic structure of past experience and information about the current situation. Probabilistic forecasting is studied within the framework of activity physiology.

MENTAL PROGRESS – progressive development of the psyche of the individual and humanity as a whole in the direction of strengthening the Superego and internal self-regulation with a certain reduction of external coercion.

PRODUCTIVITY – a middle-aged trait that reflects concern for the well-being of the next generation and the well-being of the society in which this generation will live and work.

PROJECTIVE METHODS – a class of psychological tests, during the performance of which subjects respond to ambiguous and unstructured stimuli, which allows to reveal their needs, feelings and conflicts.

ПРОЕКЦІЯ – захисний механізм, який полягає в тому, що індивідуум приписує іншим свої неприйнятні бажання. Розрізняють кілька видів проекції: 1. проекція класична, або захисна; 2. проекція атрибутивна; 3. проекція аутистична.

ПРОТИДІЯ – прояв протистояння і протиборства енергії потягу і «Я», що провокує появу невротичних симптомів.

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ – процес, що характеризується формуванням індивідуального стилю діяльності й включенням до системи виробничих і соціальних відносин.

ПРОФЕСІЙНА ПРИДАТНІСТЬ – імовірнісна характеристика, що відображує можливість людини оволодіти якою-небудь професійною діяльністю.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ – розглядається як процес, що охоплює весь період професійної діяльності особистості: від виникнення професійних намірів до виходу з трудової діяльності.

PROJECTION – a defense mechanism, which consists in the fact that the individual attributes his unacceptable desires to others. There are several types of projection: 1) classical or protective projection; 2) attributive projection; 3) autistic projection.

OPPOSITION – a manifestation of opposition and conflict between the drive energy and the «I», which provokes the appearance of neurotic symptoms.

PROFESSIONAL ADAPTATION – a process characterized by the formation of an individual style of activity and inclusion in the system of industrial and social relations.

PROFESSIONAL SUITABILITY – a probabilistic characteristic that reflects a person's ability to master any professional activity.

PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION – is considered as a process covering the entire period of an individual's professional activity: from the emergence of professional intentions to leaving work.

ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ – будь-які якості суб'єкта, що включені до процесу діяльності та забезпечують ефективність її виконання за параметрами продуктивності, якості праці та надійності.

ПРОФЕСІОГРАФІЯ – технологія вивчення вимог, поставлених професією до особистісних якостей, психологічних здібностей, психолого-фізичних можливостей людини. Використовується для розробки інформаційних, діагностичних, корекційних та формуючих методичних посібників і практичних рекомендацій по забезпеченню відповідності професії людині. Забезпечує постановку практичного завдання й організацію її вирішення з метою оптимізації і підвищення ефективності професійної праці.

ПРОЦЕСИ МОТИВАЦІЙНІ – компонент навчання через спостереження, пов'язаний зі змінними підкріпленнями, що здійснюють вибірковий контроль над типами ключових подразників моделювання, на які людина може звернути увагу. Такі змінні впливають на те, якою мірою людина намагається виробити поведінку, засновану на навчінні через спостереження.

PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES – any qualities of the subject that are included in the activity process and ensure the effectiveness of its performance in terms of productivity, quality of work and reliability.

PROFESSION GRAPHY – a technology for studying the requirements set by a profession for personal qualities, psychological abilities, and psychological and physical capabilities of a person. It is used for the development of informational, diagnostic, corrective and formative methodological guides and practical recommendations to ensure the suitability of the profession for the person. Ensures the setting of a practical task and the organization of its solution in order to optimize and increase the efficiency of professional work.

MOTIVATION PROCESSES – the component of observational learning associated with variable reinforcement that exerts selective control over the types of key simulation stimuli to which a person can attend. Such variables influence the extent to which a person attempts to develop behavior based on observational learning.

ПРОЦЕСИ РУХОВОГО ВІДТВОРЕННЯ – компонент, залучений до навчання через спостереження, який полягає у переведенні символічно закодованої в пам'яті поведінки, що моделюється, у відповідну дію.

ПРОЦЕСИ УВАГИ – характерні риси поведінки моделі, що визначають, до яких аспектів моделі спостерігач буде уважним, і те, що саме буде збережене спостерігачем.

ПСИХАСТЕНІЯ (від грец. ψυχή – душа та ἀσθένεια – слабкість) – хворобливий розлад психіки, для якого характерні крайні нерішучість, боязкість, помисливість, схильність до нав'язливих ідей.

ПСИХІКА (від грец. ψυχή – порив вітру, дихання, душа) – 1. функція мозку, сутність якої полягає у відображенні дійсності у вигляді відчуттів, сприйняття, уявлень, мислення, почуттів, волі тощо; визначає якісну своєрідність поведінки людини і тварини. Вища форма психіки, що виникла в процесі праці й пов'язана з розвитком мовлення, – людська свідомість; 2. духовна організація людини, сукупність її душевних якостей, душевний склад особистісного аспекту мислення, сприйняття та ін. Людина значною мірою усвідомлено регулює перебіг цих процесів.

PROCESSES OF MOTOR REPRODUCTION – the component involved in learning through observation, which consists in translating symbolically encoded in memory the modelled behavior into a corresponding action.

ATTENTION PROCESSES – characteristic features of the model's behavior that determine which aspects of the model the observer will pay attention to and what will be retained by the observer.

PSYCHASTHENIA – a painful mental disorder, which is characterized by extreme indecision, timidity, thoughtfulness, and a tendency to obsessive ideas.

PSYCHE – 1. a function of the brain, the essence of which is the reflection of reality in the form of sensations, perceptions, ideas, thinking, feelings, will, etc.; determines the qualitative uniqueness of human and animal behavior. The highest form of the psyche, which arose in the process of work and is connected with the development of speech, is human consciousness; 2. the spiritual organization of a person, the totality of his mental qualities, mental composition. no personal aspect of thinking, perception, etc. a person consciously regulates the course of these processes to a large extent.

ПСИХОАНАЛІЗ – теорія особистості, особистісної структури розвитку, динаміки і змін. У психоаналізі робиться сильний наголос на ролі біологічних і неусвідомлюваних факторів у регуляції поведінки.

ПСИХОБІОГРАФІЯ – 1. метод психологічного аналізу конкретних особистостей, насамперед політичних діячів, і їхніх біографій; 2. відповідний жанр життєписів, що приділяють особливу увагу психічним факторам життя. Як жанр життєписів, психобіографія користується усе більш зростаючою популярністю. У вітчизняних дослідженнях особистості діячів культури застосовувався біографічний метод, реалізований з позицій соціальної зумовленості будь-якої творчої діяльності.

ПСИХОГЕНЕТИКА (від грец. psyche – душа + genesis – походження) – гранична з генетикою галузь психології. Предмет психогенетики – це походження індивідуальних психологічних особливостей людини, з'ясування ролі генотипу і середовища в їхньому формуванні. Психогенетика використовує методи сучасної генетики.

PSYCHOANALYSIS – a theory of personality, personal structure of development, dynamics and changes. In psychoanalysis, a strong emphasis is placed on the role of biological and unconscious factors in the regulation of behavior.

PSYCHOBIOGRAPHY – 1. a method of psychological analysis of specific individuals, primarily political figures, and their biographies; 2. the appropriate genre of biographies, which pay special attention to the mental factors of life. As a genre of biographies, psychobiography is increasingly popular. In domestic studies of the personality of cultural figures, the biographical method was used, implemented from the standpoint of the social conditioning of any creative activity.

PSYCHOGENETICS – a branch of psychology bordering on genetics. The subject of psychogenetics is the origin of individual psychological characteristics of a person, the clarification of the role of genotype and environment in their formation. Psychogenetics uses methods of modern genetics.

ПСИХОГЕНІЇ (від грец. psyche – душа + genesis – походження) – психічні розлади, викликані й зумовлені психічними травмами, важкими переживаннями. Звичайно виділяються три групи психогеній: 1. неврози; 2. реактивні стани; 3. іатрогенії.

ПСИХОГІГІЄНА і ПСИХОПРОФІЛАКТИКА – галузі медичної психології, завдання яких – надання спеціалізованої допомоги практично здоровим людям для запобігання нервово-психічним і психосоматичним захворюванням, а також для полегшення гострих психотравматичних реакцій. Методи психогігієни і психопрофілактики включають: 1. психокорекційну роботу в рамках консультативних центрів, «телефонів довіри» та інших організацій, орієнтованих на психологічну допомогу здоровим людям; 2. масові обстеження для виявлення так званих груп ризику і профілактичної роботи з ними; 3. інформування населення.

ПСИХОДРАМА (соціодрама) – як підхід до психологічної корекції, пов'язана з ім'ям Дж. Морено, якого багато хто вважає засновником групової психотерапії. Він трактував цей метод і як засіб вирішення соціальних проблем. За кордоном використовується також термін «соціодрама». Один із перших видів групової психотерапії.

PSYCHOGENIES – mental disorders caused and determined by mental traumas, difficult experiences. Three groups of psychogenies are usually distinguished: 1) neuroses; 2) reactive states; 3) iatrogeny.

PSYCHOHYGIENE and PSYCHOPROPHYLAXIS – branches of medical psychology, the task of which is to provide specialized assistance to practically healthy people to prevent neuropsychiatric and psychosomatic diseases, as well as to alleviate acute psychotraumatic reactions. Methods of psychohygiene and psychoprophylaxis include: 1) psychocorrective work within the framework of counseling centers, «hot-lines» and other organizations focused on psychological assistance to healthy people; 2) mass examinations to identify so-called risk groups and preventive work with them; 3) informing the population.

PSYCHODRAMA (sociodrama) – as an approach to psychological correction, associated with the name of J. Moreno, who is considered by many to be the founder of group psychotherapy. He interpreted this method as a means of solving social problems. The term «sociodrama» is also used abroad. One of the first types of group psychotherapy.

ПСИХОЗ (від грец. ψύχωσις – душевний розлад) – глибокі розлади психіки, психічної діяльності; виявляються в порушенні відображення реального світу, можливості його пізнання, зміні поведінки і ставленні до навколишнього. Їхні прояви різноманітні й можуть супроводжуватися маренням, затьмаренням свідомості, грубими порушеннями пам'яті, мислення, змінами емоційної сфери, безглуздими і неконтрольними вчинками тощо. Крім первинного ураження головного мозку, психози можуть виникнути від його вторинного ураження в результаті інфекцій, отруень, внутрішніх хвороб. Вони також можуть бути наслідком конституціональної і спадкоємної схильності. Розвиток психозу можливий і після психічної травми.

ПСИХОІСТОРИЯ – тип дослідження, в якому робиться спроба пов'язати важливі життєві теми індивідуума з конкретними історичними подіями й обставинами.

ПСИХОЛІНГВІСТИКА (від лат. lingua – мова) – наукова дисципліна, що вивчає зумовленість процесів мовлення та його сприйняття структурою відповідної мови або мови взагалі.

PSYCHOZOS – deep disorders of the psyche, mental activity; manifest in a violation of the reflection of the real world, the possibility of its cognition, a change in behavior and attitude towards the environment. Their manifestations are diverse and can be accompanied by delirium, clouding of consciousness, gross violations of memory, thinking, changes in the emotional sphere, senseless and uncontrollable actions, etc. In addition to primary damage to the brain, psychoses can arise from its secondary damage as a result of infections, poisoning, and internal diseases. They can also be the result of constitutional and hereditary predisposition. Development of psychosis is also possible after mental trauma.

PSYCHOHISTORY – a type of research in which an attempt is made to connect important life topics of an individual with specific historical events and circumstances.

PSYCHOLINGUISTICS – a scientific discipline that studies the conditioning of speech processes and its perception by the structure of the corresponding language or language in general.

ПСИХОЛОГ КЛІНІЧНИЙ – працює, головним чином, у лікарнях і центрах психічного здоров'я або в консультаційних кабінетах. Найчастіше має справу з людьми, які скаржаться на стан тривоги, що виражається у функціональних розладах емоційного або сексуального характеру, або ж на труднощі в спілкуванні чи подоланні повсякденних негараздів.

ПСИХОЛОГ ПЕДАГОГІЧНИЙ – його функції полягають в поліпшенні умов навчання, щоб вони якнайбільше відповідали потребам і здібностям учнів. Педагогічний психолог займається розробкою найбільш ефективних методів навчання, зокрема, використовуючи відкриття когнітивної психології та теоретиків, які досліджують процеси навчання.

ПСИХОЛОГ ПРАКТИЧНИЙ – його сфера діяльності – це психологічна діагностика, вироблення рекомендацій зі зміни ситуації і безпосередня робота з людьми, заснована на використанні спеціальних психологічних методик.

ПСИХОЛОГ ШКІЛЬНИЙ – покликаний допомогти учням обрати спеціальність або роботу, найбільш від-

CLINICAL PSYCHOLOGIST – works mainly in hospitals and mental health centers or in consulting rooms. Most often deals with people who complain of a state of anxiety, which is expressed in functional disorders of an emotional or sexual nature, or difficulties in communication or overcoming everyday troubles.

PEDAGOGICAL PSYCHOLOGIST – his functions are to improve learning conditions so that they meet the needs and abilities of students as much as possible. A pedagogical psychologist is engaged in the development of the most effective teaching methods, in particular, using the discoveries of cognitive psychology and theorists who study learning processes.

PRACTICAL PSYCHOLOGIST – his field of activity is psychological diagnosis, development of recommendations for changing the situation and direct work with people, based on the use of special psychological methods.

SCHOOL PSYCHOLOGIST – designed to help students choose a specialty or job that best matches their interests

повідну до їхніх інтересів і здібностей. Шкільному психологові іноді доводиться надавати психологічну підтримку учням, якщо в них виникають труднощі, пов'язані з процесом адаптації: він або допомагає учневі розв'язати проблеми, або рекомендує відповідну психологічну терапію.

ПСИХОЛОГ-ЕРГОНОМІСТ – його функції полягають в поліпшенні умов праці, щоб вони якнайкраще відповідали потребам і здібностям робітників.

ПСИХОЛОГІЗМ – 1. напрямок у західній соціології, що зводить закономірності громадського життя до закономірностей індивідуальної, групової психології поведінки; 2. в логіці – напрямок, відповідно до якого логіка є частиною психології або залежить від психології; 3. поглиблене зображення психічних, душевних переживань людини в мистецтві.

ПСИХОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ – суб'єктивне сприйняття окремою людиною факторів оточення.

ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО – соціально-психологічний вплив, який примушує іншого до вчинків або

and abilities. A school psychologist sometimes has to provide psychological support to students if they have difficulties related to the adaptation process: he or she helps the student solve problems or recommends appropriate psychological therapy.

PSYCHOLOGIST-ERGONOMIST – his functions are to improve working conditions so that they best meet the needs and abilities of workers.

PSYCHOLOGISM – 1. a direction in Western sociology that reduces the regularities of public life to the regularities of individual, group psychology of behavior; 2. in logic – a direction according to which logic is part of psychology or depends on psychology; 3. an in-depth depiction of a person's mental and emotional experiences in art.

PSYCHOLOGICAL SITUATION – subjective perception of environmental factors by an individual.

PSYCHOLOGICAL VIOLENCE – socio-psychological influence that forces another to actions or behavior that were

поведінки, що не входили до його намірів; порушує індивідуальні межі особистості; здійснюється без інформованої згоди і без забезпечення соціальної і психологічної безпеки індивіда, а також усіх його законних прав; призводить до соціальної, психологічної і фізичної або матеріальної шкоди (збитку).

ПСИХОЛОГІЧНІ ФУНКЦІЇ – це чотири функції, які входять до структури особистості. Мислення і почуття поєднані як раціональні функції, оскільки вони дозволяють формувати судження про життєвий досвід. Відчуття й інтуїція поєднані як ірраціональні функції, оскільки вони здійснюють пасивне «схоплювання» життєвого досвіду.

ПСИХОЛОГІЯ (від грецького ψυχή (psyché) – душа, дух; λόγος (logos) – вчення, наука) – 1. Наука, що вивчає процеси активного відображення людиною і тваринами об'єктивної реальності; найважливіший предмет психології – це вивчення людської психіки та її вищої форми – свідомості. 2. Сукупність психічних процесів, що зумовлюють будь-який вид діяльності. 3. Наука про закономірності розвитку і функціонування психіки як особливої форми життєдіяльності.

not part of his intentions; violates the individual boundaries of the personality; is carried out without informed consent and without ensuring the social and psychological safety of the individual, as well as all his legal rights; leads to social, psychological and physical or material damage (loss).

PSYCHOLOGICAL FUNCTIONS – the four functions that make up the personality structure. Thinking and feeling are combined as rational functions because they allow us to form judgments about life experience. Sensation and intuition are combined as irrational functions, since they carry out passive «grasping» of life experience.

PSYCHOLOGY – 1. Science that studies the processes of active reflection of objective reality by humans and animals; the most important subject of psychology is the study of the human psyche and its highest form – consciousness. 2. A set of mental processes that determine any type of activity. 3. The science of the regularities of the development and functioning of the psyche as a special form of vital activity.

ПСИХОЛОГІЯ ВІЙСЬКОВА – галузь психології, що вивчає психологічні особливості різних видів військової діяльності, залежно від суспільно-історичних умов, рівня військової техніки, характеристик особистості воїна, особливостей військового колективу, методів бойової й політичної підготовки.

ПСИХОЛОГІЯ ВІКОВА – галузь психології, що вивчає закономірності етапів психічного розвитку і формування особистості в зв'язку з віком – протягом онтогенезу людини, від народження до старості.

ПСИХОЛОГІЯ ГЛИБИННА – узагальнене поняття, яке позначає низку різних напрямків психології, що надають вирішального значення в організації поведінки різноманітним несвідомим компонентам, прихованим у «глибинах» психіки, ірраціональним спонуканням, тенденціям, установкам, схованим під поверхнею свідомості, у глибинах індивіда. Найбільш відомі напрямки глибокої психології: 1. психоаналіз (фрейдизм); 2. індивідуальна психологія; 3. аналітична психологія; 4. термічна концепція; 5. екзистенціальний аналіз; 6. неофрейдизм. Іноді сюди ж включається еґо-психологія, екзистенціальний аналіз, гормічна психологія.

MILITARY PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies the psychological characteristics of various types of military activity, depending on socio-historical conditions, the level of military equipment, the characteristics of a warrior's personality, the characteristics of a military team, and methods of combat and political training.

AGE PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies the regularities of the stages of mental development and personality formation in connection with age – during human ontogenesis, from birth to old age.

DEEP PSYCHOLOGY – a generalized concept that denotes a number of different areas of psychology that give decisive importance in the organization of behavior to various unconscious components hidden in the «depths» of the psyche, irrational urges, tendencies, attitudes hidden under the surface of consciousness, in the depths of the individual. The most famous areas of depth psychology are: 1) psychoanalysis (Freudianism); 2) individual psychology; 3) analytical psychology; 4) termic concept; 5) existential analysis; 6) neo-Freudianism. Sometimes this includes ego psychology, existential analysis, Hormic psychology.

ПСИХОЛОГІЯ ГУМАНІСТИЧНА – один з провідних напрямків сучасної західної, переважно американської, психології. Названа гуманістичною, тому що визнає головним предметом особистість як унікальну цілісну систему, що являє собою не щось задане наперед, а має відкриту можливість самоактуалізації; заснована на вірі в можливість розквіту кожної людини, якщо надати їй змогу самій обирати свою долю і керувати нею.

ПСИХОЛОГІЯ ДИНАМІЧНА – 1. Розділ психології, що має предметом мотивацію поведінки, потяги, емоції, конфлікти особистості, динамічний (спонукальний, афективний) аспект психічного життя, на відміну від його інтелектуальних проявів. 2. Напрямок зарубіжної психології, що розглядає всю психічну діяльність з погляду її безперервної динаміки, активності.

ПСИХОЛОГІЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА – галузь психології, що вивчає психологічні розбіжності серед індивідів і між групами людей, а також причини і наслідки цих розбіжностей. Диференціальна психологія складалася під безпосереднім впливом практики.

HUMANISTIC PSYCHOLOGY – one of the leading directions of modern Western, mostly American, psychology. It is called humanistic, because it recognizes the main subject as a person as a unique whole system, which is not something predetermined, but has an open possibility of self-actualization; is based on the belief in the possibility of each person's flourishing if he is given the opportunity to choose his own destiny and manage it.

DYNAMIC PSYCHOLOGY – 1. A branch of psychology that deals with the motivation of behavior, urges, emotions, personality conflicts, the dynamic (motivational, affective) aspect of mental life, as opposed to its intellectual manifestations. 2. The direction of foreign psychology, which considers all mental activity from the point of view of its continuous dynamics, activity.

DIFFERENTIAL PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies psychological differences among individuals and between groups of people, as well as the causes and consequences of these differences. Differential psychology was developed under the direct influence of practice.

ПСИХОЛОГІЯ ДОШКІЛЬНА – умовне найменування, прийняте тут для позначення психології дошкільного виховання.

ПСИХОЛОГІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА – один з напрямків психології гуманістичної. Вивчає: 1. проблеми часу, життя і смерті; 2. проблеми волі, відповідальності й вибору; 3. проблеми спілкування, любові й самотності; 4. проблеми пошуку сенсу існування.

ПСИХОЛОГІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА – загальне позначення різних видів дослідження психічних явищ за допомогою експериментальних методів.

ПСИХОЛОГІЯ ЕКСТРЕМАЛЬНА – галузь психології, що вивчає загальні психологічні закономірності життя і діяльності людини в змінених, незвичних для неї умовах існування.

ПСИХОЛОГІЯ ЗАГАЛЬНА – дисципліна, що намагається знайти відповіді на принципові питання, які постають перед психологією в цілому, виробити теоретичні принципи, обґрунтувати методи психологічного пізнання, сформулювати основні закономірності існування.

PRESCHOOL PSYCHOLOGY – a conventional name used here to denote the psychology of preschool education.

EXISTENTIAL PSYCHOLOGY – one of the directions of humanistic psychology. It studies: 1) problems of time, life and death; 2) problems of will, responsibility and choice; 3) problems of communication, love and loneliness; 4) problems of finding the meaning of existence.

EXPERIMENTAL PSYCHOLOGY – a general designation of various types of research of mental phenomena using experimental methods.

EXTREME PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies the general psychological patterns of human life and activity in changed, unusual conditions of existence.

GENERAL PSYCHOLOGY – a discipline that tries to find answers to fundamental questions that arise before psychology as a whole, to develop theoretical principles, to justify the methods of psychological cognition, to formulate the main regularities of the existence and development of

вання і розвитку психічної реальності. Сукупність теоретичних і експериментальних досліджень, що виявляють найбільш загальні психологічні закономірності, теоретичні принципи і методи психології, її основні поняття і категоріальний склад.

ПСИХОЛОГІЯ ІНДИВІДУАЛЬНА – напрямок у психології, соціології та психоаналізі, в основі якого виступають ідеї й теорії А. Адлера та його послідовників. Центральна ідея – про несвідоме прагнення людини до досконалості.

ПСИХОЛОГІЯ ІНЖЕНЕРНА – галузь психології, що досліджує процеси і засоби інформаційної взаємодії між людиною і машиною, діяльність у системі «людина – машина».

ПСИХОЛОГІЯ ІНТРОСПЕКТИВНА – ряд напрямків у психології, що використовують як єдиний метод вивчення психіки інтроспекцію, метод інтроспективний, спостереження суб'єкта за змістом і актами власної свідомості.

ПСИХОЛОГІЯ ІСТОРИЧНА – вивчає особливості особистості, світосприйняття, мислення, формування

mental reality. A set of theoretical and experimental studies revealing the most general psychological patterns, theoretical principles and methods of psychology, its main concepts and categorical structure.

INDIVIDUAL PSYCHOLOGY – a branch of psychology, sociology and psychoanalysis based on the ideas and theories of A. Adler and his followers. The central idea is about a person's unconscious desire for perfection.

ENGINEERING PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies the processes and means of informational interaction between man and machine, activity in the «human-machine» system.

INTROSPECTIVE PSYCHOLOGY – a number of directions in psychology that use introspection as the only method of studying the psyche, the introspective method, the subject's observation of the content and acts of one's own consciousness.

HISTORICAL PSYCHOLOGY – studies the peculiarities of personality, worldview, thinking, formation of standards

еталонів поведінки, взаємин, особливостей виникаючих груп у різні історичні епохи й у різних культурах.

ПСИХОЛОГІЯ КЕРУВАННЯ – галузь психології, що вивчає психологічні закономірності управлінської діяльності.

ПСИХОЛОГІЯ КЛІНІЧНА – галузь медичної психології, яка вивчає психічні фактори походження і перебігу хвороб, вплив хвороб на особистість, психологічні аспекти цілющих впливів. У зарубіжній психології це поняття аналогічне поняттю медичної психології.

ПСИХОЛОГІЯ КОГНІТИВНА – один із провідних напрямків сучасної зарубіжної психології. Виходить з того, що будь-яка асоціація між стимулом і реакцією створюється спочатку в мозку. Використовує дані теорії інформації та її додатку до інформатики, а також дослідження з розвитку мовлення, які дозволяють по-новому розуміти механізми ускладнення психічних процесів.

ПСИХОЛОГІЯ КОНСУЛЬТАТИВНА – розділ психології, що містить систематичний опис процесу надання психологічної допомоги – консультування.

of behavior, relationships, characteristics of emerging groups in different historical eras and in different cultures.

MANAGEMENT PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies the psychological regularities of managerial activity.

CLINICAL PSYCHOLOGY – a branch of medical psychology that studies the mental factors of the origin and course of diseases, the impact of diseases on a person, psychological aspects of healing effects. In foreign psychology, this concept is similar to the concept of medical psychology.

COGNITIVE PSYCHOLOGY – one of the leading directions of modern foreign psychology. It follows that any association between a stimulus and a response is first created in the brain. Uses the data of information theory and its application to informatics, as well as research on the development of speech, which allow a new understanding of the mechanisms of the complication of mental processes.

COUNSELING PSYCHOLOGY – a section of psychology containing a systematic description of the process of providing psychological assistance – counselling.

ПСИХОЛОГІЯ КОСМІЧНА – галузь психології, що вивчає психологічні особливості праці космонавта, залежність їх від ряду специфічних факторів – невагомості, гіподинамії, відносної сенсорної депривації тощо, а також способи і методи цілеспрямованої організації психічної діяльності космонавта в процесі підготовки та здійснення космічних польотів.

ПСИХОЛОГІЯ КРИМІНАЛЬНА – галузь юридичної психології. Вивчає психологічні механізми правопорушень і психологію правопорушників, проблеми утворення, структури, функціонування і розпаду злочинних груп.

ПСИХОЛОГІЯ МАС – галузь психології, що займається вивченням окремих людей як членів племені, народу, інституту, колективу або ж як складової частини натовпу, який організувався в масу певного часу для певної мети.

ПСИХОЛОГІЯ МЕДИЧНА – галузь психології, що вивчає і обґрунтовує психологічні аспекти гігієни, профілактики, діагностики, лікування, експертизи і реабілітації хворих. Визначає специфіку відносин між лікарем і хворим.

SPACE PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies the psychological features of an astronaut's work, their dependence on a number of specific factors – weightlessness, hypodynamia, relative sensory deprivation, etc., as well as methods and methods of purposeful organization of an astronaut's mental activity in the process of preparing and carrying out space flights.

CRIMINAL PSYCHOLOGY – a branch of legal psychology. He studies the psychological mechanisms of offenses and the psychology of offenders, the problems of the formation, structure, functioning and disintegration of criminal groups.

MASS PSYCHOLOGY – a branch of psychology that deals with the study of individual people as members of a tribe, nation, institution, collective, or as a component of a crowd that was organized into a mass at a certain time for a certain purpose.

MEDICAL PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies and substantiates the psychological aspects of hygiene, prevention, diagnosis, treatment, examination and rehabilitation of patients. Defines the specificity of the relationship between the doctor and the patient.

ПСИХОЛОГІЯ МИСТЕЦТВА – галузь психології, предмет якої властивості й стани особистості, що зумовлюють створення та сприйняття художніх цінностей і вплив цих цінностей на її життєдіяльність. Займається вивченням проблем художньої творчості й особистості художника, сприйняття художніх творів, особливостей їх структури.

ПСИХОЛОГІЯ МУЗИЧНА – галузь психології мистецтва, що вивчає вплив музики на людину та її активну музичну діяльність.

ПСИХОЛОГІЯ НАУКИ – галузь, що вивчає психологічні фактори наукової діяльності для підвищення її ефективності.

ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ – самостійний підрозділ академічної психології, що включає теорію, дослідження й оцінку особистості.

ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНА – галузь психології, що вивчає психологічні проблеми навчання і виховання.

PSYCHOLOGY OF ART – a branch of psychology, the subject of which are the properties and states of the individual that determine the creation and perception of artistic values and the influence of these values on her life activities. He is engaged in the study of the problems of artistic creativity and the artist's personality, the perception of artistic works, the peculiarities of their structure.

MUSIC PSYCHOLOGY – a branch of art psychology that studies the influence of music on a person and his active musical activity.

PSYCHOLOGY OF SCIENCE – a branch that studies the psychological factors of scientific activity to increase its effectiveness.

PERSONALITY PSYCHOLOGY – an independent division of academic psychology, which includes theory, research and assessment of personality.

PEDAGOGICAL PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies psychological problems of education and upbringing.

ПСИХОЛОГІЯ ПЕНІТЕНЦІАРНА – галузь юридичної психології, що вивчає умови й особливості виправлення і перевиховання правопорушників (переважно у виправно-трудовах установах): 1. властивості інтелектуальні й особистісні; 2. процес адаптації до перебування у виправних установах; 3. психічні стани, що викликаються позбавленням волі; 4. методи виховання позитивного ставлення до праці; 5. методи формування установки на виправлення.

ПСИХОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНА – розділ психології, що вивчає психологічні компоненти: настрої, думки, почуття, ціннісні орієнтації тощо, а також їхні особливості – у політичному житті суспільства, які формуються та проявляються на рівні політичної свідомості й самосвідомості націй, класів, соціальних груп, урядів, індивідів і реалізуються в конкретних політичних процесах.

ПСИХОЛОГІЯ ПОРІВНЯЛЬНА – галузь психології, що охоплює проблеми, пов'язані з антропогенезом, становленням людської свідомості та вивченням спільного і відмінного в психічній діяльності людини і

PENITENTIARY PSYCHOLOGY – a branch of legal psychology that studies the conditions and features of correction and re-education of offenders (mainly in correctional and labor institutions): 1) intellectual and personal properties; 2) the process of adaptation to stay in correctional institutions; 3) mental states caused by deprivation of liberty; 4) methods of fostering a positive attitude to work; 5) methods of formation of an installation for correction.

POLITICAL PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies psychological components: moods, thoughts, feelings, value orientations, etc., as well as their features – in the political life of society, which are formed and manifested at the level of political consciousness and self-awareness of nations, classes, social groups, governments, individuals and are implemented in specific political processes.

COMPARATIVE PSYCHOLOGY – a branch of psychology that covers problems related to anthropogenesis, the formation of human consciousness and the study of the common and different mental activity of humans and ani-

тварин (проблема соціального і біологічного в поведінці людини). Розглядає проблеми розвитку психіки у філогенезі, з акцентом на зіставленні психіки тварин і людини.

ПСИХОЛОГІЯ ПРАКТИЧНА – поєднує сфери психології, що обслуговують практику і зазвичай спрямовані на допомогу людям, які переживають труднощі в особистому житті.

ПСИХОЛОГІЯ ПРАЦІ – наука, що вивчає психологічні закономірності формування конкретних форм трудової діяльності та ставлення людини до праці.

ПСИХОЛОГІЯ ПРОПАГАНДИ – прикладний розділ соціальної психології, що має за предмет дослідження закономірності взаємодії людей у системах, створених джерелом пропаганди й аудиторією, а також вплив об'єктивних і суб'єктивних факторів на хід і результати цього процесу.

ПСИХОЛОГІЯ РЕКЛАМИ – займається оцінкою потреб або очікувань споживачів, створюючи попит на підлягаючий збутові продукт, – від зубної пасти до програми політичного діяча.

mals (the problem of social and biological in human behavior). Considers the problems of the development of the psyche in phylogeny, with an emphasis on comparing the psyche of animals and humans.

PRACTICAL PSYCHOLOGY – combines areas of psychology that serve practice and are usually aimed at helping people who are experiencing difficulties in their personal lives.

LABOR PSYCHOLOGY – a science that studies the psychological regularities of the formation of specific forms of labor activity and a person's attitude to work.

PROPAGANDA PSYCHOLOGY – an applied branch of social psychology, the subject of which is the study of patterns of human interaction in systems created by the source of propaganda and the audience, as well as the influence of objective and subjective factors on the course and results of this process.

ADVERTISING PSYCHOLOGY – deals with assessing the needs or expectations of consumers, creating demand for a marketable product, from toothpaste to a politician's program.

ПСИХОЛОГІЯ РЕЛІГІЇ – галузь психології, що вивчає психологічні й соціально-психологічні фактори, які зумовлюють особливості релігійної свідомості, її структуру та функції. Намагається зрозуміти і пояснити поведінку віруючих у цілому, а також представників різних сект.

ПСИХОЛОГІЯ РОДИНИ І ШЛЮБУ – міждисциплінарний напрямок у психології, що вивчає проблеми шлюбу і родини; включає дослідження в галузі соціології, економіки, етнографії, історії, юриспруденції, демографії тощо.

ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНА – розділ психології, що вивчає психологічні особливості й закономірності поведінки та діяльності людей, зумовлені їхнім включенням до соціальних груп та існуванням у них, а також психологічні характеристики самих цих груп. Розглядає закономірності взаємодії особистості та соціуму, формування і розвитку груп. Одна з провідних галузей психології.

ПСИХОЛОГІЯ СПЕЦІАЛЬНА – галузь психології, що вивчає людей, для яких характерне відхилення від нормального психічного розвитку, пов'язане з уродже-

PSYCHOLOGY OF RELIGION – a branch of psychology that studies psychological and socio-psychological factors that determine the peculiarities of religious consciousness, its structure and functions. It tries to understand and explain the behavior of believers in general, as well as representatives of various sects.

FAMILY AND MARRIAGE PSYCHOLOGY – an interdisciplinary field in psychology that studies the problems of marriage and family; includes research in sociology, economics, ethnography, history, jurisprudence, demography, etc.

SOCIAL PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies the psychological features and regularities of people's behavior and activities caused by their inclusion in social groups and existence in them, as well as the psychological characteristics of these groups themselves. Considers the regularities of the interaction of the individual and society, the formation and development of groups. One of the leading branches of psychology.

SPECIAL PSYCHOLOGY – a branch of psychology that studies people who are characterized by a deviation from normal mental development associated with congenital or acquired defects in the formation and functioning of the

ними або надбаними дефектами формування і функціонування нервової системи. У ній виділяються: 1. тифлопсихологія – психологія сліпих; 2. сурдопсихологія – психологія глухих; 3. олігофренопсихологія – психологія розумово відсталих: дітей з тимчасовими затримками психічного розвитку, з порушеннями мовлення; 4. патопсихологія – психологія розпаду психічної діяльності та хворобливих властивостей особистості.

ПСИХОЛОГІЯ СПОРТУ – напрямок психології, предмет якого є вивчення закономірностей проявів і розвитку психіки, а також групових взаємодій в умовах змагальної й тренувальної діяльності.

ПСИХОЛОГІЯ СУДОВА – галузь юридичної психології, яка вивчає коло питань судочинства: 1. психологію суддів, слідчих та інших працівників правоохоронних органів і адвокатури; 2. психологічний зміст їхньої професійної діяльності, методи відбору і навчання; 3. психологію обвинувачуваних, свідків, потерпілих, психологію показань свідків; 4. психологічні основи слідчих і судових дій – допиту, очної ставки тощо; 5. психологічні основи оперативно-розшукової діяльності; 6. методологію і методику судово-психологічної експертизи.

nervous system. It distinguishes: 1) typhlopsychology – psychology of the blind; 2) deaf psychology – psychology of the deaf; 3) oligophrenopsychology – the psychology of the mentally retarded: children with temporary delays in mental development, with speech disorders; 4) pathopsychology – the psychology of the breakdown of mental activity and morbid personality traits.

SPORTS PSYCHOLOGY – a branch of psychology, the subject of which is the study of patterns of manifestations and development of the psyche, as well as group interactions in the conditions of competitive and training activities.

JUDICIAL PSYCHOLOGY – a branch of legal psychology that studies judicial issues: 1) psychology of judges, investigators and other law enforcement officers and lawyers; 2) psychological content of their professional activity, methods of selection and training; 3) psychology of the accused, witnesses, victims, psychology of witness testimony; 4) psychological bases of investigative and judicial actions – interrogation, face-to-face assessment, etc.; 5) psychological foundations of investigative activity; 6) methodology and methods of forensic psychological examination.

ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ – сфера психологічних досліджень творчої діяльності людей у науці, літературі, музиці, образотворчому і сценічному мистецтві, у винахідництві й раціоналізаторстві.

ПСИХОЛОГІЯ ТОПОЛОГІЧНА – концепція, відповідно до якої опис поведінки людини в навколишньому світі може досягатися шляхом використання особливих математичних понять топології (науки, що вивчає просторові перетворення) і векторного аналізу.

ПСИХОЛОГІЯ ФІЗІОЛОГІЧНА – галузь науки, що займається фізіологічними процесами, які супроводжують психічні процеси або супутні їм, але в яких психологія не повинна шукати власних законів.

ПСИХОЛОГІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНА – напрямок, що досліджує процеси свідомості з погляду їхньої функції щодо пристосування організму до середовища.

ПСИХОЛОГІЯ ЮРИДИЧНА – галузь, що вивчає закономірності та механізми психічної діяльності в сфері регульованих правом відносин.

PSYCHOLOGY OF CREATIVITY – the field of psychological research of creative activity of people in science, literature, music, fine and performing arts, in invention and rationalization.

TOPOLOGICAL PSYCHOLOGY – a concept according to which the description of human behavior in the surrounding world can be achieved by using special mathematical concepts of topology (a science that studies spatial transformations) and vector analysis.

PHYSIOLOGICAL PSYCHOLOGY – a branch of science that deals with physiological processes that accompany mental processes or are concomitant to them, but in which psychology should not look for its own laws.

FUNCTIONAL PSYCHOLOGY – a direction that investigates the processes of consciousness from the point of view of their function in relation to the adaptation of the organism to the environment.

LEGAL PSYCHOLOGY – a branch that studies patterns and mechanisms of mental activity in the sphere of relations regulated by law.

ПСИХОМЕТРІЯ – це вимірювання тимчасових характеристик психічних процесів; нині під психометрією часто розуміється все коло питань, пов'язаних із вимірюванням у психології. У цьому розумінні вона включає також психофізику.

ПСИХОМОТОРИКА – індивідуальні конституційні, а також пов'язані зі статтю та віком особливості рухових реакцій людини.

ПСИХОПАТІЯ (від грец. ψυχή, psyche – душа і πάθος, pathos – хвороба) – характерологічні особливості особистості (становлення яких відбувається з початку її формування), що виражаються в порушенні взаємин її вольових та почуттєвих властивостей при відносному збереженні інтелекту. Таке порушення перешкоджає страждаючим на психопатію пристосовуватися до зовнішнього середовища.

ПСИХОПАТОЛОГІЯ (від грец. ψυχή – душа, грец. πάθος – хвороба і грец. λόγος – вчення) – розділ загального вчення про хвороби людини, що вивчає закономірності появи, механізми розвитку, причини виникнення і перебігу психозів, розробляє принципи їхньої класифікації, методи лікування.

PSYCHOMETRY – the measurement of temporal characteristics of mental processes; nowadays, psychometrics is often understood as the whole range of questions related to measurement in psychology. In this sense, it also includes psychophysics.

PSYCHOMOTORICS – individual constitutional, as well as sex- and age-related features of motor reactions of a person.

PSYCHOPATHY – characterological features of an individual (the formation of which takes place from the beginning of its formation), which are expressed in the violation of the relationship of its volitional and sensory properties with the relative preservation of intelligence. Such a violation prevents people suffering from psychopathy from adapting to the external environment.

PSYCHOPATHOLOGY – a branch of the general science of human diseases that studies the patterns of appearance, mechanisms of development, causes of the occurrence and course of psychoses, develops the principles of their classification, and methods of treatment.

ПСИХОСЕКСУАЛЬНІСТЬ – будь-які почуття і спонукання, що виникли із джерела первісних сексуальних потягів. Термін покликаний підкреслити нерозривний зв'язок сексуального і психічного життя.

ПСИХОСЕМАНТИКА (від грец. ψυχή – душа + σμῆντικός – начимий) – галузь психології, що вивчає генезис, побудову і функціонування індивідуальної системи значень, яка опосередковує процеси сприйняття, мислення, пам'яті, прийняття рішень тощо.

ПСИХОСИНТЕЗ (від грец. ψυχή – душа + συνθεσις – поєднання, з'єднання, складання) – автоматичний і неминучий процес знаходження єдності й гармонізації психічного життя невротика як наслідок ефективної психоаналітичної терапії.

ПСИХОСОМАТИКА (від грец. Ψυχή – душа + σῶμα – тіло) – 1. Напрямок психології, що досліджує вплив психічних факторів на виникнення різних соматичних захворювань. 2. Те ж, що психосоматична медицина.

ПСИХОТЕРАПІЯ (від грец. ψυχή – душа + θεραπεία – зцілення, медичне лікування) – комплексний лікува-

PSYCHOSEXUALITY – any feelings and urges that arose from the source of primitive sexual urges. The term is designed to emphasize the inextricable connection between sexual and mental life.

PSYCHOSEMANTICS – a branch of psychology that studies the genesis, construction and functioning of an individual system of values, which mediates the processes of perception, thinking, memory, decision-making, etc.

PSYCHOSYNTHESIS – an automatic and inevitable process of finding unity and harmonizing the mental life of a neurotic as a result of effective psychoanalytic therapy.

PSYCHOSOMATICS – 1. A branch of psychology that investigates the influence of mental factors on the occurrence of various somatic diseases. 2. The same as psychosomatic medicine.

PSYCHOTHERAPY – a complex therapeutic verbal and non-verbal influence on a person's emotions, judgments,

льний вербальний і невербальний вплив на емоції, судження, самосвідомість людини при багатьох психічних, нервових і психосоматичних захворюваннях. Сукупність різноманітних психічних впливів, спрямованих на усунення хворобливих відхилень і на лікування. Загалом припускає вплив на психіку, у тому числі на ставлення до самого себе, свого стану, до інших людей, до оточення і життя в цілому. Близька до психологічної корекції (психокорекції) і виступає, по суті, особливою її частиною, пов'язаною з лікуванням порушеної поведінки за допомогою психологічних прийомів.

ПСИХОТЕРАПІЯ ГРУПОВА – використання закономірностей міжособистісної взаємодії в групі для лікування і досягнення фізичного та психічного благополуччя людини. Її елементи простежуються протягом століть. Групова психотерапія може включати навчання хворих інтерпретації симптомів і особливостей власної поведінки тощо. Вона передбачає також організацію психологічного тренінгу, підвищення рівня техніки спілкування.

ПСИХОТЕРАПІЯ СОЦІАЛЬНА – антигуманна система методів впливу на соціальну поведінку; склалася емпірично, а в деяких країнах одержала теоретичне обґрунтування. Ставить в один ряд злочинність, психічне

self-awareness in many mental, nervous and psychosomatic diseases. A set of various mental influences aimed at eliminating painful deviations and at treatment. In general, it implies an influence on the psyche, including on the attitude towards oneself, one's condition, towards other people, towards the environment and life in general. It is close to psychological correction (psychocorrection) and acts, in fact, as a special part of it, related to the treatment of disturbed behavior with the help of psychological techniques.

GROUP PSYCHOTHERAPY – the use of patterns of interpersonal interaction in a group for treatment and achieving physical and mental well-being of a person. its elements can be traced for centuries. Group psychotherapy may include teaching patients to interpret symptoms and characteristics of their own behavior, etc. It also provides for the organization of psychological training, raising the level of communication techniques.

SOCIAL PSYCHOTHERAPY – an inhumane system of methods of influencing social behavior; developed empirically, and in some countries received a theoretical justification. Puts crime, mental illness and political speeches in the

захворювання і політичні виступи, інтерпретуючи їх як результат відхилень у психіці. Методи психотерапії в цьому випадку розглядаються як начебто адекватні способи корекції усіх форм відхилень.

ПСИХОТЕХНІКА – галузь психології, що вивчає проблеми практичної діяльності людей у конкретно-прикладному аспекті. Основними завданнями психотехніки визнавалися: 1. здійснення професійного відбору і професійної орієнтації; 2. вивчення стомленості та вправи в процесі праці; 3. пристосування людини до машини і машини до людини; 4. з'ясування ефективності різних засобів впливу на споживача (реклама); 5. тренування психічних функцій при підготовці робочої сили.

ПСИХОФАРМАКОЛОГІЯ (від грец. ψῦχή, φάρμακον, λoγoς – наукове дослідження впливу ліків, що впливають на настрої, відчуття) – галузь психології, науково-практична дисципліна, що склалася на стику фармакології, медичної психології, патопсихології та нейрофізіології; вивчає вплив на психіку фармакологічних засобів, серед яких особливе місце займають психотропні засоби. Покликана випробовувати лікарські речовини й активні фактори, синтезовані у фармакологічних лабораторіях, з метою опису їхніх впливів на поведінку піддослідних тварин.

same row, interpreting them as the result of deviations in the psyche. Psychotherapy methods in this case are considered as apparently adequate ways of correcting all forms of deviations.

PSYCHOTECHNICS – a branch of psychology that studies the problems of people's practical activity in a concrete and applied aspect. The main tasks of psychotechnics were recognized as: 1) implementation of professional selection and professional orientation; 2) study of fatigue and exercise in the work process; 3) adaptation of a person to a machine and a machine to a person; 4) finding out the effectiveness of various means of influence on the consumer (advertising); 5) training of mental functions during workforce training.

PSYCHOPHARMACOLOGY – a branch of psychology, a scientific and practical discipline that developed at the junction of pharmacology, medical psychology, pathopsychology and neurophysiology; studies the effect on the psyche of pharmacological agents, among which psychotropic agents occupy a special place. It is designed to test medicinal substances and active factors synthesized in pharmacological laboratories in order to describe their effects on the behavior of experimental animals.

ПСИХОФІЗИКА – один із класичних розділів загальної психології, специфіка якого полягає в тому, що різноманіття форм поведінки і психічних станів, які спостерігаються, пояснюється насамперед особливостями фізичних ситуацій, що їх спричиняють. Найбільш розвинуті психофізичні дослідження сенсорних процесів.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ (від греч. psyche – душа + physis – природа й logos – навчання) – галузь міждисциплінарних досліджень на стику психології і нейрофізіології. Вивчає психіку в поєднанні з її нейрофізіологічним субстратом: розглядає співвідношення мозку і психіки.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА – напрямок у психології, що досліджує індивідуальні психофізіологічні розбіжності між людьми. Використовує два методичних підходи: 1. зіставлення фізіологічних і психологічних параметрів, отриманих у незалежних експериментах; 2. вивчення змін фізіологічних функцій у процесі деякої діяльності.

ПУБЕРТАТНИЙ – відноситься до віку статевого дозрівання.

PSYCHOPHYSICS – one of the classic sections of general psychology, the specificity of which is that the diversity of observed forms of behavior and mental states is primarily explained by the specifics of the physical situations that cause them. The most developed psychophysical studies of sensory processes.

PSYCHOPHYSIOLOGY – a branch of interdisciplinary research at the intersection of psychology and neurophysiology. He studies the psyche in combination with its neurophysiological substrate: considers the relationship between the brain and the psyche.

DIFFERENTIAL PSYCHOPHYSIOLOGY – a branch of psychology that studies individual psychophysiological differences between people. Uses two methodological approaches: 1) comparison of physiological and psychological parameters obtained in independent experiments; 2) study of changes in physiological functions during some activity.

PUBERTATE – refers to the age of puberty.

Р

РАПОРТ (від англ. rapporter – доповідати) – поняття, що характеризує позитивне ставлення і зв'язок між людьми, встановлювані в близьких міжособистісних стосунках, а також у процесі позитивної взаємодії дослідника і випробовуваного – лікаря і клієнта.

РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ – 1. Несвідоме прагнення до раціонального обґрунтування і пояснення своїх ідей і поведінки, навіть коли вони ірраціональні. Приписування своїй поведінці неправильних, але зручних причин. Псевдорозумне пояснення своїх бажань або вчинків, насправді викликаних причинами, визнання яких загрожувало б утратою самоповаги. 2. Один із захисних механізмів.

РАЦІОНАЛІЗМ (від лат. ratio – розум) – 1. напрямок у теорії пізнання, що визнає розум вирішальним або навіть єдиним джерелом істинного знання та помилково стверджує, що достовірні знання не можуть бути виведені з досвіду і його узагальнень; 2. помірковане ставлення до життя.

RAPPORT – a concept that characterizes a positive attitude and connection between people, established in close interpersonal relationships, as well as in the process of positive interaction between the researcher and the subject – the doctor and the client.

RATIONALIZATION – 1. An unconscious desire for a rational justification and explanation of one's ideas and behavior, even when they are irrational. Attributing incorrect but convenient reasons to one's behavior. A pseudo-intelligent explanation of one's desires or actions, actually caused by reasons, the recognition of which would threaten the loss of self-respect. 2. One of the protective mechanisms.

RATIONALISM – 1. a direction in the theory of knowledge that recognizes the mind as the decisive or even the only source of true knowledge and falsely claims that reliable knowledge cannot be derived from experience and its generalizations; 2. moderate attitude to life.

РЕАБІЛІТАЦІЯ ПСИХІЧНА – система медико-психологічних, педагогічних і соціальних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психічних функцій, станів, особистісного і соціально-трудового статусів хворих та інвалідів, а також осіб, що перенесли захворювання або зазнали психічної травми в результаті різкої зміни соціальних відносин, умов життя та інших факторів. В основі психічної реабілітації лежить уявлення про хворобу як руйнівний процес в організмі, що характеризується не тільки поганим фізичним самопочуттям хворого, але і зміною його особистості, порушеннями в емоційній сфері.

РЕАКТОЛОГІЯ – напрямок у вітчизняній психології, що трактував її як «науку про поведінку» живих істот, у тому числі людини.

РЕАКЦІЯ (від лат. reactio – проти і дія) – будь-яка відповідь організму на зміну в зовнішньому або внутрішньому середовищі: від біохімічної реакції окремої клітини до умовного рефлексу. Поняття введене в психологію засновником біхевіоризму Уотсоном. Виділяють реакції уроджені та реакції набуті.

MENTAL REHABILITATION – a system of medical-psychological, pedagogical and social measures aimed at restoring, correcting or compensating disturbed mental functions, states, personal and social-labor statuses of patients and disabled people, as well as persons who have suffered a disease or suffered mental trauma as a result of a sharp changes in social relations, living conditions and other factors. At the heart of mental rehabilitation is the idea of the disease as a destructive process in the body, characterized not only by the patient's poor physical well-being, but also by a change in his personality, disturbances in the emotional sphere.

REACTOLOGY – a direction in domestic psychology that interpreted it as the «science of behavior» of living beings, including humans.

REACTION – any response of the organism to a change in the external or internal environment: from the biochemical reaction of an individual cell to a conditioned reflex. The concept was introduced into psychology by the founder of behaviorism Watson. Innate reactions and acquired reactions are distinguished.

РЕАКЦІЯ УМОВНА – реакція, що є подібною до безумовної реакції і викликається раніше нейтральним стимулом.

РЕАКЦІЯ УРОДЖЕНА – у біхевіоризмі вивчалася за спостереженнями за новонародженими дітьми. У це поняття включалися чхання, гикавка, ссання, посмішка, плач, рухи тіла і кінцівок.

РЕГРЕСІЯ (від лат. regressio – повертаюсь) – 1. Захисний механізм, який полягає в тому, що індивідуум відступає до більш ранньої стадії розвитку, безпечнішої і приємнішої. За З. Фрейдом, виділяють два типи регресії: 1) повернення до об'єктів інцестуозного характеру, що першими були захоплені лібідо; 2) повернення загальної психосексуальної організації до пройдених ступенів розвитку. Обидва види зустрічаються при неврозах перенесення. 2. Деякий рух назад у явищах сновидінь, неврозу та ін.

РЕЙТИНГ – термін, що позначає суб'єктивну оцінку якого-небудь явища за заданою шкалою. За допомогою рейтингу здійснюється первинна класифікація соціально-психологічних об'єктів за ступенем виразності загальної для них властивості – експертних оцінок.

CONDITIONED REACTION – a reaction that is similar to an unconditioned reaction and is caused by a previously neutral stimulus.

BORN REACTION – in behaviorism, it was studied by observing newborn children. This concept included sneezing, hiccups, peeing, smiling, crying, body and limb movements.

REGRESSION – 1. A protective mechanism, which consists in the fact that the individual retreats to an earlier, safer and more pleasant stage of development. According to Freud, two types of regression are distinguished: 1) return to objects of an incestuous nature, which were the first to be captured by the libido; 2) return of the general psychosexual organization to the passed stages of development. Both types are found in transference neuroses. 2. Some backward movement in the phenomena of dreams, neurosis, etc.

RATING – a term denoting a subjective assessment of any phenomenon on a given scale. With the help of the rating, the primary classification of socio-psychological objects is carried out according to the degree of expressiveness of their common property – expert evaluations.

РЕЛАКСАЦІЯ (від лат. relaxatio – розслаблення) – довільний або мимовільний стан спокою, розслабленості, що виникає внаслідок зняття напруження після сильних переживань або фізичних зусиль. Буває мимовільною (розслабленість при відході до сну) і довільною, яка викликається шляхом прийняття спокійної пози, уявлення станів, що зазвичай відповідають спокою, розслаблення м'язів, залучених до різних видів активності.

РЕМІНІСЦЕНЦІЯ (від лат. reminiscentia – спогад) – більш повне і точне відтворення збереженого в пам'яті матеріалу в порівнянні зі спочатку відбитим (завченим). Може спостерігатися під час запам'ятовування усіякого вербального і наочного матеріалу, а також при закріпленні сенсомоторних навичок. Особливо часто проявляється при роботі з великим обсягом логічно або предметно пов'язаного матеріалу, що робить на людину емоційний вплив. Більше виражена в дитячому віці.

РЕПРОДУКЦІЯ (від лат. re – префікс, що означає зворотню або повторну дію і лат. produco – створюю) – відтворення відбитого і збереженого в пам'яті.

RELAXATION – a voluntary or involuntary state of rest, relaxation, resulting from the release of tension after strong experiences or physical efforts. It is involuntary (relaxation at bedtime) and voluntary, which is caused by adopting a calm posture, imagining states that usually correspond to rest, relaxing muscles involved in various types of activity.

REMINISCENCE – a more complete and accurate reproduction of the material stored in the memory in comparison with the originally reflected (learned). It can be observed during the memorization of all verbal and visual material, as well as when consolidating sensorimotor skills. It is especially often manifested when working with a large volume of logically or subject-related material that has an emotional impact on a person. It is more pronounced in childhood.

REPRODUCTION – reproduction of what is reflected and stored in memory.

РЕСПОНДЕНТ (від лат. respondere – відповідати, реагувати) – учасник соціально-психологічного дослідження, що виступає в ролі опитуваного. Залежно від характеру дослідження, виявляється як пацієнт, випробуваний, інформант, клієнт або просто співрозмовник.

РЕФЕРЕНТНІСТЬ – відношення значимості, що пов'язує суб'єкта з іншою людиною або групою осіб. У соціальній психології встановлено, що людина у своїй діяльності та поведінці орієнтується не тільки на симпатії й антипатії до окремих людей, але і на колективні цілі, думки і цінності; співвідносить свої цілі, думки й оцінки з груповими. Це явище і зветься референтністю.

РЕФЛЕКС (від лат. reflexus – згин; зворотний рух) – відповідна реакція організму на ті чи інші впливи, яка здійснюється через нервову систему; розрізняють рефлекси безумовні (уроджені) і умовні (набуті організмом протягом індивідуального життя).

РЕФЛЕКС БЕЗУМОВНИЙ (уроджений) – спадково закріплена стереотипна форма реагування на біологічно значимі впливи зовнішнього світу або на зміни внутрішнього середовища організму. Серед найважливіших виділяють рефлекси: харчовий, статевий, захисний, орієнтовний.

RESPONDENT – a participant in a socio-psychological study acting as an interviewee. Depending on the nature of the research, it appears as a patient, subject, informant, client or simply an interlocutor.

REFERENCE – a relationship of significance that connects the subject with another person or group of persons. In social psychology, it has been established that a person in his activity and behavior is oriented not only on likes and dislikes for individual people, but also on collective goals, thoughts and values; correlates his goals, thoughts and evaluations with those of the group. This phenomenon is called referentiality.

REFLEX – an appropriate reaction of the body to certain influences, which is carried out through the nervous system; distinguish between unconditional (born) and conditioned reflexes (acquired by the body during individual life).

UNCONDITIONAL REFLEX (congenital) – a hereditarily fixed stereotyped form of response to biologically significant influences of the external world or to changes in the internal environment of the body. Among the most important reflexes are distinguished: food, sexual, protective, orienting.

РЕФЛЕКС ОРІЄНТОВНИЙ – складна реакція тварин і людини на новизну стимулу, названа рефлексом «що таке?». Виділяють три основні групи компонентів орієнтовного рефлексу: 1) рухові – до них відносять: а) реакції, що забезпечують поворот очей в напрямку зорового подразника, насторожування вух, прийняття; б) реакції, що забезпечують підтримку пози і наближення до стимулу; 2) вегетативні – до них відносять судинні реакції у вигляді звуження судин кінцівок і розширення судин голови, що забезпечують збільшення кровопостачання мозку, шкірно-гальванічну реакцію, зміну частоти серцебиття і дихання; 3) зміна рівня активації центральної нервової системи.

РЕФЛЕКС УМОВНИЙ (набутий) – рефлекс, що утворюється при наближенні в часі будь-якого подразника, спочатку не викликаючої реакції, з наступною дією подразника, що викликає безумовний рефлекс. В його основі лежить вироблення нових тимчасових зв'язків. Розрізняють два види умовних рефлексів: 1) рефлекси умовні класичні, одержані зазначеним способом; 2) рефлекси умовні інструментальні.

ORIENTATION REFLEX – a complex reaction of animals and humans to the novelty of a stimulus, called the «what is it?» reflex. There are three main groups of components of the orienting reflex: 1) motor – these include: a) reactions that ensure turning the eyes in the direction of the visual stimulus, alerting the ears, sniffing; b) reactions that ensure posture support and approach to the stimulus; 2) vegetative – they include vascular reactions in the form of narrowing of the vessels of the limbs and dilation of the vessels of the head, which ensure an increase in blood supply to the brain, a skin-galvanic reaction, a change in the frequency of heartbeat and breathing; 3) change in the level of activation of the central nervous system.

CONDITIONED REFLEX (acquired) – a reflex that is formed when any stimulus, initially not causing a reaction, is approached in time, with the subsequent action of a stimulus that causes an unconditioned reflex. It is based on the development of new temporary connections. There are two types of conditioned reflexes: 1) classical conditioned reflexes obtained in the specified way; 2) conditional instrumental reflexes.

РЕФЛЕКСІЯ (від лат. reflexio – повертаюся назад) –

1. Міркування, сповнене сумнівів, протиріч. Аналіз власного психічного стану. 2. Осмислення суб'єктом того, якими засобами і чому він справив те або інше враження на партнера зі спілкування.

РЕФЛЕКСІЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА – розуміння іншого шляхом міркування замість нього.

РЕФЛЕКТОРНИЙ – здійснюваний шляхом рефлексу, пов'язаний з рефlekсами; мимовільний, несвідомий.

РІШЕННЯ – формування розумових операцій, що знижують початкову невизначеність проблемної ситуації. У процесі рішення виділяють стадії пошуку, прийняття і реалізації. Конкретизація поняття рішення залежить: 1) від рівня дослідження – системного, функціонального, особистісного, діяльного; 2) від галузі дослідження – рішення пізнавальне, творче, оперативне, управлінське; 3) від психологічних механізмів рішення – рішення вольове, інтелектуальне, емоційне, ймовірнісне.

REFLECTION – 1. Reasoning full of doubts, contradictions. Analysis of one's mental state. 2. Comprehension by the subject of what means and why he made this or that impression on the communication partner.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL REFLECTION – understanding another by reasoning instead of him.

REFLECTIVE – carried out by a reflex, associated with reflexes; involuntary, unconscious.

SOLUTION – the formation of mental operations that reduce the initial uncertainty of the problem situation. In the decision process, the stages of search, acceptance and implementation are distinguished. The concretization of the concept of a solution depends on: 1) the level of research – systemic, functional, personal, active; 2) from the field of research – a cognitive, creative, operative, managerial decision; 3) from the psychological mechanisms of decision – volitional, intellectual, emotional, probabilistic decision.

РОБОТА СНОВИДІННЯ – психічний процес переробки, перекручування і заміщення несвідомих, прихованих думок сновидіння їхніми уривками або натяками, що втілюються у формі явного змісту сновидіння. У психоаналізі виділяють три основні результати роботи сновидіння: 1) згущення; 2) зміщення; 3) перетворення думок на зорові образи.

РОЗЛАД ПСИХОСОМАТИЧНИЙ – порушення функцій внутрішніх органів і систем, виникнення і розвиток яких більшою мірою пов'язані з нервово-психічними факторами, переживанням гострої або хронічної психологічної травми, специфічними особливостями емоційного реагування особистості.

РОЗПАЧ – 1. властиве людям похилого віку почуття, що їхнє життя стало послідовністю нереалізованих здібностей та втрачених можливостей; 2. стан крайньої безнадійності.

РОЗРЯДКА – процес і механізм відновлення психічної рівноваги, що забезпечує зниження рівня внутрішньопсихічної напруженості за допомогою зовніш-

DREAM WORK – a mental process of processing, twisting and replacing unconscious, hidden thoughts of a dream with their fragments or hints, which are embodied in the form of – the explicit content of a dream. In psychoanalysis, three main results of dream work are distinguished: 1) thickening; 2) displacement; 3) transformation of thoughts into visual images.

PSYCHOSOMATIC DISORDER – a violation of the functions of internal organs and systems, the occurrence and development of which are largely related to neuropsychological factors, the experience of acute or chronic psychological trauma, specific features of the emotional response of the individual.

DESPAIR – 1) the feeling characteristic of the elderly that their life has become a sequence of unrealized abilities and lost opportunities; 2) a state of extreme hopelessness.

DISCHARGE – the process and mechanism of restoring mental balance, which ensures a decrease in the level of internal mental tension with the help of external response. It

нього реагування. Може здійснюватися, наприклад, через сміх, плач, лайку, рухи, сновидіння, невротичні симптоми тощо.

РОЛЬ – соціальна функція особистості; відповідний прийнятим нормам спосіб поведінки людей залежно від їхнього статусу або позиції в суспільстві, у системі міжособистісних відносин.

can be carried out, for example, through laughter, crying, cursing, movements, dreams, neurotic symptoms, etc.

ROLE – a social function of an individual; the manner of behavior of people in accordance with accepted norms depending on their status or position in society, in the system of interpersonal relations.

С

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей. На противагу біхевіоризмові та фрейдизмові, які вважають, що поведінкою особистості рухають біологічні сили, а внутрішній зміст її полягає в розрядці створюваної ними напруженості й пристосуванні до середовища, у деяких напрямках західної психології самоактуалізація висувається на роль головного мотиваційного фактора.

САМОАКТУАЛІЗОВАНІ ЛЮДИ – люди, що задовольнили свої дефіцитарні потреби і розвинули власний потенціал настільки, що можуть вважатися в найвищій мірі здоровими людьми.

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ – починається в підлітковому віці, коли настає пора формування «ідеального Я» – усвідомленого особистого ідеалу, зіставлення з яким часто викликає невдоволення собою і прагнення змінити себе. Відбувається вироблення такого ідеалу, співвіднесення з ним своїх цілей, вчинків.

SELF-ACTUALIZATION – a person's desire to reveal and develop his personal capabilities as fully as possible. In contrast to behaviorism and Freudianism, which believe that a person's behavior is driven by biological forces, and its inner content consists in the release of the tension created by them and adaptation to the environment, in some directions of Western psychology, self-actualization is promoted to the role of the main motivational factor.

SELF-ACTUALIZED PEOPLE – people who have satisfied their deficient needs and developed their own potential to such an extent that they can be considered extremely healthy people.

SELF-IMPROVEMENT – begins in adolescence, when it is time to form the «ideal self» – a conscious personal ideal, comparison with which often causes dissatisfaction with oneself and a desire to change oneself. The development of such an ideal takes place, the correlation of one's goals and actions with it.

САМОВИЗНАЧЕННЯ КОЛЕКТИВНЕ – особлива форма самовизначення особистості, вибіркоче відношення до впливів конкретної групи, що виражається в прийнятті індивідом одних і відкиданні інших групових впливів залежно від дії опосередковуючих факторів – оцінок, переконань, ідеалів, групових норм, цінностей та ін.

САМОВИХОВАННЯ – свідомо діяльність, спрямована на якомога повнішу реалізацію себе як особистості. Базуючись на активізації механізмів саморегуляції, воно припускає наявність ясно усвідомлених цілей, ідеалів, особистісних смислів.

САМОЕФЕКТИВНІСТЬ – концепція, яка припускає переконаність індивідуума в тому, що він може керувати своєю поведінкою таким чином, щоб вона була результативною.

САМОКОНТРОЛЬ – усвідомлення й оцінка суб'єктом власних дій, психічних процесів і станів. Поява і розвиток, його визначаються вимогами, висунутими суспільством, до поведінки людини. Формування довільної саморегуляції припускає можливість людини усвідомлювати і контролювати ситуацію, процес.

COLLECTIVE SELF-DETERMINATION – a special form of individual self-determination, a selective attitude to the influences of a specific group, which is expressed in the individual's acceptance of some and rejection of other group influences depending on the action of mediating factors – assessments, beliefs, ideals, group norms, values, etc.

SELF-EDUCATION – a conscious activity aimed at the fullest possible realization of oneself as an individual. Based on the activation of self-regulation mechanisms, it assumes the presence of clearly realized goals, ideals, and personal meanings.

SELF-EFFICACY – a concept that suggests an individual's belief that he can manage his behavior in such a way that it is effective.

SELF-CONTROL – the subject's awareness and assessment of his own actions, mental processes and states. Its appearance and development are determined by the requirements put forward by society for human behavior. The formation of voluntary self-regulation presupposes the ability of a person to be aware of and control the situation, the process.

САМОНАВІЮВАННЯ (аутосугестія) – процес і результат навіювання, спрямованого на самого себе, адресований самому собі, коли суб'єкт і об'єкт впливу збігаються. Веде до підвищення рівня саморегуляції, що дозволяє суб'єктові викликати в себе ті чи інші відчуття, сприйняття, керувати процесами уваги, пам'яті, емоційними і соматичними реакціями. Довільне самонавіювання досягається за допомогою вербальних самоінструкцій або уявного відтворення певних ситуацій, однозначно пов'язаних із необхідною зміною психічного або фізичного стану. Ефективності його сприяють психічна релаксація, багата уява.

САМООБ'ЄКТИВНІСТЬ – здатність людини до об'єктивного пізнання самої себе і визнання своїх сильних і слабких сторін.

САМООЦІНКА – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Належачи до ядра особистості, вона є важливим регулятором поведінки. Від самооцінки залежать взаємини людини з оточуючими, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Тим самим вона впливає на ефективність діяльності та подальший розвиток особистості.

SELF-SUGGESTION (autosuggestion) – the process and result of self-directed suggestion, addressed to oneself, when the subject and the object of influence coincide. It leads to an increase in the level of self-regulation, which allows the subject to evoke certain feelings, perceptions, manage the processes of attention, memory, emotional and somatic reactions. Voluntary self-suggestion is achieved with the help of verbal self-instructions or imaginary reproduction of certain situations, unambiguously related to the necessary change of mental or physical state. Mental relaxation and a rich imagination contribute to its effectiveness.

SELF-OBJECTIVITY – a person's ability to objectively know himself and recognize his strengths and weaknesses.

SELF-ASSESSMENT – an individual's assessment of himself, his capabilities, qualities and place among other people. Belonging to the core of personality, it is an important regulator of behavior. A person's relationships with others, his criticality, self-demandingness, attitude to successes and failures depend on self-esteem. Thus, it affects the efficiency of activity and further development of the personality.

САМОПІЗНАННЯ – як і самооцінка, має важливі відмінності від інтроспекції: 1) ці процеси набагато складніші й триваліші, ніж звичайні акти інтроспекції; у них включаються дані самоспостереження, але лише як первинний матеріал, що накопичується і піддається обробці; 2) дані про себе людина одержує не тільки через самоспостереження, але і через зовнішні джерела – об'єктивні результати своїх дій, ставлення інших людей.

САМОПОЧУТТЯ – відчуття фізіологічної та психологічної комфортності внутрішнього стану. Може бути представлено у вигляді: 1) деякої узагальнюючої характеристики – самопочуття гарне, погане, бадьорість, нездужання; 2) локалізованих відносно певних органів, систем і функцій переживань – відчуття дискомфорту в різних частинах тіла, труднощів виконання певних моторних і когнітивних актів та ін.

САМОРЕГУЛЯЦІЯ – доцільне функціонування живих систем різних рівнів організації та складності. За всієї розмаїтості проявів, саморегуляція має наступну структуру: 1) прийнята суб'єктом його довільної акти-

SELF-KNOWLEDGE – like self-assessment, has important differences from introspection: 1) these processes are much more complex and longer than ordinary acts of introspection; they include self-observation data, but only as primary material that accumulates and can be processed; 2) a person receives information about himself not only through self-observation, but also through external sources – objective results of his actions, the attitude of other people.

WELL-BEING – feeling of physiological and psychological comfort of the internal state. It can be presented in the form of: 1) some generalizing characteristic – well-being, bad, cheerfulness, malaise; 2) experiences localized in relation to certain organs, systems and functions – a feeling of discomfort in various parts of the body, difficulties in performing certain motor and cognitive acts, etc.

SELF-REGULATION – the expedient functioning of living systems of various levels of organization and complexity. For all the variety of manifestations, self-regulation has the following structure: 1) the subject's accepted goal of his

вності; 2) модель значимих умов діяльності; 3) програма власне виконавчих дій; 4) система критеріїв успішності діяльності; 5) інформація про реально досягнуті результати; 6) оцінка відповідності реальних результатів критеріям успіху; 7) рішення про необхідність і характер корекцій діяльності.

САМОСВІДОМІСТЬ – як вищий рівень розвитку свідомості є основою формування розумової активності та самостійності особистості в її судженнях і діях. Коротко самосвідомість можна визначити як образ себе і ставлення до себе. Цей образ і ставлення нерозривно пов'язані з прагненням до змінювання себе, самовдосконалення.

САМОСПОСТЕРЕЖЕННЯ – спостереження людини за внутрішнім планом власного психічного життя, що дозволяє фіксувати його прояви – переживання, думки, почуття тощо. Виникає в ході спілкування з іншими суб'єктами, засвоєння соціального досвіду і засобів його осмислення. Відіграє важливу роль у формуванні апарату самосвідомості та самоконтролю особистості.

voluntary activity; 2) model of significant conditions of activity; 3) a program of actual executive actions; 4) a system of criteria for the success of activities; 5) information about actually achieved results; 6) assessment of compliance of real results with success criteria; 7) a decision on the necessity and nature of activity corrections.

SELF-AWARENESS – as a higher level of development of consciousness is the basis of the formation of mental activity and independence of the individual in his judgments and actions. Briefly, self-awareness can be defined as self-image and attitude towards oneself. This image and attitude are inextricably linked with the desire to change oneself, self-improvement.

SELF-OBSERVATION – a person's observation of the inner plan of one's own mental life, which allows one to record its manifestations – experiences, thoughts, feelings, etc. It arises in the course of communication with other subjects, assimilation of social experience and means of its understanding. It plays an important role in the formation of the apparatus of self-awareness and self-control of the individual.

САМОСТІЙНІСТЬ – узагальнена властивість особистості, що проявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці й почутті особистої відповідальності за свою діяльність і поведінку. Самостійність особистості пов'язана з активною роботою думки, почуттів і волі.

САМОТНІСТЬ – стан людини, що знаходиться в змінених (незвичних) умовах ізоляції від інших людей.

САНГВІНІК (лат. sanguis – кров) – суб'єкт, який має один з чотирьох основних типів темпераменту, що характеризується високою психічною активністю, енергійністю, працездатністю, швидкістю і жвавістю рухів, розмаїтістю і багатством міміки, швидким темпом мовлення. Він прагне до частої зміни вражень, легко і швидко відгукується на навколишні події, товариський.

СВІДОМІСТЬ – 1) вищий рівень психічного відображення і саморегуляції; звичайно вважається властивим тільки людині як суспільно-історичній істоті; 2) думки і почуття, що індивід усвідомлює в будь-який даний момент. Емпірично виступає як безупинно змінювана сукупність почуттєвих і розумових образів, що безпосередньо з'являються перед суб'єктом у його

INDEPENDENCE – a generalized property of the individual, manifested in initiative, criticality, adequate self-assessment and a sense of personal responsibility for one's activities and behavior. The independence of the individual is connected with the active work of thought, feelings and will.

LONELINESS – the state of a person who is in changed (unusual) conditions of isolation from other people.

SANGUINIC – a subject who has one of the four main types of temperament, characterized by high mental activity, energy, work capacity, speed and liveliness of movements, variety and wealth of facial expressions, fast pace of speech. He tends to frequent changes of impressions, responds easily and quickly to surrounding events, sociable.

WARENESS – 1. a higher level of mental reflection and self-regulation; it is usually considered characteristic only of man as a socio-historical being; 2. thoughts and feelings that an individual is aware of at any given moment. Empirically, it appears as a constantly changing set of sensory and mental images that directly appear before the subject in his «inner experience» and precede his practical activity,

«внутрішньому досвіді» і передують його практичній діяльності, мозаїка станів, що відіграє більш-менш значну роль як у зовнішній, так і у внутрішній рівновазі індивіда.

СВІТОГЛЯД – система поглядів на об’єктивний світ та місце в ньому людини, на відношення людини до навколишньої дійсності та до самої себе, а також зумовлені цими поглядами основні життєві позиції людей, їхні переконання, ідеали, принципи пізнання та діяльності, ціннісні орієнтації, В якості суб’єктів світогляду реально виступають соціальна група та особистість.

СЕГРЕГАЦІЯ (від лат. segregatio – відокремлення) – поділ людей у суспільстві на категорії за ознакою розходження соціальних статусів, що вимагає обмеження сфери життєдіяльності, при якому контакти між групами заборонені частково або повністю.

СЕКСОЛОГІЯ (від лат. sexus – стать + греч. λόγος – учіння) – міждисциплінарна галузь знання, яка, в широкому розумінні слова, вивчає закономірності статевої диференціації, а в більш вузькому – сексуальну поведінку і мотивацію.

a mosaic of states that plays a more or less significant role in both external and internal balance of the individual.

WORLD VIEW – a system of views on the objective world and a person’s place in it, on the relationship of a person to the surrounding reality and to himself, as well as the main life positions of people determined by these views, their beliefs, ideals, principles of cognition and activity, value orientations, social group and personality really represent the qualities of worldview subjects.

SEGREGATION – the division of people in society into categories based on differences in social status, which requires limiting the sphere of life, in which contact between groups is partially or completely prohibited.

SEXOLOGY – an interdisciplinary field of knowledge that, in the broad sense of the word, studies the laws of sexual differentiation, and in a narrower sense, sexual behavior and motivation.

СЕКС-ТЕРАПІЯ (від лат. *sexus* – стать + грец. *therapeia* – лікування) – напрямок парної (подружньої) психотерапії сексуальних розладів біхевіористської орієнтації, що інтенсивно розвивається в країнах далекого зарубіжжя. Суть його полягає у виконанні подружньою парою стандартних прийомів стимуляції еrogenних зон з метою набуття позитивного сексуального досвіду.

СЕКСУАЛЬНІСТЬ – це поняття вживається настільки ж широко, як у звичайній мові слово «любов». Сексуальність розглядається як єдина функція тваринного організму, що виходить за межі індивіда і складає його зв'язок з родом.

СЕНСИТИВНІСТЬ – характерологічна особливість людини, яка проявляється в підвищеній чутливості до подій, що відбуваються з нею; звичайно супроводжується підвищеною тривожністю, побоюванням нових ситуацій, людей, усякого роду іспитів та ін. Сенситивним людям властиві боязкість, сором'язливість, вразливість, схильність до тривалого переживання минулих або майбутніх подій, почуття власної недостатності, тенденція як до розвитку підвищеної моральної вимогливості до себе, так і до заниженого рівня домагань.

SEX THERAPY – a direction of couple (conjugal) psychotherapy of sexual disorders of a behavioral orientation, which is intensively developing in countries far abroad. Its essence consists in the performance by a married couple of standard methods of stimulation of erogenous zones in order to acquire a positive sexual experience.

SEXUALITY – as widely used as the word «love» in ordinary language. Sexuality is considered as the only function of the animal organism, which goes beyond the individual and is its connection with the genus.

SENSITIVITY – a characterological feature of a person, which manifests itself in increased sensitivity to events that happen to him; usually accompanied by increased anxiety, fear of new situations, people, all kinds of exams, etc. Sensitive people are characterized by timidity, shyness, vulnerability, a tendency to long experience past or future events, a sense of their own inadequacy, a tendency both to the development of increased moral demands on themselves, and to an understated level of harassment.

СИЛА ВОЛІ – психосоціальна якість, пов'язана з автономією, завдяки якій людина вчиться робити вільний вибір і обмежувати себе.

СИМБІОЗ ПСИХОЛОГІЧНИЙ (від греч. συμβίωσις – співіснування) – споконвічно виникаюча емоційно-смісловова єдність матері й дитини, що служить вихідним пунктом подальшого розвитку свідомості та особистості дитини. Виникнення психологічного симбіозу зумовлене фізіологічною спільністю матері й плоду в пренатальному (утробному) періоді розвитку.

СИМВОЛ (від грец. symbolon – знак) – образ, що є представником інших, звичайно досить різноманітних образів, змістів і відносин. У загальній психології категорія символу докладно розроблялася в психоаналізі та інтеракціонізмі.

СИМПАТІЯ (від грец. συμπάθεια – потяг) – стійке схвальне емоційне ставлення людини до інших людей, їхніх груп, соціальних явищ, що проявляється в привітності, доброзичливості, замилюванні, що спонукає до спілкування, надання уваги, допомоги.

WILL POWER – a psychosocial quality associated with autonomy, thanks to which a person learns to make free choices and limit himself.

PSYCHOLOGICAL SYMBIOSIS – the originally arising emotional and semantic unity of mother and child, which serves as a starting point for the further development of the child's consciousness and personality. The emergence of psychological symbiosis is due to the physiological community of mother and fetus in the prenatal (fetal) period of development.

SYMBOL – an image that is representative of other, of course, rather diverse images, contents and relationships. In general psychology, the symbol category was developed in detail in psychoanalysis and interactionism.

SYMPATHY – a stable favorable emotional attitude of a person towards other people, their groups, social phenomena, which is manifested in friendliness, benevolence, admiration, which encourages communication, attention, help.

СИМПТОМ (від грец. σύμπτωμα – ознака) – характерні прояви, ознаки психічних або органічних порушень і захворювань. Головна тенденція симптомів – це відсторонення хворого від реального світу.

СИМУЛЯЦІЯ (від лат. simulatio – удавання) – поведінка, спрямована на імітацію хвороби або її окремих симптомів з метою ввести в оману. Мотивами можуть бути: 1) досягнення певних пільг; 2) невиконання обов'язків; 3) прагнення звернути на себе увагу; 4) потреба в допомозі, опіці. Особистісний зміст і мета симуляції можуть бути як усвідомлюваними, так і неусвідомлюваними.

СИНДРОМ (від грец. σύνδρομον, σύνδρομο – збіг, скупчення) – певне сполучення ознак, симптомів якого-небудь явища, поєднаних єдиним механізмом виникнення. Термін, що вживається у патопсихології, позначає певне сполучення ознак хвороби.

СИНДРОМ АДАПТАЦІЙНИЙ (синдром адаптації) – сукупність адаптаційних реакцій організму людини і тварин загального захисного характеру. Виникає у відповідь на значні по силі й тривалості несприятливі впливи – стресори. У розвитку адаптаційного синд-

SYMPTOM – characteristic manifestations, signs of mental or organic disorders and diseases. The main tendency of the symptoms is to withdraw the patient from the real world.

SIMULATION – behavior aimed at imitating a disease or its individual symptoms in order to mislead. Motives can be: 1) achieving certain benefits; 2) non-fulfilment of duties; 3) the desire to draw attention to oneself; 4) need for help, care. The personal content and purpose of the simulation can be both conscious and unconscious.

SYNDROME – a certain combination of signs, symptoms of any phenomenon, connected by a single mechanism of occurrence. The term used in pathopsychology denotes a certain combination of symptoms of the disease.

ADAPTATION SYNDROME – a set of adaptive reactions of the human body and animals of a general protective nature. It arises in response to significant adverse effects-stressors. In the development of the adaptation syndrome, three stages are distinguished: 1) the stage of anxi-

рому виділяють три стадії: 1) стадію тривоги, що продовжується від декількох годин до двох діб і включає в себе фази шокову і протишокову; на останній відбувається мобілізація захисних реакцій організму; 2) стадію опірності, що характеризується підвищенням стійкості організму до різних впливів; 3) стадію стабілізації стану і наступного видужання або стадію виснаження, що може закінчитися загибеллю.

СИНДРОМ ВІДЧУЖЕННЯ – для нього характерне почуття втрати емоційного зв'язку з іншими людьми, раніше значимими подіями або з власними переживаннями, хоча їхня реальність усвідомлюється.

СИНДРОМ КАННЕРА (синдром раннього дитячого аутизму) – його симптоматика містить у собі: 1) відсутність або ослаблений прояв комплексу поживлення стосовно людей і його наявність відносно неживих предметів; 2) дефекти мовлення; 3) амбівалентність афекту з одночасним переживанням задоволення і страху; 4) схильність до ритуалізації поведінки або стереотипних дій; 5) відсутність «контакту очей» у спілкуванні з близькими; 6) перверсії ігрових інтересів; 7) труднощі у розпізнаванні небезпек; 8) підвищену агресивність.

ety, which lasts from several hours to two days and includes the shock and anti-shock phases; on the latter, the body's protective reactions are mobilized; 2) the stage of resistance, characterized by an increase in the body's resistance to various influences; 3) the stage of stabilization of the condition and subsequent recovery or the stage of exhaustion, which may end in death.

ALIENATION SYNDROME – it is characterized by a feeling of loss of emotional connection with other people, previously significant events or with one's own experiences, although their reality is realized.

KANNER'S SYNDROME (early childhood autism syndrome) – its symptoms include: 1) the absence or weakened manifestation of the complex of revitalization in relation to people and its presence in relation to inanimate objects; 2) speech defects; 3) ambivalence of affect with the simultaneous experience of pleasure and fear; 4) tendency to ritualize behavior or stereotyped actions; 5) lack of «eye contact» in communication with loved ones; 6) perversions of gaming interests; 7) difficulties in recognizing dangers; 8) increased aggressiveness.

СИНТЕЗ (від грец. συνθεσις – поєднання, складання) – включений в акти взаємодії організму із середовищем процес практичного або уявного возз'єднання цілого з частин або з'єднання різних елементів, сторін об'єкта в єдине ціле – необхідний етап пізнання. Синтез нерозривно пов'язаний з аналізом, вони взаємодоповнюють один одного. Як властиві людям розумові операції, синтез і аналіз історично формуються в процесі їхньої матеріально-перетворюючої діяльності.

СИСТЕМА НЕРВОВА – сукупність нервових утворень у тварин і людини, за допомогою яких виконується сприйняття діючих на організм подразників, обробка виникаючих при цьому імпульсів збудження, формування відповідних реакцій. Завдяки їй забезпечується функціонування організму як єдиного цілого. Вона поділяється на систему нервову центральну, периферичну і вегетативну.

СИСТЕМА РЕГУЛЯЦІЇ – функціональна підструктура особистості. В основі її лежить певний комплекс сенсорно-перцептивних механізмів і процесів зі зворотним зв'язком, що сформувався в процесі життєвого шляху людини. Він забезпечує постійну взаємодію зовнішніх і внутрішніх причин та умов появи і розвитку

SYNTHESIS – included in acts of interaction of the organism with the environment, the process of practical or imaginary reunification of the whole from parts or connection of various elements, sides of the object into a single whole – a necessary stage of cognition. Synthesis is inextricably linked with analysis, they complement each other. As mental operations peculiar to people, synthesis and analysis are historically formed in the process of their material-transforming activity.

NERVOUS SYSTEM – a set of nervous formations in animals and humans, with the help of which the perception of stimuli acting on the body, the processing of excitation impulses arising at the same time, and the formation of appropriate reactions are carried out. Thanks to it, the functioning of the body as a whole is ensured. It is divided into central, peripheral and autonomic nervous systems.

SYSTEM OF REGULATION – a functional substructure of the personality. It is based on a certain complex of sensory-perceptual mechanisms and processes with feedback, formed in the course of a person's life path. It ensures the constant interaction of external and internal causes and conditions for the appearance and development of mental

психічної діяльності, а також регуляцію поведінки індивіда як свідомого суб'єкта пізнання, спілкування і праці. В утворенні системи регуляції велика роль належить механізмам, що відбивають природні постійні міжаналізаторні зв'язки.

СИСТЕМА СТИМУЛЯЦІЇ – функціональна підструктура особистості. Містить у собі відносно стійкі психологічні утворення, що складаються вже в перші роки продуктивної діяльності людини як свідомого суб'єкта. До них відносяться темперамент, інтелект, знання і стосунки.

СИТУАЦІЯ (від лат. situatio – положення) – система зовнішніх, відносно суб'єкта, умов, що спонукають і опосередковують його активність. До елементів ситуації можуть належати і стани самого суб'єкта в попередній момент часу, якщо вони зумовлюють його наступну поведінку. Повний опис ситуації має на увазі виділення вимог, висунутих індивіду ззовні або вироблених ним самим, виступаючих для нього як вихідні. Реалізація вимог ситуації створює передумови для її перетворення або подолання.

activity, as well as the regulation of the behavior of an individual as a conscious subject of knowledge, communication and work. In the formation of the regulatory system, mechanisms that reflect natural constant interanalyzer connections play a major role.

SYSTEM OF STIMULATION – a functional substructure of the personality. It contains relatively stable psychological formations that are formed already in the first years of a person's productive activity as a conscious subject. These include temperament, intelligence, knowledge and relationships.

SITUATION – a system of external, relative to the subject, conditions that prompt and mediate his activity. The elements of the situation may also include the state of the subject himself at a previous moment in time, if they determine his subsequent behavior. A complete description of the situation implies the selection of demands put forward to the individual from the outside or made by him, acting as a way out for him. Implementation of the requirements of the situation creates prerequisites for its transformation or overcoming.

СИТУАЦІЯ ПРОБЛЕМНА – одне з центральних понять проблемного навчання. 1. Співвідношення обставин і умов, у яких розгортається діяльність індивіда або групи, що містить протиріччя і не має однозначного вирішення. 2. Психологічна модель умов породження мислення на основі ситуативно виникаючої пізнавальної потреби, форма зв'язку суб'єкта з об'єктом пізнання. Проблема ситуація характеризує взаємодію суб'єкта і його оточення, а також психічний стан особистості, включеної в процесі пізнання в об'єктивне і суперечливе за змістом середовище.

СЛУЖБА ПСИХОЛОГІЧНА – особливі підрозділи в структурі підприємств і організацій; система практичного використання психології для розв'язання комплексних завдань експертизи, діагностики і психологічної консультації в сферах виробництва, транспорту, народної освіти, медицини, охорони правопорядку. Прообразом її стали психотехнічні й педологічні лабораторії на підприємствах. Організаційно психологічна служба формується у вигляді професійної консультації, служби родини і шлюбу, психологічних підрозділів системи наукової організації праці тощо.

PROBLEM SITUATION – one of the central concepts of problem-based learning. 1. Correlation of circumstances and conditions in which the activity of an individual or group unfolds, which contains contradictions and does not have an unambiguous solution. 2. A psychological model of the conditions for generating thinking based on a situationally arising cognitive need, a form of connection between the subject and the object of knowledge. The problematic situation characterizes the interaction of the subject and his environment, as well as the mental state of the individual included in the process of cognition in an objective and content-contradictory environment.

PSYCHOLOGICAL SERVICE – special subdivisions in the structure of enterprises and organizations; a system of practical use of psychology to solve complex tasks of examination, diagnosis and psychological consultation in the spheres of production, transport, public education, medicine, law enforcement. Psychotechnical and pedagogical laboratories at enterprises became its prototype. Organizationally, the psychological service is formed in the form of professional consultation, family and marriage service, psychological divisions of the system of scientific labor organization, etc.

СНОВИДІННЯ – суб'єктивно пережиті уявлення, переважно зорової модальності, що регулярно виникають під час сну – переважно у фазі швидкого (парадоксального) сну; психічний процес у період сну, що супроводжується зоровими образами. Зміст і емоційне забарвлення сновидінь, ступінь участі у власних сновидіннях пов'язані з інтенсивністю фізичних зрушень у швидкому сні. Сновидіння складають важливу ланку в системі психологічного захисту, тимчасово послабляють напруженість психічного конфлікту і сприяють відновленню пошукової активності. Сновидіння тлумачиться як своєрідне здійснення бажань, головним чином сексуального характеру.

СОМАТОПСИХОЛОГІЯ (від грец. ψυχή – душа + σῶμα – тіло) – до кола її проблем входить вивчення особистості, психологічних питань діагностики, лікування, експертизи страждаючих різними захворюваннями, що не відносяться до неврологічних і психічних. Особливе значення має дослідження хворих із психосоматичними розладами – внутрішніми захворюваннями (наприклад, гіпертонічна хвороба, хронічна коронарна недостатність, бронхіальна астма та ін.), у походженні та перебігу яких провідне місце займають психічні фактори.

DREAMS – subjectively experienced representations, mainly of the visual modality, that regularly occur during sleep – mainly in the phase of rapid (paradoxical) sleep; a mental process during sleep accompanied by visual images. The content and emotional coloring of dreams, the degree of participation in one's dreams are related to the intensity of physical changes in sleep. Dreams are an important link in the system of psychological protection, they temporarily relieve the tension of mental conflict and contribute to the restoration of search activity. A dream is interpreted as a kind of fulfilment of desires, mainly of a sexual nature.

SOMATOPSYCHOLOGY – its range of problems includes the study of personality, psychological issues of diagnosis, treatment, examination of people suffering from various diseases that are not neurological or mental. Of particular importance is the study of patients with psychosomatic disorders – internal diseases (for example, hypertension, chronic coronary insufficiency, bronchial asthma, etc.), in the origin and course of which mental factors take the leading place.

СОН – періодичний функціональний психічний стан людини і тварин зі специфічними поведінковими проявами в вегетативній і моторній сферах, що характеризується малорухомістю і відключеністю від сенсорних впливів зовнішнього світу, стан, у якому зникає інтерес до зовнішнього світу. У людини в снах спостерігається пригнічення усвідомлюваної психічної активності.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ (від лат. socialis – суспільний) – процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду, здійснюваний у спілкуванні та діяльності. Може відбуватися і в умовах стихійного впливу різних обставин життя в суспільстві, і в умовах виховання, цілеспрямованого формування особистості.

СОЦІАЛЬНА БАЖАНІСТЬ – тенденція давати соціально бажані відповіді на питання тесту, яка спостерігається в деяких людей.

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС – почуття емпатії стосовно людства, що проявляється у вигляді співробітництва і взаємодії з іншими, швидше в ім'я суспільного блага, ніж заради особистих цілей.

SLEEP – a periodic functional mental state of humans and animals with specific behavioral manifestations in the vegetative and motor spheres, characterized by immobility and disconnection from sensory influences of the outside world, a state in which interest in the outside world disappears. In a person's dreams, there is suppression of conscious mental activity.

SOCIALIZATION – the process and result of assimilation and active reproduction of social experience by an individual, carried out in communication and activity. It can occur under conditions of spontaneous influence of various circumstances of life in society, and under conditions of education, purposeful formation of personality.

SOCIAL DESIRABILITY – the tendency of some people to give socially desirable answers to test questions.

SOCIAL INTEREST – a sense of empathy for humanity, which manifests itself in the form of cooperation and interaction with others, rather in the name of the public good than for the sake of personal goals.

СОЦІОГЕНЕЗ (від лат. *societas* – суспільства + грец. *γένεσις* – походження) – походження, розвиток вищих психічних функцій особистості, міжособистісних відносин, обумовлених особливостями соціалізації в різних культурах і суспільно-економічних формаціях.

СОЦІОГРАМА – графічне вираження математичної обробки результатів, одержуваних за допомогою соціоісторичного тесту при дослідженні міжособистісних відносин у малих групах. Соціограма дозволяє наочно уявити структуру відносин у групі, зробити припущення про стиль лідерства, про ступінь організованості групи в цілому. При побудові соціограми використовуються такі поняття, як вибір, взаємний вибір, очікуваний вибір, відхилення, взаємне відхилення, очікуване відхилення. Розрізняють соціограми колективні та індивідуальні.

СОЦІОДРАМА – метод дослідження і соціальної корекції, спрямований на вирішення та усунення протиріч, напруженості й конфліктів з метою гармонізації міжособистісних відносин у різноманітних групах здорових людей. За ідеями і принципами організації соціодрама подібна до психодрами.

SOCIOGENESIS – the origin, development of the higher mental functions of the individual, interpersonal relations, determined by the peculiarities of socialization in different cultures and socio-economic formations.

SOCIOGRAPH – a graphic expression of the mathematical processing of the results obtained with the help of a socio-historical test in the study of interpersonal relations in small groups. The sociogram allows you to visualize the structure of relationships in the group, to make assumptions about the leadership style, about the degree of organization of the group as a whole. When constructing a sociogram, such concepts as choice, mutual choice, expected choice, deviation, mutual deviation, and expected deviation are used. There are collective and individual sociograms.

SOCIODRAMA – a method of research and social correction aimed at solving and eliminating contradictions, tensions and conflicts with the aim of harmonizing interpersonal relations in various groups of healthy people. In terms of ideas and principles of organization, sociodrama is similar to psychodrama.

СОЦІОМАТРИЦЯ – спеціальна таблиця, у якій фіксуються результати соціометричного опитування. Використовується як основа розрахунку індексів, побудови соціограм та графіків.

СОЦІОМЕТРИЯ (мікросоціологія) – наука про суспільство, психологічна теорія суспільства й одночасно експериментальний метод, соціально-психологічний тест, що забезпечують вивчення і регуляцію відносин між людьми і застосовуються для оцінки міжособистісних емоційних зв'язків у групі. Нині розуміється переважно як галузь соціології, соціальної психології і групової психотерапії, спрямована на вивчення і гармонізацію міжособистісних відносин у малих групах з використанням різних кількісних методів та інструментальних методик.

СОЦІОФОБИЯ (від лат. socius – загальний, спільний + φόβος – страх) – побоювання публічних виступів.

СПІЛКУВАННЯ – 1. Складний, багатоплановий процес установлення та розвитку контактів між людьми, який породжується потребами в спільній діяльності; містить у собі обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння партнера у спілкуванні. 2. Взаємодія суб'єктів, яка здійснюється знаковими засобами, зумовлена потребами у спільній діяльності та спрямована на значиму зміну в стані, поведінці

SOCIOMATRIC – a special table that records the results of a sociometric survey. It is used as a basis for calculating indices, constructing sociograms and graphs.

SOCIOMETRY (microsociology) – a science of society, a psychological theory of society and at the same time an experimental method, a social-psychological test that provides the study and regulation of relations between people and is used to assess interpersonal emotional ties in a group. Nowadays, it is mainly understood as a branch of sociology, social psychology and group psychotherapy aimed at studying and harmonizing interpersonal relationships in small groups using various quantitative methods and instrumental techniques.

SOCIOPHOBIA – fear of public speaking.

COMMUNICATION – 1. A complex, multifaceted process of establishing and developing contacts between people, which is generated by the need for joint activities; includes the exchange of information, development of a single interaction strategy, perception and understanding of the communication partner. 2. The interaction of subjects, which is carried out by symbolic means, is determined by the needs of joint activity and is aimed at a significant

та особистісно-сміслових утвореннях партнера. Спілкування – це одна з основних психологічних категорій.

СПОГАД – здобуття із довгострокової пам'яті образів минулого, відтворення подій із життя, що локалізуються думкою в часі й просторі. Завдяки їм забезпечується єдність особистості від раннього дитинства до старості.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ – 1. Вивчення світу на рівні почуттєвого пізнання, цілеспрямоване та усвідомлене. В ньому виявляються індивідуальні особливості сприйняття, установки, спрямованість особистості. В природних умовах це найпростіший, але й найбільш рутинний метод. Спостерігач повинен триматися осторонь, щоб залишатися непоміченим, або ж настільки добре змішатися з групою, щоб не привертати до себе уваги. При цьому він повинен спостерігати та оцінювати всі події, що мають відношення до явища, яке підлягає опису. 2. Спосіб роботи, при якому психолог, не втручаючись у події, лише відслідковує їхню зміну. Один із основних емпіричних методів психологічного дослідження, що полягає в усвідомленому, систематичному та цілеспрямованому сприйнятті психічних явищ для

change in the partner's state, behavior and personality-meaning formations. Communication is one of the main psychological categories.

MEMORY – retrieval from long-term memory of images of the past, reproduction of events from life localized by thought in time and space. Thanks to them, the unity of the personality is ensured from early childhood to old age.

OBSERVATION – 1. Studying the world at the level of sensory cognition, purposeful and conscious. It reveals individual features of perception, attitudes, and orientation of the individual. In natural conditions, this is the simplest, but also the most routine method. The Observer must stay out of the way so as not to be noticed, or blend in well enough with the group not to attract attention. At the same time, he must observe and evaluate all events related to the phenomenon to be described. 2. The method of work in which the psychologist, without interfering in the events, only monitors their change. One of the main empirical methods of psychological research, which consists in the conscious, systematic and purposeful perception of mental phenomena to study their specific changes in certain conditions and to find the content of these phenomena.

вивчення їхніх специфічних змін у певних умовах та відшукування змісту цих явищ.

СПРИЙНЯТТЯ – цілісне відображення предметів, явищ, ситуацій і подій у їхніх відчуттєво доступних часових і просторових зв'язках та відносинах. Детерміноване предметністю світу явищ. Виникає при безпосередньому впливі фізичних подразників на рецепторні поверхні органів відчуттів. Сприйняття – це пізнання якості цілого, а не його окремих властивостей; не пасивне копіювання миттєвого впливу, а живий, творчий процес пізнання. За модальністю, що дозволяє предметно відобразити світ, виділяють сприйняття зорові, слухові й дотикові.

СТАН – характеристика будь-якої системи, що відбиває її положення щодо координатних об'єктів середовища. Стан людини може бути спостережений внутрішньо і зовнішньо. Він виступає регулятивною функцією адаптації до навколишньої ситуації і середовища.

СТАН НАВ'ЯЗЛИВИЙ – мимовільні, важкі думки, уявлення чи спонукання до дії, які раптово з'являються у свідомості та сприймаються як безглузді, емоційно неприємні. Незважаючи на те, що людина часто ставиться до них як до хворобливих і некорисних явищ, боротися з ними вона не в змозі.

PERCEPTION – a holistic reflection of objects, phenomena, situations and events in their sensibly accessible temporal and spatial connections and relationships. Determined by the objectivity of the world of phenomena. It occurs when physical stimuli are directly affected by the receptor surfaces of the sense organs. Perception is the knowledge of the quality of the whole, not its individual properties; not passive copying of momentary influence, but a living, creative process of cognition. Visual, auditory, and tactile perceptions are distinguished according to the modality that allows the objective representation of the world.

STATUS – a characteristic of any system that reflects its position in relation to the coordinate objects of the environment. A person's condition can be observed internally and externally. It acts as a regulatory function of adaptation to the surrounding situation and environment.

OBSESSIVE STATE – involuntary, difficult thoughts, ideas or urges to act, which suddenly appear in consciousness and are perceived as senseless, emotionally unpleasant. Despite the fact that a person often treats them as painful and useless phenomena, he is unable to fight them.

СТАН ПОГРАНИЧНИЙ – загальна назва сукупності різних слабких, стертих форм нервово-психічних розладів, що знаходиться поблизу умовної межі між психічним здоров'ям і вираженою патологією. Коло таких розладів дуже широке.

СТАН ПСИХІЧНИЙ – поняття, що використовується для умовного виділення в психіці індивіда відносно статичного моменту, що підкреслює динамічні моменти психіки, і поняття психічної властивості, що вказує на стійкість проявів психіки, їхню закріпленість і повторюваність у структурі особистості. До станів психічних відносять прояви: 1) почуттів – настрої, афекти, ейфорію, тривогу, фрустрацію та ін.; 2) уваги – зосередженість, неуважність; 3) волі – рішучість, розгубленість, зібраність; 4) мислення – сумніви; 5) уяви – мрії. Предмет спеціального вивчення в психології – психічні стани людей в умовах стресу: 1) в екстремальних обставинах – у бойовій обстановці, на іспиті, при необхідності екстреного прийняття рішення; 2) у відповідальних ситуаціях – передстартові стани спортсменів.

СТАН ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ – фонові активність нервової системи, в умовах якої реалізуються поведінкові акти. Є загальною, інтегральною характеристикою роботи мозку, що відбиває загальний стан безлічі

BORDERLINE STATE – the general name of a set of various weak, erased forms of neuropsychiatric disorders, which is close to the conditional border between mental health and severe pathology. The range of such disorders is very wide.

MENTAL STATE – a concept used to conditionally distinguish a relatively static moment in an individual's psyche, which emphasizes dynamic moments of the psyche, and the concept of a mental property, which indicates the stability of the manifestations of the psyche, their fixation and repeatability in the personality structure. Mental states include manifestations of: 1) feelings – moods, affects, euphoria, anxiety, frustration, etc.; 2) attention – concentration, inattention; 3) of the will – determination, confusion, composure; 4) thinking – doubts; 5) imagination – dreams. The subject of a special study in psychology is the mental states of people under stress: 1) in extreme circumstances – in a combat environment, at an exam, when an emergency decision is necessary; 2) in responsible situations – pre-start conditions of athletes.

FUNCTIONAL STATE – the background activity of the nervous system under which behavioral acts are implemented. It is a general, integral characteristic of the brain, which reflects the general state of many of its structures. It

його структур. Залежить від таких факторів, як: 1) особливості характеру виконуваної діяльності; 2) значимість мотивів, що спонукають до виконання конкретної діяльності; 3) величина сенсорного навантаження, що може досягати високих значень або різко знижуватися в умовах сенсорної депривації; 4) вихідний рівень активності нервової системи – як відображення попередньої діяльності суб'єкта; 5) індивідуальні особливості нервової системи; 6) впливи, що виходять за рамки природного середовища проживання організму.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ – у психологічній діагностиці розрізняються дві форми стандартизації: 1) стандартизація й однаковість інструкцій, процедури обстеження, матеріалів, способів реєстрації при застосуванні того чи іншого тесту; 2) стандартизація даних, отриманих за допомогою конкретної методики.

СТАРІСТЬ – заключний період життя, умовний початок якого пов'язаний з відходом від особистої участі в продуктивному житті суспільства. Хронологічне визначення межі, що відокремлює старість від зрілості, не завжди виправдане через величезні індивідуальні розбіжності в появі ознак старіння.

depends on such factors as: 1) peculiarities of the nature of the performed activity; 2) the significance of the motives prompting the performance of a specific activity; 3) the amount of sensory load, which can reach high values or decrease sharply in conditions of sensory deprivation; 4) the initial level of activity of the nervous system – as a reflection of the previous activity of the subject; 5) individual features of the nervous system; 6) influences that go beyond the natural habitat of the organism.

STANDARDIZATION – two forms of standardization are distinguished in psychological diagnostics: 1) standardization and uniformity of instructions, examination procedures, materials, methods of registration when applying one or another test; 2) standardization of data obtained using a specific technique.

OLD AGE – the final period of life, the conditional beginning of which is associated with withdrawal from personal participation in the productive life of society. The chronological definition of the boundary that separates old age from maturity is not always justified due to huge individual differences in the appearance of signs of aging.

СТАТУС (від лат. status – стан, положення) – положення суб'єкта в системі міжособистісних відносин, що визначає його права, обов'язки і привілеї. У різних групах один і той же індивід може мати різний статус. Істотні розбіжності в статусі, якого набуває індивід у групах, що розрізняються за рівнем групового розвитку, змістом діяльності та спілкування, нерідко стають причинами фрустрації, конфлікту.

СТАТУС СОЦІОМЕТРИЧНИЙ – показник соціально-психічних властивостей особистості як об'єкта комунікації в групі, що фіксує позицію і ступінь престижу людини в її спілкуванні з іншими.

СТАТЬ – 1. Стать біологічна – це сукупність контрастних генеративних ознак особин одного виду. 2. Стать соціальна – це комплекс соматичних, репродуктивних, соціокультурних і поведінкових характеристик, що забезпечують індивідові особистий, соціальний та правовий статус чоловіка і жінки.

СТЕРЕОТИП СОЦІАЛЬНИЙ – відносно стійкий і спрощений образ соціального об'єкта – групи, людини,

STATUS – the subject's position in the system of interpersonal relations, which determines his rights, duties and privileges. In different groups, the same individual can have different status. Significant differences in the status that an individual acquires in groups that differ in the level of group development, the content of activities and communication, often become the cause of frustration and conflict.

SOCIOMETRIC STATUS – an indicator of the socio-psychological properties of an individual as an object of communication in a group, which records the position and degree of prestige of a person in his communication with others.

SEX – 1. Biological sex is a set of contrasting generative features of individuals of the same species. 2. Social gender is a set of somatic, reproductive, sociocultural and behavioral characteristics that provide an individual with the personal, social and legal status of a man and a woman.

SOCIAL STEREOTYPE – a relatively stable and simplified image of a social object – a group, person, event, phe-

події, явища та ін., що складається в умовах дефіциту інформації як результат узагальнення особистого досвіду і уявлень, прийнятих у суспільстві (нерідко упереджених). Будь-який стереотип, що є дійсним в одному випадку, в іншому може виявитися зовсім помилковим або таким, що менше відповідає дійсності, а отже, неефективним для вирішення завдань орієнтації в навколишньому світі, тому що його підстава виступає як другорядна відносно цілей і завдань нової класифікації.

СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ – сприйняття, класифікація й оцінка соціальних об'єктів (подій) шляхом поширення на них характеристик якої-небудь соціальної групи тощо на основі певних уявлень – соціальних стереотипів.

СТИЛЬ – спосіб існування чого-небудь, який відрізняється сукупністю своєрідних прийомів.

СТИЛЬ ЖИТТЯ – унікальна конфігурація особистісних рис, мотивів, когнітивних стилів і способів опанування реальністю, характерна для поведінки індивідуума, яка забезпечує сталість цієї поведінки.

nomenon, etc., which is formed in conditions of lack of information as a result of the generalization of personal experience and ideas accepted in society (often biased). Any stereotype that is valid in one case, in another may turn out to be completely false or less true, and therefore ineffective for solving the tasks of orientation in the surrounding world, because its basis is secondary to the goals and objectives of the new classification.

STEREOTYPING – perception, classification and assessment of social objects (events) by applying to them the characteristics of some social group, etc., based on certain ideas – social stereotypes.

STYLE – a way of existence of something, which is distinguished by a set of unique techniques.

LIFESTYLE – a unique configuration of personal traits, motives, cognitive styles and ways of mastering reality, characteristic of an individual's behavior, which ensures the stability of this behavior.

СТИМУЛ (від лат. stimulus – загострена палиця погонича худоби) – це спонукання, ефект якого опосередкований психікою людини, її поглядами, почуттями, настроєм, інтересами, прагненнями. Стимул не тотожний мотивові, хоча іноді може перетворюватися на нього.

СТРАХ – емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному чи соціальному існуванню індивіда і спрямована на джерело дійсної або уявної небезпеки. Афективний психічний стан очікування небезпеки, при якому реальна небезпека виходить від зовнішнього об'єкта, а невротична – від вимоги потягу. На відміну від болю й інших видів страждання, які викликаються реальною дією небезпечних факторів, виникає при їхньому передбаченні.

СТРАХ НЕВРОТИЧНИЙ – різноманітні форми «безцільного страху» невротиків; виникають через відволікання лібідо від нормального застосування або через відмову психічних інстанцій.

СТРАХ РЕАЛЬНИЙ – раціональне вираження інстинкту самозбереження як нормальна реакція на сприйняття зовнішньої небезпеки.

STIMULUS – an inducement, the effect of which is mediated by a person's psyche, his views, feelings, mood, interests, aspirations. A stimulus is not the same as a motive, although it can sometimes turn into one.

FEAR – an emotion that arises in situations of threat to the biological or social existence of an individual and is directed at the source of real or imagined danger. An affective mental state of anticipation of danger, in which the real danger comes from an external object, and the neurotic one comes from the urge. In contrast to pain and other types of suffering, which are caused by the real action of dangerous factors, it arises when they are foreseen.

NEUROTIC FEAR – various forms of «aimless fear» of neurotics; arise due to the diversion of the libido from its normal use or due to the rejection of mental instances.

FEAR IS REAL – a rational expression of the instinct of self-preservation as a normal reaction to the perception of external danger.

СТРЕС (від англ. stress – напруга, тиск) – сукупність захисних фізіологічних реакцій, що настають в організмі тварин і людини у відповідь на вплив різних несприятливих факторів (стресорів) – холоду, голодування, психічних і фізичних травм, опромінення, крововтрати, інфекції тощо. Залежно від виду стресора і характеру його впливу, виділяють різні види стресу, у найбільш загальній класифікації – стрес фізіологічний і стрес психологічний.

СТРЕСОР – несприятливий фактор, що викликає в організмі тварини або людини стан напруженості – стрес.

СТРУКТУРА – сукупність сталих зв'язків між безліччю компонентів об'єкта, що забезпечують його цілісність і самототожність. Уявлення про структуру припускає розгляд об'єкта як системи.

СТРУКТУРАЛІЗМ – напрямок у психології, що втілює в собі той же підхід, який забезпечив успіхи хімії та фізики: розчленовування на складові елементи.

STRESS – a set of protective physiological reactions that occur in the body of animals and humans in response to the influence of various adverse factors (stressors) – cold, starvation, mental and physical injuries, radiation, blood loss, infections, etc. Depending on the type of stressor and the nature of its impact, different types of stress are distinguished, in the most general classification – physiological stress and psychological stress.

STRESSOR – an unfavorable factor that causes a state of tension – stress – in the body of an animal or a person.

STRUCTURE – a set of stable connections between many components of an object that ensure its integrity and self-identity. The idea of the structure assumes consideration of the object as a system.

STRUCTURALISM – a direction in psychology that embodies the same approach that ensured the success of chemistry and physics: dismemberment into constituent elements.

СТУПОР (від лат. stupor – оніміння, нечутливість) – стан різкої пригніченості, що виражається в повній нерухомості, мовчазності та спостерігається при деяких психозах.

СУБ'ЄКТ (від лат. subjectum – те, що лежить внизу, перебуває в основі) – 1. людина, що пізнає зовнішній світ (об'єкт) і впливає на нього у своїй практичній діяльності; 2. людина як носій будь-яких властивостей; особистість.

СУБ'ЄКТИВНІСТЬ – 1. вихідне положення про те, що кожна людина живе в максимально особистому, суб'єктивному світі переживань і цей світ впливає на її поведінку; 2. ставлення до чого-небудь, обумовлене особистими поглядами, інтересами або смаками суб'єкта, відсутність об'єктивності.

СУДЖЕННЯ – одна з логічних форм мислення. У логіці розробляються класифікації суджень. Психологія вивчає їхній розвиток як форми мислення абстрактного, логічного, а також порушення логічного мислення. У психологічній літературі проводяться інтерпретації психологічних механізмів, що лежать в основі взаємозв'язку понять.

STUPOR – a state of sharp depression, which is expressed in complete immobility, silence and is observed in some psychoses.

SUBJECT – 1. a person who learns the external world (object) and influences it in his practical activity; 2. a person as a carrier of any properties; personality.

SUBJECTIVITY – 1. the starting point that each person lives in the most personal, subjective world of experiences and this world affects his behavior; 2. an attitude towards something conditioned by the subject's personal views, interests or tastes, lack of objectivity.

JUDGMENT – one of the logical forms of thinking. Classifications of judgments are developed in logic. Psychology studies their development as forms of abstract, logical thinking, as well as disorders of logical thinking. In the psychological literature, interpretations of psychological mechanisms underlying the interrelationship of concepts are carried out.

СУЇЦИД (від лат. *sui caedere* – вбивати себе) – акт самогубства, який здійснюється у стані сильного душевного розладу або під впливом психічного захворювання; усвідомлений акт самоусунення з життя під впливом гострих психотравмуючих ситуацій, при яких власне життя як вища цінність втрачає сенс.

СУМІСНІСТЬ ГРУПОВА – соціально-психологічний показник згуртованості групи, що відбиває можливість безконфліктного спілкування і погодженості дій її членів в умовах спільної діяльності. В колективі сумісність групова утворює ієрархію рівнів. Нижній рівень складають: 1) психофізіологічна сумісність темпераментів і характерів членів групи; 2) сенсомоторна узгодженість при виконанні ними спільних дій; 3) згуртованість, що виражається в інтенсивності комунікативних внутрішньогрупових зв'язків і у взаємності соціометричних виборів.

СУМІСНІСТЬ МІЖСОБИСТІСНА – взаємне визнання партнерів у спілкуванні і спільній діяльності, засноване на оптимальному сполученні ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів, мотивів, пот-

SUICIDE – an act of suicide, which is carried out in a state of severe mental disorder or under the influence of a mental illness; a conscious act of self-removal from life under the influence of acute psycho-traumatic situations, in which one's own life as a higher value loses its meaning.

GROUP COMPATIBILITY – a socio-psychological indicator of group cohesion, which reflects the possibility of conflict-free communication and agreement of actions of its members in conditions of joint activity. In a team, group compatibility forms a hierarchy of levels. The lower level consists of: 1) psychophysiological compatibility of temperaments and characters of group members; 2) sensorimotor coordination when they perform joint actions; 3) cohesion, which is expressed in the intensity of communicative intragroup ties and in the reciprocity of sociometric elections.

INTERPERSONAL COMPATIBILITY – mutual recognition of partners in communication and joint activities, based on the optimal combination of value orientations, social attitudes, interests, motives, needs, characters, tem-

реб, характерів, темпераментів, темпу і ритму психофізіологічних реакцій та інших значимих для міжособистісної взаємодії індивідуально-психологічних характеристик. Критерієм міжособистісної сумісності виступає висока безпосередня задоволеність результатом і процесом взаємодії, коли кожний із партнерів виявився на висоті вимог іншого і до встановлення взаєморозуміння не треба було докладати спеціальних зусиль.

СУМІСНІСТЬ СЕКСУАЛЬНА – відповідність сексуальної поведінки партнерів, результат інтеграції соціального, психологічного, соціально-психологічного і біологічного забезпечення взаємодії в сфері інтимних стосунків. Психологічне забезпечення визначається наявністю у партнерів відповідності у впливі психічних факторів і особистісних якостей на розвиток і прояви сексуальності.

СУПЕР-ЕГО – у теорії психоаналізу – це етичне або моральне утворення в структурі особистості; являє собою інтерналізовану індивідуумом систему соціальних норм і стандартів поведінки, отриману від батьків за допомогою заохочення і покарання.

peraments, pace and rhythm of psychophysiological reactions and other individual psychological characteristics significant for interpersonal interaction. The criterion of interpersonal compatibility is high immediate satisfaction with the result and process of interaction, when each of the partners met the requirements of the other and it was not necessary to make special efforts to establish mutual understanding.

SEXUAL COMPATIBILITY – compatibility of sexual behavior of partners, the result of integration of social, psychological, socio-psychological and biological support of interaction in the sphere of intimate relationships. Psychological support is determined by the availability of partners in the influence of mental factors and personal qualities on the development and manifestations of sexuality.

SUPER-EGO – in the theory of psychoanalysis – is an ethical or moral formation in the personality structure; is a system of social norms and standards of behavior internalized by an individual, received from parents with the help of encouragement and punishment.

СУРДОПСИХОЛОГІЯ – розділ в спеціальній психології, де вивчається психічний розвиток глухих і туговухих людей (із частковою втратою слуху), можливості його корекції в умовах навчання і виховання. Завданнями сурдопсихології є: 1) дослідження шляхів запобігання німоти в людей з дефектами слуху, що виключають нормальне мовне спілкування; 2) виявлення особливостей їхньої пізнавальної діяльності; 3) з'ясування компенсаторних можливостей заміни слухового сприйняття зоровим, вібраційними відчуттями та ін.; 4) вивчення особливостей мислення, пам'яті й інших психічних процесів, що формуються в умовах відсутності або недорозвиненості слухових відчуттів.

СФЕРА ЕМОЦІЙНА – одна зі сфер проявів темпераменту, що виражається у вигляді різноманітних емоцій.

СФЕРА МОТИВАЦІЙНА – утворюється ієрархічною структурою мотивів, властивих індивідові. Мотиваційною сферою визначаються масштаб і характер особистості. Звичайно ієрархічні відносини мотивів не усвідомлюються цілком. Вони прояснюються в ситуаціях конфлікту мотивів.

DEAF PSYCHOLOGY – a branch of special psychology that studies the mental development of deaf and hard-of-hearing people (with partial hearing loss), the possibilities of its correction in the conditions of education and upbringing. The tasks of deaf psychology are: 1) research on ways to prevent muteness in people with hearing defects that exclude normal language communication; 2) identifying the peculiarities of their cognitive activity; 3) clarification of compensatory possibilities of replacing auditory perception with visual, vibrational sensations, etc.; 4) studying the peculiarities of thinking, memory and other mental processes that are formed in the absence or underdevelopment of auditory sensations.

THE EMOTIONAL SPHERE – one of the spheres of temperament manifestations, which is expressed in the form of various emotions.

MOTIVATION SPHERE – is formed by the hierarchical structure of motives characteristic of an individual. The scope and nature of the personality are determined by the motivational sphere. Naturally, the hierarchical relations of motives are not fully understood. They are clarified in situations of conflict of motives.

СХИЛЬНІСТЬ – вибіркова спрямованість індивіда на певну діяльність, що спонукає займатися нею. Її основою є глибока стійка потреба індивіда в деякій діяльності, прагнення вдосконалювати уміння і навички, пов'язані з цією діяльністю. Виникнення схильності звичайно розглядається як передумова розвитку відповідних здібностей, хоча бувають випадки розбіжності схильності та здібностей.

INTENTIONALITY – a selective orientation of an individual to a certain activity, which encourages him to engage in it. its basis is a deep and persistent need of an individual for some activity, the desire to improve the skills and abilities associated with this activity. The emergence of a tendency is usually considered as a prerequisite for the development of the corresponding abilities, although there are cases of discrepancy between the inclination and the abilities.

T

ТАКСИС (від грец. τακτισμός – стрій, порядок, розташування за порядком) – механічні компоненти поведінкових актів, регулюючі орієнтацію, уроджені способи просторової орієнтації в бік сприятливих (таксиси позитивні) або від несприятливих (таксиси негативні) умов середовища, подразнень. Наприклад, рух, спрямований до всього, що схоже на їжу, і від усього, що неприємне.

ТАЛАНТ – 1. видатні уроджені якості, особливі природні здібності, обдарованість; 2. обдарована людина. Про наявність таланту варто судити за результатами діяльності, які повинні відрізнятися принциповою новизною, оригінальністю підходу.

ТВОРЧИСТЬ – психічний процес створення нових цінностей, ніби продовження і заміна дитячої гри. Діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей.

T-ГРУПА – група, яка створюється для впливу на її членів у системі міжособистісних відносин з метою розвитку в них соціально-психологічної компетентності,

TAXIS – mechanical components of behavioral acts, regulating orientation, innate ways of spatial orientation towards favorable (taxis positive) or away from unfavorable (taxis negative) environmental conditions and stimuli. For example, the movement directed towards everything that looks like food and away from everything that is unpleasant.

TALENT – 1. outstanding inborn qualities, special natural abilities, giftedness; 2. a gifted person. The presence of talent should be judged by the results of activities, which should be distinguished by the fundamental novelty and originality of the approach.

CREATIVITY – a mental process of creating new values, like a continuation and replacement of a child's game. Activity, the result of which is the creation of new material and spiritual values.

T-GROUP – a group that is created to influence its members in the system of interpersonal relations in order to develop their social and psychological competence, com-

навичок спілкування і взаємодії. Для Т-груп характерні: 1) короткочасність існування; 2) відсутність попередньої структурованості, нормування та регламентації. Основний метод у Т-групах – це вільна дискусія без попередньо прийнятого плану, яка поєднується з рольовими іграми та іншими прийомами.

ТЕЛЕПАТІЯ (від грец. τῆλε – далеко + πάθος – відчуття) – науково не обґрунтоване явище передачі на відстань інформації про стан однієї людини або тварини іншій.

ТЕМПЕРАМЕНТ (від лат. temperamentum – належне співвідношення частин) – сукупність індивідуальних особливостей особистості, яка має своєю фізіологічною основою тип вищої нервової діяльності й характеризує динаміку психічної діяльності особистості; темперамент проявляється у силі почуттів, їхній глибині або поверховості, у швидкості їх перебігу, у стійкості або швидкій зміні. Темперамент завжди пов'язувався з органічними основами або фізіологічними особливостями організму.

ТЕОРІЇ ОСОБИСТОСТІ – різні системи внутрішньо погоджених концепцій, створені дослідниками для пояснення різноманіття і складності цілісного індивідуума, що функціонує в реальному світі.

communication and interaction skills. T-groups are characterized by: 1) short-term existence; 2) lack of prior structure, regulation and regulation. The main method in T-groups is a free-flowing discussion without a predetermined plan, combined with role-playing and other techniques.

TELEPATHY – a scientifically unsubstantiated phenomenon of distance transmission of information about the state of one person or animal to another.

TEMPERAMENT – a set of individual characteristics of a person, which has as its physiological basis a type of higher nervous activity and characterizes the dynamics of a person's mental activity; temperament is manifested in the strength of feelings, their depth or superficiality, in the speed of their course, in stability or rapid change. Temperament has always been associated with organic bases or physiological features of the body.

THEORIES OF PERSONALITY – different systems of internally agreed concepts created by researchers to explain the diversity and complexity of the whole individual functioning in the real world.

ТЕОРІЯ (від грец. θεωρία – розгляд, дослідження) – 1. узагальнення досвіду, суспільної практики, що відбиває об'єктивні закономірності розвитку природи і суспільства; 2. сукупність узагальнених положень, що утворюють будь-яку науку або її розділ.

ТЕОРІЯ ДИСОНАНСУ КОГНІТИВНОГО – одна з концепцій західної соціальної психології, висунута американським психологом Л. Фестингером, яка пояснює вплив на людську поведінку системи когнітивних елементів – вірувань, думок, цінностей, намірів тощо.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНО-КОГНІТИВНОГО НАУЧІННЯ – напрямок персонології, представлений О. Бандурою і Д. Роттером, у якому підкреслюється, що поведінка є результатом складної взаємодії між когнітивними процесами і впливом оточення.

ТЕОРІЯ СПАДКОВСТІ ХРОМОСОМНА – концепція, відповідно до якої генетичні відмінності між організмами обумовлюються головним чином відмінностями в складі й побудові їхніх хромосом, а спадковість ознак і властивостей організмів у ряді поколінь визначається спадковістю хромосом, здатних до точного відтворення.

THEORY – 1. generalization of experience, social practice, which reflects the objective regularities of the development of nature and society; 2. a set of generalized provisions forming any science or its section.

COGNITIVE DISSONANCE THEORY – one of the concepts of Western social psychology put forward by the American psychologist L. Festinger, which explains the influence on human behavior of a system of cognitive elements – beliefs, thoughts, values, intentions, etc.

SOCIAL-COGNITIVE LEARNING THEORY – a branch of personology presented by O. Bandura and D. Rotter, which emphasizes that behavior is the result of a complex interaction between cognitive processes and the influence of the environment.

THE THEORY OF CHROMOSOMAL INHERITANCE – a concept according to which genetic differences between organisms are determined mainly by differences in the composition and structure of their chromosomes, and the heredity of traits and properties of organisms in a number of generations is determined by the inheritance of chromosomes capable of accurate reproduction.

ТЕРАПІЯ АНАЛІТИЧНА ГРУПОВА – сукупність психоаналітично орієнтованих методів аналізу і групової психотерапії, спрямованих на позбавлення клієнта психічних конфліктів, що стали причиною виникнення захворювань, і на досягнення відповідного терапевтичного ефекту.

ТЕРАПІЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРУПОВА – вид терапії групової. Аналізує взаємодію між клієнтами з метою визначення психологічних ігор, що розігруються, і здійснення відповідного впливу на їхніх учасників.

ТЕРАПІЯ, ЦЕНТРОВАНА НА ЛЮДИНІ – форма психотерапії, розроблена К. Роджерсом на основі повного прийняття клієнта і безумовної уваги до нього. Особливо підкреслюються взаємини між психотерапевтом і клієнтом як засіб досягнення особистісних змін.

ТЕСТ (тест психологічний) (від англ. test – випробування, перевірка) – система спеціальних завдань, що дозволяють виміряти рівень розвитку або стан певної психологічної якості чи властивості окремого індивіда – об'єкта спостереження. Стандартизований метод, інструмент для об'єктивного вимірювання одного чи декількох аспектів цілісної особистості через вербальні чи

ANALYTICAL GROUP THERAPY – a set of psychoanalytically oriented methods of analysis and group psychotherapy, aimed at ridding the client of mental conflicts that caused diseases, and at achieving the appropriate therapeutic effect.

GROUP INTERACTION THERAPY – a type of group therapy. Analyzes interactions between clients to identify psychological games being played and to influence their participants accordingly.

PERSON-CENTERED THERAPY – a form of psychotherapy developed by K. Rogers based on total acceptance of the client and unconditional attention to him. The relationship between the psychotherapist and the client is especially emphasized as a means of achieving personal changes.

TEST (psychological test) – a system of special tasks that allow you to measure the level of development or the state of a certain psychological quality or property of a separate individual – the object of observation. A standardized method, a tool for objectively measuring one or more aspects of a holistic personality through verbal or nonverbal responses or other actions. There are many classifications

невербальні відповіді або через інші дії. Існує безліч їх класифікацій на різних підставах: тести вербальні й невербальні, тести інтелекту і тести особистості, тести групові та індивідуальні – залежно від тестового матеріалу, діагностованих особливостей і форми проведення. Найбільш істотні ознаки тестів: 1) стандартизованість пред'явлення та обробки результатів; 2) незалежність результатів від впливу експериментальної ситуації й особистості психолога; 3) порівнюваність індивідуальних даних з нормативними – отриманими в тих же умовах у достатньо репрезентативній групі.

ТЕСТ АДИТИВНИЙ – відноситься до тестів проєктивних. Серед цієї групи тестів популярні методики, що передбачають завершення фрази або історії. Існують численні варіанти. Фрази пропонуються виходячи з того, які властивості особистості, відповідно до задуму автора тесту, підлягають виявленню; вони покликані стимулювати активність клієнта для відповідей у потрібному напрямку. Методики типу завершення історії припускають завершення незакінчених розповідей або казок, що часто має психотерапевтичне значення і дозволяє виявити пригнічені переживання у творчості.

of them on different grounds: verbal and non-verbal tests, intelligence tests and personality tests, group and individual tests – depending on the test material, diagnosed features and form of conducting. The most significant features of the tests are: 1) standardized presentation and processing of results; 2) independence of the results from the influence of the experimental situation and the personality of the psychologist; 3) comparability of individual data with normative data obtained under the same conditions in a sufficiently representative group.

ADDITIVE TEST – refers to projective tests. Among this group of tests, methods involving the completion of a phrase or story are popular. There are numerous options. Phrases are offered based on what personality properties, according to the test author's idea, are to be detected; they are designed to stimulate the client's activity for answers in the right direction. Techniques such as the completion of the story suggest the completion of unfinished stories or fairy tales, which often has a psychotherapeutic value and allows revealing repressed experiences in creativity.

ТЕСТ АППЕРЦЕПТИВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ – одна з проєктивних методик, що відноситься до групи методик інтерпретації. Складається зі стандартного набору таблиць із зображенням досить невизначених ситуацій. Кожна таблиця, за задумом авторів, припускає актуалізацію переживань певного типу або ставлення до певних ситуацій і допускає неоднозначну інтерпретацію; спеціально виділяються таблиці, що провокують суїцид, агресію, сексуальну перверсію, домінування, підпорядкування, сексуальні та сімейні конфлікти.

ТЕСТ ВИВЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ – особистісний тест самооцінки, розроблений для визначення переважної ціннісної орієнтації або типу.

ТЕСТ ДОСЯГНЕНЬ – одна з методик психологічної діагностики; на відміну від тестів інтелекту, вимірює переважно сформованість тих або інших властивостей, здібностей, умінь, навичок і знань; виявляє ступінь володіння випробовуваним конкретними знаннями, уміннями, навичками.

ТЕСТ ЕКСПРЕСИВНИЙ – належить до тестів проєктивних. Припускає малювання або подібну діяльність на вільну чи задану тему. З таких широко розповсюджені так звані тести малювання.

APPERCEPTIVE THEMATIC TEST – one of the projective methods belonging to the group of interpretation methods. It consists of a standard set of tables depicting rather uncertain situations. Each table, according to the intention of the authors, assumes the actualization of experiences of a certain type or attitude to certain situations and allows ambiguous interpretation; tables that provoke suicide, aggression, sexual perversion, dominance, submission, sexual and family conflicts are specially highlighted.

VALUES STUDY TEST – a personal self-assessment test designed to determine the predominant value orientation or type.

ACHIEVEMENT TEST – one of the methods of psychological diagnosis; unlike intelligence tests, it mainly measures the formation of certain properties, abilities, skills, and knowledge; reveals the degree of possession of specific knowledge, skills, and abilities by the subject.

EXPRESSIVE TEST – belongs to projective tests. Involves drawing or similar activity on a free or given topic. Of these, the so-called drawing tests are widely distributed.

ТЕСТ ЗДІБНОСТЕЙ – на відміну від тестів інтелекту, співвідноситься з конкретними видами діяльності й спрямований на діагностику тих характеристик, що забезпечують ефективність у конкретній відособленій сфері (здібності музичні, математичні, моторні, технічні).

ТЕСТ ІМПРЕСИВНИЙ – відноситься до тестів проєктивних, які вимагають вибору, переваги одних стимулів над іншими. Серед цієї групи широко розповсюджений тест Люшера.

ТЕСТ ІНТЕЛЕКТУ – один із найбільш популярних і розповсюджених різновидів тестів. Методика психологічної діагностики, призначена для виявлення розумового потенціалу індивіда.

ТЕСТ КАТАРТИЧНИЙ – відноситься до тестів проєктивних. Припускає творчу діяльність в спеціально організованих умовах.

ТЕСТ КОНСТИТУТИВНИЙ – відноситься до тестів проєктивних. Зміст роботи випробовуваного – надання сенсу матеріалові, його структурування. Найбільш відомий тест плям Роршаха.

ABILITY TEST – in contrast to intelligence tests, correlates with specific types of activities and is aimed at diagnosing those characteristics that ensure efficiency in a specific, isolated area (musical, mathematical, motor, technical abilities).

IMPRESSIVE TEST – refers to projective tests that require a choice, the preference of some stimuli over others. Luscher's test is widely used among this group.

INTELLIGENCE TEST – one of the most popular and widespread types of tests. The method of psychological diagnosis, designed to reveal the mental potential of an individual.

CATHARTIC TEST – refers to projective tests. Presupposes creative activity in specially organized conditions.

CONSTITUTIVE TEST – refers to projective tests. The content of the subject's work is giving meaning to the material, its structuring. The most famous Rorschach spot test.

ТЕСТ КОНСТРУКТИВНИЙ – відноситься до тестів проєктивних. Припускає створення, конструювання цілого з окремих деталей.

ТЕСТ КРЕАТИВНОСТІ – сукупність методик для вивчення й оцінки творчих здібностей особистості, креативності.

ТЕСТ КРИТЕРІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНИЙ – методики психологічної діагностики, що виявляють, наскільки випробовуваний володіє знаннями і навичками розумових дій, необхідними і достатніми для виконання певного класу навчальних чи професійних завдань. Критерієм служить наявність або відсутність цих знань.

ТЕСТ МАЛЮВАННЯ – належить до проєктивних тестів експресивної групи. Відмітною ознакою тут є завдання клієнтові виконати малюнок на задану або вільну тему.

ТЕСТ ОСОБИСТІСНИЙ – відноситься до методів психодіагностики, за допомогою яких визначають різні сторони особистості: установки, цінності, відносини; властивості емоційні, мотиваційні та міжособистісні; типові форми поведінки.

CONSTRUCTIVE TEST - refers to projective tests. Presupposes the creation, construction of a whole from separate parts.

CREATIVITY TEST – a set of methods for studying and evaluating the creative abilities of an individual, creativity.

CRITERION-ORIENTED TEST – a method of psychological diagnosis that reveals the extent to which the subject possesses the knowledge and skills of mental actions necessary and sufficient for the performance of a certain class of educational or professional tasks. The criterion is the presence or absence of this knowledge.

DRAWING TEST – belongs to the projective tests of the expressive group. A distinctive feature here is the task for the client to complete a drawing on a given or free topic.

PERSONAL TEST – refers to psychodiagnostic methods, which are used to determine different aspects of the personality: attitudes, values, relationships; emotional, motivational and interpersonal properties; typical forms of behavior.

ТЕСТ ПРОЕКТИВНИЙ – сукупність методик цілісного вивчення особистості, заснованого на психологічній інтерпретації результатів проекції. Тести не орієнтовані на оцінку й у цьому розумінні не можуть вважатися стандартизованими. Відповіді випробовуваних не оцінюються як правильні чи неправильні, а показники – як високі чи низькі. Ці тести орієнтовані на інше: вони виявляють якісні характеристики особистості, не оцінювані за якимись критеріями.

ТЕСТ РУКИ – відноситься до проєктивних тестів інтерпретативної групи. Клієнтові пропонують надати певного значення різним положенням кисті руки, запропонованим на зображеннях.

ТЕСТ СОЦІОМЕТРИЧНИЙ – система спеціальних питань і критеріїв, спрямованих на визначення відносин людей у межах досліджуваної групи і на поведінку самої групи.

ТЕСТ СТАНДАРТИЗОВАНИЙ – тести, орієнтовані на оцінку одержуваних показників, хоча вони свідомо є стандартизованими. Називаються так на противагу тестам проєктивним і подібним їм, що не передбачають оцінку показників. Серед стандартизованих тестів

PROJECTIVE TEST – a set of methods for the holistic study of the personality, based on the psychological interpretation of the results of the projection. The tests are not assessment-oriented and in this sense cannot be considered standardized. Subjects' answers are not scored as right or wrong, nor as high or low. These tests are focused on something else: they reveal the qualitative characteristics of the personality, which are not evaluated according to any criteria.

HAND TEST – refers to the projective tests of the interpretive group. The client is asked to give a certain meaning to the different positions of the hand shown in the images.

SOCIOMETRIC TEST – a system of special questions and criteria aimed at determining the relations of people within the studied group and the behavior of the group itself.

STANDARDIZED TEST – tests aimed at evaluating the obtained indicators, although they are deliberately standardized. They are called so in contrast to projective and similar tests that do not involve the evaluation of indicators. Among standardized tests, one of the most popular

один з найбільш популярних і розповсюджених різновидів – це тест інтелекту. До стандартизованих належать також тести спеціальних здібностей, тести креативності.

ТЕСТИ БАГАТОМІРНІ – особистісні опитувальники самооцінки, що дозволяють вимірювати одночасно кілька параметрів особистості респондента.

ТЕСТИ ОДНОМІРНІ – тести самозвіту, що вимірюють певну рису особистості випробовуваного (наприклад, прагнення до успіху).

ТЕСТУВАННЯ – метод психологічної діагностики, що використовує стандартизовані питання і завдання (тести), які мають певну шкалу значень. Застосовується для стандартизованого вимірювання індивідуальних розходжень.

ТИП (від грец. *typos* – образ, зображення) – категорія, за допомогою якої оцінюються люди, що мають певні загальні характеристики (наприклад, інтроверти і екстраверти).

and widespread varieties is an intelligence test. Standardized tests also include special ability tests and creativity tests.

MULTIDIMENSIONAL TESTS – personal self-assessment questionnaires that allow simultaneous measurement of several parameters of the respondent's personality.

ONE-DIMENSIONAL TESTS – self-report tests that measure a certain trait of the subject's personality (for example, the desire for success).

TESTING – a method of psychological diagnosis that uses standardized questions and tasks (tests) that have a certain scale of values. It is used for standardized measurement of individual differences.

TYPE – a category by which people with certain general characteristics (for example, introverts and extroverts) are evaluated.

ТИПІЗАЦІЯ – один зі способів створення образів уяви, найбільш складний, що межує із творчим процесом.

ТИФЛОПСИХОЛОГІЯ (від грец. τυφλός – сліпий) – розділ спеціальної психології, що вивчає: 1) психічний розвиток сліпих і людей зі слабким зором; 2) шляхи і способи його корекції при навчанні та вихованні; 3) можливості компенсації порушень зорового сприйняття за допомогою інших аналізаторів (слуху, дотику). Також досліджуються психічні особливості сприйняття, пам'яті й мислення в умовах дефіциту інформації, пов'язаного з відсутністю зору або його слабкістю. Особлива частина тифлопсихології – це вивчення психології сліпоглухонімих, тобто людей з повною ранньою втратою зору і слуху.

ТІНЬ – архетип у теорії К. Юнга, що являє собою пригнічену, темну, тваринну сторону людської особистості.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ (від лат. tolerantia – стійкість, витривалість; терпимість»; допуск) – відсутність або ослаблення реагування на який-небудь несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу.

TYPING – one of the ways of creating images of the imagination, the most complex, bordering on the creative process.

TYPHLOPSYCHOLOGY – a branch of special psychology that studies: 1) mental development of the blind and visually impaired; 2) ways and means of its correction during education and training; 3) possibilities of compensating visual perception disorders with the help of other analyzers (hearing, touch). Mental features of perception, memory and thinking are also investigated in the conditions of lack of information associated with the absence of vision or its weakness. A special part of typhlopsychology is the study of the psychology of deafblind people, i.e. people with complete early loss of vision and hearing.

SHADOW – an archetype in K. Jung's theory, which represents the depressed, dark, animal side of the human personality.

TOLERANCE – absence or weakening of response to any adverse factor as a result of reduced sensitivity to its influence.

ТРАВМА ПСИХІЧНА – різноманітні ушкодження психіки, які порушують її нормальний стан, породжують психічний дискомфорт і є причиною виникнення неврозів та інших захворювань. Причини і симптоми психічних і нервових захворювань утворюються як залишки, осад і сліди афективних переживань, які сильно впливають на психіку, діяльність психіки і поведінку особистості.

ТРЕМОП (від лат. tremor – трястися) – мимовільні ритмічні м'язові скорочення, що викликають коливальні рухи кінцівок або тулуба.

ТРЕНІНГ (від англ. to train – виховувати, навчати) – спеціальний тренувальний режим, тренування.

ТРЕНІНГ ПЕРЦЕПТИВНИЙ – різновид, тренінгу соціально-психологічного, спрямований на розвиток здатності адекватного і повного пізнання себе, інших людей і відносин, що формуються в ході спілкування. У ході занять учасники перцептивного тренінгу одержують інформацію: 1) про те, як вони виглядають в очах інших людей; 2) про те, як їхні дії та вчинки сприймаються іншими.

MENTAL INJURY – various injuries to the psyche that disrupt its normal state, cause mental discomfort and are the cause of neuroses and other diseases. The causes and symptoms of mental and nervous diseases are formed as residues, sediment and traces of affective experiences, which strongly affect the psyche, the activity of the psyche and the behavior of the individual.

TREMOR – involuntary rhythmic muscle contractions that cause oscillating movements of the limbs or trunk.

TRAINING – a special training mode, training.

PERCEPTIVE TRAINING – a type of social-psychological training aimed at developing the ability to adequately and fully know oneself, other people and relationships formed during communication. During the classes, participants of perceptual training receive information: 1) about how they look in the eyes of other people; 2) about how their actions and deeds are perceived by others.

ТРЕНІНГ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ – сфера практичної психології, орієнтована на використання активних методів групової психологічної роботи з метою розвитку компетентності у спілкуванні. Базові методи соціально-психологічного тренінгу – це групова дискусія і рольова гра в різних модифікаціях і сполученнях.

ТРЕНІНГ СПІЛКУВАННЯ ДІЛОВОГО – різновид тренінгу соціально-психологічного, спрямований на придбання знань, умінь і навичок, на корекцію і формування установок, необхідних для успішного спілкування в процесі професійної діяльності. У групах тренінгу розвиваються: 1) уміння вести переговори; 2) уміння виступати перед великою аудиторією; 3) уміння проводити наради; 4) уміння правильно поводитися під час конфліктів. Головна установка, що забезпечує успішність ділового спілкування, полягає в готовності орієнтуватися на іншу людину, визнавати цінність її особистості, брати до уваги інтереси партнера. У групах тренінгу ділового спілкування на заняттях обов'язково проводяться групові дискусії і рольові ігри, у процесі яких використовуються ситуації, адекватні змістові основної діяльності учасників.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL TRAINING – a field of practical psychology focused on the use of active methods of group psychological work with the aim of developing competence in communication. The basic methods of socio-psychological training are group discussion and role play in various modifications and combinations.

BUSINESS COMMUNICATION TRAINING – a type of social-psychological training aimed at acquiring knowledge, abilities and skills, at correcting and forming attitudes necessary for successful communication in the process of professional activity. Training groups develop: 1) the ability to conduct negotiations; 2) the ability to speak in front of a large audience; 3) the ability to conduct meetings; 4) the ability to behave correctly during conflicts. The main attitude that ensures the success of business communication is the readiness to focus on another person, to recognize the value of his personality, to take into account the interests of the partner. In business communication training groups, group discussions and role-playing games are necessarily held during classes, in the process of which situations are used that are adequate to the content of the main activities of the participants.

ТРЕНУВАННЯ АУТОГЕННЕ – метод самонавіювання. Застосовується як психотерапевтичний метод лікування. Припускає навчання клієнтів м'язовій релаксації, самонавіюванню, розвиткові концентрації уваги і сили уявлення та умінню контролювати мимовільну розумову активність з метою афективізації значимої діяльності: спочатку шляхом самонавіювання досягається релаксація, а потім у цьому стані проводиться основне самонавіювання, спрямоване на ті чи інші органи або функції організму.

ТРЕНУВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ У СОБІ – методика біхевіоральної терапії, яка використовується для того, щоб допомогти клієнтові стати більш успішним у ситуаціях міжособистісного спілкування.

ТРИВОГА – емоційний стан, що виникає в ситуаціях невизначеної небезпеки та проявляється в очікуванні неблагополучного розвитку подій. На відміну від страху як реакції на конкретну загрозу, являє собою генералізований, дифузійний або безпредметний страх. Як правило, пов'язана з очікуванням невдач у соціальній взаємодії і часто обумовлена неусвідомленістю джерела небезпеки.

AUTOGENIC TRAINING – a method of self-suggestion. It is used as a psychotherapeutic method of treatment. Presupposes the training of clients in muscle relaxation, self-suggestion, the development of concentration of attention and the power of imagination and the ability to control involuntary mental activity with the aim of affectizing a meaningful activity: first, through self-suggestion, relaxation is achieved, and then in this state, the main self-suggestion is carried out, aimed at certain organs or body functions.

CONFIDENCE TRAINING – a behavioral therapy technique used to help clients become more successful in interpersonal situations.

ANXIETY – an emotional state that arises in situations of uncertain danger and manifests itself in anticipation of an unfavorable development of events. In contrast to fear as a reaction to a specific threat, it is a generalized, diffuse or objectless fear. As a rule, it is associated with the expectation of failure in social interaction and is often caused by unawareness of the source of danger.

ТРИВОЖНІСТЬ (готовність до страху) – стан доцільного підготовчого підвищення сенсорної уваги і моторного напруження в ситуації можливої небезпеки, що зумовлює відповідну реакцію на страх. Схильність індивіда до переживання тривоги, що характеризується низьким порогом її виникнення; один з основних параметрів індивідуальних розходжень. У цілому тривожність – це суб’єктивний прояв неблагополуччя особистості.

ANXIETY (readiness for fear) – a state of expedient preparatory increase of sensory attention and motor tension in a situation of possible danger, which causes an appropriate reaction to fear. An individual's tendency to experience anxiety, which is characterized by a low threshold for its occurrence; one of the main parameters of individual differences. In general, anxiety is a subjective manifestation of personal discomfort.

У

УВАГА – зосередженість діяльності суб'єкта в даний момент часу на будь-якому реальному або ідеальному об'єкті (предметі, події, образі, міркуванні). Виділяють три види уваги: 1) увага мимовільна; 2) увага довільна; 3) увага післядовільна.

УЗАГАЛЬНЕННЯ – продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак та якостей явищ дійсності. Види його відповідають видам мислення. Найбільш вивчені узагальнення у формі значень слів. Узагальнення також виступають як засоби розумової діяльності. Найпростіші узагальнення полягають у поєднанні, групуванні об'єктів на основі окремої, випадкової ознаки (синкретичні поєднання). Більш складним є комплексне узагальнення, коли група об'єктів на якійсь основі поєднується в єдине ціле.

УЗАГАЛЬНЕННЯ ЕМПІРИЧНЕ – базується на властивостях предметів та явищ, які безпосередньо спостерігаються або переживаються.

УМІННЯ – освоєний суб'єктом спосіб виконання дії, яка забезпечується сукупністю придбаних знань і навичок. Формується шляхом вправ і створює можливість виконання дії не тільки в звичних, але й в умовах, що змі-

ATTENTION – concentration of the subject's activity at a given moment of time on any real or ideal object (object, event, image, reasoning). There are three types of attention: 1) involuntary attention; 2) attention is arbitrary; 3) attention is arbitrary.

GENERALIZATION – a product of mental activity, a form of reflection of general features and qualities of phenomena of reality. Its types correspond to types of thinking. The most studied generalizations are in the form of word meanings. Generalizations also act as means of mental activity. The simplest generalizations consist in combination, grouping of objects based on a separate, random feature (syncretic combinations). Complex generalization is more complex, when a group of objects is combined into a single whole on some basis.

EMPIRICAL GENERALIZATION – based on the properties of objects and phenomena that are directly observed or experienced.

SKILLS – a method of performing an action mastered by the subject, which is provided by a set of acquired knowledge and skills. It is formed through exercises and creates an opportunity to perform actions not only in the usual, but also in

нилися. У сукупності з навичками і знаннями уміння забезпечує правильне відображення в уявленнях і мисленні світу, законів природи і суспільства, взаємин людей, місця людини в суспільстві та її поведінки.

УМОВИВІД – одна з логічних форм мислення. Характеризується висновком на основі правил логіки висновку або наслідку з декількох суджень.

УПЕРЕДЖЕННЯ (забобон) – установка, що перешкоджає адекватному сприйняттю повідомлення або дії. Звичайно людина не усвідомлює або не бажає усвідомити свою упередженість і розглядає своє ставлення до об'єкта упередження як наслідок об'єктивної та самостійної оцінки. Упередження може бути наслідком поспішних і необґрунтованих висновків, заснованих на особистому досвіді, а також результатом некритичного засвоєння стандартизованих суджень, прийнятих у певній суспільній групі. Воно нерідко використовується для виправдання своїх непорядних вчинків.

УСТАНОВКА – готовність, схильність суб'єкта до сприйняття майбутніх подій і до дій у певному напрямку; забезпечує сталий цілеспрямований характер перебігу відповідної діяльності, є основою доцільної виборчої активності людини. Установка – це не окремий

changed conditions. In combination with skills and knowledge, the ability ensures the correct reflection in the ideas and thinking of the world, the laws of nature and society, human relations, the place of a person in society and behavior.

CONDITION – one of the logical forms of thinking. It is characterized by a conclusion based on the rules of inference logic or a consequence from several judgments.

PREJUDICE (superstition) – an attitude that prevents adequate perception of a message or action. Usually, a person is not aware or does not want to be aware of his bias and considers his attitude towards the object of prejudice as a consequence of an objective and independent assessment. Prejudice can be the result of hasty and unfounded conclusions based on personal experience, as well as the result of uncritical assimilation of standardized judgments accepted in a certain social group. It is often used to justify one's indecent actions.

SETTING – the subject's readiness, inclination to perceive future events and to act in a certain direction; ensures a stable purposeful nature of the course of the relevant activity, is the basis of a person's expedient electoral activity.

психологічний процес, але щось цілісне, що носить центральний характер.

УЯВА – психічна діяльність, яка полягає у створенні думками образів та ситуацій, що ніколи в цілому не сприймалися людиною в дійсності. Частина свідомості особистості, один з пізнавальних процесів. Уява виражається: 1) у побудові образу засобів і кінцевого результату предметної діяльності суб'єкта; 2) у створенні програми поведінки, коли проблемна ситуація невизначена; 3) у продукуванні образів, що не програмують, а замінюють діяльність; 4) у створенні образів, що відповідають описові об'єкта. Найважливіше значення уяви полягає в тому, що вона дозволяє уявити результат праці до її початку, тим самим орієнтуючи людину в процесі діяльності.

УЯВЛЕННЯ – образи предметів, сцен і подій, що виникають на основі пригадування або продуктивної уяви. На відміну від сприйняття, можуть носити узагальнений характер. Якщо сприйняття відносяться тільки до сьогодення, то уявлення – до минулого і можливого майбутнього.

Attitude is not a separate psychological process, but something integral that has a central character.

IMAGINATION – a mental activity that consists in creating images and situations with thoughts that have never been perceived by a person in reality. Part of the individual's consciousness, one of the cognitive processes. Imagination is expressed: 1) in the construction of the image of the means and the final result of the subject's activity; 2) in creating a program of behavior when the problem situation is uncertain; 3) in the production of images that do not program, but replace activity; 4) in the creation of images corresponding to the description of the object. The most important value of imagination is that it allows you to imagine the result of work before it begins, thereby orienting a person in the process of activity.

IMAGINATION – images of objects, scenes and events that arise on the basis of recollection or productive imagination. In contrast to perceive, can have a generalized character. If perceptions refer only to the present, then representations refer to the past and possible future.

Ф

ФАГОФОБИЯ – патологічний страх перед їжею з побоювання вдавитися (див. також Фобія).

ФАЗА ЗРИВУ – характеризується різким падінням продуктивності, аж до неможливості продовження роботи, різко вираженою неадекватністю реакцій організму, порушенням діяльності внутрішніх органів, непритомностями.

ФАЗА НЕСТІЙКОЇ КОМПЕНСАЦІЇ – тут відбувається своєрідна перебудова організму: необхідний рівень роботи підтримується за рахунок ослаблення менш важливих функцій.

ФАЗА ОПТИМАЛЬНОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ – характеризується оптимальним, економним режимом роботи організму і гарним, стабільним результатом та максимальною продуктивністю й ефективністю праці.

ФАКТ ПСИХОЛОГІЧНИЙ – коло проявів психіки, у тому числі такі їхні об'єктивні форми, як акти поведінки, тілесні процеси, що використовуються для вивчення психіки.

PHAGOPHOBIA – pathological fear of food for fear of choking (see also Phobia).

DISRUPTION PHASE – is characterized by a sharp drop in productivity, up to the impossibility of continuing work, sharply expressed inadequacy of the body's reactions, disruption of internal organs, fainting.

PHASE OF UNSTOPPABLE COMPENSATION – a kind of reorganization of the body takes place here: the necessary level of work is maintained at the expense of weakening less important functions.

PHASE OF OPTIMAL PERFORMANCE – is characterized by an optimal, economical mode of operation of the organism and a good, stable result and maximum productivity and efficiency of work.

PSYCHOLOGICAL FACT – a circle of manifestations of the psyche, including their objective forms, such as acts of behavior, bodily processes, used to study the psyche.

ФАКТОР ЛЮДСЬКИЙ – 1. У широкому розумінні – це поняття, яке використовується в соціально-економічних дисциплінах для характеристики комплексу факторів, що здійснюють визначальний вплив на ефективність суспільного виробництва і пов'язані з мотивацією, системою цінностей, матеріальними і духовними умовами існування людини. 2. У вузькому розумінні – це поняття, що позначає інтегральні характеристики зв'язку людини і технічного пристрою, які виявляються в конкретних умовах їхньої взаємодії при функціонуванні ергатичної системи. 3. Поняття, що позначає сферу знання і професію, які визначаються терміном «ергономіка».

ФАКТОР РИЗИКУ – психогенний фактор змінених, незвичних умов існування, що характеризуються наявністю загрози для життя. Впливає на переживання екстремальної ситуації.

ФАКТОРИ – приховані змінні, які одержані при обробці даних за допомогою факторного аналізу.

ФАКТОРНЕ НАВАНТАЖЕННЯ – кореляція між окремим пунктом і фактором, з яким він співвідноситься.

HUMAN FACTOR – 1. In a broad sense, it is a concept used in socio-economic disciplines to characterize a complex of factors that have a determining influence on the efficiency of social production and are related to motivation, a system of values, material and spiritual conditions of human existence. 2. In a narrow sense, it is a concept that denotes the integral characteristics of the connection between a person and a technical device, which are manifested in the specific conditions of their interaction during the functioning of the ergical system. 3. The concept denoting the field of knowledge and profession defined by the term «ergonomics».

RISK FACTOR – a psychogenic factor of changed, unusual conditions of existence, characterized by the presence of a threat to life. Affects the experience of an extreme situation.

FACTORS – hidden variables obtained during data processing using factor analysis.

FACTOR LOADING – the correlation between an individual item and the factor with which it is correlated.

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ – підхід у персонології, що підкреслює важливість розуміння суб'єктивних переживань людини, її почуттів і особистих концепцій, а також її особистої точки зору на світ і саму себе.

ФЕНОТИП – сукупність усіх ознак і властивостей організму, що сформувалися в процесі його індивідуального розвитку (онтогенезу).

ФІЗИОГНОМІКА (від франц. *physionomie* – вираз обличчя) – вчення про однозначність зв'язку зовнішнього вигляду людини з типом її особистості, завдяки чому за зовнішніми ознаками можна встановити психологічні характеристики індивіда.

ФІЗІОЛОГІЯ (від грец. *φυσιολογία* – природознавство) – наука про життєдіяльність організмів, про процеси, що протікають у їхніх системах, органах, тканинах, клітинах і їхніх структурних елементах, про регуляцію функцій. Фізіологія розглядає закони функціонування організму як цілого в його єдності й взаємодії з навколишнім середовищем, у його безперервному пристосуванні до мінливих умов середовища і безперестанному розвитку.

PHENOMENOLOGY – an approach in personology that emphasizes the importance of understanding a person's subjective experiences, his feelings and personal concepts, as well as his personal point of view on the world and himself.

PHENOTYPE – a set of all signs and properties of an organism, formed in the process of its individual development (ontogenesis).

PHYSIOGNOMICS – the study of the unequivocal connection between a person's appearance and his personality type, thanks to which it is possible to establish the psychological characteristics of an individual based on external signs.

PHYSIOLOGY – the science of the vital activity of organisms, the processes occurring in their systems, organs, tissues, cells and their structural elements, and the regulation of functions. Physiology considers the laws of functioning of the organism as a whole in its unity and interaction with the environment, in its continuous adaptation to changing environmental conditions and continuous development.

ФЛОГЕНЕЗ (від давньогр. φύλον – рід, плем'я і γεννάω – породжую) – історичний розвиток організмів, або еволюція органічного світу, різних типів, класів, рядів (порядків), сімейств, родів і видів; філогенез варто розглядати в єдності й взаємозумовленості з онтогенезом.

ФЛЕГМАТИК (від грец. φλέγμα – флегма, мокротиння, слиз) – людина, що відрізняється (за своїм темпераментом) млявістю, спокоєм, рівним настроєм, слабким проявом почуттів. Флегматика відрізняє сильний, урівноважений, інертний тип нервової системи.

ФРЕЙДИЗМ – філософсько-психологічне вчення австрійського психолога Зигмунда Фрейда і його послідовників, що пояснює розвиток і структуру особистості несвідомими життєвими потягами (особливо статевими) і використовує засновану на цих уявленнях техніку психотерапії. Базується на комплексі психоаналітичних ідей і їхньому розвитку.

ФРЕНОЛОГІЯ (від грец. φρην – діафрагма + грец. λόγος – слово, наука) – вчення про зв'язок психічних особливостей людини або тварини з зовнішньою формою черепа. Основна ідея: кора головного мозку складається з ряду центрів, і в кожному з них локалізована певна здатність.

PHYLOGENESIS – the historical development of organisms, or the evolution of the organic world, of various types, classes, series (orders), families, genera and species; phylogeny should be considered in unity and interdependence with ontogenesis.

PHLEGMATIC – a person distinguished (by his temperament) by lethargy, calmness, even mood, weak manifestation of feelings. Phlegmatic is distinguished by a strong, balanced, inert type of nervous system.

FREUDISM – a philosophical and psychological teaching of the Austrian psychologist Sigmund Freud and his followers, which explains the development and structure of the personality by unconscious life drives (especially sexual) and uses psychotherapy techniques based on these ideas. It is based on a complex of psychoanalytic ideas and their development.

PHRENOLOGY – the study of the relationship between the mental characteristics of a person or an animal and the external shape of the skull. The main idea: the cerebral cortex consists of a number of centers, and a certain ability is localized in each of them.

ФРУСТРАЦІЯ (від лат. frustratio – омана, марне очікування) – психічний стан переживання невдачі, що виникає при наявності реальних або уявних нездоланих перешкод на шляху до якоїсь мети. Може розглядатися як одна з форм психологічного стресу.

ФУНКЦІОНАЛІЗМ – напрямок у психології, основоположник якого У. Джеймс вважав, що, крім питання про те, як влаштована душа і що лежить у її основі, як і чому вона змінюється, досить важливим є питання про те, яку цінність для людини вона складає, чому служить. Функціоналісти висунули гіпотезу, відповідно до якої роль свідомості полягає у тому, щоб надати індивідові можливість пристосовуватися до різних, постійно виникаючих перед ним ситуацій.

FRUSTRATION – a mental state of experiencing failure that occurs when there are real or imagined insurmountable obstacles on the way to some goal. It can be considered as one of the forms of psychological stress.

FUNCTIONALISM – a direction in psychology, the founder of which W. James believed that, in addition to the question of how the soul is arranged and what lies at its foundation, how and why it changes, the question of what value it is for a person is quite important. Why does it serve Functionalists put forward a hypothesis according to which the role of consciousness is to provide an individual with the opportunity to adapt to various situations that constantly arise before him.

X

ХАРАКТЕР (від грец. – риса, ознака, відбиток) – Сукупність психічних особливостей даної людини, що проявляється в її діях, поведінці; це поняття трактується далеко не однозначно. Існують труднощі розрізнення характеру і темпераменту; ще більше суперечок виникає при спробах відокремлення понять характеру й особистості. Риси характеру допомагають або заважають особистості встановлювати правильні взаємини з людьми, виявляти витримку і самовладання при вирішенні складних життєвих питань, відповідати за свої дії і поведінку в суспільстві. Пізнання характеру дозволяє з великою імовірністю передбачати поведінку індивіда й у такий спосіб коректувати очікувані дії та вчинки.

ХАРАКТЕР: АКЦЕНТУАЦІЯ (від лат. accentus – наголос) – надмірне посилення і виразність окремих рис характеру або їхніх сполучень, що виявляються у вибіркового ставленні особистості до психологічних впливів певної категорії при нормальній або навіть підвищеній стійкості до інших. Різні комбінації надмірно посиленних рис дають різні типи акцентуацій. властивості взаємопов'язані, взаємозалежні та формують цілісне структурне утворення. Закономірні зв'язки і взаємозв'язки між окремими рисами характеру виражають його структурність.

CHARACTER – A set of mental characteristics of a given person, manifested in his actions, behavior; this concept is interpreted far from unambiguously. There are difficulties in distinguishing character and temperament; even more disputes arise when trying to separate the concepts of character and personality. Character traits help or hinder an individual to establish correct relationships with people, to show endurance and self-control when solving complex life issues, to be responsible for one's actions and behavior in society. Knowing the character makes it possible to predict the individual's behavior with a high probability and in this way to correct the expected actions and deeds.

CHARACTER: ACCENTUATION – excessive strengthening and expressiveness of certain character traits or their combinations, which are manifested in the selective attitude of the individual to the psychological influences of a certain category with normal or even increased resistance to others. Different combinations of exaggerated features give different types of accentuations. properties are interconnected, interdependent and form an integrated structural formation. Regular connections and relationships between individual character traits express its structurality.

ХАРАКТЕРОЛОГІЯ – 1) Один з напрямків німецької психології, що трактує людську індивідуальність як душевно-тілесну цілісність, первинну відносно світу, у якому вона живе, і обумовлену в поведінці відпочатково притаманними їй властивостями. 2) В широкому розумінні – вчення про характери. Найважливіші проблеми характерології як вчення про характери наступні: 1) встановлення основних типів характеру; 2) упізнання типу характеру за його проявами у кожному окремому випадку, що дає можливість цілісного індивідуально-психологічного розуміння і прогнозування поведінки людини у певних ситуаціях.

ХВОРОБА – практичне сумарне поняття, що позначає поріг сумації схильності й переживання, внаслідок чого багато людей переходять з розряду здорових у розряд нервовохворих, і навпаки.

ХОЛЕРИК (від грец. χολή – жовч, отрута) – людина, що відрізняється (за своїм темпераментом) швидкою ходю, сильними, швидко виникаючими почуттями, що яскраво відбиваються у діях, мовленні, жестах, міміці.

CHARACTEROLOGY – 1. One of the directions of German psychology, which interprets human individuality as a mental and physical integrity, primary in relation to the world in which it lives, and conditioned in behavior by its originally inherent properties. 2. In a broad sense – the teaching about characters. The most important problems of characterology as a study of characters are as follows: 1) establishing the main types of character; 2) recognition of the type of character by its manifestations in each individual case, which makes it possible to have a holistic individual psychological understanding and prediction of human behavior in certain situations.

DISEASE – a practical general concept that marks the threshold of the summation of inclination and experience, as a result of which many people pass from the category of healthy to the category of neurotic patients, and vice versa.

CHOLERIC – a person who differs (according to his temperament) by fast walking, strong, quickly arising feelings, which are clearly reflected in actions, speech, gestures, facial expressions.

Ц

ЦІННІСТЬ – поняття, яке використовується у філософії і соціології для позначення об'єктів, явищ, їхніх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють у собі суспільні ідеали і виступають завдяки цьому як еталон належного. Можна говорити про три форми існування цінності: 1) виступає як суспільний ідеал, як вироблене суспільною свідомістю абстрактне уявлення про атрибути належного в різних сферах громадського життя; такі цінності можуть бути і загальнолюдськими, «вічними» (істина, краса, справедливість), і конкретно-історичними (патріархат, рівність, демократія); 2) з'являється в об'єктивованій формі у вигляді витворів матеріальної та духовної культури або людських учинків – конкретних предметних утілень суспільних ціннісних ідеалів (етичних, естетичних, політичних, правових та ін.); 3) цінності соціальні, переломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності, входять у психологічну структуру особистості як особистісні цінності.

ЦІННІСТЬ ЕВРИСТИЧНА – критерій, який використовується для визначення цінності теорії. Адекватна теорія повинна стимулювати нові ідеї для подальшого наукового пошуку.

VALUE – a concept used in philosophy and sociology to designate objects, phenomena, their properties, as well as abstract ideas that embody social ideals and, thanks to this, act as a standard of what is proper. We can talk about three forms of existence of value: 1) acts as a social ideal, as an abstract idea developed by social consciousness about the attributes of what is appropriate in various spheres of public life; such values can be both universal, «eternal» (truth, beauty, justice), and concrete-historical (patriarchy, equality, democracy); 2) appears in an objectified form in the form of creations of material and spiritual culture or human actions – concrete material embodiments of social value ideals (ethical, aesthetic, political, legal, etc.); 3) social values, refracted through the prism of individual life activity, enter the psychological structure of the individual as personal values.

HEURISTIC VALUE – a criterion used to determine the value of a theory. Adequate theory should stimulate new ideas for further scientific research.

Ч

ЧАС – у психології предмет численних теоретичних і експериментальних досліджень, основними аспектами якого є: 1) психофізичний – пошук механізмів психічного відображення топологічних (послідовність, одночасність) і метричних (тривалість) характеристик «фізичного» часу; 2) психофізіологічний – дослідження впливу різнорівневих біологічних ритмів і закономірностей організації «біологічного» часу на динаміку психічних процесів; 3) соціально-психологічний – розгляд особливостей відображення людиною «соціального» часу, специфіки цього відображення в різних спільнотах і культурно-історичних умовах; 4) індивідуально-психологічний – вивчення тимчасової організації індивідуального життєвого шляху, структури психологічного часу особистості. Поряд із зазначеними аспектами виділяють три масштаби дослідження часу: 1) масштаб ситуативний; 2) масштаб біографічний; 3) масштаб історичний.

ЧАС ПСИХОЛОГІЧНИЙ – відображення в психіці системи тимчасових відносин між подіями життєвого

TIME – the subject of numerous theoretical and experimental studies in psychology, the main aspects of which are: 1) psychophysical – the search for mechanisms of mental reflection of topological (sequence, simultaneity) and metric (duration) characteristics of «physical» time; 2) psychophysiological – the study of the influence of different levels of biological rhythms and regularities of the organization of «biological» time on the dynamics of mental processes; 3) socio-psychological – consideration of the features of human reflection of «social» time, the specifics of this reflection in different communities and cultural-historical conditions; 4) individual-psychological – the study of the temporal organization of an individual life path, the structure of the psychological time of an individual. Along with the mentioned aspects, three scales of time research are distinguished: 1) situational scale; 2) biographical scale; 3) the scale is historical.

PSYCHOLOGICAL TIME – a reflection in the psyche of the system of temporal relationships between life events.

шляху. Містить у собі: 1) оцінки одночасності, послідовності, тривалості, швидкості перебігу різних подій життя, їхньої приналежності до сьогодення, віддаленості в минуле і майбутнє; 2) переживання стислості й розтягнутості, переривчастості та безперервності, обмеженості й безмежності часу; 3) усвідомлення віку, вікових етапів (дитинства, молодості, зрілості, старості); 4) уявлення про ймовірну тривалість життя, про смерть і безсмертя, про історичний зв'язок власного життя з життям.

ЧАС РЕАКЦІЇ – часовий інтервал між пред'явленням якого-небудь сигналу (оптичного, акустичного, тактильного) і початком обумовленої інструкцією відповіді випробовуваного на цей сигнал.

Contains: 1) assessment of simultaneity, sequence, duration, speed of various life events, their belonging to the present, remoteness in the past and future; 2) experiencing brevity and stretching, discontinuity and continuity, limitation and infinity of time; 3) awareness of age, age stages (childhood, youth, maturity, old age); 4) ideas about the probable length of life, about death and immortality, about the historical connection of one's own life with life.

REACTION TIME – the time interval between the presentation of any signal (optical, acoustic, tactile) and the beginning of the subject's response to this signal determined by the instructions.

Ш

ШИЗОЇД (від греч. σχίζω – розщеплювати, розколювати) – пограничний між здоровим станом і психозом тип особистості; відрізняється низкою характерологічних особливостей: замкнутістю, серйозністю, холодністю тощо.

ШИЗОФРЕНІЯ (від грец. σχίζω – розщеплювати», розколювати + φρήν розум, мислення, думка) – психічне захворювання, що має різноманітні прояви (марення, галюцинації, нервово-психічне порушення) і призводить без своєчасного лікування до порушення психічної діяльності, зникнення індивідуальних рис особистості, погіршення пристосовуваності до трудових і соціальних умов, втрати працездатності.

ШКАЛА – інструмент для вимірювання безперервних властивостей об'єкта; являє собою числову систему, у якій відношення між різними властивостями об'єктів виражені властивостями числового ряду. У психології і соціології різні шкали використовуються для вивчення різних характеристик соціально-психологічних явищ.

SCHIZOID – borderline personality type between a healthy state and psychosis; differs in a number of characterological features: closedness, seriousness, coldness, etc.

SCHIZOPHRENIA – a mental illness that has various manifestations (delusions, hallucinations, neuropsychiatric disorder) and leads, without timely treatment, to impaired mental activity, disappearance of individual personality traits, deterioration of adaptability to work and social conditions, loss of work capacity.

SCALE – a tool for measuring the continuous properties of an object; represents a numerical system in which the relationship between various properties of objects is expressed by the properties of a numerical series. In psychology and sociology, different scales are used to study various characteristics of socio-psychological phenomena.

ШКАЛА ОЦІНОК – методичний прийом, що дозволяє розподіляти сукупність досліджуваних об'єктів за ступенем виразності загальної для них властивості. Такий розподіл ґрунтується на суб'єктивних оцінках даної властивості, усереднених за групою експертів. У психології та соціології шкали оцінок стали застосовуватися одними з перших. Найпростіший приклад такої шкали – це звичайна шкільна система балів.

ШКАЛА УСТАНОВОК – прийом, що дозволяє порівнювати індивідів за величиною, інтенсивністю і стійкістю їхнього ставлення до досліджуваного явища. У прикладній соціології та соціальній психології шкалу установок застосовують як один з головних засобів аналізу, тому що тут об'єкт вимірювань – це особистісні якості.

ШКАЛЮВАННЯ – метод моделювання реальних процесів за допомогою числових систем. Різні методи шкалювання служать особливими прийомами трансформації якісних характеристик у якусь числову змінну.

ШКОЛА ВЮРЦБУРЗЬКА – група дослідників на чолі з німецьким психологом О. Кюльпе, що вивчали у Вюрцбурзькому університеті (Баварія) вищі психічні

ASSESSMENT SCALE – a methodical technique that allows to divide the set of researched objects according to the degree of expressiveness of their common property. This distribution is based on subjective assessments of this property, averaged by a group of experts. Rating scales were among the first to be used in psychology and sociology. The simplest example of such a scale is the usual school point system.

ATTITUDE SCALE – a technique that allows you to compare individuals by the size, intensity and stability of their attitude to the phenomenon under study. In applied sociology and social psychology, the scale of attitudes is used as one of the main means of analysis, because here the object of measurement is personal qualities.

SCALING – a method of modelling real processes using numerical systems. Various scaling methods serve as special methods of transforming qualitative characteristics into some numerical variable.

WURZBURG SCHOOL – a group of researchers led by the German psychologist O. Kuelpe, who studied at the University of Würzburg (Bavaria) higher mental processes

процеси (мислення, волю) за допомогою лабораторного експерименту в поєднанні з видозміненим методом інтроспекції.

ШКОЛА ЖЕНЕВСЬКА – напрямок у дослідженні психічного розвитку дитини; створена Ж. Піаже і його послідовниками. Предмет вивчення – походження і розвиток інтелекту в дитини; головне завдання – дослідження механізмів пізнавальної діяльності дитини, прихованих за зовнішньою картиною її поведінки; основний метод дослідження – клінічна бесіда, орієнтована не на фіксацію зовнішніх ознак явища, а на процеси, що приводять до їхнього виникнення.

ШКОЛА НАУКОВА – у психології спосіб і форма організації кооперованої наукової діяльності, що реалізує єдність процесів пізнання і передачі накопичених знань. Під науковою школою розуміються: 1) школа науково-освітня, що формує майбутніх дослідників; 2) дослідницький колектив, група вчених, що спільно розробляють під керівництвом лідера створену ним дослідницьку програму; 3) напрямок у науці, що виникає завдяки встановленню певної традиції та охоплює цілу низку вчених і дослідницьких колективів.

(thinking, will) using a laboratory experiment in combination with a modified method of introspection.

SCHOOL OF GENEVA – direction in the study of mental development of the child; created by J. Piaget and his followers. The subject of study is the origin and development of intelligence in a child; the main task is to study the mechanisms of the child's cognitive activity hidden behind the external picture of his behavior; the main research method is a clinical interview, focused not on the fixation of external signs of the phenomenon, but on the processes that lead to their occurrence.

SCIENTIFIC SCHOOL – in psychology, a method and form of organization of cooperative scientific activity, which realizes the unity of the processes of cognition and transfer of accumulated knowledge. A scientific school means: 1) a scientific and educational school that trains future researchers; 2) research team, a group of scientists who jointly develop under the leadership of the leader the research program created by him; 3) a direction in science that arises due to the establishment of a certain tradition and covers a number of scientists and research teams.

Ю

ЮНІСТЬ – період розвитку людини, що відповідає переходу від підліткового віку до самостійного дорослого життя. Хронологічні межі юності визначаються по-різному: найчастіше виділяють ранню юність – старший шкільний вік (від 15 до 18 років) і пізню юність (від 18 до 23 років). До кінця юнацького періоду завершується фізичне дозрівання. Психологічний зміст юності пов'язаний з розвитком самосвідомості, вирішенням завдань професійного самовизначення і вступом у доросле життя. У ранній юності формуються пізнавальні й професійні інтереси, потреба в праці, здатність будувати життєві плани, суспільна активність. У юності остаточно переборюється властива попереднім етапам онтогенезу залежність від дорослих і затверджується самостійність особистості.

YOUTH – a period of human development that corresponds to the transition from adolescence to independent adult life. Chronological boundaries of youth are defined in different ways: early youth is most often distinguished – high school age (from 15 to 18 years) and late youth (from 18 to 23 years). By the end of the youth period, physical maturation is completed. The psychological content of youth is related to the development of self-awareness, solving tasks of professional self-determination and entering adulthood. In early youth, cognitive and professional interests, the need for work, the ability to build life plans, and social activity are formed. In youth, the dependence on adults characteristic of the previous stages of ontogenesis is finally overcome and the independence of the individual is established.

Я

ЯВИЩЕ ПСИХІЧНЕ – суб'єктивні переживання або елементи внутрішнього досвіду суб'єкта.

Я-ІДЕАЛ – одне з позначень і функція сфери особистості. Цей термін використовується в психоаналізі як синонім Над-Я.

Я-ІДЕАЛЬНЕ – людина, якою, на думку індивіда, він зможе або повинен стати (включаючи прагнення, моральні ідеали і цінності).

Я-КОНЦЕПЦІЯ – загальний паттерн або конфігурація самосприйняття: концепція людини про те, якою вона є. Я-концепція містить у собі компоненти: 1) когнітивну – образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значимості; 2) емоційну – самоповага, себелюбність, самознищення та ін.; 3) оцінно-вольову – прагнення підвищити самооцінку, завоювати повагу та ін. Я-концепція – передумова і наслідок соціальної взаємодії – визначається соціальним досвідом. Я-концепція – важливий структурний елемент психологічного вигляду особистості; ідеальне уявлення індивіда про себе як про іншого, що складається в процесі спілкування та діяльності.

MENTAL PHENOMENON – subjective experiences or elements of the subject's internal experience.

I-IDEAL – one of the designations and function of the sphere of personality. This term is used in psychoanalysis as a synonym for Superego.

IDEAL-ME – the person that, in the opinion of the individual, he can or should become (including aspirations, moral ideals and values).

SELF-CONCEPT – a general pattern or configuration of self-perception: a person's concept of what he or she is like. The self-concept includes the following components: 1) cognitive – an image of one's qualities, abilities, appearance, social significance; 2) emotional – self-respect, selfishness, self-destruction, etc.; 3) evaluative-volitional – the desire to increase self-esteem, gain respect, etc. Self-concept – a prerequisite and consequence of social interaction – is determined by social experience. Self-concept is an important structural element of the psychological appearance of an individual; the individual's ideal idea of himself as another, formed in the process of communication and activity.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-український – українсько-англійський навчальний словник-мінімум психологічних термінів: словник для студентів спец. 053 «Психологія» / Нац. авіаційний ун-т (м. Київ, Україна); уклад. О. Ковтун. Київ: НАУ, 2020. 130 с.

2. Мартинюк І. А. Короткий українсько-англійський словник термінів із психології для студентів денної форми навчання напряму підготовки «Соціальна педагогіка». Київ: НУБіПУ, 2012. 35 с.

3. Професійна освіта. Словник / за ред Н. Г. Нічкало. Київ: Вища школа, 2000. 420 с.

4. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Навчальне електронне видання

ГОЦУЛЯК Наталія Євгенівна

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та
практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка*

УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ СЛОВНИК ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Електронне видання

Підписано 26.06.2023. Гарнітура «Cambria».
Об'єм даних 4,4 Мб. Обл.-вид. арк. 16,5. Зам. № 1045.

Видавець і виготовлювач Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів видавничої справи
серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.